

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**BALIKESİR VE YÖRESİNDE
ÇOCUK FOLKLORU ÜRÜNLERİ ÜZERİNE
DERLEMELER VE İNCELEMELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halide YAŞAR

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Ali DUYMAZ**

BALIKESİR-2008

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**BALIKESİR VE YÖRESİNDE
ÇOCUK FOLKLORU ÜRÜNLERİ ÜZERİNE
DERLEMELER VE İNCELEMELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Halide YAŞAR
200512511001**

BALIKESİR-2008

ÖZET

BALIKESİR VE YÖRESİNDE ÇOCUK FOLKLORU ÜRÜNLERİ ÜZERİNE DERLEMELER VE İNCELEMELER

Halide YAŞAR

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Temmuz 2008, 403 sayfa

Bu çalışmada, Balıkesir yöresinden derlenen çocuk folkloru etrafında şekillenen inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Çalışma, çocuk folkloru kapsamında beş bölümden oluşan bir saha çalışmasıdır. Çalışmanın esas dokusunu Balıkesir'den derlenen sözlü kaynak bilgileri oluşturmuştur. Bu bilgiler, yeri geldikçe Türk halk inanışları ve uygulamaları içinde değerlendirilmiştir. Belli tespitlerin ortaya çıkmasında farklı kültürlerin inanış ve düşünüş kalıplarından örnekler de sunulmuştur.

Bu çalışma, Balıkesir yöresi çocuk folkloru ürünlerini Türk halkbilimi ve halk edebiyatı açısından inceleyen bir niteliktedir. Bu araştırmanın sonunda Balıkesir'de halen varlığını devam ettiren inanış ve uygulamaların yanında varlığını ve etkinliğini kaybetmiş inanış ve uygulamalar da tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Çocuk, Çocuk Folkloru, Balıkesir, İnanış, Uygulama, Halk Edebiyatı, Halkbilimi.

ABSTRACT

THE COLLECTIONS AND INVESTIGATIONS ABOUT THE PRODUCTS OF CHILD FOLKLORE IN BALIKESİR AND ITS REGIONS

Halide YAŞAR

Master Thesis, Department of The Turkish Language and Literature Supervisor:

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

July 2008, 403 pages

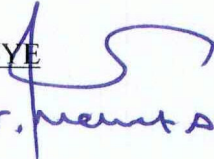
In this study, the believes and the practices about the child folklore that is collected in Balıkesir region are given place. This study is a field study that is composed of five parts including child folklore. The fundamental lines of this study have been constituted by verbal source informations that is collected in Balıkesir region. These informations were handled in Turk folk believes and practices in proper times. In introducing spesific determinations, it was also reported the examples from the believing and thinking forms of different cultures.

This study investigates the products of child folklore in Balıkesir region in the aspect of Turk folklore and folk literature. At the end of this study, beside the believes and the practices that have still been obtained in Balıkesir, and the believes and the practices that have lost its existance and strength were determined.

KEY WORDS: Child, Child Folklore, Balıkesir, Believe, Practise, Folk Literature, Folklore.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans / ~~Doktora~~ tezi jürimiz tarafından incelenerek, aday Halide YAŞAR, 16/09/2008. tarihinde tez savunma sınavına alınmış ve yapılan sınav sonucunda sunulan tezin başarılı..... olduğuna oy birliği.... ile karar verilmiştir.

ÜYE
Prof. Dr. Ali DUYMAZ

ÜYE
Doç. Dr. Mehmet AĞA

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Süheyye SARITAŞ

ÜYE

ÜYE

ÖZET

BALIKESİR VE YÖRESİNDE ÇOCUK FOLKLORU ÜRÜNLERİ ÜZERİNE DERLEMELER VE İNCELEMELER

Halide YAŞAR

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Temmuz 2008, 403 sayfa

Bu çalışmada, Balıkesir yöresinden derlenen çocuk folkloru etrafında şekillenen inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Çalışma, çocuk folkloru kapsamında beş bölümden oluşan bir saha çalışmasıdır. Çalışmanın esas dokusunu Balıkesir'den derlenen sözlü kaynak bilgileri oluşturmuştur. Bu bilgiler, yeri geldikçe Türk halk inanışları ve uygulamaları içinde değerlendirilmiştir. Belli tespitlerin ortaya çıkmasında farklı kültürlerin inanış ve düşünüş kalıplarından örnekler de sunulmuştur.

Bu çalışma, Balıkesir yöresi çocuk folkloru ürünlerini Türk halkbilimi ve halk edebiyatı açısından inceleyen bir niteliktedir. Bu araştırmanın sonunda Balıkesir'de halen varlığını devam ettiren inanış ve uygulamaların yanında varlığını ve etkinliğini kaybetmiş inanış ve uygulamalar da tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Çocuk, Çocuk Folkloru, Balıkesir, İnanış, Uygulama, Halk Edebiyatı, Halkbilimi.

ABSTRACT

THE COLLECTIONS AND INVESTIGATIONS ABOUT THE PRODUCTS OF CHILD FOLKLORE IN BALIKESİR AND ITS REGIONS

Halide YAŞAR

Master Thesis, Department of The Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Ali DUYMAZ

July 2008, 403 pages

In this study, the believes and the practices about the child folklore that is collected in Balıkesir region are given place. This study is a field study that is composed of five parts including child folklore. The fundamental lines of this study have been constituted by verbal source informations that is collected in Balıkesir region. These informations were handled in Turk folk believes and practices in proper times. In introducing spesific determinations, it was also reported the examples from the believing and thinking forms of different cultures.

This study investigates the products of child folklore in Balıkesir region in the aspect of Turk folklore and folk literature. At the end of this study, beside the believes and the practices that have still been obtained in Balıkesir, and the believes and the practices that have lost its existance and strength were determined.

KEY WORDS: Child, Child Folklore, Balıkesir, Believe, Practise, Folk Literature, Folklore.

ÖN SÖZ

Toplumlar, varlıklarını devam ettirdikleri müddetçe toplumsal hafızalarında pek çok inanış ve düşünüş kalıplarını da sistemleştirerek muhafaza ederler. Bu inanış ve düşünüş kalıplarının yapısını toplumdaki bireylerin içinde bulunduğu tarihsel süreç doğrudan doğruya etkilemektedir. Tarihsel süreç içerisinde bireyler çeşitli sosyal, siyasal, ekonomik dönemlerden geçerler ve bu dönemler toplumun ortak kolektif bilinçaltındaki inanışların ana malzemesini oluşturur. Türk toplumu da zengin bir tarihe ve kültüre sahip olduğundan dolayı inanış ve düşünüş sistemleri açısından farklı coğrafyaların, dinlerin, toplum ve yaşama biçimlerinin izlerini taşır. Bu izler, günümüze kadar özünü koruyarak veya çeşitli ihtiyaçlara göre güncellenerek yaşamıştır. Bir kısmı ise güncellenmediği için yok olmaya yüz tutmuş ya da tamamen yok olmuştur.

Kültürel birikimlerin elde tutulması, incelenmesi ve hatta korunması konusunda asıl itibariyle her bireye çeşitli sorumluluk düşmektedir. Ancak bir disiplin yaklaşımı ile bu birikimin değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Dolayısıyla halkbilimi araştırmacılarıyla halk edebiyatı üzerine çalışmalar yapanlara büyük görevler düşmektedir. Toplumun ortak şuurunda mevcut olan inanış ve düşünüş dokuları titizlikle derlenmeli, sistemleştirilerek bütüncül olarak bir Türk inanış ve düşünüş sistemi ortaya konmalıdır. Türk inanış ve düşünüş sisteminin genel yapısının ortaya konmasında alan çalışmalarının yeri oldukça önemlidir. Dolayısıyla halkbilimi araştırmacıları alan çalışmaları üzerinde önemle durmalı ve çeşitli konularda mevcut bilgi birikimini kayıt altına almalıdır.

Bu açıdan bakıldığında alan çalışmalarına bir katkı sağlayabilmek amacıyla Balıkesir yöresini araştırma sahası olarak belirledik. Balıkesir’de yaptığımız derlemelerde günümüzde yaşayan inanış ve uygulamaları tespit ettiğimiz kadar yakın zamana kadar mevcut iken uygulamadan kalkmış ve etkinliğini yitirmiş inanış ve uygulamalar ile çeşitli söz varlığını kayıt altına alarak tespit ve tasnif etmeye çalıştık. Yeri geldikçe Türk dünyasından ve eski Türk yaşantı ve inançlarından da yazılı kaynaklara bağlı olarak örnekler sunduk.

Çalışmamızın giriş kısmında Türkçe ve İngilizce *Özet, Ön Söz, İçindekiler* yer almaktadır. Çalışmamız, *Giriş* ve *Sonuç* bölümleri hariç beş bölümden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde dört ana başlık bulunmaktadır. Bunlar: *Araştırma Konusunun ve Alanının Tespiti, Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgi, Derleme Bilgileri, Malzemenin Derlenme Şekli ve Yazıya Geçirilmesi, Çocuk Folkloru ve Çocuk Folkloru Ürünleri Üzerine Yapılmış Çalışmalardır.*

Doğum Etrafında Şekillenen İnanış ve Uygulamalar adını taşıyan ilk bölüm, *Doğum Öncesi İnanış ve Uygulamalar, Doğum Sırası İnanış ve Uygulamalar, Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar* olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır. *Doğum Öncesi İnanış ve Uygulamalar* kısmında *Gebe Kalmada Dinsel-Büyüsel Nitelikte Olan İnanış ve Uygulamalar, Gebeliği Engellemeye Yönelik Uygulamalar, Gebe Kalmada Halk Hekimliği, Aşerme ile İlgili İnanış ve Uygulamalar, Cinsiyet Tayini ile İlgili İnanış ve Uygulamalar, Doğumu Kolaylaştırmaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar, Doğuma Hazırlık*, olmak üzere yedi bölüme ayrılarak incelenmiştir. *Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar* ise *Loğusa Etrafında Şekillenmiş İnanış ve Uygulamalar, Çocuk Etrafında Şekillenmiş İnanış ve Uygulamalar, Loğusa ve Çocuğun Birlikte Yer Aldığı İnanış ve Uygulamalar* olmak üzere üç alt başlığa ayrılmış ve her alt başlık için maddeler belirlenmiştir. *Loğusa Etrafında Şekillenen İnanış ve Uygulamalar, Anneye Verilen Doğum Hediyeleri, İlk Sütü Verme, Anne Sütünün Çok Olması veya Kesilmesi, Al Basması* olarak dört başlıkta; *Çocuk Etrafında Şekillenmiş İnanış ve Uygulamalar, Göbek Bağı, Yıkama ve Kundaklama, Tuzlama, Ad Verme, Diş Çıkarma, İlk Saç ve Tırnakları Kesme, Yürümeye Geçiş, Konuşmaya Geçiş, Altı Aylık Kınası, Yaşamayan Çocuk, Çok Ağlayan Çocuk, Sünnet* olmak üzere on iki başlıkta incelenmiştir. *Loğusa ve Çocuğun Birlikte Yer Aldığı İnanış ve Uygulamalar* ise *Doğum Ziyareti, Nazar, Kırklama, Kırk Basması/Kırk Karışması, Kırk Uçurması* olmak üzere beş başlıkta ele alınmıştır.

Çocuk Hastalıklarıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar adını taşıyan ikinci bölümde Balıkesir’de çocuk hastalıkları ve bu hastalıkların daha çok halk hekimliği alanındaki sağaltma şekilleri incelenmiştir. Bu bölüm, *Şeytan Değiştirme, Aydaş, Gelincik, Boncuk, Boğmaca, Sarılık, Sıtma, Dalak Kesme, Kurbağacık, Siğil ve Temre, Yılandık, Karın Ağrısı ve Karın Çekme, Kabakulak, Tıknefes Kesme, Konak, Kulak Ağrısı, Yel Sökme, Yaki, Köstebek, Göz Ağrısı/Günlük, Yanık Yarası/Yakma Yara* olmak üzere yirmi bir başlığa ayrılarak incelenmiştir.

Çocuk Etrafında Şekillenmiş Sözlü Edebiyat adını taşıyan üçüncü bölümde Balıkesir’deki sözlü edebiyat materyalleri *Ninni, Tekerleme, Bilmece, Masal* alt başlıklarıyla verilmiştir.

Çocuk Oyunları adını verdiğimiz dördüncü bölümde Balıkesir yöresinden derlediğim oyunları *Aletli Oyunlar, Aletsiz Oyunlar* olarak iki alt başlığa ayırdık. Aletli oyunları; *Taşla Oynanan Oyunlar, Topla Oynanan Oyunlar, İple Oynanan Oyunlar, Özel Oyun Aracıyla Oynanan Oyunlar* olarak dört başlıkta; Aletsiz Oyunları ise, *Tek Oynanan Oyunlar, İkili Oynanan Oyunlar, Toplu Oynanan Oyunlar* olarak üç başlıkta inceledik.

Çocuk Etrafında Şekillenen Maddi Kültür Öğeleri adını verdiğimiz beşinci ve son bölümü ise *Beşik ve Salıncak, Yatak Malzemeleri, Çocuk Giyimi, Oyuncaklar, Yemek Malzemeleri, Takılar* olmak üzere altı alt başlıkta inceledik.

Çalışmamızın belirtilen ana bölümleri dışında çalışmamızı değerlendirdiğimiz *Sonuç* bölümü, derlemelerimize ve araştırmamıza sözlü kaynak olan kişilerin bilgilerinin verildiği *Kaynak Şahıslar Listesi*, araştırmalarımız sırasında çektiğimiz *Fotoğraflar* kısmı yer almaktadır. Son kısımda ise çalışmamızı hazırlarken başvurduğumuz yazılı kaynakların yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralandığı *Kaynakça* kısmı yer almaktadır.

Bu çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen, bütün imkânlarını bana açan, her zaman teşvik eden ve yol gösteren ve çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkıları olan değerli hocam **Prof. Dr. Ali DUYMAZ**'a, çalışma sırasında görüşlerine başvurduğum değerli hocam **Doç. Dr. Mehmet AA**'ya, çalışma sırasında hiçbir zaman yardımlarını ve fikirlerini esirgemeyen **Arş. Gör. Halil İbrahim şAHİN**'e, çalışmamız için yaptığımız derlemelerde bizimle görüşerek bilgi birikimlerini paylaşıp çalışmamızın oluşmasına katkı sağlayan kaynak kişilere teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Halide YAşAR

Balıkesir, 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMA KONUSUNUN VE ALANININ TESPİTİ	1
B. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	2
1. Coğrafi Yapı.....	2
2. İdari Yapı	4
3. Ekonomik Durum	4
4. Eğitim-Öğretim	5
C. DERLEME BİLGİLERİ	6
1. Derlemede Kullanılan Metotlar.....	6
2. Kaynak Şahıs Bilgileri.....	11
Ç. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ	13
1. Malzemenin Derlenme Şekli.....	13
2. Derlenen Bilginin Yazıya Geçirilmesi	14
D. ÇOCUK FOLKLORU VE ÇOCUK FOLKLORU ÜRÜNLERİ ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	15
1. Çocuk Folkloru.....	15
2. Türkiye’de Çocuk Folkloru Üzerine Çalışmalar.....	17
a. Kitaplar.....	17
b. Makale ve Bildiriler.....	23
3. Balıkesir Çocuk Folkloru Üzerine Çalışmalar	25
a. Kitaplar.....	26
b. Makale ve Bildiriler.....	28
BİRİNCİ BÖLÜM	30
İNANIŞ VE UYGULAMALAR	30
A. DOĞUM ÖNCESİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	30

1. Gebe Kalmada Dinsel-Büyüsel Nitelikte Olan İnanış ve Uygulamalar ..	32
2. Gebeliği Engellemeye Yönelik Uygulamalar	42
3. Gebe Kalmada Halk Hekimliği.....	42
4. Aşerme İle İlgili İnanış ve Uygulamalar	47
5) Cinsiyet Tayini İle İlgili İnanış ve Uygulamalar:	56
6. Doğumu Kolaylaştırmaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar.....	62
7. Doğuma Hazırlık	66
B. DOĞUM SIRASI İNANIŞ VE UYGULAMALAR	68
C. DOĞUM SONRASI İNANIŞ VE UYGULAMALAR.....	75
1. Loğusa Etrafında Şekillenmiş İnanış ve Uygulamalar	76
a. Anneye Verilen Doğum Hediyeleri	76
b. İlk Sütü Verme	77
c. Anne Sütünün Çok Olması veya Kesilmesi	80
d. Al Basması	85
2. Çocuk Etrafında Şekillenmiş İnanış ve Uygulamalar	90
a. Göbek Bağı.....	90
b. Yıkama ve Kundaklama.....	94
c. Tuzlama.....	96
d. Ad Verme	101
e. Diş Çıkarma.....	107
f. İlk Saç ve Tırnakları Kesme	112
g. Yürümeye Geçiş	118
h. Konuşmaya Geçiş	127
ı. Altı Aylık Kınası	129
i. Yaşamayan Çocuk.....	131
j. Çok Ağlayan Çocuk	137
k. Sünnet	139
3. Loğusa ve Çocuğun Birlikte Yer Aldığı İnanış ve Uygulamalar.....	143
a. Doğum Ziyareti.....	143
b. Nazar.....	146
c. Kırklama.....	158
ç. Kırk Basması / Kırk Karışması.....	165

d. Kırk Uçurması	174
4. Diğer İnanış ve Uygulamalar	177
İKİNCİ BÖLÜM.....	182
ÇOCUK HASTALIKLARI İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	182
1. Şeytan Değiştirme	182
2. Aydaş.....	183
3. Gelincik	186
4. Boncuk.....	188
5. Boğmaca	188
6. Sarılık	189
7. Sıtma.....	192
8. Dalak Kesme.....	193
9. Kurbağacık.....	195
10. Siğil ve Temre.....	195
11. Yılancık.....	197
12. Karın Ağrısı ve Karın Çekme	198
13. Kabakulak	201
14. Tıknefes Kesme.....	203
15. Konak	203
16. Kulak Ağrısı.....	204
17. Yel Sökme.....	205
18. Yakı	205
19. Köstebek	205
20. Göz Ağrısı / Günlük	206
21. Yanık Yarası / Yakma Yarası	206
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	208
ÇOCUK ETRAFINDA ŞEKİLLENEN SÖZLÜ EDEBİYAT	208
1. NİNNİ.....	208
Metin 1.....	211
Metin 2.....	212
Metin 3.....	213
Metin 4.....	214

Metin 5.....	215
Metin 6.....	215
Metin 7.....	215
Metin 8.....	216
Metin 9.....	216
Metin 10.....	217
Metin 11.....	218
Metin 12.....	222
Metin 13.....	223
Metin 14.....	224
Metin 15.....	224
Metin 16.....	225
Metin 17.....	225
Metin 18.....	225
Metin 19.....	226
Metin 20.....	226
Metin 21.....	228
Metin 22.....	229
Metin 23.....	229
Metin 24.....	229
Metin 25.....	230
Metin 26.....	230
Metin 27.....	231
Metin 28.....	232
Metin 29.....	232
2. TEKERLEME.....	234
a. Ebe Seçimi ve Ebe Çıkarma Tekerlemeleri (Sayışmacalar).....	236
b. Oyuna Eşlik Eden Tekerlemeler	246
c. Yanıltmacalar ve Şaşırtmacalar.....	256
ç. Yergi, Övgü, Kızdırma ve Alay Tekerlemeleri.....	260
d. Oyun Daveti ve Dağılma Sırasında Söylenen Tekerlemeler	266
e. Oyuncak Yapımı Sırasında Söylenen Tekerlemeler.....	267

3. BİLMECELER.....	270
a. Tabiatla İlgili Bilmeceler	271
b. İnsanla İlgili Bilmeceler	273
c. Eşyalarla, Aletlerle İlgili Bilmeceler	275
ç. Hayvanlarla İlgili Bilmeceler	278
d. Bitkilerle İlgili Bilmeceler	280
e. Diğer Bilmeceler	284
4. MASAL	286
a. Nar Ağacı	287
b. Şah İsmail	291
c. Gök İnek.....	296
ç. Rüya.....	299
d. Yüzük.....	303
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	308
ÇOCUK OYUNLARI.....	308
A. Aletli Oyunlar	310
1. Taşla Oynanan Oyunlar	310
a. Üç Taş	310
b. Beş Taş.....	311
c. Dama	312
ç. Dokuz Taş	313
d. Gülmencik.....	313
e. Kıydır	314
f. Seksek / Sekmek / Çizgi / Çizgicik / Mektup / Kürtürmece.....	314
g. Taş Sektirme.....	316
h. Yaş Mı Kuru Mu	316
1. Pelten / Ebeli Kaydırak.....	316
2. Topla Oynanan Oyunlar	317
a. Çukur – Çukurca.....	317
b. Hallep.....	317
c. Yakar Top / Ortada Sıçan /Can	317
ç. İstop.....	318

d. Cehennem / Çangalcık	318
e. Kızıştı	319
3. İple Oynanan Oyunlar	319
a. İp Çekmece / Halat Çekme Yarışı	319
b. Tek Kişilik İp Atlama	319
c. Grup Olarak İp Atlama	319
ç. Salıncak/ Salıncak Sallanma	321
4. Özel Oyun Aracıyla Oynanan Oyunlar	322
a. Fes Kapama	322
b. Çelik Çomak.....	322
c. Met / Mert.....	323
ç. Çamur Fotoğraf Makinesi	323
d. Aşık Oyunu	323
e. Yüzük Oyunu.....	324
f. Bilye /Bilez/ Misket /Cıllis/ Cilye/ Gillis	324
g. Gazoz Kapağı Fırlatma	325
h. Kapamaca.....	325
ı. Çember Çevirme	325
i. Çizgi.....	326
j. Bilez / Daire	326
k. Düdük.....	326
l. Topaç Çevirme	326
m. Bebek	326
n. Firle Yarışı / Fırdöndü	327
o. Çam Kabuğu Kayık	327
B. Aletsiz Oyunlar.....	328
1. Tek Oynanan Oyunlar	328
a. Papatya Falı	328
b. Uğur Böceği Uçurma.....	328
c. Kumkum.....	328
2. İkili Oynanan Oyunlar	329
a. İncik Boncuk Nerde?	329

b. Ay Dede Oyunu.....	330
c. Dansa Davet	330
ç. Kim Bindi?	330
d. Karış Bir Vurma İki.....	331
3. Toplu Oynanan Oyunlar	331
a. Aç Kapıyı Bezirgan Baş / Bezirgan Baş /Çıldır	331
b. Kale Bastı Oyunu	332
c. Hankervan	332
ç. Kutu Kutu Pense.....	333
d. Ayakkabı Saklama.....	333
e. On Bir Oyunu	334
f. Çatalmatal	334
g. Birdir Bir.....	334
h. Saklanbaç / Saklambaç / Saklangaç / Sobe / Söbe / Sobi /Sinmeç/ Sinmece.....	336
ı. Bom	336
i. Çatlak Patlak	337
j. Aliler Aliler Oyunu	337
k. Tıp.....	338
l. Çömlekçik.....	338
m. Kör Ebe /Kör Çepiş	338
n. Yağ Satarım Bal Satarım	339
o. Kör Dede.....	340
ö. Gıncırdak.....	341
p. Direk / Kemik.....	341
r. Köşe Kapmaca / Kırlangıç.....	341
s. Kurbacık	342
ş. Ayak Uzatma Oyunu / Kılı Çepiş.....	342
t. Elek Pelek Oyunu	343
u. Yağmur Duası /Kepçecik.....	344
ü. Ali Veli Kırk Dokuz Elli.....	345
v. Zimba / Simit.....	346

y. Yağlı Kayış	346
z. Şeker Bulmaca.....	346
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	347
ÇOCUK ETRAFINDA ŞEKİLLENEN MADDİ KÜLTÜR ÖĞELERİ.....	347
A. Beşik ve Salıncak	347
B. Yatak Malzemeleri	349
C. Çocuk Giyimi	350
1. Fes / Külah / Takke	350
2. Pap / Mes	350
3. Patik / Çetik / Çorap	351
4. Yelek.....	351
5. Őalvar	351
D. Oyuncaklar.....	352
1. Tel Araba	352
2. Kabak Őıngırdak / Çıngırak	352
3. Lek.....	353
4. Topaç / Toka	353
5. Dödük / Borazan.....	353
6. Fırıldak / Fırfır.....	353
7. Uçurtma	354
E. Yemek Malzemeleri.....	355
F. Takılar	358
SONUÇ	359
KAYNAK ŞAHIS BİLGİLERİ	362
KAYNAKÇA	379
EKLER	392
EK 1: BALIKESİR HARİTASI	392
EK 2: İLÇELERİN MERKEZE OLAN UZAKLIKLARI.....	393
FOTOĞRAFLAR.....	394
ÖZGEÇMİŞ	404

KISALTMALAR

- A.B. : Ana Britannica
a.g.e. : adı geçen eser
c. : cilt
ev. : Çeviren
H.B.H.: Halk Bilgisi Haberleri
k.ř. : kaynak şahıs
M.L. :Meydan Larousse
s. : sayı
s.s. : sayfa sayısı
T.F.A. : Türk Folklor Araştırmaları
yay. : yayınları

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMA KONUSUNUN VE ALANININ TESPİTİ

Balıkesir yöresi çocuk folkloru ürünlerinin araştırılması tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Çocuk folkloru kapsamında Balıkesir yöresinde hayatın ilk geçiş töreni olarak sayılabilecek doğumla ilgili inanış ve uygulamalar başta olmak üzere çocuğun kendinin ürettiği ya da çocuk için çevresindekilerin ürettiği ve uyguladığı inanış ve uygulamalar ile sözlü edebiyat ürünlerini tespit etmeye ve bunları çalışmamızda zengin halk kültürümüzün bir parçası olarak sunmaya çalıştık.

İşlevselliği, uygulanabilirliği ve kapsam bakımından yaygınlığı bakımından çocuk etrafında şekillenmiş inanış ve uygulamalar sistemi çok zengin bir birikime sahiptir. Her toplum, kendisine yeni katılan birey için çok değişik ritüeller uygulamaktadır. Aslında bu toplumların kendilerine yaptıkları bir yatırım da sayılabilir. Toplumun düşünüş biçimi doğrultusunda yetişmiş, sağlıklı bireyler yine sağlıklı toplumların devam ettiricisi olacaktır. Bu yüzden çocuklar ve onların yetiştirilmesi konusunda önemle durulmuş, çok farklı inanış ve uygulamalarla geniş yelpazeli bir çocuk folkloru birikimi oluşturulmuştur. Öyle ki bu birikim kuşaktan kuşağa özellikle de anneden kıza ya da anneden anneye aktarılarak yaşatılmıştır.

Çocuk folklorunun Türk toplumu içinde de önemli bir yeri olduğu muhakkaktır. Çocuk folklorunun toplum içindeki uygulanış biçimleri, fonksiyonları ve yaşayış alanlarına bağlı olarak gösterdiği değişiklikleri de incelemeyi amaçladığımız bu çalışmada araştırma sahası olarak kendimize Balıkesir'i seçtik. Balıkesir, çeşitlilik gösteren bir inanç coğrafyası olmakla birlikte farklı etnik grupları da bir arada sunmasıyla önemli bir araştırma sahasıdır. Dolayısıyla geniş bir çocuk folkloru çalışmasının küçük bir modeli olabilecek bilgi ve kaynağın örneği sayılabilir bir alan özelliği taşımaktadır.

Böyle bir kültür birikime sahip bir alanda şimdiye kadar bu konuda bir araştırmanın yapılmamış olması da bizde bu yöreyi bu açıdan inceleme gerekliliği fikrini oluşturmuştur. Böyle çalışmalarla birlikte farklı konularla ilgili kültürel zenginlik kayıt altına alınarak tespit edilmiş hatta korunmuş olacaktır.

Alan araştırması sırasında Balıkesir'in tüm ilçe ve köyelerine ulaşmak zor olacağından araştırmalarımıza başlamadan önce kendimize derleme alanlarını belirleyerek bir coğrafi sınırlama yaptık. Bunun için dikkat ettiğimiz en önemli husus farklılıkları belirleyerek daha çok miktarda malzemeye ulaşabilmek oldu.

Konu açısından da belli bir sınırlamayı, konunun belli bir tasnifle verilmesi ve çok dağılmaması için uygun gördük. Bunun için çocuk folkloru ürünlerini gebelik başlamadan önceki aşamadan başlatarak ergenlik öncesine kadar getirmenin doğru olduğunu düşündük.

Çocuk folkloru ile ilgili olarak yaptığımız bu çalışmayla gerek derlenen bilginin gerekse yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin ve diğer tespitlerin daha sonraki çalışmalara da faydalı olacağına inanıyoruz.

B. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Coğrafi Yapı

Balıkesir yöresi çocuk folkloru ürünleri üzerine yaptığımız derleme ve incelemeleri vermeden önce araştırma sahamız olan Balıkesir ile ilgili bilgi vermek istiyoruz.

Balıkesir, Marmara Bölgesinin güneyinde, Anadolu'nun kuzeybatısında yer alan, topraklarının büyük bir kısmı Marmara ve Ege Bölgesinde bulunan, kuzeyinde Marmara Denizi, doğusunda Bursa ve Kütahya, güneyinde İzmir ve Manisa, batısında

ise Ege Denizi'nin ve Çanakkale şehrinin bulunduğu bir yerleşim birimidir. Toplam on sekiz ilçeye sahip olan Balıkesir'in yüz ölçümü 14.292 km²'dir¹. Balıkesir Akdeniz, Karadeniz ve karasal iklimin geçiş bölgesinde bulunması sebebiyle bölgede çeşitli flora örnekleri bulunmaktadır. İklim olarak Balıkesir'de Akdeniz ve Karadeniz iklimlerinin niteliklerini yansıtan bir iklim yapısı hâkimdir. Bu iki iklim arasındaki geçişler sebebiyle Balıkesir'in ikliminin çabuk değişen bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz.²

Fazla engebeli olmayan Balıkesir toprakları büyük ölçüde dalgalı, alçak sırtlarla yarılmış penneplene bir platodur; güneyde ve doğuda biraz yükselen platonun dağ sırtları arasında kalan kesimlerinde ve akarsu boylarında ovalar yer alır. Balıkesir'deki dağların birçoğu alçak tepeliklerdir. İlin kuzeybatısında Balıkesir-Bursa sınırındaki Karadağ (764m), Erdek ve Bandırma körfezlerinin güneyindeki Edincik Dağı (360m), Kapıdağ Yarımadasındaki Adamkaya Tepesi (803m), Susurluk ve Kocaçay vadileri arasında uzanan Sularya (600m) ve Gençal (881m) tepeleri bunların başlıcalarıdır. İlin asıl önemli yükseltileri ise güney ve doğu kesiminde yer alır. Güneydoğuda, Kütahya sınırının bir bölümü boyunca uzanan Alaçam Dağlarının en yüksek yeri Tilki Tepesidir (1.625m). Güneybatıda İzmir sınırında uzanan Madra Dağlarının yüksekliği 1.388m, Edremit Körfezinin kuzeyindeki Kaz (İda) Dağının yüksekliği ise 1.767m'dir.³

Su kaynakları açısından oldukça zengin bir il olan Balıkesir'deki başlıca akarsular Balıkesir ve Susurluk ovalarını sulayan Susurluk Çayı, Kaz Dağı eteklerinden doğan ve Gönen Ovasını sulayan Gönen Çayı, Madra Dağlarından doğan ve Manyas Gölüne döküldükten sonra gölün sularını Susurluk Çayına boşaltan Kocaçay, Madra Dağları ve Kaz Dağlarından doğan ve Havran ovasını sulayan Havran Çayıdır.⁴

¹ **Bitek Kent: Balıkesir**, (2003), İstanbul, s. 283.

² **Balıkesir İl Yıllığı 1967**, (Balıkesir), s. 104-114; M. Reşit Kıpçak, (1968), **Balıkesir**, İstanbul, s. 5; **Balıkesir Bir Kentin Kimliği**, (1997), Ankara, s. 74.

³ **A.B.** (t.y), 2.c., s. 107.

⁴ **A.B.** (t.y.), 2.c., s.249.

2. İdari Yapı

Balıkesir ili idari bakımdan on sekiz ilçeye ve dokuz yüz yirmi bir adet köye ayrılmıştır. Balıkesir'in ilçelerini şu şekilde sıralayabiliriz: Marmara kıyısında Bandırma, Erdek, Marmara, Gönen; Ege kesiminde Edremit, Havran, Burhaniye, Ayvalık; Susurluk vadisi ve kolları boyunca İvrindi, Balya, Manyas, Susurluk, Balıkesir (Merkez), Kepsut, Bigadiç, Sındırgı; İçbatı Anadolu eşiğinde Dursunbey ve Ege alanında Savaştepe ilçeleri.

Bu ilçelerin yüz ölçümleri, Merkez ilçesi (1466 km²), Savaştepe (425km²), Sındırgı (1433 km²), Bigadiç (1007 km²), Dursunbey (1906 km²), Kepsut (894 km²), Susurluk (601 km²), Bandırma (599 km²), Erdek (260 km²), Manyas (589 km²), Balya (952 km²), İvrindi (751 km²), Havran (559 km²), Edremit (708 km²), Burhaniye (426 km²), Gömeç (181 km²), Ayvalık (266 km²) ve Marmara (117 km²)dir.

3. Ekonomik Durum

Tarım, Balıkesir ilinde baş yeri tutan iktisadi faaliyettir. İl topraklarının yüzde 22 kadarı tarla ekimine (tarlaların yüzde 24'ü tahıl tarlası, yüzde 17'si sanayi bitkileri, geri kalanı kuru sebze, baklagiller, bostan) ayrılmış bulunur. Dikili alanlar da geniş yer tutar (zeytinlikler, bağlar, çeşitli meyve ağaçları). Elde edilen tarım ürünleri arasında başta gelenler tahıl (en başta buğday), tütün, şeker pancarı, pamuk, afyon, patates, bakla, nohut, fasulye, burçak v.d.dir. Balıkesir ilinde dokuz milyona yakın zeytin ağacı bulunur ve zeytin üretimi 80 000 ile 150 000 ton arasında değişir (Türkiye zeytin üretiminin yüzde 18-20'si). Balıkesir ilinin zeytinyağı üretimi 14 000- 27 000 ton arasında (Türkiye üretiminin yüzde 12-40'ı kadar)dir.⁵

⁵ M. L. (t.y.), 2.c., s. 107.

Hayvancılık bakımından otlak alanları pek fazla yer tutmamakla beraber yine de çeşitlilik ve oldukça iyi kaliteli üretim görülür. Balıkesir ilinde çeşitli hayvanlardan 130 000 ton süt elde edilir ve bunun bir kısmı tereyağı ve peynir yapımında kullanılır. İlde kümes hayvanları da boldur. Balıkesir ili ipek böcekçiliğinde Bursa, Bilecik ve Sakarya illerinden sonra yaş koza üretiminde dördüncü sıradadır. Bunun yanında özellikle Erdek ve Marmara Adaları çevresinde arıcılık yaygındır.⁶

Maden kaynakları bakımından da çeşitlilik görülür. İl topraklarının en ünlü yer altı zenginliği hiç şüphesiz bor maddesi veren yataklardır.⁷

Sanayi alanında tarıma dayananlardan Susurluk Şeker Fabrikası Edremit yöresinde (Edremit, Havran, Burhaniye, Ayvalık) zeytinyağı ve sabun sanayi, başka kesimlerde ayçiçeği yağı atölyeleri, Balıkesir’de iplik ve çimento fabrikaları bulunmaktadır.⁸

4. Eğitim-Öğretim

Balıkesir’de 663 ilköğretim okulu, 27 lise, 58 meslek lisesi, 8 adet de çıraklık eğitim merkezi bulunmaktadır. Balıkesir, 11 Temmuz 1992 tarihinde de resmen üniversiteye kavuşmuştur.⁹

Özellikle son dönemlerde eğitim-öğretim alanında Balıkesir ili daha iyi bir konuma yükselmiştir. Yapılan sınavlarda il başarısı açısından Türkiye’deki en başarılı iller arasında girmektedir. Bunun yanında okuma yazma bilenlerin oranı bakımından da Türkiye ortalamasının üzerinde bir ildir. Ancak buna rağmen derleme yaptığımız kaynak şahısların büyük bir çoğunluğunun herhangi bir tahsil almamış bazılarının ise kendi çabalarıyla okuma yazmayı öğrenmiş olmaları da eğitim-öğretim konusundaki başarının daha çok son dönemlerde artış gösterdiğinin bir göstergesi sayılabilir.

⁶ M.L. (t.y.), 2.c., s.108.

⁷ M.L. (t.y.), 2.c., s.108.

⁸ M.L. (t.y.), 2.c., s.108.

⁹ Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Balıkesir, (1999), (Balıkesir), s. 76-82.

C. DERLEME BİLGİLERİ

1. Derlemede Kullanılan Metotlar

Bilimsel bir amaç ve nitelik taşıyan araştırma ve çalışmalarda kullanılan yöntem ve teknikler çok önemlidir. Yöntem ve tekniklerin tutarlı, doğru ve amaca ulaşmaya yönelik olması çalışmanın güvenilirliğini ve başarısını doğrudan etkileyecektir. Dolayısıyla, bilimsel bir çalışmada hedeflerin ve çalışmanın niteliklerine uygun metotların seçimi araştırmacının için ilk önemli görevi olmalıdır.

Çalışmamız kapsamı itibariyle bir alan çalışması olduğu için kullanılan temel metot, “Alan Araştırması” (field work)dir. Bu metot doğrultusunda Balıkesir yöresinde yaptığımız derleme mekanlarında “Gözlem, Görüşme, Kılavuz Kişilerden Yararlanma” gibi tekniklerden yararlanılmıştır. Tespit edilen araştırma konusuyla ilgili halk kültürü unsuru hakkında bilgi almak için söz konusu unsurların yaşadığı topluluğa gidilerek çalışmalarda bulunulmasına “alan araştırması” denilir. Bir başka ifadeyle alan araştırması, “araştırılan konuyla ve amaçla ilgili olarak bilgi edinmeye uygun insanların bulunması ve onlar tarafından kabul edilebilir bir rolle aralarına katılınması ve davranışlarının gözlemlenmesi ve bunların halkbilimin kullanabileceği şekilde ve gözlenen insanlara hiçbir şekilde zararlı olunmadan rapor edilmesi veya araştırılan konu ile ilgili olarak bilgisine müracaat edilen kaynak kişilerle yapılan görüşmeler yoluyla derlenen bilginin bilimsel çalışmalarda kullanılmaya hazır hale getirilmesidir (Çobanoğlu 2002: 63).

Çalışmamızda kendimize alan olarak belirlediğimiz Balıkesir yöresinde kaynak kişi olarak bizimle görüşen kaynak kişilere karşılıklı görüşme tekniğini uyguladık. Bu tekniği kullanırken kaynak şahıslara belirlediğimiz şu soruları yönelttik:

Hamile kalmamak için ne gibi pratikler uygularsınız?

Hamile kaldıktan sonra düşürmek için ne gibi pratikler uygularsınız?

Bu işi yapan kişiler var mıdır? Nasıl yaparlar? Bu kişilere güvenir misiniz?

Hamile kalmak isteyen kalıp kalmayacağını anlamak için ne yapar?

Bu istekte olan kadına uygulanan pratikler ve inanışlar nelerdir?

Çocuğu olmayan kadına ne isim verilir? Erkeğe ne isim verilir?

Ailesi içinde veya toplumda böyle bir kadına veya erkeğe bu nedenle nasıl muamele edilir?

Çocuğu olmayanların hamile kalmak için yaptıkları uygulamalar ve inanışlar nelerdir?

Karnında çocuk durmayan (çocuğu düşen vb.)kadına yapılan inanış ve uygulamalar nelerdir?

Hamile kalındığı nasıl anlaşılır? Kadın hamileliğini kimlere nasıl söyler?

Hamile kadına ne isim verilir?

Doğacak çocuğun güzel olması için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?

Bunların dışında çocuğun fiziksel olumlu ya da olumsuz yönde etki yapacak olan uygulamalar, kaçınmalar ve inanışlar nelerdir?

Doğacak çocuğun huyunu etkileyeceği düşünülen davranışlar, kaçınmalar, uygulama ve inanışlar nelerdir?

Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için neler yapılır?

Doğacak çocuğun kız olması isteniyorsa ne tür uygulamalar yapılır, ilgili inanışlar nelerdir?

Doğacak çocuğun erkek olması isteniyorsa ne tür uygulamalar yapılır, ilgili inanışlar nelerdir?

Kadının ikiz doğum yapacağı nasıl anlaşılır? Bununla ilgili inanmalar nelerdir?

Neden kız çocuğu istenir?

Neden erkek çocuğu istenir?

Aşırme nedir? Yöresel adı nedir? Bu dönemle ilgili inanışlar, uygulama ve kaçınmalar nelerdir?

Oğlan isteyenler ne gibi hazırlıklar yaparlar?

Kız isteyenler ne gibi hazırlıklar yaparlar?

Çocuğun ve annesinin yatağı nasıldır?

Anneye hazırlananlarda çocuğun cinsiyetine göre farklılık var mıdır?

Doğumu kim yaptırır? Bu kişiye ne isim verilir?

Yerleşim birimindeki ebeye mi diplomalı ebeye mi güvenirsiniz?

Doğumda kullanılan araç-gereç ve aletler nelerdir?
Doğum yaptırana para mı hediye mi verirsiniz?
Doğum odası neresidir, bu odada doğum için neler bulundurulmalıdır?
Kimler doğum odasına alınır, kimler alınmaz?
Doğum nasıl yaptırılır?
Doğum güçleşirse ne tür uygulamalar yapılır?
Doğumun güçleşmesine neler sebep olmuştur?
Çocuktan sonra gelen sona ne ad verilir? Ne yapılır?
Göbek kordonu nasıl kesilir?
Göbeği kesildikten sonra çocuğa ne gibi geleneksel işlemler yapılır?
Yıkama
Tuzlama
Giydirme
Doğum bitince anneye neler yapılır?
Yeni doğum yapmış kadına ne isim verilir?
Doğum sonrası ağrısı olan kadına neler uygulanır?
Çocuğun doğumu babaya ve aileye kim tarafından müjdelenir?
Müjde verene ne yapılır?
Çocuk ilk defa kimin kucağına verilir?
Yeni doğan çocuğa ilk defa ne zaman süt verilir?
Çocuğa ne zaman ad verilir?
Çocuğun adını kim seçer? Genellikle hangi adlar verilir? Niçin?
Ad koyma işlemini kim yapar?
Ad koyma işleminde ne tür uygulamalar yerine getirilir?
Çocuğu yaşamayanlar bu doğan çocuklarının yaşaması için ne gibi isimler verirler?
Bir daha çocuk istemeyenler son doğan çocuklarına ne gibi isimler verirler?
Doğup da yaşamayan çocukların yaşamasını sağlamak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
Beşik töreni yapılır mı? Nasıl? Kimler davet edilir?
Kırklama ne zaman yapılır? Yöredeki adı nedir? Niçin kırklama yapılır?

Kırlama işleminde ne gibi araç-gereç ve malzemeler kullanılır? Anlamları ve özellikleri nelerdir?

Hem çocuk hem de annesi kırklanır mı?

Kırlama nasıl yapılır? Kırlamayı kimler yapar? Nerede yapılır?

Kırlama yapılmadan önce ne gibi tehlikeler söz konusudur? Bunlara karşı ne gibi önlemler alınır?

Kaç kez kırlama yapılır?

Loğusa ve bebeğini ilk kez ziyarete gelenler nasıl ağırlanır?

Loğusa ve bebek ilk defa ne zaman sokağa çıkarlar? İlk olarak kimin ziyaretine giderler? Bu sokağa çıkışa bir ad verilir mi?

Gidilen yerlerde yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?

Loğusa ve bebek evde yalnız bırakılır mı? Ne zamana kadar bırakılmaz?

Bırakılmak zorunda kalırsa ne gibi önlemler alınır?

Kırk hangi durumlarda basar?

Kırk basmaması için ne gibi önlemler alınır?

Kırk basması nasıl sağaltılır? Kimler sağaltmayı yapar? Kullanılan araç-gereç ve malzemeler ve anlamları nelerdir?

Al basması inancı var mıdır?

Al basması nasıl sağaltılır?

Loğusanın sütü olmazsa çocuğa kimler süt verebilir?

Loğusanın sütü azalınca ne gibi uygulamalar yapılır?

Loğusanın sütünün kesilmesine ya da azalmasına neler sebep olur?

Gece çocuğun bezleri dışarıda bırakılır mı? Niçin?

Doğumda ölen çocuğa ne yapılır?

Doğumda ölen kadınla ilgili inanışlar nelerdir?

Çocuğun beşiği nasıldır?

Beşik ya da salıncakla ilgili inanmalar ya da kaçınmalar nelerdir?

Çocuk nasıl kundaklanır?

Çocuğa takılan takılar nelerdir? Muska ve nazarlık takılır mı? Niçin?

0-1 yaş arası çocuğun giyimi nasıldır?

0-1 yaş arası çocukların davranışlarıyla ilgili inanışlar nelerdir?

Küçük çocuklara ninni söylenir mi? Hangileri?

Çocuğun ilk tırnağı ilk ne zaman kesilir? Kesim esnasında yapılan uygulamalar nelerdir?

Çocuğun saçı ilk defa ne zaman kesilir? Kesilirken ne gibi uygulamalar yapılır?

Çocuğun ilk dişi çıktığında bunu ilk defa gören çocuğa ne yapar?

Çocuğun ilk dişi çıktığında ne tür uygulamalar yapılır?

Çocuğun ilk dişi düştüğünde ne gibi işlemler yapılır?

Çocuğun yürümesi gecikince neler yapılır? Çocuk yürürken sık sık düşüyorsa ne gibi işlemler uygulanır?

Konuşması geciken çocuk konuşsun diye neler yapılır?

0-3 yaş arasındaki çocuklara ne gibi yemekler yedirilir?

Çocukların oynadığı oyuncaklar nelerdir?

Çocuklar hangi oyunları oynarlar?

Sünnet ne demektir? Niçin yapılmaktadır?

Sünnet hangi yaşlar arasında olmaktadır?

Sünnet en çok hangi mevsimlerde yapılır?

Sünneti kim yapar?

Sünnetten önce ne gibi hazırlıklar yapılır?

Sünnete çağrı nasıl yapılır?

Sünnet gününde yapılanlar nelerdir?

Çocukların çeşitli yaşlarda yakalandıkları hastalıklara halk arasında verilen isimler nelerdir?

Bu hastalıkların tedavisi için ne gibi sağıltma işlemleri ve ilaçlar kullanılır?

Burada kullanılan derleme soruları **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri** (Ekici:2004) ve **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş** (Çobanoğlu:2002) kaynaklarından seçilen sorulardır.

2. Kaynak Şahıs Bilgileri

Halk bilgisi ürünlerini ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütünü veya ana özelliklerini aktarabilen veya icra edebilen ve de bunların derlemeciler tarafından yazılı, sözlü ve görsel olarak kaydedilmesi için sunumunu yapabilen kişilere “*Kaynak Kişi*” adı verilir. Halk bilgisi yaratmalarının aktarımında karşılaştığımız kaynak kişilerin büyük bir kısmı “amatör” kaynak kişilerden oluşmaktadır (Ekici 2004: 29). Kaynak şahısların sunduğu bilgi bir çalışmanın kapsamını doğrudan etkileyeceği için alanda belirlenecek ve görüşmelerde bulunulacak kaynak kişilerin konuya hakim ve bilgi birikimlerini sağlıklı bir şekilde aktarmaya gönüllü olması çok önemlidir.

Çalışmamıza sözlü kaynaklık eden kişiler genellikle araştırma sahasını iyi tanıyan kişilerdir. Konumuzun çocuk çevresinde gelişen folklor ürünleri olması sebebiyle konuştuğumuz kaynak kişilerin çoğu kadındır. Erkek kaynak kişilerimiz özellikle doğumla ilgili konuları bizimle konuşmayı tercih etmedikleri için kendileriyle çocuk oyunları, tekerlemeleri veya hastalıkları ile sünnet adetleri üzerinde konuşabildik. Dolayısıyla çalışmamızda erkek kaynak şahısların sayısı oldukça azdır.

Kaynak şahıslara ait bilgileri çalışmamızın sonunda yer alan “*Kaynak Şahıs Bilgileri*” bölümünde ad, soyad, doğum tarihi, doğum yeri, tahsili ve mesleği de açıklayıcı bir biçimde sunduk.

Saha araştırmamızı yaparken yüz civarında kaynak şahısla görüştük ancak çalışmaya dahil edebildiğimiz kaynak şahıs sayısı 73’tür. Kaynak kişilerimizin çoğu Balıkesir’in köylerinde yaşamaktadır. Bunun dışında il ve ilçe merkezlerinde yaşayan kaynak şahıslarımız da vardır.

Yetmiş üç kaynak şahıstan altmış beşi kadın, sekizi erkektir. Kaynak şahıslarımızdan otuz yedisi ilkokul, ikisi lise mezunudur. Otuz dördünün ise herhangi

bir tahsili bulunmamaktadır. Kaynak şahıslarımızın elli altısı ev hanımı, on üçü öğrenci, üçü emekli, biri ise çiftçidir.

Kaynak şahıslarımızın en küçüğü 5, en büyüğü ise 86 yaşındadır. Çocuk etrafında şekillenen bilgi birikiminin önemli bir yaş farkıyla incelemek inanış sistemindeki gelişim ve değişimi açık bir şekilde göstermiştir.

Ç. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ

1. Malzemenin Derlenme Şekli

Çalışmamızda kaynak olarak kullanacağımız malzemeyi tespit etmek için araştırma alanına çıkmadan önce yazılı kaynaklardan konu ile ilgili olarak yer alan bilgileri toplamayı uygun gördük. Bu bilgilerden hareketle Balıkesir yöresi ve genel olarak Türk toplumunda mevcut olan inanış ve uygulamaları bilerek malzeme toplamanın bizim için daha yol gösterici olacağını düşündük.

Malzeme edinme aşamasında Balıkesir yöresinin çeşitli ilçeleri ile köylerinde kaynak şahıslarla konuştuk. Kaynak şahıslara çalışmanın doğruluğu ve tutarlılığının sağlanması için aynı soruları yönelttik. Kaynak şahıslarımızın çoğu araştırma konumuz hakkında görüşme isteğimizi olumlu yanıtladı. Bayan olmamızdan ve yine konumuzun daha çok kadın ve çocuklarla ilgili olmasından dolayı daha sıcak ve samimi bir derleme ortamında görüşmeler yapabildik. Görüştüğümüz kişilerin hiç birisi görüşme talebimizi reddetmedi.

Derlemelerimiz sırasında kaynak şahıslarımızın izniyle ses kayıt cihazı ile kamera kullandık. Bunun yanı sıra çeşitli fotoğraflar da çektik. Hatta bazı kaynak şahıslarımız kendi görüntü ve ses kayıtları ile fotoğraflarını saklayacaklarını ve çocuklarına ya da torunlarına bırakacaklarını söyleyerek bizden birer nüsha rica ettiler, biz de isteyen kaynak şahıslarımızın adreslerine ulaştırmaya çalıştık.

Kısacası, gittiğimiz her yerde Balıkesir halkının sıcaklığı ve konukseverliğiyle karşılaştık. Dolayısıyla her kaynak şahsımıza minnet ve teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliyoruz.

2. Derlenen Bilginin Yazıya Geçirilmesi

Derlenen bilgiler ses ve görüntü kayıtları tekrar incelendikten sonra yazıya geçirilmiş ve tasnifi yapılmıştır. Yazıya geçirmede herhangi bir transkripsiyon işareti kullanılmamıştır. Metinler ve derlenen bilgiler İstanbul Türkçesiyle yazıya geçirilmiştir. Kaynak şahısların bilgi aktarımları sırasında kullandıkları yerel söyleyişler bozulmadan aynen verilmiştir. Bunun dışındaki anlatım bozuklukları veya cümle düşüklükleri ile sözcük hataları düzeltilmiştir.

Kaynak şahıslardan derleme sonunda ad, soyad, ikamet ettikleri adres ile tahsil durumları da öğrenilerek kaydedilmiştir.

Kaynak şahıslara ait bilgi çalışmanın sonunda yer almaktadır. İstenildiği takdirde çalışmanın herhangi bir yerinde geçen bir malzemenin kime ait olduğu “*Kaynak Şahıslar Listesi*” bölümünden öğrenilebilir.

D. ÇOCUK FOLKLORU VE ÇOCUK FOLKLORU ÜRÜNLERİ ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

1. Çocuk Folkloru

Çocuk Folkloru, halkbilimi içinde konusu ve muhtevası çocuklarla sınırlanmış bir alanı kapsamaktadır. Burada çocuk kavramının da sınırlarının ve kapsamının tam olarak belirlenmesi gerekmektedir. Çocuk sözcüğü bugüne kadar farklı şekillerde tanımlanmıştır. Öncelikle, çocuk, insan yavrusu; bir ana babanın kız veya erkek evladı; olgunluğa erişinceye kadar her yaştaki erkek ve kızlara verilen ad; iki yaşından ergenlik çağına kadarki hayat dönemindeki birey; doğumlarından on iki yaşına kadar kız ve erkeklerin ortak adı; erinlik dönemine erişmemiş insan varlığı olarak tanımlanmıştır.

Çocuk Folkloru ise, doğrudan doğruya çocuk etrafında oluşan veya amaç ya da sonuçları çocuğu etkileyecek olan tüm inanış ve uygulamalarla çocuğun kendi duygu, düşünce ve hayal dünyasında kurduğu, yarattığı, şekillendirerek veya somutlaştırarak çeşitli şekillerde sunduğu bedensel, sözsöl ve ritmik davranış biçimlerinin ve ürünlerinin tümünü kapsayan halkbilimi alanıdır.

Çocuk Folkloru ürünlerinin yaratıcı ve uygulayıcıları sadece çocuklar değildir. Çocuğun etrafındaki kişilerce de çocuk folkloru ürünleri yaratılabilir veya uygulanabilir. Ancak her ne şekilde olursa olsun inançta ve uygulamada merkezde her zaman çocuk vardır. Çocuğun herhangi bir küçük özelliği üzerine bile onlarca inanış ve uygulamanın mevcut olduğu görülebilmektedir. Bu da çocuk folkloru alanında çeşitlemenin çok olduğunu açıkça göstermektedir.

Halkbilimin nitelikleri içinde en önemlisi, onun belli bir ülkede yaşayan halka özgü kültür yaratmalarını, gelenekleri, ayrıntılarıyla ve derinliğine incelemeyi üzerine almış olmasıdır (Boratav 1997: 10). Dolayısıyla toplum, yöre, inanç ve yaşayış farklılıkları folklorun ürünlerini çeşitlendirmektedir. Bu çeşitlilikte çocuk folkloruyla

ilgili farklı örf ve adetlerin mevcut olması da bu alanın halkbilimi içinde toplum bireyleri tarafından daha özel ve önemli tutulmasından da kaynaklanmaktadır.

Çocuk folkloru, alan ve kapsam olarak geniş, ürün açısından çeşitli ve zengin, inanış ve ritüeller bakımından köklere daha yakın ve genel olarak karmaşık, iç içe girişik, sarmal bir yapı göstermektedir. Dönem olarak ele alındığında çocuk folklorunun incele alanını gebelik başlangıcının hemen öncesine kadar götürmek gerekir. Gebeliğin başlamasıyla birlikte ürün açısından çeşitlenmede artış görülür. Bu artış grafiği, doğum esnasında da normal yükselmesini gösterirken doğumdan sonraki kırk günlük süreçte en üst seviyesine ulaşır. Bu dönemin geçilmesiyle inanış ve uygulamalarda bir azalma görülmekle beraber, çocuk folklorunun sözlü kültür ürünlerinde artış ortaya çıkar. Benzer bir grafiksel değerlendirme de çocuk folkloru uygulayıcıları ve üreticileri için de yapılabilir. İnanış ve uygulamaların yükselme göstererek zirveye ulaştığı dönemlerde uygulayıcı kişi çocuğu doğuracak kadın ile etrafındakilerdir. Bu dönemin geçilmesinden sonra çocuğun konuşmaya geçişine kadar sözlü kültürün üretici ve uygulayıcıları da yine aynı kişilerdir ancak konuşmaya geçen çocuk zamanla çocuk folkloruna kendi söz dünyasının ürünlerini hızla sunarak grafiğin artan çizgisi olur.

Çocuk folklorunun diğer pek çok bilim dalıyla da ilgisi olduğu muhakkaktır. Bunların başında halk edebiyatı gelmektedir. Çocuk folkloru içerisinde ortaya çıkan ninni, tekerleme, bilmece, okşama, masal gibi halk edebiyatı ürünleri iki bilim dalı arasında ortak unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Çocuk folklorunun ilişkili olduğu bir diğer alan ise halk hekimliği olarak görülebilir. Sadece çocuklarda görülen hastalıklarla çocuklarda da rastlanabilen genel yaygınlığı olan hastalıkların sağaltma işlemleri ile doğum ve doğuma bağlı pek çok uygulama, halk hekimliği ile çocuk folkloru arasındaki birleşme noktalarıdır.

Çocuk folklorunun ürünleri de tıpkı dahil olduğu halk biliminde olduğu gibi bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına göre güncellenebilme özelliği de taşıyabilmektedir. Özellikle sözlü ürünlerde güncel ve modern yaşamın çocuklara sunduğu yaşam tarzı doğrudan doğruya görülebilir.

2. Türkiye’de Çocuk Folkloru Üzerine Çalışmalar

Çocuk folkloru ile ilgili yapılan kaynak taramaları sırasına sadece çocuk folklorunu konu edinmiş kapsamlı çalışma adedinin oldukça az olduğunu gördük. Çocuk etrafında şekillenmiş inanış, uygulama veya sözlü edebiyat ürünlerini araştıran ve inceleyip sunan kaynakların pek çoğu bunları parça parça bilgiler olarak sunmaktadır. Yani doğum olayını geçiş törenleri arasında incelerken ele alan ya da diğer konularda farklı incelemelerin içinde atıfta bulunarak değinen kaynaklar olduğunu gördük.

Türkiye’de daha geniş bir sahada inceleme yapılarak sadece çocuk folkloru üzerine oluşturulacak bir çalışmanın olması gerekliliğine olan inançtan dolayı günümüzde bu konuda yapılan çalışmalar artmaya başlamıştır. Çalışmaların birçoğu hala sınırlı bir kapsamda oluşturulsa da ümit ve mutluluk vericidir.

Türkiye’de yapılan çalışmaları sıralayacak olursak şunları söyleyebiliriz:

a. Kitaplar

Çocuk folklorunun sözlü ürünlerinden sayılan ninnilerle ilgili olarak yapılan en eski çalışmaların başında Prof. Dr. Ignazs Konos’un 1925 yılında hazırladığı **Halk Edebiyatı Nümuneleri, Türkçe Ninniler**, adlı çalışması gelmektedir. Eski harfli basılmış olan bu çalışmada Türkçe Ninniler başlığında bazı ninni metinlerine yer verilmiştir (Konos:1925).

Sıtkı Can’ın 1945 yılında yayımladığı **Çocuk ve İlgili İnanmalar** adlı çalışması da özellikle çocuk folklorunun inanış ve uygulamalar boyutuyla ilgili pek çok açıklayıcı bilgi sunmaktadır. Daha çok doğum etrafında şekillenen inanışlar çalışmada örneklerle sunulmaktadır (Can:1945).

Pertev Naili Boratav, **Zaman Zaman İçinde** adlı çalışmasında masal ve tekerleme kavramları üzerinde durmuş ve masal ile tekerlemeyi çeşitli nitelikleriyle ele

almıştır. Çalışmada yirmi bir tekerleme ve yirmi dört masal örneği bulunmaktadır (Boratav: 1958).

Pertev Naili Boratav, **Az Gittik Uz Gittik** adlı çalışmasında Türk masalının tarihsel sürecini ele alırken kırk sekiz masal metnine de yer vermektedir (Boratav: 1969).

Dr. A. Süheyl Ünver tarafından hazırlanan **Türkiye’de Halk Arasında Çocuk Doğurmadan Cinsiyetin Tayini Üzerine** (Ünver:t.y) adlı basım tarihi belli olmayan çalışma ile yine önsözünü Dr. A. Süheyl Ünver’in yazdığı Dr. Niyazi Köymen’in hazırladığı 1970 tarihli **Çocuk Hastalıklarında Folklor, Batıl İnanç, İlkel Tedavi. Neden Böyleyiz? Niçin Kurtulamıyoruz?** adlı çalışmalar da çocuk folkloru hakkında yapılan en eski ve en önemli çalışmalar arasında yer almaktadır (Köymen:1970).

Şükrü Elçin’in 1970 yılında derlediği bilmece metinlerine yer verdiği **Türk Bilmeceleri** (Elçin:1970) adlı çalışması ile Naki Tezel tarafından 1971 yılında yayımlanan **Türk Masalları** adlı çalışmalar da sözlü çocuk folkloru ürünleri açısından kaynak niteliğindedir (Tezel:1971).

Eflatun Cem Güney, **Folklor ve Halk Edebiyatı** adlı çalışmasında halk masallarını, masal dünyası, masal kişileri, gerçek yönü ve eğitim değeri,masal geleneği, derleme ve değerlendirme açılarından değerlendirerek çeşitli masal metinlerine yer vermiştir. Bunun yanı sıra çalışmada yine çocuk folkloru etrafında şekillenen sözlü kültür ögesi sayılan bilmecelere de yer verilmiştir. Özellikle bilmecelerin kuruluşu, dili ve ölçüsü ile bilmece geleneği, bilmecenin eğitici niteliğine değinilen çalışmada bilmece örnekleri de mevcuttur (Güney:1971).

Orhan Acıpayamlı, **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, adlı çalışmasında çocuk folklorunun doğum aşamasındaki inanış ve uygulamalarını iki bölümde ele almıştır. İlk bölümde “gebe kalmak için çareler, gebelikten korunma çareleri, gebeliğin başlangıcı, cinsiyet tayini, doğuma hazırlık, doğum olayı, doğumdan sonra, loğusa, alkarısı, kırk basması ve kırklama olarak on bir

başlıkta ele almış ve ikinci bölümde verilen pratikler çeşitli açılardan incelemiştir (Acıpayamlı:1974).

Dr. Metin And, **Oyun ve Bügü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı**, adlı çalışmasının giriş kısmında oyun kavramını çeşitli nitelikleriyle birlikte ele almıştır. And'a göre oyun, her şeyden önce isteğe bağlı ve gönüllü bir eylem niteliği taşır. Bunun yanında oyun, özgürlükle ilgili, gerçek ve günlük yaşamdan değişik bir yapıdadır.oyunun bir başka özelliği ise oyun süresi ve alanı açısından değişik kurullarla bir ritüel halini alabilmesidir. Çalışmada buna benzer çeşitli açıklamaların dışında çocukların oynadıkları bazı oyunlara da yer verilmiştir. Bu oyunlar belli bir tasnif çerçevesinde “aşık oyunları, yüzük oyunları, top oyunları, değnek oyunları, taş ve gülle oyunları, koşma-kovalama-kurtarma-zor kullanma oyunları, atlama-sıçrama-sekme oyunları, saklama-saklanma-oranlama oyunları, dilsiz-şaşırtma-şaka oyunları, dramatik nitelikte-büyülük-törenselleşen oyunlar ve çeşitli oyunlar başlılarıyla verilmiştir (And:1974).

Sedat Veyis Örnek, **Geleneksel Kültürümüzde Çocuk**, adlı çalışmasında çocuk folklorunun en kapsamlı ve düzenli tasnifini yapmıştır. Çocuk folklorunu, doğum öncesi dönemden başlatmış ve ergenliğe kadar on bölüm halinde ele almıştır. Her bölümde Türkiye'nin çeşitli illerinden örnek uygulamalar vermiş, bu uygulamalardan bazılarının da açıklamasını yaparak bölüm sonuna eklemiştir. Çalışmasının on bir ve on ikinci bölümlerinde ise çocuk oyunları ile atasözleri, özdeyişler, deyimler, sevgi ve okşama sözleri, kargışlar, bilmeceler, ninnileri ağıtlar ve masallara yer vermiştir (Örnek:1979).

Amil Çelebioğlu, **Türk Ninniler Hazinesi**, adlı çalışmasında çocuğun varlığıyla ortaya çıkan ninnileri ve ninni kültürünü örnekleriyle birlikte sunmuştur. Çalışma genel bir çalışma niteliğinde olmakla birlikte pek çok sahadan örnek metinler de sunulmuştur (Çelebioğlu: 1982).

Erman Artun, **Tekirdağ Folklorundan Örnekler** adlı çalışmasında Tekirdağ ninnilerinden örnekler vermiş, halk hekimliği uygulamalarında da çocuklarla ilgili olarak “ağlayan çocuk, altına yapan çocuklar, arkaları ağrıyan çocuklar, çiş yapan çocuklar, çocuğu olmayanlar, çocukların başındaki kabuklar, konuşamayan çocuklar, ikiz

kardeşlerin yürümesi adı altında çeşitli tedavi yolları verilmiştir. Bunun dışında kalan pek çok hastalıkla ilgili olara da halk hekimliği sağaltma yollarına değinilmiştir (Artun:1983).

Eflatun Cem Güney, **Masallar** adlı çalışmasında Türkiye’de anlatılan yaygın olan yirmi üç masala yer vermiştir (Güney: 1990).

Erman Artun, **Tekirdağ Çocuk Oyunları** adlı çalışmasında Tekirdağ yöresi çocuk oyunlarını değerlendirdikten sonra yöreden derlenen doksan yedi oyuna yer vermiştir (Artun: 1992).

Rıfat Araz, **Harput’ta Eski Türk İnanışları ve Halk Hekimliği**, adlı çalışmasında çocuk folkloruyla ilgili olarak özellikle ikinci bölüm olan törenler ve inançlar kısmında doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası inançlara yer vermiştir. Bunun yanında birinci bölümde koruyucu ve yardımcı iyeler başlığı altında “umay” ve “ana maygıl” ile kara iyeler başlığı altında “alkarısı” konularında çocuk folklorunun inanış boyutuna dair çeşitli açıklamalar sunmuştur (Araz:1995).

Mevlüt Özhan, **Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü** adlı çalışmasında oyun kavramı, oyunun tarihi, tanımı ve sınıflandırılmasının yanında oyunun çocuğun gelişimine olan katkısına yer vermiştir. Çalışmanın diğer bölümlerinde çocuk oyunları ve oyunların oynanmasıyla ilgili inançlara değinilmiştir. Bunlar arasında ebe ve eş seçimi, oyuna başlama sırasının belirlenmesi, oyunu bitirme, cezalar, tekerlemeler, yanılmaçlar, bilmece vermiş ve bunlara ait örnekler sunulmuştur. Çalışmanın son bölümünde oyuncak kavramı üzerinde de durulmuş, oyuncuğun tarihinden ve işlevinden bahsedilerek çeşitli oyun ve oyuncak örneklerine yer verilmiştir (Özhan:1997).

Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru** adlı çalışmanın üçüncü bölümünü olan “beşikten mezara geçiş törenleri”nde doğum etrafında şekillenen çocuk folkloru ürünlerine değinilirken ayrıca beşinci bölüm olan “oyunlar”da oyun ve oyuncak kavramı üzerinde durulmuştur (Boratav:1997).

Mevlüt Özhan, Malik Muradoğlu, **Türk Cumhuriyetlerinde Çocuk Oyunları**, adlı çalışmasının giriş kısmında çocuk oyunlarının halk kültürünün önemli bir dalını oluşturduğuna, her insanın yaşadığı yerde mutlaka çocuk oyunu olduğuna ve çocuk denince ilk akla gelen şeyin oyun olduğuna dikkat çekilmiştir. Aynı kökten gelen, ortak kültürleri taşıyan ama birbirinden ayrı yaşayan ulusların çocuklarının oynadıkları oyunlarda büyük benzerliklerin bulunduğuna dikkat çeken çalışma Türkiye’den derlenen çocuk oyunlarının yanı sıra Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan ve Türkmenistan çocuk oyunlarından örnekler sunmaktadır (Özhan:1997).

Erman Artun, **Tekirdağ Folklor Araştırmaları** adlı çalışmasında Tekirdağ halk kültüründe geçiş törenleri başlığı altında doğum adetleri, inanmaları ve buna bağlı pratiklere yer vermiştir. Bu bölümde kısırlığı gidermek ve gebe kalmak için yapılan tıbbi sağaltmalardan, halk hekimliğı ve geleneksel sağaltmalardan ve dinsel-büyüsel nitelikte olanlardan bahsetmiştir. Bunun yanı sıra aşırme, bebeğın cinsiyetinin tayini, gebe kadının kaçınmaları ve uygulamaları, göbek kesme, yıkama, tuzlama, lohusalık, loğusa ziyaretleri, kırk basması, kırklama, çocuğa ad koyma, çocukta ilkler, doğum ve çocukla ilgili geleneksel sağaltma ve korunma yollarına yer verilmiştir. Bunun yanında Tekirdağ’da bilmece sorma ve ninni söyleme gelenekleri ile bunlara ait çeşitli örnekler de çalışmada sunulmuştur (Artun:1998).

Sedat Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi** adlı çalışmada geçiş törenlerinden doğum ve doğum etrafında şekillenen inanış ve uygulamalar ile sünnet düğünü ile ilgili adetlere yer verilmiştir. Özellikle gebeliğın başlamasından doğuma kadarki süreçte Türkiye’de mevcut olan halkbilimi bilgi birikimini zengin bir şekilde sunan çalışmada görsel malzemeler de mevcuttur (Örnek:2000).

Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm** adlı çalışmasında evlenme ve doğum başlığı altında eski Türk toplumunun çocuksuzluğa bakışı ile çocuksuzluğu giderme yollarına değinilmiştir. Bunun yanında “albastı” veya “alkarısı” denilen kötü ruh hakkında da çeşitli açıklamalar verilmiştir (İnan: 2000).

Saim Sakaoglu, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları** adlı çalışmasında genel olarak masal kavramı ve masalın özellikleri üzerinde durmuş, çeşitli ülkelerdeki masal kitapları ile Türkçe masal kitapları hakkında bilgi vermiştir. Çalışmada Türk halk masallarıyla ilgili olarak yapılmış çalışmalar da ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünü masal incelemelerine ayırırken son bölümde metinlere yer verilmiştir (Sakaoglu:2002).

Ali Berat Alptekin, **Taşeli Masalları** adlı çalışmasında bölgeden derlenen yetmiş masal metni ile bu metinlere ait inceleme ve tasniflere yer vermiştir. Çalışmanın birinci bölümünde masalların yapısı ele alınmış, masallar, hayvan masalları, asıl halk masalları, fıkralar ve zincirlemeli masallar olarak dört alt başlıkta incelenmiştir (Alptekin:2002).

Ali Duymaz, **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler** adlı çalışmasında çocuk etrafında şekillenmiş sözlü kültür ve edebiyat ürünleri olan tekerlemelerin nitelikleriyle birlikte tanımlaması yapmış ve çeşitli örneklerle pekiştirilerek bir tasnif çalışmasına gitmiştir. Bu tasnif ve örnekleme esnasında diğer Türk kültürlerinin mahsullerinden olan tekerleme örneklerine de yer verilmiştir (Duymaz:2002).

Mevlüt Özhan, **Çocuk Oyun ve Oyuncak Terimleri Sözlüğü** adlı çalışmasında çocuk oyun ve oyuncaklarıyla ilgili olarak yapılan araştırmalarda tespit edilen sözcük dağarcığını sunmaya çalışmıştır. Sözcükler, anlamlarıyla ve kullanıldıkları yörelere ait bilgilerle beraber sunulmuştur (Özhan: 2005).

M.Öcal Oğuz, Petek Ersoy (editör), **Türkiye’de 2004 yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları** adlı çalışmada Türkiye’nin çeşitli yörelerinden derlenen çocuk oyunlarına yer verilmiştir (Oğuz: 2005).

Nebi Özdemir, **Türk Çocuk Oyunları I-II**, adlı çalışmasında oyun kavramının Türk ve dünya kültürlerindeki yeri ve önemine dikkat çekmiş arkasından da geniş bir araştırma alanından derlenen çocuk oyunlarını yöresel adlarıyla birlikte açıklamıştır (Özdemir: 2006).

b. Makale ve Bildiriler

Çocuk folkloru alanıyla ilgili olarak yazılan makale ve bildiriler 1920'li yıllara kadar gitmektedir. Bu yazılar arasında Dr. Rıza Nur tarafından 1926 yılında yayımlanan ve geleneksel sünnet törenlerini çeşitli yönleriyle anlatan **Türkiye'de Hitan (Sünnet) ve Merasimi** (Nur:1926) adlı yazısı ile Abdülkadir İnan tarafından 1928 yılında yayımlanan **Sivas Halkıyatı: Ana Olmak İştıyakı** adlı yazısı sayılabilir (İnan:1928).

İnanış ve uygulamalar boyutuna dair çocuk folkloru yazıları çeşitli süreli yayınlarda özellikle 1930'lu yıllarda da varlığını göstermektedir. 1931 yılında Kemal Yüzbaşıoğlu doğum, ölüm ve sünnet konularındaki derlemelerini **Sünnet Düğünleri, Ölüm, Doğum Adetleri** adıyla yayımlamıştır (Yüzbaşıoğlu: 1931).

Özellikle doğumdan sonraki dönemde çocuk etrafında şekillenen adetlerin ve çocuğa söylenen ninnilerle oluşan ninni söyleme kültürünün ele alındığı **Beşik Türesi ve İlk Ninni** adlı yazısıyla M. Şakir Ülkütaşır (Ülkütaşır:1933), hamilelik döneminde çocuğun cinsiyetini belirlemeye yönelik inanışların ve pratiklerin incelendiği **Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetin Tayini** adlı yazısıyla Dr. Süheyl Ünver (Ünver:1935) ve İstanbul'da derlenen bazı çocuk oyunlarının verildiği **İstanbul'da Çocuk Oyunları** adlı yazısıyla M. Halit Bayrı çocuk folkloru sahasına hem malzeme hem de çeşitli incelemelerle yeni bakış açıları katmışlardır (Bayrı:1935).

Hüseyin Namık Orkun tarafından 1940 yılında yayımlanan **Tarihte Çocuk** (Orkun:1940) adlı yazı ile M. Şakir Ülkütaşır tarafından 1946 yılında yayımlanan **Çocuk ve İlgili İnanmalar** adlı yazılar da çalışma alanımız açısından önemli sayılan yazılardır (Ülkütaşır:1946).

Türk kültüründe çocuk folkloru alanıyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda yabancı araştırmacı ve yazarların isimlerine de rastlanmaktadır. Bunlardan biri Uno Harva'dır. Uno Harva'nın 1950 yılında yayımlanan **Altaylı Kavimlerde Doğumda**

Çocuğa Ait İnanışlar (Harva:1950) ve 1954 yılında yayımlanan **Altaylı Kavimlerde Doğum ve Çocuk Ruhları** (Harva:1954) adlı yazıları dikkat çekmektedir.

Çocuk folklorunu çeşitli açılardan ele alan pek çok makale ve bildirilerden önemli gördüklerimizi kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

Naki Tezel tarafından 1950 yılında yayımlanan **Çocuk oyunları** (Tezel:1950); Cemil Güçyetmez tarafından 1969 yılında yayımlanan **Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk Hakkında** (Güçyetmez:1969); Saim Sakaoğlu tarafından 1970 yılında yayımlanan **Bilmecelerimiz ve Dört Mısradan Kurulu Erzurum Bilmeceleri** (Sakaoğlu:1970); Süleyman Arısoy tarafından 1971 yılında yayımlanan **Folklor ve Doğum** (Arısoy:1971); Sabri Koz tarafından 1971 yılında yayımlanan **Oyun Tekerlemeleri** (Koz:1971); Şükrü Elçin tarafından 1971 yılında yayımlanan **Erzincan Çocuk Oyunları** (Elçin:1971); Vehbi Cem Aşkun tarafından 1972 yılında yayımlanan **Sivas ve Eskişehir’de Sünnet** (Aşkun:1972); Süha Ülgen tarafından 1972 yılında yayımlanan **Doğum Adetleri** (Ülgen:1972); Rıza Yetişen tarafından 1972 yılında yayımlanan **Naldöken Tahtacıları: Köyde Doğum ve Ad Verme** (Yetişen:1972); Osman Cilacı tarafından 1973 yılında yayımlanan **Şamanizmde Evlenme ve Doğum Törenleri** (Cilacı:1973); Gündüz Artan tarafından 1973 yılında yayımlanan **Tire’de Doğum Gelenekleri** (Artan:1973); Orhan Acıpayamlı tarafından 1974 yılında yayımlanan **Türkiye’de Yürüyemeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri** (Acıpayamlı:1974); Süleyman Arısoy tarafından 1974 yılında yayımlanan **Folklor ve Çocuk Kültü** (Arısoy:1974); Müjgan Arısoy tarafından 1976 yılında yayımlanan **Anadolu Folklorunda “Fadime Ana”** (Arısoy:1976); Serpil Yeşilçay tarafından 1977 yılında yayımlanan **Doğum ve Sonrasıyla İlgili Gelenekler** (Yeşilçay:1977); Orhan Acıpayamlı tarafından 1978 yılında yayımlanan **Acıpayam Folklorunda Çocuk Oyunları** (Acıpayamlı:1978); Metin And tarafından 1979 yılında yayımlanan **Çocuk Oyunlarının Kültürümüzdeki Yeri ve Önemi** (And:1979); Fikret Türkmen tarafından 1991 yılında yayımlanan **Batı Anadolu’da Doğumdan Ölüme Bazı İnanmalar Üzerine** (Türkmen:1991); Elif Gürbüz tarafından 1995 yılında yayımlanan **Diş Hediği Geleneginin Ritüel Karakteri ve Fonksiyonları** (Gürbüz:1995); Mehmet Aça tarafından 1997 yılında yayımlanan **Türk Destanlarında Aşerme (Yerikleme)**

Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnançıyla Olan Bağlantısı (Aça:1997); Mehmet Aça tarafından 2001 yılında yayımlanan **Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: “Tuzlama.”** (Aça:2001) adlı yazıları sayabilmemiz mümkündür.

Bu çalışmaların dışında burada açıklamayacağımız kadar çok çalışmada çocuk folkloru bir bütün olarak değil, bir saha çalışmasında birkaç örnekle değinilen sınırlı bir alan olarak göze çarpmaktadır. Türkiye'nin çeşitli yörelerinin folklorunun araştırıldığı çok sayıda çalışmada geçiş törenlerinin aktarımı sırasında doğum ve doğum etrafında şekillenen bilgilere yer verilmiştir. Bununla birlikte sadece çocuğun merkeze alındığı inanış ve pratiklerin ele alındığı çalışma sayısı oldukça azdır.

3. Balıkesir Çocuk Folkloru Üzerine Çalışmalar

Çalışmamız için araştırma sahamız olan Balıkesir'den malzeme toplamaya başlamadan önce bu yöreyle ilgili daha önceden yapılmış çalışmaların kaynak taramasını yaptık. Çocuk folkloruyla ilgili olarak yapılan çalışmaların özellikle belli bir dönemde belli araştırmacıların üzerinde yoğunlaştığını tespit ettik. Balıkesir yöresinin çeşitli folklorik özelliklerinin derlendiği ve yazılı kaynaklar halinde sunulduğu dönemlerin tarihini 1930'lu yıllara kadar götürmek mümkündür. Ancak bu dönemlerde yapılan çalışmaların pek çoğu Balıkesir'deki mevcut bilgi birikimini küçük parçalar halinde sunduklarından bugüne kadar yörenin içinde barındırdığı kültürel çeşitlilik bütüncül bir bakışla ele alınamamıştır. Özellikle de çalışma konumuz olan çocuk folkloruyla ilgili kapsamlı ve çok boyutlu bir çalışmadan söz etmek güçtür. Ancak yapılan araştırmalar böyle bir çalışma için sınırlı bir alan için bile olsa yeterli bir malzeme sunabilecek niteliktedir.

a. Kitaplar

Ali Osman Balkır, 1935 yılında yayımladığı **Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar** adlı çalışmasında doğum, aşerme, cinsiyet tayini ve buna benzer inanış ve uygulamalara dair çeşitli örnekler vermiştir (Balkır 1935a).

Ali Osman Balkır, **Balıkesir Doğum Gelenekleri ve Çocuk** adlı çalışmasında Balıkesir’de tespit edilmiş olan çeşitli doğum gelenekleri ile çocuk etrafında şekillenmiş inanış ve uygulamalara yer vermiştir. Çalışmada doğum öncesi uygulama ve kaçınmaların yanı sıra doğum sırası ve sonrası inanış ve uygulamalara da yer verilmiştir (Balkır 1935b).

Mehmet Halit Bayrı, 1939 yılında yayımlanan **Halk Adet ve İnanmaları** adlı çalışmasında “Doğum ve Çocuk” başlığını taşıyan bölümde aşerme döneminin sakıncalarından bahsetmiştir. Bunun yanı sıra doğum sırası ve doğum sonrasına ait pratikleri de sunmuştur (Bayrı:1939).

Kemal Özer, 1946 yılında yayımlanan **Balıkesir’de Halk Adet ve İnanmaları** adlı çalışmasında “Doğum ve Çocuğa Ait İnanmalar” başlığı altında çocuksuzluğu giderme yollarından başlayarak çocukluk dönemine kadarki adet ve gelenekleri ele almıştır (Özer:1946).

Kemal Özer, 1963 yılında yayımlanan **Balıkesir Susurluk İlçesi** adlı çalışmasında da doğum, doğum öncesi ve sonrası uygulama ve inançlar belirtmiştir (Özer:1963).

Balıkesir İl Yıllığı 1967’de Doğum Adetleri ve Halk İnanışları ; Balıkesir İl Yıllığı 1973’de Doğum ve Bilmeceler başlığı altında Balıkesir yöresinden derlenen çeşitli inanış ve uygulamalara yer verilmiştir.

M. Orhan Turan tarafından 1978 yılında hazırlanan, **Pamukçu Köyü (Balıkesir) Folklorundan Örnekler**, adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinde çocuk folkloru ürünlerine küçük örnekler verilmiştir (Turan: 1978).

Balıkesir yöresinde doğrudan doğruya çocuk folkloru adı ve kapsamıyla olmasa da pek çok lisans ve yüksek lisans tezinde çeşitli yöre folklorlarının araştırıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda yeri geldikçe çocuk folkloruna da değinilmiştir. Bunların arasında Sıdika Kurç tarafından 1982 yılında hazırlanan **Balıkesir Mehmetalan Köyü Folkloru** (Kurç:1982); İrfan Ünsal tarafından 1982 yılında hazırlanan **Kürse Köyü Folklorundan Örnekler** (Ünsal:1982); Özcan Demiröz tarafından 1984 yılında hazırlanan **Pamukçu Köyünün Halk Ürünleri** (Demiröz:1984); Süleyman Kır tarafından 1985 yılında hazırlanan **Susurluk ve Yöresi Folklor Derlemesi** (Kır:1985) sayılabilir.

Selahattin Özcan, 1995 yılında yayımlanan **Dursunbey Yöresi Halk Edebiyatı Ürünleri** çalışmasında çeşitli halk inançlarının yanı sıra çocukla ilgili sözlü kültür ürünleri olan tekerleme ve ninnilerden de örnekler sunmuştur (Özcan: 1995).

Metin Karadağ, Mehmet Akkaya'nın 1997 yılında hazırlamış oldukları **Kazdağı Masalları** adlı çalışmada Edremit körfezi ve Kaz Dağlarının kuzey tarafı olan Agonya yöresinden derlenen otuz yedi masala yer verilmiştir (Karadağ: 1997).

Necmi Akyalçın, 1998 yılında yayımlanan **Balıkesir Yöresinde Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma** adlı çalışmasında Balıkesir yöresindeki yatırların çocuksuzluğu giderme amacıyla kullanılmasının yanında yürümesi, konuşması geciken çocuklar için de yatırların çeşitli özellikleri olduğuna inanılmasından da bahsetmiştir (Akyalçın:1998).

Halil İbrahim Şahin, 2004 yılında hazırladığı **Balıkesir Çepni Kültürü** adlı yüksek lisans tezinde doğum etrafında şekillenen inanış ve uygulamaların yanında sözlü kültüre ait ninni ve bilmecelere de yer vermiştir. Çalışma malzeme açısından zengin bir

nitelik taşımakla birlikte Balıkesir yöresinde yaşayan Çepni kültürünü çeşitli yönleriyle birlikte çocuk folkloru ürünlerini de göstermektedir (Şahin:2004).

Mustafa Aça, 2005 yılında yayımlanan **Balıkesir Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar** adlı çalışmasında çocuk folkloru açısından Balıkesir'in inanç özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmada doğum öncesi dönem ele alınmamakla birlikte doğum sonrası dönem ve bu dönem çocuk hastalıkları ile ilgili kaynak şahıs bilgilerinden yararlanılarak incelemeler yapılmıştır (Aça: 2005).

b. Makale ve Bildiriler

Balıkesir yöresiyle ilgili çocuk folkloruna ait bilgi ve malzemelerin sunulduğu makale ve bildirilerin 1930'lu yıllara kadar gittiği görülmektedir. Bunlardan bazıları özellikle inanış ve uygulamaların aktarıldığı Mehmet Halit Bayrı tarafından 1933 yılında yayımlanan **Balıkesir'de Halk Adetleri** (Bayrı:1933); Sadi Ruhi tarafından 1933 yılında yayımlanan **Balıkesir'de Halk İnanmaları** (Ruhi:1933); Ali Osman Balkır tarafından 1935 yılında yayımlanan **Balıkesir'de Halk İnanmaları** (Balkır:1935a); Ali Osman Balkır tarafından 1935 yılında yayımlanan **Balıkesir'de Halk İnanmaları** (Balkır:1933b); Emin Güner tarafından 1937 yılında yayımlanan **Bandırma'da Bazı Halk İnanmaları** (Güner:1937); M. Halit Bayrı tarafından 1938 yılında yayımlanan **Balıkesir'de Kısırlığa Dair Adet ve İnanmalar** (Bayrı:1938) yazılar gelmektedir.

Balıkesir yöresinde çeşitli folklor araştırmaları yapan kişilerin başında Kemal Özer gelmektedir. Kemal Özer'in 1943 ve 1944 yılında yayımlanan **Bilmeceler** (Özer: 1943) (Özer:1944); 1957 yılında yayımlanan **Doğum ve Loğusalık, Loğusalık ve İlk Meme, Balıkesir ve Köylerinde Derlenmiş Doğacak Çocuğun Kız veya Erkek Olacağına Dair Yorumlar, Kundak Çocuğu, Ad Koyma, Sünnet Düğünleri, Balıkesir ve Civar Köylerinde Derlemiş ve Söylenen Doğum ve Çocuğa Ait İnanmalar** (Özer:1957) adlı yazılarında Balıkesir yöresine ait çocuk folkloru ürünleri üzerine çeşitli malzemeler sunulmuştur.

Bu yazıların yanında Gündüz Artan tarafından 1968 yılında yayımlanan **Sındırgı'dan Çeşitli İnanışlar** (Artan:1968); ve 1971 yılında yayımlanan **Sındırgı'dan Tekerlemeler** (Artan:1971); Yusuf Yıldız tarafından 1981 yılında yayımlanan **Bandırma'da Halkbilimi: Folklor** (Yıldız:1981); Ali Çelik tarafından 1997 yılında yayımlanan **Balıkesir ve Çevresi Halk İnanışları** (Çelik:1997); Yaşar Kalafat tarafından 1999 yılında yayımlanan **Balıkesir ve Yöresi Örnekleri İle Halk İnançlarımızda Basmak ve Basılmak Kavramları ve Mahiyetleri** (Kalafat:1999) adlı çalışmalar da sayılabilir.

Ali Duymaz tarafından 2000 yılında yayımlanan **Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme** adlı makalede, Balıkesir şehir merkezi, ilçeleri ve köylerindeki elli beş yatır ve ziyaret yerini incelenmiştir. Bunlardan bir kısmının kısırlığı giderme için umar yerleri olduğundan veya çocukla ilgili hastalık veya aksaklıkların giderileceği mekanlar olduğundan söz edilmiştir (Duymaz:2000).

Balıkesir Üniversitesi Balıkesir Yöresi Kültürünü Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 2003 yılında hazırlanan **Balıkesir ve Çevresi Halk Kültürü Derlemesi** adlı araştırma projesinin özellikle ikinci bölümünde *Balıkesir Halkbilimi Ürünleri* arasında ilk başlık olarak hayatın geçiş aşamaları verilmiştir. Bu başlık altında çocuksuzluktan başlayarak çocuk folkloruyla ilgili yöredeki pek çok inanış ve uygulamaya yer verilmiştir.

Ali Duymaz tarafından 2006 yılında yayımlanan **Balıkesir'de Yabani Meyve Kültürü** adlı yazıda pek çok yabani meyvenin hastalıklar ve nazar sağaltmasında tedavi unsuru olarak kullanıldığını anlatmaktadır (Duymaz 2006).

BİRİNCİ BÖLÜM

İNANIŞ VE UYGULAMALAR

A. DOĞUM ÖNCESİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Doğum, yaşamın başlangıcı olduğu kadar yaşam boyu devam eden inanış ve ritüellerin de ilk adımı ve şekillendiricisi konumunda bir olaydır. İnsanlığın içinde bulunduğu sonsuz döngünün bir basamağı sayılan doğum, yeni doğan için bir ilk, doğuran ve doğuranın etrafındakiler için bir üst basamağa geçiş aşaması sayılabilir. Yani doğum olayı tek başına pek çok insanın yaşamına etki eden çok boyutlu ve geniş bir süreci ve sonucu ihtiva eder. Bu vesileyle de toplumlar tarafından önemsenir. Toplumların doğum olayına önem vermelerinin bir başka sebebi de toplumun geleceğini sağlama yani toplumu kalıcı kılma fikridir. Dolayısıyla çoğalmanın ve büyümenin yegâne yolu olan doğum, daha da önem kazanmış olur.

Doğum olayının gerçekleşmesi için toplumda “aile” adını verdiğimiz küçük kurumlar oluşturulur. Hatta bu kurumların “tam bir aile” olabilmeleri bile doğumun gerçekleşmesine bağlıdır. Çoğalan ve topluma yeni bir birey sunan “aile” ancak “tam bir aile” olur, toplum tarafından kabul görür.

Pek çok toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da aileye büyük önem verilmektedir. Aile, toplumun en küçük fakat en güçlü çekirdeği konumundadır. Özellikle de ata ruhlarına olan inançlardan dolayı bu kurum Türk toplumunda “baba ocağı” deyimi ile kutsallaştırılmıştır ve sağlıklı bir şekilde devamına özen gösterilmiştir(Gökalp 1976:295).

Elbette ki bu süreklilik doğumla sağlanacaktır. Bu münasebetle doğum olayı etrafında bilhassa durulmuş ve yüzyıllar boyunca farklı kültür ve coğrafyalardan gelen

büyük bir bilgi ve pratiklerle büyük bir doğum öncesi ve sonrası inanç ve ritüeller dizisi oluşmuştur. Mircea Eliade, bu konuda şöyle görüş bildirmektedir: “Çocuk doğduğunda yalnızca fiziki bir varoluşa sahiptir, henüz ailesi tarafından tanınmamıştır ve cemaat tarafından da kabul edilmemiştir. Yeni doğana, tam anlamıyla canlı statüsünü ancak doğumdan hemen sonra uygulanan ayinler kazandırmaktadır; ancak bu ayinler sayesinde cemaatleriyle bütünleşmektedirler (Eliade 1991:161).

Öyle görünüyor ki, Türk toplumunda olduğu gibi bütün toplumlarda aileden başlayarak tüm kurumların devam ettiricisi olacak yeni doğan, topluma uyum yasalarını yani kolektif inanç ve pratikleri ancak birtakım kutsal törenlerde kazanmaktadır.

Doğum öncesi olarak adlandırılan bu dönem, çocuk sahibi olmaya karar vermeden başlayarak doğum olayının başladığı ana kadar olan süreci kapsamaktadır. Balıkesir’de genel olarak evliliklerin temel amaçlarından biri de çocuk sahibi olmaktır. Evlilik bir anlamda çocuğu gerekli kılmaktadır. Bu durum bir anlamda evliliğin her iki tarafının yani eşlerin topluma karşı cinsel anlamda kendilerini ispatlaması olarak da algılanmaktadır. Bunu daha düğün sırasında yapılan büyüsel nitelikli pek çok uygulamadan çıkarmamız mümkündür. Örneğin Balıkesir’de düğün günü gelin arabadan inerken veya eve girmeden kucağına çocuk verilir ki hemen çocuk sahibi olabilsin. Bu çocuk çoğu kez de bir erkek çocuktur. Veya gelin yatağında –gerdekten önce- çocuk yuvarlanır. Tüm bunlar toplumun çocuk sahibi olması için yeni evlilere bir nev’i yaptırımları sayılabilir.

Toplumun varlık nedeni ve yaşama amacı olan doğumun sağlıklı bir şekilde başlaması için her birey -belki de farkında olmadan- üstüne düşeni yapmaya çalışmaktadır. Bu sorumlulukların başında gebeliğin başlaması yer alır. Derleme yaptığımız Balıkesir yöresinde gebe kalmak için değişik yöntemlere başvurulmaktadır.

1. Gebe Kalmada Dinsel-Büyüsel Nitelikte Olan İnanış ve Uygulamalar

Doğum öncesine ait adet ve inanmalar hamileliğin başlaması için çarelerin aranması ile başlar. Evli olan her kadından beklenen kurduğu yuvayı devam ettirecek olan bir çocuk doğurmaktır. Bunun için kadın bir an önce gebe kalmak ister. Aksi takdirde toplumda kendisine iyi gözle bakılmayacağını düşünür. Balıkesir’de de durum farklı değildir. Çocuğu olmayan kadınlara “**kısır**”, “**merhametsiz**”, “**uğursuz**”, “**döltutmaz**”, “**nursuz**” gibi isimler verilmektedir. Hatta bazen çocuk doğuramayan kadınlara “- *Sen insan değilsin. İnsan olsa idin, çocuk doğururdun.*” Diye hitap edilir. Kısır kadın evde cereyan eden her fena hadisenin müsebbibi olarak görülür (Bayrı 1938: 73). Hatta kısır kadının yüzüne sabahın erken saatlerinde bakılmaz. Eğer sabah erken saatlerde bir kısır kadın yüzü görülürse o gün nasibin az olacağına, bütün işlerin ters gideceğine, rızkının azalacağına inanılır (Nazlı ALKAN).

Çocuğu olmayan kadınlar Balıkesir’de farklı metotlar deneyerek çocuk sahibi olmaya çalışırlar. Bu metotlardan en çok kullanılanı ise Balıkesir’de bulunan çeşitli yatır ve evliya türbelerinin ziyaret edilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Balıkesir ili merkez Huzurevi’nin arka kısmında ormanın içinde bir taş yığını halinde buluna Çırpılı Dede yatırı özellikle de hıdrellez günleri çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir. Çocuğu olmayan kadın burada namaz kılar, yatırın yanına taşlardan beşik, bebek resimleri yapar; yatıra mum yakıp, çaput bağlar ve çevresinde üç defa dönüp geriye dönerler. Arkasından da lokma pişirerek etrafta bulunan komşulara dağıtırlar. Bunun dışında Ilıca Kaplıcalarının olduğu yerde bulunan Ilıca Hamam Dedesi de yine çocuk sahibi olmak isteyen kadınların uğrak yeridir. Çocuğu olmayan kadınlar buraya gelerek, taşlardan beşik yapıp dua ederler. Üç gün boyunca hamama girerler. Bunları yapan kadınlar çocuklarının olduğunu söylemektedirler. Balıkesir ili buna benzer uygulamaların sıkça yaşandığı bir yerdir. Buna bir örneği de Kepsut ilçesi Tekke köyünden verebiliriz. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar bu köyde bulunan Tekke Dedesini ziyaret ederler. Kadın yatırın yanına tek başına girer, niyetini tutup yatırın yanında iki rekat namaz kılar. Bundan sonra yine niyetini tekrarlayıp yatırın çevresinde

dua okuyarak üç defa döner ve dileğinin gerçekleşmesini isteyip adak adar. Bu işlemden sonra yatırın hemen yan tarafında bulunan süpürgeyi alıp yatırın çevresini süpürür, iyice temizledikten sonra bu yatırın hemen yan tarafından bir köşeden bir böcek çıkar. Bu böcek tutulup canlı canlı yenir. Arkasından evden getirilen çaputlar yatırın başına bağlanır. Kalan bez parçalarından bir salıncak kurulup yatırın başındaki mumluklara bağlanır. Salıncığın içine bezden, ağaçtan ya da taştan bebek konulur. Bir de ihtiyacı olanların alması için bir miktar para bırakılır. Bütün bu işlemler yapıldıktan sonra kadınlar çocuk sahibi olduklarını söylemektedirler. Hatta anlatılan bir olay da şu şekilde gelişmiştir: “Çocuk sahibi olma arzusuyla bu yatıra gelen bir kadın yatırın çevresini süpürdükten sonra ortaya ölü bir böceğin çıktığını ve bundan dolayı ölü çocuk doğurduğunu söylemektedir” (Akyalçın 1998: 74-75)

Bir başka rivayete göre de bu dedenin adı “*Horoz Dede*”dir. Bir gün çocuk sahibi olmak isteyen bir kadın buradan bir böcek bulup ısırarak yani böceği kopartarak yemiş ve çocuğu bacaksız doğmuş (Hatice UÇAR).

Verdiğimiz bu örneklerin Eski Türk topluluklarındaki sihri uygulamalarla yakın benzerlik göstermesi dikkat çekicidir. Bu yatırlar etrafında “*taklit, temas ve sayı*” ile ilgili bir takım sihri uygulamalar teşekkül etmiştir. Balıkesir ve çevresindeki yatırlarda gördüğümüz istenilen çocuğun taşlarla beşiğinin ya da kendinin resminin çizilmesi veya ağaca salıncak kurularak sallanması gibi pratikler bu durumların gerçeğine yani aslına ulaşmak için onun taklidini yapmanın yeterli olacağı mantığına dayanarak “*taklit sihri*” ne; türbeden çıkan böceği yutmak, veya yanında çıkan suyla yıkanmak gibi pratikler “*parça bütüne aittir*” prensibinden hareketle “*temas sihri*”ne dayanmaktadır (Acıpayamlı 1974:102-103).

Bunların dışında sayı büyü de bazı yatırlar etrafındaki inanış ve uygulamalarda dikkati çekmektedir. Üç ve yedi sayısı ile ilgili bazı uygulamalar şöyledir: Yatırın etrafında üç defa dönmek, yatırdan alınan üç taşın üzerinde yatmak, yatırı üç gün süreyle ziyaret etmek, üç ihlas okumak, yatırın yanındaki oyuktan üç veya yedi defa geçmek. Türk ve dünya kültürlerinde üç ve yedi sayıları gerek dini, gerekse sihri açıdan önemli sayılmaktadır (Duymaz 1993).

Balıkesir’de bunların yanında İslami öğeler de bugünkü pratikleri doğrudan etkiler boyuta gelmiştir. Yatırların etrafında dua ederek dönme veya namaz kılma doğrudan İslami inançlarla ilgilidir.

Bunların yanı sıra Akarsu Köyü’nde yapılan bir başka uygulama da dikkat çekicidir. Çocuk sahibi olmak isteyen çift hocalara giderek “elma yazdırırlar”. Hoca bir elmaya okur ve üstüne çeşitli duaları yazar. Ardından da bu elma kibleye karşı dönüp ikiye bölünür. Her biri bir parçayı yiyen çift ardından çocuk sahibi olur (Hatice UÇAR).

Bugün karşımıza çıkan evliya türbeleri veya yatırlarla ilgili bu pratikleri eski Türklerdeki “atalar ruhu” ile de ilişkilendirmek mümkündür. Manas Destanı’nda Yakup Han’ın karısına söylediği şu sözler bu anlamda dikkat çekmektedir:

...

Bu Çırçı, dağılan saçını taramıyor,
Huda’ya (Kudayga) tövbe deyip hiç bana bakmıyor,
Belini sağlam bağlamadı
Bu Çırçı’ alalı on dört yıl oldu
Bu, mezarlı yeri ziyaret etmiyor,
Bu, elmalı yerde yuvarlanmıyor,
Bu, şifalı sulara gecelemiyor (Yıldız 1995: 537)

Veya yine Manas Destanı’nda, Alman Bet’in dünyaya gelişinde bununla ilgili inançlar yine ön plandadır:

....

Pek çok evliya yığılıp
Pek çok ağızdan olmuştu,
Bütün evliya yığılıp
Duasından olmuştu,
Arçalı Mezar Hazretlerinin
Ruhundan bitmişti (Yıldız 1995: 542)

Görüldüğü gibi doğumda ardıç ağacının olduğu bir mezarın etkili olduğuna inanılmaktadır. Kırgızlarda, Şamanizm devrinden kalma mukaddes ağaçlarla beraber bu “Mezar Hazretleri” yani ataların ve Şamanların mezarları, İslamlaştırılıp “evliya”ların türbeleri olmuştur (İnan 2000: 167-168). Muhtemelen Yakup Han’ın karısına “mezarlı yerleri ziyaret etmiyor” dediği yerler ve Alman Bet’in “ruhundan bittiğine inanılan Arçalı Mezar Hazretleri” atalar kültüyle ilgili olan mezarlardır.

Balıkesir’de hamile kadınların gidip suyunu içtikleri Söğütlü Dede ile sütü gelmeyen kadınların şifa aradığı Süt Dede’nin dışında çocuk sahibi olmak için gidilen sekiz yatır dikkati çekmektedir. Bunlar: *Karesi Dede*, *Çırpılı Dede*, *Bardakkıran Dede*, *Şıpşıp Dede*, *Dilek Tepesi*, *Sarıköz Tepesi*, *Hıdırlık Dede*, *Tekke Dede*’dir (Duymaz 1993). İfadeler ya da şahıslar değişse bile temeldeki inanç ve kültürel hafızadaki algılama biçimi aynı kalmaktadır. Balıkesir’den örneklerini verdiğimiz evliya türbeleri veya yatırlardan çocuk istemek de aynı inanç dünyasının farklı zamandaki farklı bir yansıması şeklinde kabul edilmelidir.

Gebe kalmak isteyen kadınların özellikle gittikleri ve umar bekledikleri yatırların arasında farklı uygulamaların yapıldığı yatırlar dikkat çekmektedir. Bunlardan biri Deve Dededir. Deve Dedenin mezarının başına giden kadınlar buraya bir salıncak kurar. Salıncığın içine orada buldukları ve deve biçiminde olan bir taşı koyarlar. Salıncak kendi kendine sallanmaya başlarsa bu, kadının çocuğunun olacağına; sallanmazsa olmayacağına yorumlanır (Özer 1938: 6).

Deve Dede ile ilgili özellikle Büyükbostancı Köyü’nde farklı inanışlar da oluşmuştur. Rivayete göre, önceden burada yaşayan Deve Dede’nin develeri varmış. Deve Dede öldükten sonra bu develer de taşa dönüşmüş ve dedenin yatırının etrafına dizilmiş. İşte adak adanırken kullanılan ve şekil olarak deveye benzeyen taşlar bu taşlardır. Hatta eski insanlar Deve Dede’nin develerinin çan seslerini duyarlarmış. Deve Dede onları dereye sulamaya götürürmüş. Bugün bu taşlar çocuk dilemenin dışında çocukların oyun oynadıkları birer oyuncak da olmuştur. Küçük yaştaki çocuklar bu taşların üzerine oturarak oyunlar oynamaktadırlar (Zeliha KÖSE).

Bunun yanında Akyar Köyü'ndeki Tekke Ağacı da kadınların çocuk sahibi olmak için gittikleri bir yerdir. Yıllarca evvel burada yaşamış olan bir Horosan ermişinin tekkesinin burada bulunduğu ve dibinde herhangi bir mezar olmamasına rağmen ermiş kişinin ağacın altında yattığına dair inançlar özellikle burada yaşayan halkı dilekte bulunmaya yönlendirmiştir. Köylüler buradan geçerken ağacın dibine taşlar atarlar ve çocuk sahibi olmak için dilek dilerler (Akyalçın 1998:11).

Balıkesir yöresinde bunların dışında kadınların çocuk sahibi olabilmek için gittiği ve adak adadığı yerler vardır. Örneğin, çocuğu olsun diye kadınlar Darıca Belediyesindeki Sinan Hoca Türbesine giderler. Oraya adak adanır. Çocuk olunca da yine oraya gidilip adak kesilir, dağıtılır. Çocuğa da dedenin adı yani Sinan konur (Gülay AYDOĞAN).

Sarıkoz adak tepesine gidilir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın, yerden ayağının baş parmağıyla ikinci parmağı arasına sıkıştırarak bir taş alır. Taşa elini değdirmemesi gerekir. Parmaklarının arasına sıkıştırdığı bu taşı alırken çocuğu olması için dilek dileyip adak adar. Sonra arkasına bakmadan geri geri giderek oradan uzaklaşır. Eğer çocuğu olursa dilek dilerken aldığı taşla ve adadığı kurbanla beraber tekrar aynı yere gider ve taşı geri atar. Adasını keser ve dağıtır (İmran DOĞAN).

Musalar Dedesine gidilip adak adanır, çocuk olunca çocukla ve adanan hayvanla dedenin yatırına gidilir. Kurban kesilir ve eti dağıtılır (Ayşe TAŞKIN).

Dursunbey Çakmaklı (Çakmaklıyakası) Köyü'ne gidilir. Burada çırpıdan beşik yapılır. Üzerine sofra bezi serilir. İçine de bebeğe benzeyen bir taş ya da tahta parçası yatırılır. Sallanarak dilek dilenir (Muhsine MANCIR).

Çocuk sahibi olma arzusundaki kadınların uğradıkları bir başka yatır da Bardakkıran Dededir. Bardakkıran Dede, Dinkçiler Mahallesinde, Tekel lojmanlarının bulunduğu arsa içinde yer almaktadır. Çocuğu olmamış ve olma olasılığı da çok az olan bir kadın burayı ziyaret ederek abdest alır. Arkasından namaz kılıp yatır etrafında üç defa döner. Dileğinin gerçekleşmesi yani çocuğunun olması için dua ederek, yatırın bir

kenarına çocuk resmi yapar. Arkasından küçük bir mendilden çocuk salıncağı yaparak yatırım başındaki ağaca asar. Dileği gerçekleştiğinde bir testi alarak yatırını tekrar ziyaret eder ve yatırım başında o testi yani bardağı kırar (Necmi AKYALÇIN).

Çocuk sahibi olmak isteyen kadın, Kepsut – Akarsu Köyü'nde bulunan Yavaşca Dede'nin yatırından torak alır. Bu topraktan hocalara ya da hafızlara okutarak bir muska yaptırır ve muskayı üzerine takar (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuk isteyen kadın Bursa'da bulunan Acele Bacı'ya helva kavurur. Yapılan helvalar Bursa'daki Acele Bacı'nın türbesi yanında dağıtılır, çocuk dileğinde bulunulur (Emine ÇAKIR).

Bakla çektirme işlemi yapılır. Bu işi özel olarak yapan bakla çektiriciler vardır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın bu bakla çektirici kadınlardan birine başvurur. Baklacı kadın baklalara kendi özel duasını okur – Duanın içeriği hakkında bilgi edinemedik- Çocuk isteyen kadın baklalardan birini seçer. Okuyucu kadın duasına devam eder. Eğer dua tamamlandığında kadının seçtiği bakla dikelirse yani bir anlamda kıpırdarsa, bu durum kadının çocuk sahibi olacağına yorumlanır. Hatta bazen kadın bir bakla bile seçmiş olsa iki baklanın dikeldiği yani kıpırdadığına şahit olunmuştur. O zaman kadın ikiz bebek dünyaya getirmiş (Emine ÇAKIR).

Hamile kalmak için Tescidi Duası okutulur. Bu duayı on bir kişinin beraber toplanarak okuması gerekmektedir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın ve yanında bulunan on kişi beraber Tescidi Duasını okur ve Allahtan çocuk dilerler (Emine ÇAKIR).

Çocuk dileyen kadın hocaya gider. Müsebbim Muskası yazdırır. Bu muska doğuma kadar kadının boynundan çıkarılmaz. Doğum gerçekleştikten sonra da muska anneden alınarak bebeğe takılır. Yaygın bir inanca göre çocuğu, anne karnındayken şeytanlar boğabilirmiş, kadının karnında ondan çocuk durmazmış. Bir anlamda bu muskayla çocuk anne karnında iken yaşama bağlanmış olur. Doğuma kadar annenin boynundaki muskayla hayata tutunan bebek, doğduktan sonra da kendi üzerinde

özellikle kırk gün taşıyacağı muskayla şeytanlardan korunmuş olur (Feride ÇELİKALP).

Çocuk sahibi olmak için hafızlara çocuk mevliti okutulur (Gülsevim ASLAN).

Çocuğu olmayan kadın çarşıdan yeni aldığı ve içinde hiç yemek yenmemiş, kullanılmamış bir tabakla beraber hocaya gider. Hoca bu tabağın içine su koyar. Bu suya okur ve kadına verir. Kadın bu okunmuş suyu yedi gün içer ve eşiyle ilişkiye girer. Yine aynı suyu yıkanırken de yıkama suyuna karıştırarak banyo eder, temizlenir. Arkasından kadının gebe kaldığı görülür (Gülizar SOYDAN).

Hiç yıkanmamış yağlı bir çömlekle hocaya gidilir. Hoca bu yağlı çömleğe okur ve gebe kalmak isteyen kadının beline bu yağlı çömleği sarar. Arkasından kadının kasıklarının ve rahminin yağ gibi açılacağına ve çocuğunun olacağına inanılır (İmran DOĞAN).

Çocuk sahibi olmak için Kiraz Köyünün altındaki dağ ılıcasına gidilir. Oradaki ağaçlara çaput bağlanıp adak adanır (Gülizar DEMİR).

Bir tanıdığımızın on sene çocuğu olmadı. Beyova'ya gittiler. Orda bir dede varmış. Dedenin başında bir kovuk varmış. Kadın o kovuğa elini sokmuş, eline ne gelirse yutması lazımmiş. Eline bir böcek gelmiş. Kadın böceği yutmuş, hemen arkasından hamile kaldı. Sonra gidip dedenin başında adadıkları kurbanı kesip dağıtmışlar (Gülizar DEMİR).

Çocuğu olmayan kadına “*Sen sübyanlısın*” denir. Bu senin üzerinde bir şer yahut göz var demektir. Kadın hocaya gider. Hoca, kadın için Sübyan Muskası hazırlar. Kadın bu muskayı eşiyle her ilişkiye girdiğinde takar. Hamile kaldıktan sonra da doğum gerçekleşene kadar Sübyan Muskasını boynunda taşımaya devam eder (Ayşegül GÜLCAN).

Çocuk sahibi olması istenen gelinler için Dursunbey’de yapılan bir uygulama da dikkate çekicidir. Çocuğu olmayan gelinler Dursunbey merkeze bağı Düğüncüler Hamamı’na giderler. Orada yıkanrlar, arkasından eşleriyle birleşirler. Gebeliğin hamamda yıkanıp bedenlerindeki şer güçlerden temizlendikten sonra gerçekleştiğine inanılır (Ayşe SAVRAN).

Çocuk sahibi olmayı dileyen kadın hocaya Sıbyanlık (Sıbyanlı) Muskası yazdırır. Bu muskalar üç tane olur. Muskanın biri çocuğu olmayan kadının boynuna takılır; ikinci muska, kağıt olarak bir tas suyun içine atılır ve o su çocuğu olmayan kadına içirilir; üçüncü muska ise beyaz bir bez parçasına sarılarak iki yol çatırığına gömülür. Kadın muska yazdığı hocaya ilk önce hamile kalmadan evvel, ardından hamile kalınca gider. Sonra sırasıyla hamileliğinin üçüncü ayında, beşinci ayında, yedinci ayında tekrar gider ve kendine okutur. Doğumu yapınca tekrar gider. Arkasından da yine sırasıyla bebek üç aylıkken, bebek beş aylıkken, bebek yedi aylıkken gider. Hocaya gitmesi çocuğu iki yaşını doldurana kadar böyle devam eder (Bedia OĞUZ).

Çocuk sahibi olmayı isteyen kadın hocaya giderek Ümmü Subyan Muskası yazdırır. Bu muskaya Boy Muskası da denir. Çünkü muskanın boyu çok uzundur. İnsan boyunca boyu vardır. Muskayı doğuma kadar kadın boynunda taşır. Doğumdan sonra çocuğa geçirilen Ümmü Subyan Muskası yürümeye başlayıncaya kadar çocukta takılı kalır (Emine ÇAKIR).

Çocuğu olmayan kadınlara hocalar “Çocuk Muskası” yazarlar (Gülsevım ASLAN).

Düğünde gelinin kucağına çocuk verilir. “Aramadan bulsun” denir, dua edilir (Yurdanur ZEYBEK).

Gerdek yatağı üzerinde gerdekten önce erkek çocuk yuvarlanır. Gelinin ilk çocuğu erkek olsun diye (Ayşen ZEYBEK).

Çocuğu olamayanlar ziyaret yerlerine giderek çocuklarının olması için dilekte bulunur. Su dolu bir kaba yöre yatırları adına birer anahtar atar, su kabını kibleye dönük bir biçimde çatıdaki su oluşuna asar. Ertesi gün anahtarlardan hangisi paslanmışsa o yatıra gider. Bir pamuk ipliğini yediye katlar ve buna yedi düğüm atar. Türbenin üzerine bırakır. Türbenin üzerine bırakılan iplik ertesi sabaha kadar yere düşerse çocuğun olacağına inanılır. Çocuğu olmayan kadına damarları açılınsın diye yer öptürülür (Çelik 1997: 75).

Gebe kalmak isteyen kadınların başvurdukları uygulamaların eski Türk inançlarıyla doğrudan doğruya ilişkili olduğu açıkça görülmektedir. Öyle ki uygulamaların pek çoğunda Türk toplulukları arasında belli bir inanç dairesi oluşturmuş ve kült haline gelmiş nesne ya da kavramlar merkez konumdadır. Bunların arasında en önemli görülen ve uygulananlar da hiç şüphesiz ağaç, taş, su ve dağ kültürüdür.

Adakta bulunulan mezarların her birinde mutlaka bir büyük ağacın olması hatta bazen yatır olarak tasavvur edilen mekanın tek bir ağaçtan oluşması; yatırların başına çizilen bebek ve beşik resimlerinin ağaç dallarıyla çizilmesi; yine yatır olarak görülen yerlerdeki ağaçlara bez bağlanarak dilek dilenmesi ya da bezlerin beşik şeklinde ağacın dallarına asılması ile asılan bezden beşiklerin içine gene bir ağaç kabuğu parçasının bebek gibi yatırılması doğrudan doğruya ağaç kültürünün tesirinde oluşmuş ritüellerdir.

Çocuk sahibi olmak isteyenlerin türbe ziyaretlerinde buradaki duvarlara ya da yatırın mezarına küçük taşları yapıştırmaları; taş yığını şeklinde olan adak yerlerinde yerden taş almaları ve dilekte bulunarak taşı eve beraberinde götürmeleri, dilekleri gerçekleşirse taşı tekrar adak yerine geri getirip atmaları; kutsal görülen ağaç dallarına taş sıkıştırılmaları; ya da adından dolayı şekil açısından da benzetilerek deve biçimindeki taşları küçük salıncaklarda sallamaları; özellikle kara ruhları rahimden çeksinsin diye kara taş buğusuna oturmaları da bir yönüyle İslamlaşmış de olsa hocalara giderek kutsal taşlarla bedenlerinin çeşitli yerlerine dualar yazdırmaları da doğrudan doğruya taş kültürünü kapsamaktadır.

Su kültü ise genellikle bedenin gebeliğe imkan tanımayan kötülüklerden arındırılması hususunda etkili olmaktadır. Çeşitli hamamlara gidilmesi, okunmuş suların içilmesi ya da bu sularda kadının yıkatılması, Hıdırellez günü çocuk sahibi olmak için dere kenarı ya da diğer su kenarlarının tercih edilmesi bu kltle bağdaştırılmaktadır.

Bunların dışında gebeliği başlatmak için adak adama yerlerinin pek çoğunun yüksekçe yerler tepe ya da dağlar olduğu görülür. Burada gerçekleşen adak adama ya da dilekte bulunma eylemlerin kökenlerinde eski Türk topluluklarında uygulanan “kutlu dağ törenleri”nin olduğunu söylemek mümkündür.

Doğum olayına tüm toplumların hassasiyet gösterdiğini ve toplum geleneklerinde en çok yer edinen olayın doğum olduğunu söylemiştik. Ancak eski toplumlardan bu yana ocuk isteme olgusunda “erkek” ocuk sahibi olma isteğinin daha baskın olduğu görülmektedir. Öyle ki, Yakutlar tanrıdan ocuk, bilhassa dediğimiz gibi erkek ocuk isterlerken, ak şamana (Ayı oyun’a) başvururlar. Ak şaman, Ayısıt Hatuna yahut ak at sürüleri sahibi olan (magan silhılah) tanrıya dua eder. Bu törende kanlı kurban sunulmaz. Bu tanrılara ıdık olarak bir hayvan bağışlanır. Bu hayvana kimse binmez (İnan 2000:167).

ocuk olmayan Yakut kadınları mukaddes bir ağacın dibinde “yer sahibi” (an daydı iite)ne yalvarırlar; ağlaya sızlaya dua ederler. Bu duadan sonra ocuk sahibi olanlar bunun tanrıdan, yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar (İnan 2000:167). Kırgız-Kazaklar’ın “şeriate aykırı” adetlerinden şikayet eden Molla Gazi Hoca “kadınları kısır olursa sahrada tek başına biten bir ağaç, bir kuyu (pınar) veya su yanında koyun kesip gecelerler” diyor. Müslüman Kırgızların bu adetleri Yakut şamanistlerinin “kutlu ağaç” yanında yaptıkları şaman ayininden ancak ismiyle ayrılmaktadır (İnan 2000:168). Bahsi geçen uygulama ve inançların temel anlayış noktası açısından aynı kaldığı sadece şeklen ya da ismen değiştiği görülmektedir. Bugün Balıkesir’de gözlemlediğimiz birçok uygulamanın temelinde de aynı çekirdek inançların muhafaza edilerek ve gündelik yaşamın gereği olarak güncellenerek bugüne taşınmış pratikler ya da inançlar olduğu açıktır.

2. Gebeliği Engellemeye Yönelik Uygulamalar

Balıkesir yöresinde yaptığımız araştırmaların sonucunda gebeliğin başlamasından sonra çocuğun alınması veya düşürülmesi için pek fazla bir uygulama yapılmadığını tespit ettik. Bunun en önemli sebepleri arasında dini çekincelerin yer aldığını söyleyebiliriz. Pek çok kaynak şahsımız “Allah’ın verdiği canı Allah alır” düşüncesiyle hamile kalındıktan sonra çocuğun her ne olursa olsun doğması gerekliliğini savundular. Buna rağmen çocuk olmasını gebelik başladıktan sonra engellemek için çeşitli uygulamalara da rastladık.

Hamile kaldıktan sonra kadın çocuğu istemiyorsa sıcak ekmek fırınına girer. O sıcaklıkta çocuk erir, çıkar, gider (Ayşe SAVRAN).

Gebelik başladıktan sonra ilk aylarda hemen yabani otların buğusuna oturulursa çocuk zehirlenir, ölür ve kadın düşük yapar (Nazlı ALKAN).

Çocuğu düşürmek için kelem buğusu yapılır (Hatice DOLANBAY).

Çocuğu düşürmek için rahime mil veya şiş sokulur ve karıştırılır (Muhsine MANCIR).

Çocuğu düşürmek isteyen kadın ağır kaldırır, yüksekten atlar (Hatice UÇAR).

Bunun yanında gebelik başlamadan engellemeye yönelik uygulamalar arasında en çok tıbbi ilaç ve yöntemlerin kullanıldığı ifade edildi. Bunların arasında en çok kullanılan doğum kontrol hapı yer almaktadır. Kadınların günümüzde doğum konusunda daha bilinçli olduğu gözlemlenmiştir.

3. Gebe Kalmada Halk Hekimliği

Halk hekimliğinin yoğun olarak kendini gösterdiği alanların başında doğum öncesi dönem gelir. Hatta halk hekimliğinin büyük bir bölümünü oluşturan uygulama ve

ritüellerin büyük bir çoğunluğu gebeliği başlatma gayesi taşımaktadır ve bu amaçla ortaya çıkmıştır. İnceleme alanımız olan Balıkesir’de de gebeliği başlatıcı uygulamalar alanında halk hekimliği içinde ele alabileceğimiz pek çok uygulama ile karşılaştık. Bunların başında özellikle de ocaklı kadınların yaptığı ilaç ve uygulamalar gelmektedir.

Gebeliği sağlamak amacıyla başvuru alan halk hekimliği umarları arasında en başta buğular gelir. Çocuğu olmayan kadının rahminin üşüdüğü ya da büzüldüğü gerekçesiyle çeşitli otlar ve maddeler kullanılarak buğular yapılır. Bu buğular kadının rahmine tutulur. Bu sayede rahim ısınır, toparlanır ve gebeliğe uygun şekle gelir. Bunun yanında kadının belinin soğukladığı düşüncesi ile bele de çeşitli uygulamalar yapıldığı görülür. Ancak burada dikkat çekici bir husus vardır. Balıkesir’de çocuk sahibi olmak için bu gibi halk hekimliği çarelerine başvuranların neredeyse tamamı kadındır. Erkeklerin çocuk sahibi olmak için başvurdukları pek bir halk hekimliği uygulamasına rastlamadık. Çocuksuzluk durumu daha çok kadına yorulur. Yani eksiklik çoğunlukla kadınlarda aranır. Bunun için yapılan uygulamalar genellikle kadınlarla ilgilidir. Ancak çok ender de olsa erkeklerin çocuk sahibi olmak için yaptıkları uygulamalar da vardır. Bunları bu bölümün sonunda belirteceğiz.

Çocuğu olmayan kadınının beli ovulur. Nişasta, sabun ve yumurta karışımından oluşan bir ilaç kadının beline sarılır. Bu ilacın sarıldığı gece kadının kocasıyla ilişkiye girmesi gerekmektedir. Bir ay görürse bile öteki ay hamile kalır. Ama o ayı da görmezse hemen hamile kaldığının işaretidir (Hatice UÇAR).

Çocuğu olmayan kadınının beli üşümüştür. Üşümesi geçsin diye kaynatılmış sıcak beyaz havlu kadınının beline yedi gün sarılır (Emine BİRLİK).

Hamile kalmak için kadın süt buğusuna oturur. Önce geniş bir tencere ya da kazanda özellikle yeni doğurmuş bir inek ya da koyunun sütü kaynatılır. Kadın arkasından rahmi açık bir şekilde bu süt tenceresinin üzerine oturur. Bir müddet orada bekler. Arkasından rahim soğumadan sıcak suyla karılmış kepek temiz bir bez içine konarak rahme sarılır. Kadın bir gece bu şekilde bekler (Fatma AYGÜL).

Beldeki soğukluğu gidermesi için bele bardak, toprak çömlek ya da kavanoz tutulur (Fatma AYGÜL).

Hamile kalmak için kadının beline kupa tutulur. Gökköy’de hoca bir kadın var. Ona gidilir. Hoca kadın parmağıyla rahmi çevirir. “Bu rahim dönmüş, ondan çocuk kalmıyor” der. Hoca kadın rahmi döndürdükten sonra kadın hamile kalır (Hanife AKKEÇİ).

Çocuk sahibi olmak isteyen kadının rahmine sülük tutulur. Bu sülükler Karamanarkası Köyü’nün çeşmesinden tutulur. Sülüklerin rahme tutulmasının ardından rahimdeki gebeliği engelleyen irin ve kirli kanın giderildiğine inanılır (Hanife KURTÇUOĞLU).

Gebe kalmak isteyen kadının rahmine tutulmak üzere buğu hazırlanır. Buğu için, günebakan kafası, yulaf ve sarımsak sapı kaynatılır. Kadın buğunun üzerine oturup bir müddet bekler (Nefise KURTÇUOĞLU).

Lokumun içine karabiber ve bal konulur. Bu karışım beyaz bir tülbent içine sarılarak çocuğu olmayan kadının rahmine bağlanır (Halise AYGÜL).

Çocuğu olmayan kadının “beli açık” demektir. Bel açıklığını gidermek için bele çömlek tutulması gerekir. Bir pamuk kibritle yakılır, çömlek içinde gezdirilir. Arkasından çömlekteki buhar gitmeden kadının beline vurulur. Biraz belde durduktan sonra çekilir (Hanife KURTÇUOĞLU).

Çocuğu olmayan kadın tatlı sakız buğusuna oturur (Fatma ÇEVİREN).

Hamile kalmak isteyen kadının belini yemişle bağlarlar. Yemişin salgıladığı süt ve içi kadının karnının içine geçerek rahim yollarını açar (Hatice DOLANBAY).

Çocuk isteyen kadın sıcak kiremit ya da sıcak tuğlaya oturur (Gülsevım ASLAN).

Çocuğu olmayan kadının belini sağlamlaştırmak gerekir. Bunun için Küllü Çömlek hazırlanır. Çömleğin altına kül konur. İçine ise goz (yakılmış pamuk parçası) konur. Goz çömlek içinde çevrilir. Buharı dağılmadan bele basılır. Aynı işlem kupa ile de yapılabilir (Halise AYGÜL).

Gebe kalmak için maydanoz buğusuna oturulur (Fatma KAÇAR).

Gebe kalmak için bel çekilir. Bel çektirme işini belli kişiler belli günlerde yapar. Ay hali bittikten sonra Perşembe-Pazar-Perşembe ya da Pazar-Perşembe-Pazar şeklinde üç gün kadının beli çekilir. Beli açık olduğundan kadının çocuğu olmamaktadır. Bel çekici kadın, bir basmayı yuvarlayarak top haline getirir ve düğümler. Bu düğümü hamile kalmak isteyen kadının beli üzerinde çözer. Çözdükten sonra beline sarar. İki ucunu eline alır ve kadının belini kendine doğru üç defa çeker. Bu üçleme bittikten sonra kadın hiç ağır kaldırmadan eşiyile ilişkiye girer ve hamile kalır (Ayşe SAVRAN).

Kadın hamile kalmak için ılıcaya girer (Ayşe YAŞAR).

Kadının beli sarılır ve kadın sırt üstü yere yatırılır. Arkasından hem rahmi hem de karnı gebeliğe hazır hale gelecek şekilde toparlansın diye bacaklarından tutularak yukarıya doğru çekilir ve silkelenir (Ayşe TAŞKIN).

Kadının rahmine yumurta beyazı ve nişasta karışımı bir ilaç sarılarak bir gece bekletilir (Hanife ÇAKMAK).

Kadın, kara koyunun sütünün buğusuna oturur. Kara koyunun sütü, kadının karnındaki karaltıları alır, götürür. Bundan başka burşapla buğusuna oturulur. Burşapla, bayırlarda yetişen yabani bir ottur (Meryem KANDEMİR).

Çocuğu olmayan kadın saman buğusuna oturur (Elif AŞAR).

Katran buğusuna oturulur (Hanife ÇAKMAK).

Çocuğu olmayan kadın veya annesi sağlık verdikleri bir kadın vasıtasıyla kırlarda taşlar arasında yaşayan kertenkele denilen faydalı bir hayvanı tuttururlar. Bunu öldürdükten sonra baharatla karıştırıp döverler. Elde edilen hamur çocuk isteyen kadının beline bir çıkın halinde sarılır. Bundan sonra kadının beline ayrıca çömlek ya da boş şişe vurulur. Daha sonra da rakı yakısı tutulur (ÖZER:1946).

Kadının hamile kalması için içinin yumuşaması gerekir. Bu yüzden kadın kekik, nane ve karabaş otunun karışımından oluşan çay içer (Ayşen ZEYBEK).

Çocuk sahibi olmak için kadının rahmine kırmızı acı çiçek biber konur. Acı biber rahmi yakar, kızdırır (Emine ÇAKIR).

Hamile kalmak isteyen kadına kara taş buğusu yapılır. Kara taş, özel olarak dereden getirilir (Feride ÇELİKALP).

Gebe kalmak isteyen kadın sıcak sabunlu suyun buğusuna oturur (Ayşe AYDOĞDU).

Hamile kalmak isteyen kadın ardıç, saman ve nane kaynatarak bunların buharına oturur (Nazlı ALKAN).

Hamileliğin başlangıcını sağlamak amacıyla başvuru alan halk hekimliği uygulamalarının temel amacı kadın bedenini gebeliğe en uygun hale getirmektir. Bunun için bedenin hem fiziksel hem de ruhsal anlamda temizliğinin sağlanması gerekliliğine inanılmıştır. Birtakım yabancı otların şifalı görülen buğularına oturmak doğrudan doğruya doğumu gerçekleştirecek organ olan rahmin hem fiziki hem de ruhi temizliğinin yapılmasına yöneliktir. Seçilen bitkilerin halk tıbbında yer edinmiş ve bugün de bilimsel anlamda yararlılığı kanıtlanmış bitkiler olması önemlidir. Ancak uygulamalar arasında tamamen büyüsel nitelikli halk hekimliği ilaçlarının uygulamaları da dikkat çekmektedir.

4. Aşerme İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Hamile kadının alışılmışın dışında bir yiyeceği istemesine yani canının çekmesine halk arasında aşerme denmektedir. Araştırma yaptığımız alan olan Balıkesir’de de aşerme ile ilgili pek çok inanç ve uygulamaya denk geldiğimiz gibi aşerme ile ilgili pek çok değişik adlandırma ile de karşılaştık. Aşerme teriminin bu kullanılış şekliyle kadının canının çektiği “aş”a yani yiyeceğe “*erme*”si yani ulaşması ve yemesi anlatılmak istenmektedir. Ancak terimin Balıkesir’de farklı anlamlar verecek biçimde kullanıldığı hatta yöresel olarak yerleşim yerlerine göre bile bu kullanımların farklılık gösterdiğini tespit ettik. Buna göre aşerme tabiri yerine hamile kadının mide bulantısı çektiği için her yiyeceği beğenmediğini anlatmak ve bu süreci nitelemek için “*aşyerme*” , “*aşyerikliği*”, “*yerikleme*”, “*yeriklik*”; hamile kadının ağzının tadının kaçmasından ve yiyeceklerden eskisi gibi lezzet alamamasından dolayı “*ağz bozukluğu*”, “*ağz yerikliği*”, “*ağz tatsızlığı*”; hamile kadına canının istediği yiyecek ve aşların ulaştırılmasının gerekli görüldüğü bir dönem olması itibariyle “*aşverme*”; hamile kadının herhangi bir yiyeceği çalacak kadar canının çektiği bir dönemi anlatmak için “*aşçalmak*” gibi tabirler kullanılmaktadır. Bunun dışında “*aşulamak*” ve “*aşlayan kadın*” tabirleri de kullanılır.

Hamilelik sırasında yemek için kadının canının vakitli vakitsiz bir şey istemesi haline aşerme denir. Halk arasında, aşerme hamileliğin önemli bir belirtil sayılır. Deyimin aslı "aş yerme" olup, "yiyecek şeyden tikslenme" demektir. Beğenmemek kötülemek anlamlarındaki aş yemek giderek halk arasında anlam değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde kadının istediği her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Boratav, 1984: 146).

Aşerme olgusu Türk kültüründe pek çok yerde inanış ve ritüellerin merkezi olarak özellikle de destanlarda görülmektedir. Mehmet Aça’ya göre aşerme, Türk destanlarında kahramanlığın, alplığın habercisidir. Destanlarda alpların anneleri alpin

doğumundan önce, Manas'ta olduğu gibi arslan yüreği ve ciğeri ister. Buna benzer örnekleri Kazak destanlarında da görebiliriz. Destanlardaki bu aşerme, kahramanın geleceğine dair ipuçları veren bir unsurdur (Aça 1997:34).

Aşeren kadın genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutumun nedeni halk arasında yaygın olarak söylenen "ye ekşiyi doğur Ayşe'yi" tekerlemesinde de görülür. Buna karşılık tatlı yiyecek ve içeceklerse oğlan çocuğunun belirtisi olarak yorumlanır ve bu durum yine yaygın söyleyişle "ye tatlıyı doğur atlıyı" tekerlemesiyle açıklanır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde aşerme durumunu niteleyen ad, deyim, anıştırma ve yakıştırmalardan bazıları şunlardır: Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık, göğnü kötü (Örnek, 2000: 134).

Aşerme, hamileliğin en önemli belirtilerinden sayılmaktadır. Balıkesir'de aşermenin gebeliğin ilk aylarından başlayarak çocuğun canlandığının kabul edildiği dördüncü ve beşinci ayları da içine alacak bir süreç olduğunu belirtebiliriz. Bu dönemde hamile olan ve aşeren kadının canının istediği her şeyi zamanında ve mutlaka yemesi gerektiğine dair güçlü bir inanış ve buna uygun pratikler göze çarpmaktadır.

Eğer hamile kadın canının istediği şeyi yiyemezse çocuğunun bir tarafının eksik olur (Hanife ÇAKMAK).

Çocuk kolsuz, bacaksız doğar (Hatice DOLANBAY).

Çocuk sakat doğar (Medine DOLANBAY).

Çocuk akli başında olmaz, deli olur (Emine BİRLİK).

Hatta bazı yerlerde aşermeyi doğrudan ceninin gelişimine bağlayanlar da vardır. Buna göre bebeğin organlarının oluşumu sırasında anne aşermektedir. Yani bir organın oluşması, annenin canının çektiği bir yiyeceği yemesine bağlıdır. Dolayısıyla yiyememesi durumunda bebekte esiklik görülmesi kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir

durumda hamile kadının etrafındaki kişiler özellikle de ailesi, onun her isteği için seferber olmuş durumdadırlar. Hatta yaygın bir inanca göre, hamile kadına canının çektiği bir yiyeceği ulaştırmak Allah katında çok sevaptır. Hele bir köyden bir başka köye ulaştırmak ise günahların affı bile sayılır (Hatice DOLANBAY).

Hatta Allah C.C. tarafından beygirler hamile kadına aşerdiği şeyi ulaştırın diye yaratılmış. Beygirler şahlanmayı da o yüzden bilirlermiş. Yani onlar bile aşerilen şeyi ulaştırmanın önemini bildiklerinden o yiyeceği bulmaya can atarlar ve şaha kalkarlarmış. İnsanlar da aşerene istediğini ulaştırmak için çok çaba gösterir. Allah sevap olmasa, önemli olmasa aşeren kadın için hususi beygirleri yaratmazdı (Ayşe SAVRAN).

Aşerme döneminde dikkati çeken bir uygulama da aşeren kadına meyve veren bir ağaçtan meyve koparttırılmamasıdır. Aksi takdirde o dalın kuruyacağı inancı vardır. Bu sakınmanın nedeni, aşeren kadındaki anormal ve aşırı gizil isteğin, o dalın meyve verme vasfını bir nev'i kendine çekerek yok edeceği endişesidir. Yani kendi de meyve vermek üzere olan kadın ağaçtaki doğurganlık ve üreme gücünü kendine çekerek yok edecektir. Doğurganlık özelliği olan iki varlık arasındaki bu gizil güç alışverişi aksi yönde de teşekkül edebilir. Aşeren hamile bir kadın, o güne kadar hiç meyve vermemiş “kısır” bir ağacın dalına bir taş sıkıştırırsa kadının doğumunu takiben ağacın da meyve vermeye başladığı görülür(Yurdanur ZEYBEK).

Burada da doğurganlık vasfı yine kutsal niteliklere haiz bir taş vasıtasıyla bu defa kadından ağaca aktarılmıştır. Bu gizil alışveriş “meyve ağacı-meyve-doğum-hamilelik” kavramları arasında bir tür paralellik oluşturmuştur ki benzer inanç ve pratiklerin varlığına eski Türk toplulukları arasında da rastlanınca bu hemzeminlik sağlamlaşmaktadır. Meyve ve doğurganlık ilişkisi yaratılış mitlerinden itibaren karşımıza çıkar. İlk insanlar, meyveli bir ağaç vasıtasıyla beslenmektedirler. Fakat kendilerine yasaklanan dallardaki meyveleri yiyince Tanrı katından yeryüzüne indirilirler. Ölümsüz iken ölümlü ve hastalıklı birer varlık haline dönüşürler. Dikkatleri çeken bir başka nokta da Eje'ye doğurganlık vasfının yasak meyvenin yenilmesinden sonra verilmesidir. Eje, yasağı ihlali nedeniyle doğum yapacak ve doğum sancıları çekecektir (Aça 2005: 11).

Bugün de mitolojik düşünceyle halk inanışlarının etkileşiminden kaynaklanarak “meyve zürriyetin sembolü” sayılmaktadır. Dolayısıyla yöremizde karşılaşılan meyve ve doğum arasındaki bu bağlantıyı Türk kültürünün kollektif inanç ve düşünce dairesinden kaynağını aldığını söylememiz yanlış olmaz.

Aşerme dönemi boyunca hamile kadının sakınması veya uygulaması gerekli görülen bazı hususlar da dikkat çekicidir. Bunların başında yemesi istenen veya yemesinden bir musibet hâsıl olacak yiyecekler ile bakmasının iyi veya kötü sonuçlar doğuracağı olay veya kişiler vardır. Bunlardan sakınma veya bunları tatbik “taklit-temas, hareket ve sonuç” şeklinde aşamalı bir süreç sonunda hâsıl olur (Acıpayamlı 1974: 98-99-100).

Hamile kadın aşerme dönemi boyunca tavşan eti yemez ya da tavşana bakmaz. Aksi takdirde çocuğu dudakları “yirik”, “yarık”, “şekilsiz” olur - taklit ve temas-(Hanife ÇAKMAK).

Hamilelik ve özellikle de aşerme dönemi boyunca çocuğu çabuk yürüsün ve ileride “yılancık” adı verilen yürüyememe hastalığına tutulmasın diye yılan bakmaz, yılan gördüğünde üstünden atlamamaya ve üzerine doğru yürümemeye çalışır-taklit-(Kıymet SÖYLER).

Doğacak çocuğunun çirkin, kıllı olmaması için ayı, maymun, deve gibi çirkin ve kıllı hayvanlara bakmaz –taklit- (Zeynep AKÇAKAYA).

Doğacak çocuğun dudaklarının ve ağzının büyük olmaması için balık yemez veya balığa bakmaz –taklit ve temas - (Hanife ÇAKMAK).

Çocuğun beyaz tenli olması için hamilelik ve aşerme döneminde bol bol süt içip yoğurt yer -temas- (Medine DOLANBAY).

Akıllı ve zeki olsun diye her yiyecekten gıda almaya çalışır –temas- (Ayşe YAŞAR).

Beyaz duvara bakarsa çocuğu beyaz olur –taklit- (Ayşe YAŞAR).

Çocuk ürkmesin diye televizyon seyretmez-taklit- (Ayşen ZEYBEK).

Doğacak çocuk ay yüzlü olsun diye aya bakarak gece ayva yer, o zaman çocuğun yüzü ay gibi yuvarlak ve parlak olur –taklit- (Ayşen ZEYBEK).

Doğacak çocuk gamzeli olsun diye bol bol ayva yer, ayvayı yedikten sonra işaret parmağıyla kendi yanaklarına bastırıp çocuğun gamzelerinin yerini temsili olarak belirler –taklit ve temas- (Yurdanur ZEYBEK).

Doğacak çocuğunun güzel olması için aşerme döneminden başlayarak doğum gerçekleşene kadar güzel olan insanlara bakar hatta güzel insanları öper –taklit ve temas- (Nazlı ALKAN).

Doğacak çocuğun gözleri mavi olsun diye hamile kadın denize ya da gökyüzüne bakar –taklit- (Ayşen ZEYBEK).

Çocuğun özürlü ve çirkin olmaması için aşerme döneminde özürlü ve çirkin insanlara bakmaz –taklit- (Ümmü TEHLİ).

Çocuğun yanaklarının ve dudaklarının kırmızı olması için, kırmızı nar, kiraz ve elma yer ve bunların sularını dudaklarına ve yanaklarına sürer –taklit ve temas- (Nazlı ALKAN).

Çocuk doğduktan sonra altına çok pisletmesin diye aşerme döneminden başlayarak tüm hamilelik boyunca sakız çiğnemez –taklit ve temas- (Medine DOLANBAY).

Çocuk kırmızı yanaklı olsun diye, çam kabuğunu kaynatarak suyunu içer. Çam kabuğunun suyu kırmızı olduğundan çocuğun yanaklarını da kırmızı yapar –taklit ve temas- (Nazlı ALKAN).

Çocuk kiremit gibi kırmızı yanaklı ve kırmızı dudaklı olsun diye kırmızı darıdan ekmek yapıp yer –taklit ve temas- (Nazlı ALKAN).

Çocuğun benzi sarı olmasın diye cenazeye gitmez –taklit- (Emine ÇAKIR).

Çocuk doğduktan sonra uykusunda dişlerini gıcırdatmasın diye hamile kadın aşerirken cenaze tabutunun arkasından bakmaz. Sala bakarsa, çocuğun dişleri salın tahtaları gibi gıcır gıcır öter –taklit- (Halide YAŞAR).

Çocuk ağlarken “oğunmasın” diye hamile kadın cenaze yerine uğramaz –taklit- (Ayşegül GÜLCAN).

Çocuğun kaşlarının düzgün ve siyah olmasını isteyen hamile kadın, bir kara sinek yakalır ve sineğin başını koparır. Başı kopan sineği kendi kaşları üzerinde düzgün bir kaş şekli oluşturacak şekilde gezdirir. Bu şekilde doğacak çocuğunun kaş şeklini ve rengini temsili olarak kendi yüzünde çizerek belirlemiş olur –taklit ve temas- (Müberra OLGUNSOY).

Doğacak bebeğinin göz kapaklarında göze hoş gelen bir koyuluk isteyen hamile kadın, aşerme döneminde kırmızı bir gül yaprağı koparır. Bu kırmızı gül yaprağını kendi göz kapaklarının üzerine koyar ve bir müddet gözüne bastırır. Bu şekilde çocuğunun göz kapaklarının koyu rengini oluşturmuş olur –taklit ve temas- (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuğunun gül kokulu olmasını isteyen hamile kadın aşerme dönemi boyunca gül mevsimiye gül koklar, bu gülleri vücudunun çeşitli yerlerine sürer. Bu uygulamanın tatbik edildiği çocukların özellikle gül mevsiminde güllerin açıldığı zamanlarda tenlerinin gül gibi koktuğu da görülmüştür –taklit ve temas- (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuğun ömrünün kısalması için hamile kadın aşermeye başladıktan sonra doğuma kadar saçını kesmez. Ayrıca hamilelik boyunca uzayan saçların doğum

esnasında hamilelik lekelerinin giderilmesi için kullanıldığı görülür. Uzayan saçlarla doğum yapan annenin yüzü silinir. Bu saçlar annenin yüzündeki çillenmeyi ortadan kaldırır –taklit ve temas- (Müberra OLGUNSOY).

Doğacak çocuğun beyaz tenli ve sarışın olması için hamile kadın, beyaz elma ve sarımsak yer –taklit ve temas- (Nefise KURTÇUOĞLU).

Doğacak çocuğun yanaklarının kırmızı ve gamzeli olması için hamile kadın aşerme döneminde kırmızı elma ve ayva yer –taklit ve temas- (Fatma ÇEVİREN).

Aşeren kadın kimi çok seviyorsa çocuğu ona benzer –taklit- (Hanife KURTÇUOĞLU).

Çocuk güzel olsun diye hamile kalındığı kimselere söylenmez. Hamile kadının karnı belli oluncaya kadar herkesten saklanır (Zeliha KÖSE).

Hamile kadın çok sakız çiğnerse çocuğunun salyalı olacağına inanılır. Hamile kadın eğer kara erik yerse bebeğin vücudunda yara olurmuş. Kara erik suya atılıp o suyla bebek yıkanmadıkça yara geçmezmiş. Hamile kadın tavuk boynu yerse çocuğun boynu zayıf olur, başını dik tutamazmış. Hamile kadın zeytin yerse çocuğun gözleri siyah olurmuş. Hamile kadın aşerme devresinde istediğini yiyemezse çocuğun gözleri şaşır olur (Çelik 1997: 74-75).

Doğacak çocuğun sara hastalığına benzer bir şekilde baygınlıklar geçirmemesi için hamile kadın cenaze yerlerine gitmez, ölünün yüzüne bakmaz –taklit- (Ümmügül YILDIZ).

Aşerme döneminde hamile kadın beyaz kireçli duvara çok bakarsa çocuk beyaz tenli olur –taklit- (Ayşe YAŞAR).

Çocuk çilli ve kara olmasın diye hamile kadın çilli ve kara insanlara bakmaz –taklit- (Ayşe YAŞAR).

Bakırdan su içilmez. Çocuğun ağzının suyu akar –temas- (Fatma ÇEVİREN).

Hamile kadın çocuğu güzel olsun diye hamileliğini bütün ailesine duyurur. Eğer hamileliğini saklarsa çocuk da güzelliğini saklamış (Hatice DOLANBAY).

Çocuğunun gamzeli olmasını isteyen hamile kadın ayvanın çukurundan üç sefer su içer –taklit ve temas (Aysel SÜMERTAŞ).

Hamile kadın sağlıklı ve güzel bir çocuk doğurmak istiyorsa sigara içmez, sigara içilen dumanlı ortamlardan uzak durur, saçlarını boyamaz –temas- (Aysel SÜMERTAŞ).

Hamile kadın doğacak çocuğunun neresinde ben istiyorsa kendi üzerinde o bölgeye bir çörek otu koyup bastırır –taklit ve temas- (Emine ÇAKIR).

Hamile kadın cenazeye gitmez. Eğer gittiyse eve varıncaya kadar üç defa üç farklı taşa oturur. O zaman cenazeyi atlatmış olur. Eğer oturmadan gelirse ve arkasına bakarsa cenaze onu ve çocuğu basar. Kadın hastalanır, çocuk da doğunca sarı benizli olur (Fatma KAÇAR).

Hamile kadın canının çektiği bir şeyi saklı yer ve elini yıkamadan vücudunun herhangi bir yerine sürerse elinin değdiği yerle aynı yerde olmak üzere çocuğunda da leke oluştuğu görülür. Bu yüzden hamile kadın saklı gizli bir şey yememeye, eğer yediyse elini yıkamadan vücuduna dokunmamaya gayret eder. Aksi takdirde çocukta kalıcı doğum lekeleri oluşur –temas- (Emine ÇAKIR).

Aşerme döneminde hamile kadının birtakım kaçınmalarının ön plana çıktığı ve diğer uygulamalara göre daha etkili ve baskın olduğu görülmektedir. Bunların başında derleme bölgemizin neredeyse tamamında yaygın olan bazı nesne veya hayvanların olumsuz özelliklerinin doğrudan doğruya hamile kadının bebeğine tesir etmesidir. Yani bu inancın hakim olduğu pratiklerde belirtilen canlı ve cansız varlıkların bir takım yapı özellikleri ile bazı olumsuz fonksiyonlarının çocuğun geleceğine ya da fiziki

görünümüne tesir edeceği yorumunda bulunmaktadır. Bu durumun ve algılama şeklinin eski Türk inançları arasında yer alan “falcılık” ve “kehanette bulunma” ile yakından ilişkisi bulunmaktadır ki özellikle eski Türk toplumlarında da kamlar birtakım nesnelere bakarak geleceğe dair çeşitli kehanetlerde bulunmaktadırlar (A.İnan 2000:151).

Derleme bölgesinde aşeren kadının yememe konusunda en çok dikkat ettiği hayvanların başında tavşan gelmektedir. Özellikle aşeren kadının bir tavşanı yiyecek olmasının doğacak çocuğun dudak yapısını etkileyeceği görüşü hakimdir. Bu inancın temelinde de yine eski Türk inançlarındaki “ongon kültü”nün yer aldığını söylemek mümkündür. “Ongon” ya da “töz (=tös)” mukaddes sayılan tasvirlerle verilen addır (A. İnan 2000 :44). Ongon (tös~töz) kültürünün totemcilik devrinin bir hatırası ve kalıntısı olduğu bir çok etnograf tarafından da iddia edilmektedir(A.İnan 2000: 45). Aslında şamanizmin temelini teşkil eden “Ongon” inancında, ongon olarak görülen varlıklar, koruyucu sayılan ruhların birer tasviridir. Bu ruhlar tabiattaki bütün olayları idare ederler (A.İnan 2000: 44). Ancak eski bir “ongon” olan tavşanın bugünkü inançlarda koruyucu vasfını biraz kaybederek sevilmeyen hatta yemekten ve bakmaktan çekinilen bir hayvan haline gelmesi dikkat çekicidir. Özellikle Alevilik ve Bektaşilikte bu inançlar daha baskın olarak gözlemlenebilir. Eski inançların aynı hayvan üzerinde fakat şekil ve içerik açısından karşıtlıklar oluşturarak devam ettiğini söylemek mümkündür.

Hamile kadının aşerme döneminde kendi vücudunda oluşturacağı leke veya izlerin bebeğe de geçeceği inancı ise tıbbi olarak kabul görmese de Balıkesir’de yaygın olarak gözlemlenmektedir. Tıbbi açıdan gebelik boyunca böyle bir etkileşimin olmadığı ancak anne ve bebek arasında hekimlerin de bazen kabul ettikleri “gizil” bir bağın olduğu söylenmektedir. Derleme yaptığımız kadınların pek çoğu ise anne ve bebeğin arasında fiziksel değişimleri geçiren dorudan bir tensel kanalın olduğuna inanmaktadır. Bu inançtan hareketle hamile kadın, bazen çocuğunda oluşabilecek çirkin lekelerin sorumlusu olmaktan kaçınırken, diğer yandan çocuğunda meydana gelecek ve göze hoş görünecek bir gamzenin, yanaklardaki bir allığın, dudaklardaki bir kırmızılığın veya göz kapaklarındaki koyuluğun yaratıcısı ve tasarımcısı da olabilmektedir.

Bunun dışında aşeren kadınların bedduasının da tuttuğuna dair inançlar vardır. Macarlar Köyü'nden dinlediğimiz bir rivayete göre aşeren kadının her şeyden canının çekmesiyle başka bir komşu kadın alay etmiş ve onun istediği şeyi ona vermemiş. Aşeren kadın da ona ilenerek *“Başına gele de göresin a gız; yılan etine aş verirsin”* demiş. Gün gelmiş alay eden o kadın da hamile kalmış ve yılan etine aşermiş. Yılan bulmuşlar, belini ve kuyruğunu kestirmişler o kadına yedirmişler. Ancak o zaman bu ilenci geçirebilmişler (Nazlı ALKAN).

Burada aşeren kadının özellikle ruhani yönden ne kadar güçlü bir etkiye sahip olduğunu açıkça görmekteyiz. Bunun sebebi olarak ise özellikle kadınlar tarafından söylenen en açık gerekçe ise aşeren kadının dünyaya yeni bir insan oluşturması için Allah tarafından iç âleminin güçlü kılınması olarak belirtilmektedir. Yani Allah yaratma özelliğinden sadece doğurma vasfına sahip kadınlara bir parça sunmuştur ve bu vasıfla yeni bir canlı doğuracak kadınının da dediğinin yapılması nasıl sevapsa, dediğinin yapılmaması o kadar günahdır. Sonuçta bir ceza gerektirdiği gibi aşeren kadının bedduasıyla da sonuçlanarak da cezalandırılacak bir davranış haline gelecektir.

5) Cinsiyet Tayini İle İlgili İnanış ve Uygulamalar:

Erkek cinsiyetini belirleyen “Y” kromozomlu bir spermatozoid tarafından aşılanan yumurtadan erkek çocuk; “X” kromozomlu bir spermatozoid tarafından aşılanan yumurtadan ise kız çocuk doğmaktadır. Demek oluyor ki, doğacak olan çocuğun cinsiyeti aşılama (döllenme) sırasında kesinleşmekte ve bu da yumurtaya giren spermatozoidin taşıdığı cinsiyet kromozomunun çeşidine göre değişiklik göstermektedir. Ancak günümüz tıbbında belli bir süreden sonra doğacak çocuğun cinsiyeti anlaşılmaktadır ki bu olay da zaten yeni sayılabilecek bir teknoloji ve ilim sayesinde. Daha önceki dönemlerde cinsiyet belirlemek tıbbi açıdan bile zor ve zahmetli bir durumdu. Tıbben böyle olmasına rağmen araştırma yaptığımız Balıkesir’de kaynak kişilerin çeşitli gözlem veya uygulamalarla bu tespiti farklı bir kanaldan ve genelde de doğru sonuçlara ulaşarak yaptığını gördük. Cinsiyet tayinine yönelik

tespitler kadının fiziksel görünüşünden ve hareketlerinden, ailesi veya etraftaki kişilerin sınamaya dayalı uygulamalarından hareketle yapılır.

Gebe kadının haberi olmadan bir minderin ya da yaygının altına bıçak, diğer minder ya da yaygının altına da makas konur. Gebe kadın bıçağın üstünde bulunan mindere oturacak olursa erkek çocuk, makasın üstündeki mindere oturacak olursa kız çocuk doğuracağına inanılır (Bayrı 1938:97).

Ateşe bir miktar şap atılır. Şap dağılmadan sivri bir şekilde kabarırsa oğlan, dağılırsa kız olacak denir (Bayrı 1938:97).

Anne karnında solda oynayan çocuk kız, sağda oynayan çocuk erkektir (Özer 1935: 7).

Çocuk ana rahmine düştükten üç ay on gün sonra oynamaya yani hareket etmeye başlarsa erkek olur (Özer1935: 7).

Karnı sivri olan gebe kadın erkek, karnı yuvarlak olan gebe kadın kız doğurur (Özer 1935:7).

Hamile kadının haberi olmadan yakınları tarafından başından tuz serpilir. Serpilen tuz hamile kadının ağızına değerse kız; burnuna değerse oğlan olacak denir (Fatma AYGÜL).

Doğacak çocuk kız mı erkek mi anlayamazsın. Onu bir tek Allah bilir (Emine BİRLİK).

Oğlan çocuk karnın sol tarafında durur ve bele çok vurur; kız çocuk ise karnın sağ tarafında durur ve kasıklara daha çok vurur. Doğacak çocuk erkekse kadının göbeğinden aşağıya doru siyah bir çizgi oluşur; kız ise hamile kadının göğüs uçları siyahlaşır (Kıymet SÖYLER).

Doğacak çocuğu kız olacak olan hamile kadın rüyasında turşu ile goruk (üzümün ekşi hali) görür (Kıymet SÖYLER).

Doğacak çocuğu erkek olan kadın tatlıya, kız olacak olan kadın ekşiye aşerir (Kıymet SÖYLER).

Bir sonraki çocuğun erkek olması isteniyorsa doğan kız çocuğuna erkek adı konur. Doğan kız çocuğunun da siması erkeğe benziyorsa bir sonraki çocuk erkek olacak demektir (Fatma AYGÜL).

Çocuğun cinsiyetini belirlemek için tavuk kesilir. Kesilen tavuğun boğazında bulunan ve “hırtlak” adı verilen et parçası tavana atılır. Eğer hırtlak tavan tamamen yapışırsa kız; bir parçası yapışıp bir parçası sallanırsa erkek olacak denir (Hanife ÇAKMAK).

Hamileliğin ilk dönemlerinde hamile kadının alyansını bir ipe takıp kadının karnının üstüne tutulur. Alyans, kadının karnının üzerinde bir daire çizecek biçimde dönerse kız; sabit bir şekilde durursa erkek olacağına inanılır (Müberra OLGUNSOY).

Erkek çocuğu anne karnında kırk günden sonra seyirtmeye (hareket etmeye) başlar. Kız çocuğu ise ağırdır. Dört ay bitip beşinci aya girince seyirtir (hareket eder). Kız çocuğun hamile olan kadın ekşiye, erkek çocuğuna hamile olan kadın ise ete aşerir. Kız çocuğuna hamile olan kadının benzi sararır, kirpikleri kararır ve yüzüne çil düşer; erkek çocuğuna hamile olan kadın ise güzelleşir (Yurdanur ZEYBEK).

Hamile olan kadının göğüslerini sağarlar. Suya damlayan süt hiç dağılmadan çökerse kız; bulanırsa erkek olur (Hatice UÇAR).

Hamile kadının yüzü zayıf olursa erkek; yüzü yuvarlak olursa kız doğurur. Kız çocuk doğuracak olan kadının kalçaları genişler, karnı yayvanlaşır; erkek çocuk doğuracak olan kadının ise karnı sivrileşir (Hatice UÇAR).

Kadın adet dönemi geçtikten sonra hamile kalırsa doğacak çocuğu erkek; adet dönemine yakın hamile kalırsa doğacak çocuğu kız olacak denir (Ayşen ZEYBEK).

Hamile kadının karnı “gözükün” (çok belli olursa, sivrilirse) erkek çocuk doğuracağına; kalçaları geriye geriye giderse kız çocuk doğuracağına inanılır (Nuray KONAK).

Kadın kırk günlük gebe iken çocuk karnında kımlıdıyorsa ve kadının göbeğinden aşağısı siyah olduysa kadın erkek çocuk doğurur (Örnek 1979:57).

Hamile kadının dudakları kalınlaşırsa erkek çocuk doğurur (Örnek 1979:58).

Hamile kadının göğüslerinin ucu siyahlaşırsa erkek çocuk doğuracağına delalettir (Örnek 1979:59).

Annemi kursağı kaynarsa yani mide bulantısı çok olursa kız doğuracak denir. Çünkü kız çocuk erkekten daha çok saçlanır. Saçlarıyla kaşları oluşurken de annenin midesi bulanır (Ayşe TAŞKIN).

“Ye ekşiyi, çıkar Ayşe’yi; Ye tatlıyı çıkar Hakkı’yı” (Bedia OĞUZ).

Hamile kadının karnı “çövelgin” (yukarı doğru sivri) olursa erkek; kalçaları genişlerse kız doğurur. Kadın güzelleşirse erkek, yüzüne “çaparlık” (çil ve lekeler) düşerse kız doğurur. Hamilelik müddetince etle tatlıyı çok yerse erkek; acıyla ekşiyi çok yerse kız çocuk doğurur (Hatice DOLANBAY).

Hamile kadın eriği çok yerse kızı olur (Yurdanur ZEYBEK).

Hamile kadının saç ve kaşları dökülürse erkek çocuğu olur. Kız çocukta anne güzelleşir; erkek çocukta anne çirkinleşir (Gülsevrim ASLAN).

Hamile kadın aşerirken limon ve ekşi erik yerse oğlan doğurur; tatlıyı çok yerse kız doğurur (Gülizar SOYDAN).

Kadın sırtüstü yere yatırılır. Arkasından ellerinden tutulup kaldırılır. Kalkarken karnı sivrilirse erkek; karnı “yaykanlaşırsa” (yayvan bir şekil alırsa) kız doğurur (İmran DOĞAN).

Çocuğun cinsiyetini kimse bilemez. Allah nasıl kararladıysa o olur (Ayşe AYDOĞDU).

Çocuğun kız mı oğlan mı olacağını anlamak için hamile kadının göbeği elle bastırılır. Eğer göbeği sertse çocuk oğlan, yumuşaksa çocuğun kız olacağına inanılır. Hamile kadının başına habersiz bir şekilde tuz konur ve bakılır. Tuz konduktan sonra kadın baş kısmını ellere çocuk oğlan, baştan aşağı herhangi bir yerini ellere çocuk kız olacaktır. Pişmiş kuzu kellesi çenesinden ayrılarak ikiye bölünür. Eğer bölünen parçalar saçaklı ise kız, değilse oğlan olacağına inanılır. Tandıra bir top hamur atılır. Eğer hamur yarılırsa kız, yarılmazsa oğlan olacaktır. Hamile kadının sağ memesinden ucu kızarırsa ve meme büyürse doğacak çocuk oğlan, aynı belirtiler sol memede görülürse kız olacaktır. Daha önce doğan çocuğun iki kaşının arasında bir mavilik varsa daha sonra doğacak çocuk da aynı cinsiyetten olacaktır. Hamile kadının dudağı kalınlaşırsa doğacak çocuk kızdır (Çelik 1997: 76-77).

Hamile kadının bulantısı çok olursa kızı; çok sıtma tutarsa oğlu olur (Ayşe SAVRAN).

Yeni evli gelin gerdek gecesinin sabahında köyün genç kızlarıyla beraber çeşmeye gider. Gelin ellerini yıkar. Genç kızlar çeşme “hağırına” (suyun dolduğu bölüme) bir avuç kül atarlar. Suyu karıştırıp bulandırırılar. Arkasından suyun içine bir bıçak bir de tarak atarlar. Gelin ellerini temiz suyla yıkadıktan sonra sağ elini hağırın içine sokar. Suyun içinden bıçağı alırsa erkek çocuk; tarağı alırsa kız çocuk doğuracağına inanılır (Ayşe SAVRAN).

Hamile kadının doğuma az bir süre kala saçları dökülmeye başladıysa kızı; saçları gürleşmeye başladıysa oğlu olur. Hatta annenin kursağı kaynadığında “kızın saçlanıyor” derler (Ayşe TAŞKIN).

Yeni doğan bebeğin alnında mavi bir damar görünüyorsa arkasından doğacak çocuk oğlan olacak demektir (Gülsevrim ASLAN).

Yeni doğan bir kız çocuğunun eteğinin (rahminin) bir dudağı yukarı, bir dudağı aşağı doğru bakıyorsa arkasından doğan çocuk erkek olur (Nazlı ALKAN).

Cinsiyet tayininde en dikkat çekici nokta anne adayında meydana gelen fiziksel değişimlerin yorumlanması ve bu değişikliklerin erkek ya da kız cinsine has özelliklerle bağdaştırılmasıdır. Özellikle anne karnının sivri olmasının erkek çocuğa işaret edilmesi bir anlamda erkek çocuğun toplum tarafından daha ön planda görülmesi ile ilişkilendirilebilir. Yani toplumda daha yüksek görülen erkek, anne karnında da sivrilerek öne geçmektedir. Kız çocuk ise daha geride bulunmaktadır.

Cinsiyet tayininde pek çok uygulamanın hareket noktasında aslında cinsiyetlere has cinsel organların şekillerinin taklitleri yatmaktadır. Örneğin tavana atılan bir et parçasının sarkmasının erkek çocuğa; tamamen tavana yapışmasının kız çocuğa işaret olduğuna inanılması da bu olgu mevcuttur. Et parçası aldığı şekille doğacak çocuğun cinsel organını sembolize etmektedir.

Annede meydana gelen diğer fiziksel değişimlerde ise genellikle erkek çocuk doğuracak kadınların güzelleştiği fikri öne çıkmaktadır. Bunun temelinde de yine ataerkil toplum olmanın getirdiği erkeğe daha fazla önem verme içgüdüsünün yattığı açıktır. Yani bir anlamda erkek çocuk doğuracağı için anne “kut”lanmış ve tanrı tarafından güzelleştirilerek ödüllendirilmiştir. Bu anneler toplum tarafından da yüceltilmektedir. Bununla beraber kız çocuk doğuracak annelerin ise yüzlerine lekelerin düşmesi ve genel anlamda çirkinleşmeleri ise kız çocuk doğurmanın pek bir önem arz etmediğini ve toplum tarafından kız çocuk doğurmanın ayrı bir “kut”unun olmadığı inancını göstermektedir. Balıkesir’de bugün bile erkek çocuk doğuran kadınla kız çocuk doğuran kadın arasında değerlilik açısından az da olsa bir kıyaslama yapılmaktadır. Erkeğine bir erkek evlat veren kadın daha ayrıcalıklı bir değer statüsüne kavuşur ya da yükselirken, sürekli kız çocuk doğuran kadına buna benzer bir statü verilmediği açıktır.

6. Doğumu Kolaylaştırmaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar

Uzun bir dönemi içine alan gebeliğin olumlu ve kolay bir şekilde sonuçlanabilmesi bireylerin ortak arzusudur. Bunun için de gebelik başlangıcından doğum başlangıcına kadar gebe kadına bir takım pratikleri uygulatma eğilimi görülmektedir. Balıkesir’de de doğumun kolaylığını sağlamak için yapılan pek çok uygulama içerdiği inançlar açısından dikkate değerdir.

Hamile kadın kolay ve zahmetsiz bir şekilde doğum yapsın diye urgana bağlı bir kalıp sabun, kadının ensesinden entarisinin içine bırakılır. Aşağıya doğru sarkıtılarak paçasından çıkarılır. Arkasından bağlandığı uçkurdan çözülen sabun, kadının sağ eliyle bir başkasına verilir. Böyle olursa çocuk da sabun gibi ebenin eline akıp geliverirmiş (Hatice DOLANBAY).

Doğum kolay olsun diye hamile kadının eteğine buğday veya farklı ekinlerden konur. Sonra hamile kadın bu ekinleri eteğinden avuçlayarak tavuklara atar. O zaman doğum hızlı ve çok kolay olur (Yurdanur ZEYBEK).

Doğum kolay olsun diye hamile kadın bol bol hareket eder, yürüyüş yapar (Aysel SÜMERTAŞ).

Çok hareketsiz kalırsan çocuk yağ bağlar, doğum zorlaşır. O yüzden kolay doğum yapmak için çok hareketli olmak gerekir (Gülşay AYDOĞAN).

Kolay doğum yapmak için hamile kadının göbeğini na-mahreme göstermemesi, iyi saklaması ve hep fereceyle dolaşması gerekir (Gülsevım ASLAN).

Hamile kadın yoğurdu ve sütü çok tüketirse kolay doğum yapar (Ayşe YAŞAR).

Çok yatan kadının çocuğu da yatar, kıpırdıyamaz. O yüzden doğumu çok zor olur (Gülizar SOYDAN).

Doğumda sabunlu su kullanılırsa çocuk kolay çıkar (Ayşe AYDOĞDU).

Kadın ebegümece ya da sabunlu su buharına oturursa kolay doğum yapar (Münevver ÖZCAN).

Doğum kolay olsun diye yaşlı kadınlara yani bulunulan çevrenin yaşı en büyük kadınlarına sabun verilir (Ayşe SAVRAN).

Doğum kolay olsun diye ebelere iğne yaptırılır (Ayşe TAŞKIN).

Doğum sancıları başladıysa kimseye duyurulmaz. Herkes duyarsa doğum zorlaşır. Çünkü doğacak çocuk doğumu duyanların şefaathçisi olarak dünyaya gelirmiş. Ne kadar insan bilirse doğumun başladığını çocuk da o kadar kişi için dua edermiş. Ondan dolayı doğum geçirmiş (Mehmet ÇAKMAK).

Kadına doğumdan önce şekerli şeyler bol yedirilir ve şerbet içirilirse doğum kolay olur (Hanife AKKEÇİ).

Hamile kadınların yanında el işi yapılmaz, yapılırsa doğum düğümlenir, zorlaşır (Ümmü TELLİ).

Eğer hamile kadının yarım kalmış bir el işi varsa bu tamamen sökülür, bebek de sökülüp kolayca doğsun denir (Hanife AKKEÇİ).

Doğum kolay olsun diye doğumun başladığı anda bir çeşme açılır, ya da mahalledeki hağırın tıparları çıkarılır ve hağır boşaltılır (Emine ÇAKIR).

Doğum kolay olsun diye hamile kadın çok ve kolay doğum yapmış bir kadının ya da bir dul kadının avcundan bir avuç su içer (Kıymet SÖYLER).

Kadının kolay doğum yapması için belinde üç defa bir kalıp sabun çevrilir, sonra kadının üstüne çıkılır ve karnı bastırılır (Fatma AYGÜL).

Gebe kadının kolay doğum yapması için bir ebe ya da kadının kaynanası tarafından kadın sırtlanır, sırta alınan kadın silkelenerek biraz gezdirilir (Nuray KONAK).

Kadın kolay doğum yapsın diye evde ne kadar su varsa dökülür, kadının saç belikleri çözülür (Hatice UÇAR).

Kolay doğum olsun diye dua edilir (Hanife ÇAKMAK).

Kadının doğumu zorlaşmaya başlayınca kuvvet alsın diye saç belikleri ağzına verilir (Hatice DOLANBAY).

Doğumunun kolay olması için gebeyi süpürge üstünden atlatırlar (Acıpayamlı 1974:40).

Kolay doğum yapmış kadınlar eve çağırılır, gebe kadına tükürerek “Maşallah, Allah’ın izniyle doğumun kolay olacağı benziyor” demeleri istenir. Kadınlar gelip bunu yaparlar ve gebenin arkasını sıvazlarlar (Halide YAŞAR).

Doğumun kolaylığı için evdeki makas ile bıçakların ağzı açılır (Acıpayamlı 1974:41). Yüklü kadın zorluk çekmeye başladığı zaman silah atılır (Acıpayamlı 1974:42). Gebe kadın annesinin, babasının, kayınvalidesinin ya da kayınbabasının avucundan su içer (Acıpayamlı 1974:43).

İçinde Fatma Ana adlı bitkinin bekletildiği suyu içer (Acıpayamlı 1974:43). Dualı bir tabaktan su içer (Güçyetmez 1940:11).

Kolay doğum yapmak için yatırlarda dilek diler (Nuray KONAK).

Doğum kolay olsun diye gebeye canının istediğini hemen o an için bulup yedirirler. O zaman ağrı girer. Bir de ağrının girdiği kimseye söylenip dağıtılmaz. O zaman ağrı da dağılırmış (Fatma ÇEVİREN).

Doğum kolay olsun diye hamile kadın etrafındakilere bir şey verirken belinden çıkarıp verir. Belden çıkan hayırla doğum da hayırlısıyla kolay olur (Medine DOLANBAY).

Doğum kolay olsun diye hamileyken belinden sabun verdirirler. Konuya komşuya bol bol belinden çıkarıp sabun dağıtırsan doğumun kolay olur (Fatma GÜNEŞ).

Doğumun kolay olması için şifa tasına “Fatma” adı verilen ottan konur ve hamileye içirilir. Doğum gecikirse hamile kadın manda yularının altından geçirilir. Böylece kadının kolay doğum yapacağına inanılır. Hamile kadının kolay doğum yapması için içerisine “Ayt-el Kürsi” yazılı tas ile su içirilir. Bir kağıda “Ashab-ı Kef’in” isimleri yazılarak hamile kadının üzerine asılır. Zor doğum yapan kadının doğumu anında yanında bir küçük çocuk ağlatılır (Çelik 1997: 75).

Kız çocuğunun doğumunun zor olacağı düşüncesinden hareketle hamile kadına kolay doğum yapması için farklı yöntemler uygulanır. Bunun için kadın hamileliğinin son aylarında başkasına herhangi bir şey verirken o şeyi, hayırlı olması için belinden çıkarıp karşısındakine uzatır. Böylelikle kadının doğumda da aynı hayrı ve kolaylığı göreceğine inanılır (Nazlı ALKAN).

Doğumu kolaylaştırması için Akarsu Köyü’nden Yavaşca Hoca’nın toprağından doğum odasına serpilir. Doğum kolay olsun, doğum esnasında kötü ruhlardan arınılsın diye (Hatice UÇAR).

İtikada göre doğumu kolaylaştırmak için belli kimseler tarafından yüklü kadın okunur, üflenir. Kırlarda bulunan (Meryem ana eli) denilen bir nevi çiçek toplanır. Temiz bir kabın içine konur. Kabın içine biraz su atılır. Epey bir zaman suda duran çiçek biraz açılır. Artık bu şifalı bir sudur. Hastaya sancı geldikçe ve doğuracağı zamana kadar içirilir. Sudaki çiçek tamamıyla açılırsa kadın da doğurur. Bundan başka yüklü bir kadını çarşafta sallamak, gezdirmek, koltuklarından tutarak silmek doğumu kolaylaştırır ve hem de sevap sayılır (Özer 1963: 105)

Görüldüğü üzere gebe kadının gebelik sürecini en kolay şekilde tamamlaması için pek çok uygulamadan sonuç beklenmektedir. Bu uygulamaların temel benzerliği inanç merkezlerinde “akıcılık, kayıcılık” kavramlarının bulunmasıdır. En temel uygulamalarda sabun ve suyun kullanılması ve uygulama sonucunda çocuğun da sabun gibi kayarak ya da su gibi akarak doğacak olması beklenmektedir. Burada bir anlamda bir “taklit” sihri mevcuttur. Doğumla ilgili pek çok pratikte mevcut olan bu olgu da doğacak çocuğun herhangi bir vasfı ya da davranışı önceden başka bir varlığın temel niteliğiyle taklit edilmektedir. Böylelikle henüz gerçekleşmemiş bir davranış ya da niteliğin önceden yönlendirilmesi veya tayin edilmesi sağlanmaktadır. Burada yapılan savun çevirme, evdeki suları dökme ya da saçlarını çözme eylemlerinde de asıl hedeflenen şey, bebeğin de bu eylemleri taklit etmesi isteğidir. Yani bebek anne karnından koparak “çözülecek”; “kayarak” ve “akıp gelerek” de gebeliği doğumla sonlandırmış olacaktır.

Balıkesir’de derleme yaptığımız alanlarda buna benzer büyüsel nitelikteki uygulamaların yerini hızla daha bilimsel tıbbi uygulamaların aldığını görmekteyiz. Kolay doğum yapmak isteyen kadınların ebe ya da doktor kontrolüne daha büyük önem verdiğini tespit etmiş bulunmaktayız.

7. Doğuma Hazırlık

Gebelik müddetince özellikle doğacak çocuk için bir takım hazırlıklar yapılır. Bu hazırlıkların pek çoğu bebeğin kılık kıyafetinin düzülmesini kapsamaktadır. Bebeğe “zıbın, kundak, etek bezi, gecelik, kol bezi, başlık, fes, pap, patik, çorap, yüz örtüsü, apış arası bezi, iç donu- içlik, yelek, gömlek, göyneke, don, hırka, çember, havlu” gibi giyecekler hazırlanır. Bu kıyafetlerin hazırlanmasında özellikle beklenen cinsiyete göre çeşitli renk ayrımlarının olduğu görülmektedir.

Beşik hazırlanır. Doğacak çocuk kız ise beşik genellikle kırmızı, pembe, yavruağzı gibi renklerdeki yazma, yorgan, çarşaf, yastık ve süslerle bezenir. Erkek ise, seçilen renkler genelde mavi, sarı, yeşil olur. Kız çocuk için yine kırmızı, pembe,

yavruağzı renklerinde; erkek çocuk için yine mavi, sarı, yeşil renklerinde zıbın, kol bezi, salıncak örtüsü, etek bezi, başörtüsü dikilerek hazırlanır. Doğacak çocuk kadının ilk çocuğu ise ve kız ise doğumdan önce hem bebek hem de anne için altın bilezik alınır, ve doğum sonrası baba tarafından takılmak üzere saklanır. Eğer doğacak çocuk erkek ve kadının ilk çocuğu ise anneye doğumdan sonra takması için altın kolye ya da köstek; çocuğa ise altın künye alınır (Fatmanur PARMAKSIZ).

Kıza, erkeğe ayrı ayrı hazırlık yapılır (Nuray KONAK).

Beşik alınır, beşiğin içine birmandan küçük çocuk yorganı dikilir, beşiğin üstüne girmek için oyalı mavi çember hazırlanır. Pamuk ya da elyaftan küçük yastık doldurulur. Bir de dantelli küçük köşe yastığı yapılır. Buna “altın yastığı” denir. Ziyarete gelenler takılarını bu yastığa takarlar (Hanife AKKEÇİ).

Gebelik boyunca hamile kadın ve ailesi “bebek çeyizi” yaparlar (Cevriye YANIK).

Sandıktan beşik yapılır, içine bebek yatağı serilir. Ya da tavana iki halka çakılır. Bu halkalara iki ucu urganlı çuvaldan sangaç yapılır. Doğacak bebek bunlara yatırılır (Kadriye DEDE).

Alaca kundak hazırlanır (Havva DAĞDEVİREN).

Doğum yapılacak oda iyice temizlenir, mikroplardan arındırılır (Ayşegül GÜLCAN).

Loğusa yatağı hazır edilir. Bunun için kırmızı kumaşlar üzerine dallı laleli işleme yapılarak örtüler hazırlanır. Loğusa başına taksın diye kırmızı ve pul oyalı çemberler düzülür. Kadına yeni gecelikler dikilir (Fatma KAÇAR).

B. DOĞUM SIRASI İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Doğum, hamile kadının plasentasındaki sıvının boşalmasıyla başlar. Arkasından bebek annenin döl yatağından aşağıya doğru annenin kasılmalarıyla harekete geçerek plasentadan ayrılıp dışarı çıkar. Tabii gebelik boyunca besinini ve oksijenini taşıyan ve anne ile arasındaki temel bağlantıyı sağlayan göbek kordonu ile beraber. Bu sebeple doğumu bitiren işlem de göbek kordonunun kesilmesi ile yani bebeğin tamamen anneden bağımsız hale gelmesi ile gerçekleşir.

Doğum ciddi ve karmaşık bir biyolojik hadise olmasının yanında aynı zamanda önemli ve gerekli bir sosyal oluşumdur. Bu sebeple doğum, her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da üzerinde önemle durulan ve hayatın daha sonraki safhalarının ilk adımı, basamağı sayılan bir hadisedir. Doğum öncesinde uygulanan tüm pratiklerin sonuçlarının alınacağı andır ve iyi sonuçlara ulaşılması isteğiyle yani sağlıklı bir bireye kavuşmak arzusuyla bu süre iyi bir şekilde organize edilir. Herkes kendi görevinin bilincinde olarak doğuma katılır.

Hamile kadının sancısı geldiği vakit kimseye haber vermeden hemen ebeyle haber verilir. Buna özellikle titizlik gösterilir. Ancak çocuk doğduktan sonra haber verilir. Zira çocuğun ölü doğma durumu ya da başka durumların çıkması hallerinden korkulur (eğer çocuk ölü doğarsa kadın kendini suçlar, feryad eder). Ebe gelince kapı önünde üç defa destur dedikten sonra eve girer. Hastanın yanına gelerek üç defa salavat getirir ve onu kontrol eder. Bu arada doğum gerçekten yaklaştı ise ebeğin isteği üzerine kadının yakınları su hazırlar ve getirirler. Ebe, kadının sırtına bastırır ve belinin altına yüksekçe bir yastık koyarak doğumu gerçekleştirir. Doğan çocuk sağlıklı ise orada temizlenir ve dışarıdaki babaya müjde götürülür. Baba, durumu öğrendikten sonra havaya üç el ateş ederek etrafa bu müjdeyi duyurur. Köyde çocuğun erkek veya kız olması halinde herhangi bir harekette bulunulmaz. İkisi de iyi karşılanır. Bu sırada içeride ebe, çocuğun göbeğini keser ve onu yıkar ve daha önce okunmuş, üflenmiş kundağa yatırır bağlar. Annesinin yanında kısa bir müddet kaldıktan sonra alınır ve ebe tarafından zembek suyu veya şekerli su ağızına damlatılır. Bundan amaç çocuğun

dilinin şeker gibi olmasını sağlamaktır. İçerideki hazırlıklar bittikten sonra baba abdest alır ve iki rekat namaz kılar, karısının yanına gelerek onu kutlar, çocuğunu sever (Turan 1978: 91).

Balıkesir’de bugün itibariyle doğumu genellikle diplomalı ebeler ya da hastanelerdeki doktorlar yaptırmaktadırlar. Halkın özellikle doğum anında herhangi bir risk veya kalıcı bir rahatsızlık oluşturmaması için böyle bir tercihte bulunmuş olması doğum konusundaki hassasiyeti ve bilinçlenmeyi açıkça göstermektedir. Buna rağmen merkeze uzak köylerde hala köy ebelerinin veya köyün yaşlı kadınlarının doğum yaptırdığı da gözlenmiştir.

Doğuma genellikle hamile kadının annesi, kayınvalidesi, eltisi veya erkek tarafından yengesi ile aile büyüğü kadınlar katılırlar. Evlenmemiş genç kızlar, kız çocuklar, erkek çocuklar, doğum yapacak kadının eşi dahil hiçbir erkek doğum odasına alınmaz. Doğum odasının çok kalabalık olmamasına dikkat edilir. Aksi takdirde çocuk ürküp geri kaçar ve doğum zorlaşır (Bedia OĞUZ). Bunun yanı sıra doğum odasının serin ve rutubetsiz olması, temiz ve mikroplardan arındırılmış olması şarttır.

Doğum esnasında kaynatılmış ve belli bir derecede hazırlanmış sıcak suya; temiz, beyaz ve yumuşak bezlere, pamuğa; çocuğun göbek kordonunu kesmek için makas veya bıçağa; çocuğun göbeğinin içine koyarak bağlamak üzere çörek otuna; doğum yapan kadının ağzına vermek üzere bir tahta parçasına; doğumdan sonra gelecek eşi sarmak ve gömmek üzere temiz bir kumaş veya naylona ihtiyaç vardır (Halide YAŞAR).

Bunun dışında doğumda kötü ruhların doğum odasına girmemesi veya doğuran kadına fenalık etmemesi için odaya çeşitli nazar boncukları, çörek otu, hocalara yazdırılmış derman muskaları ve gayret kuşakları konulur (Halide YAŞAR).

Doğum çömelerek yapılır. Doğumda ön ebesi ile arka ebesi olmak üzere iki ebe olur. Arka ebesi gebenin karnını arkadan sararak bastırır, ön ebesi de çocuğu kavrayarak doğumu gerçekleştirir (Hanife ÇAKMAK).

Doğumda sadece diplomalı ebeye ya da kadın doğum uzmanına güvenilir (Aysel SÜMERTAŞ).

Doğum eskiden iki ebe tarafından çömelerek yapılırdı. Şimdi doğumevinde yapılıyor genellikle. Eskiden bizim zamanımızda evde doğum olurdu. Abdest yaparmış gibi hamile kadın çömelir. Asıl ebe aşağıda kadının eteğinde bulunur, yardımcı ebe hamile kadının karnını bastırır. Hamile kadın tavana bağlanmış bir ipten destek alır. Çocuk aşağı indi mi ebe çocuğu alır. Doğum esnasında mutlaka odanın içinde mayana otu bulundurmak lazımdır. Bir de Allah'ın duasını koymak gerekir. O zaman çocuğa cin, peri erişemez. Doğum bittikten sonra ebeye sabun ve lokum verilir (Nazlı ALKAN).

Gebe kadının sancıları başladığında saçları ağzına verilir, bundan destek alıp ıkınması istenir. Doğumu yaptıran ebeler kadının karnını bastırırlar, sıcak suyla ıslanmış havlularla rahim ağzı yumuşatılır. Bazen sıcak suyun içine sabun atılır. Ancak bu doğum zora girdiğinde yapılır (Emine ÖZDEMİR).

Tavana bir halka çakılır. Bu halkaya bir urgan bağlanır. Gebe kadın doğum yaparken bu urgana tutunur. Doğum iki yüksekçe kiremit üstüne çömelerek yapılır. Bebeğin geleceği, ineceği yerin temiz olmasına dikkat edilir (Fatma KAÇAR).

Eskiden doğum tarlada tapada olurdu, hiçbir hazırlık olmadan kadınlar bir kenarda doğuruverirdi tek başına (Feride ÇELİKALP).

Doğum sırası meydana gelen bahsi geçen uygulamaların pek çoğu günümüzde yerini hastanelerdeki tıbbi uygulamalara bırakmıştır. Günümüzde Balıkesir'de doğumların tamamına yakını doğumevlerinde gerçekleşmektedir. Bunun dışında kalan doğumlarda da merkeze uzaklık ya da zamanında doğumhaneye ulaşamama gibi

nedenlerle evde doğum görülmektedir. Evde yapılan doğum uygulamalarına ilişkin yaptığımız derlemelerin pek çoğu önceki dönemlerden edinilen tecrübe ya da duyumlara dayanmaktadır.

Doğum esnasında kullanılan malzemelerin temizliğine bilhassa dikkat edilir. Sıcak su konulacak kabın ve kullanılacak pamuk ya da havlu gibi malzemelerin mikropardan arındırılmış olması gerekir. Hatta doğum, evde gerçekleşiyorsa doğumun olacağı odanın da doğumdan birkaç gün önce iyice temizlenmiş olması, loğusa yatağının ve bebek beşiğinin hazırlanmış olması gerekir.

Evde yapılan doğumlarda kadının çektiği acıyı hafifletmek için yapılan bazı uygulamalar dikkat çekmektedir. Kadının entarisinin bir kenarına gayret muskası takılması, okunması, ya da ağzına bir tahta parçasının sıkıştırılması buna örnek verilebilir. Bu uygulamalar arasında muska takmak ya da okutmak daha çok dinsel-büyüsel mahiyetleriyle, ağza tahta sıkıştırmak fiziksel bir güç kaynağı olmaktadır.

Doğumun gerçekleşeceği odaya özellikle evlenmemiş genç kızlar ile doğum yapacak kadının eşi dahil hiçbir erkeğin alınmaması da yine toplumdaki ahlaki tutumu yansıtmaktadır. İçerde bulunan kimselerin tümünün evli ve genelde doğum yapmış kişiler ile doğumu yaptıran ebelerden oluşması doğum olayının bilen kişilerle gerçekleşmesi gerekliliğini belirtir. Bir başka deyişle kadınlara has ve özel olan bu alanda bir anlamda ahlaki bir sınırlama konulmuştur.

Doğumda ölen kadın ya da bebekle ilgili olarak da Balıkesir’de değişik inançlar vardır. Genel ve yaygın olan inanca göre doğumda ölen kadın “şehit” olur ve sorgu suale çekilmeden doğrudan cennete gider, tüm günahları affedilir.

Doğumda ölen kadın öbür dünyada kıyamet koparken doğum yapıyor olacakmış. Yani Allah tarafından onlara kıyametin koptuğu gösterilmeyecekmiş. Zaten ölürken acı çekerek öldüklerinden kıyametin koptuğundan haberleri olmayacakmış (Gülsevim ASLAN).

Doğumda ölen bebek ise “sabı”, “cennet kuşu”, “cennet meleği”, “melek” olarak görülür ve cennete gittiğine inanılır. Hatta öbür dünyada ailesinin şefaathçisi olacağına özellikle anne ve babasının günahlarının affedilmesi ve cennete alınması için duacı olacağına inanılır.

İsim verilmeden ölen bebeğe “sabı” denir. Gömülürken de hoca “Bir sabı kardeşimiz vefat etti” diye bahseder (Nazlı ALKAN).

Doğumda ölen bebek için “cennet kuşu” derler. “Ağlama, üzülme; O cennet kuşu oldu. Şimdi gurbet ormanının üstüne konmuştur. Seni orda bekler, yanına alıp cennete götürür, cehennemden kurtarır” derlerdi bize (Nuray KONAK).

Çocuklar doğumda bir de doğumdan akıl baliğ olunacak yaşa gelinceye kadar yani 7-12 yaşlarına gelinceye kadar ölürlerse cennetliktir (Gülsevım ASLAN).

Doğumda ölen çocuk, annesini hiç emmeden ölürse annesine şefaathçi olmaz. Emdi de öldü mü annesinin günahı affolsun diye yarın ahirette duacı olur. Öteki türlü çocuğa annenin sütü geçmediğinden hakkı da geçmez (Cevriye YANIK).

Eğer çocuk anadan ölü olarak doğduysa hoca olmadan mezar kazılıp gömülür. Canlı olmadığı için. Canlı doğar ve sonra ölürse hoca çağırılır. Çocuk normal yıkanıp kefenlenip hocanın gözetiminde gömülür. Doğumdan sonra öldüyse ona cennet kuşu derler. Yemiş yedi sülalesini cehennemden kurtarır (Emine BİRLİK).

Doğumdan sonra gelen eşle ilgili de farklı inanış ve uygulamaların olması dikkat çekicidir. Genellikle çocuğun eşi yani çocuğun bir parçası gibi görülen bu dış zar temiz ve beyaz bir tülbente sarılır ve avlu dibine gömülür. Hatta bazen içine çörek otu atıldığı da görülmektedir. Zaten önemli olan temiz bir şekilde ayak asılmayan تنها bir kenara gömülmesidir. Atılmamasına özenle dikkat edilir.

Çocuğun “eş”ine göbeği gibi kendinden bir parça olduğu inancıyla önem verilmekte, saygı gösterilmektedir. Çocuktan gelen plasentaya kimi yerlerde “eş”, kimi

yerlerde “son”, kimi yerlerde de “etene”, “eten” denilmekte ve gebelik süresince dölyatağında ananın kendi kanıyla çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa halk geleneğinde büyük önem verilmektedir (Boratav 1984: 182). Eş ya saklanır, ya gömülür, ya suya atılır ya da yakılır (Boratav 1984: 182).

Yaygın olan bir inanış, eşin (sonun) çocuk gibi “canlı” doğduğu, göbek bağı kesilince, döl yatağı ile ve çocukla bağlantısı kalmadığı için öldüğüdür. Ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygının gösterilmesi, herhangi bir yere atılmayıp gömülmemesini, kedi, köpek gibi hayvanların yemelerine meydan verilmemesine dikkat edilmesini böyle açıklamak gerekir. Çocuğun sonuna (eşine) eski Türk geleneğinde döl sağlayıcı ve çocuk koruyucu bir “*ana tanrıça*” niteliklerine sahip **Umay** ile aynı adın verildiğini Kaşgarlı Mahmud’un sözlüğünden öğreniyoruz. Mahmud, umay kelimesini açıklarken ona “son”, “eş” anlamını verdikten sonra sözlerine bir inanışı da ekliyor: “*umayka tapınsa oğul bolur*” diyor. Bu sözler “İnsan Umay’a yani “çocuk tanrıçasına” tapınırsa çocuk sahibi olur.” Diye anlaşılabilir. Kaşgarlı’nın açıklamasını “insan, çocuğun sonunu kutlu sayıp, ona gerekli saygıyı gösterirse çocuk sahibi olur” biçiminde anlasak gene de Umay tanrıçanın gücünün, yeteneğinin, sonda yer aldığı inanışının bir anlamını buluruz bu sözlerde (Boratav 1997: 151).

Doğumdan sonra gelen eşe “çocuk ikizi” denir. Son, çok ağrı yapar. Bu ağrı, ilk çocukta bir gün, ikinci çocukta iki gün, üçüncü çocukta üç gün yaşanır. Son kedi köpeğin ulaşamayacağı bir yere gömülür (Fatma AYGÜL).

Çocuğun eşi üç ihlas bir fatiha okunduktan sonra gömülür (Fatma GÜNEŞ).

Doğumda çocuktan sonra gelen eş ile ilgili olarak yaşanmış farklı olaylar da rivayet şekline anlatılmaktadır. Bunlardan biri şu şekildedir: “Bizim köyde bir ebe varmış. Doğumun birinde kadın çocuğu doğurduktan sonra ölmüş, kadının altından çocuktan sonra çocuk yatağı, soluğu çıkarmış. Ebe o sonları kadının içine geri sokmamış. Hâlbuki öldüğü için geri sokması gerekirmiş. Ölen kadın bir gün ebenin rüyasına girip demiş ki: “ Sen bana güzel ebelik yaptın, ben öldüm ama neden o sonları

geri sokmadın, burada herkes bana sen kokuyorsun diyor, yanıma yaklaşıyor. Neden bıraktın, neden yaptın, benim ruhumu sıkıyorlar” (Kıymet SÖYLER).

Tıpkı bir insan gibi bir anlamda kefenlenmesi ve bebeği sarmaladığı için ve doğurulduğu için de bir kutunun olduğuna inanılması yapılan uygulamaların temelinde yatan inançlardır.

Doğum esnasında oluşan uygulamalardan birisi de doğumu yaptıran ebelerin ödüllendirilmesidir. Doğumu yaptıran ebelere yaygın olarak çember, patik, havlu, sabun, kına, basma, ferecelik, çorap, iç çamaşırı, para, lokum v.b hediyeler verilir. Doğumdan hemen sonra ebe aldığı sabunla ellerini yıkar, havlusuyla kurular. Bu havlu bebeğin çeyizi olarak saklanır (Halide YAŞAR).

Arkasından ellerine kına yakar. Verilen kumaşları dikip giyer, çemberi bağlar (Hanife ÇAKMAK).

C. DOĞUM SONRASI İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Doğum yapan kadına Balıkesir’de yaygın olarak “loğusa”, “kırklı”, “emzikli” gibi adlar verilmektedir. Doğum sonrası inanış ve uygulamaların pek çoğunun merkezinde loğusa vardır.

Loğusalık süresi ekonomik, coğrafi ve sosyal şartlar dikkate alındığında farklılıklar gösterebilmektedir. Yani doğum yapan kadının bulunduğu şartlara göre Balıkesir’de bu sürenin bir hafta ile iki ay arasında değiştiğini söylemek mümkündür. Orhan Acıpayamlı, Balıkesir için loğusalık sürecini şöyle detaylandırmıştır:

“Loğusa, doğumu yaptıktan sonra üç gün ter döşeğinde yatar. Bu adı bir döşektir. Döşegin bulunduğu oda, telli bohçalarla süslenmiştir. Loğusanın altına höllük konur. Üçüncü günün sonunda yüklü loğusa döşeğine nakledilir. Bu döşek gayet rahat ve süslüdür. Loğusa burada dört gün yatar. Demek oluyor ki loğusa, loğusalık müddeti olan kırk günün yalnız yedi gününü yatakta geçirmektedir.” (Acıpayamlı 1974: 66).

Doğumdan sonra anne kendisi için özenle hazırlanmış olan loğusa yatağına yatar. Bu yatak elışı yorganlar ve işlemeli, nakışlı yastıklarla tülbentlerle süslüdür. Genelde kırmızı renk tercih edilir. Hatta annenin başına kırmızı renk bir tülbent veya kurdele bağlanır. Bebek ise tahta veya demirden yapılmış olan beşiğine yatırılır. Bebek için de özel dikilmiş yorganlar ve işlemeli, nakışlı yastık ile örtüler hazırlanır. Bebeğin yüzüne sarılık olmasın diye sarı bir bez örtülür (Zeynep AKÇAKAYA).

Loğusa yatağı kırk kat döşekten hazırlanır. Kırkıncı güne kadar her gün bir döşek loğusanın altından alınır. Kırk gün içinde ölürse eğer loğusa kadın Allah cennette onun altına kırk tane döşek atarmış. Loğusa ölmek o kadar sevapmış (Ayşe SAVRAN).

Loğusa kadına kırk gün cennet kapıları arkasına kadar açıktır (Ayşen ZEYBEK).

Görüldüğü gibi loğusalık dönemi Balıkesir’de önemsenmektedir. Hatta loğusa ile ilgili pratiklerin her birinin temelinde bu önem yer alır. Öyle ki loğusa ölmek doğumda ölmek gibi sevap sayılmakta ve cennette kırk katlı döşekle ödüllendirileceğine inanılmaktadır.

1. Loğusa Etrafında Şekillenmiş İnanış ve Uygulamalar

a. Anneye Verilen Doğum Hediyeleri

Doğum olayının gerçekleşmesi, toplum içinde bir sevinç ve beraberinde de bir kutlama getirir. Zaten kutlu bir olay olan doğum, bu olayı bizzat gerçekleştiren anneye de anlamlı ve önemli bir yaratma kutu kazandırdığından toplum ve ailesi tarafından ödüllendirilmeye layık olmuştur. Dolayısıyla kutlamaya anneye çeşitli hediyeler vermekle başlanır. Hediyelerin çeşidi ve değeri doğurulanla da birebir ilişkilidir.

Bugün Balıkesir ve yöresinde hala anne olan kadının kız veya erkek çocuk doğurmasına göre farklı ödüllendirme biçimleri süregelmektedir. Erkek çocuk doğurmak, kız çocuk doğurmaktan daha üst düzey bir vasıf olarak görülmektedir. Bu durum, ataerkil toplumların en belirgin özelliğidir. Dolayısıyla erkek çocuk doğuran kadına özellikle eşi ve ailesi tarafından hediye olarak, altın köstek, altın bilezik, küpe, yüzük gibi değerli ziynet eşyaları verilir. Kız çocuk doğuran kadına ise altın ziynet eşyasından ziyade giyecek ya da yiyecek hediye edilmektedir. Aile, eş ya da akrabalar tarafından verilen bu hediyeler elbette ki yaşanan yere göre farklılık göstermektedir. Şehir merkezine daha yakın yerlerde böyle bir ayırım yapılmadığı veya daha az yapıldığı gözlemlenirken şehir merkezinden uzak daha az gelişmiş ya da daha içine kapalı yerlerde anneyi cinsiyet farklılığına göre ödüllendirme veya değerlendirme daha yaygındır.

Loğusaya doğumun ardından aile bireyleri, yakın akraba, komşu ve tanıdıklar tarafından “doğduluk”, “doğum görümü”, “bebek görümlülüğü”, “şerbet içme” adı altında kutlama ziyaretleri gerçekleştirilir. Bu ziyaretler doğumun akabindeki kırk gün

içinde gerçekleştirilirse daha makbul sayılır. Çünkü bu kırk gün içinde hem anne ve bebek evde bulunur hem de yeni doğan bebek çok merak edildiğinden değişmeden ve büyümeden görülme isteği duyulur ve hiç vakit kaybetmeden ziyaretine gidilir. Bu ziyaretlerde gelenlerin “eli boş” gelmedikleri anneye veya bebeğe hediyeler getirdikleri görülür.

Anneye getirilen hediyelerden özellikle sütünü arttırmaya yönelik yemekler dikkati çekmektedir. Nişasta, su ve şekerden hazırlanan “pelte” ve nişasta helvası (Hanife ÇAKMAK); şerbet, pekmez, hoşaf ve çeşitli tatlılar anneye verilen ve sütü çoğaltıcı hediyeler arasındadır. Bunun dışında çorba ve bazı yemeklerin de anneye getirildiği görülmektedir.

Anneye getirilen hediyeler arasında en fazla görülenler ise giysi tarzındaki hediyelerdir. Özellikle loğusanın kayınvalidesi gelini ve torunu için bir “doğum bohçası” hazırlar. Bu bohçaya kenarı dantelli beyaz bir havlu, işlemeli ve dantelli bir loğusa çarşafı, gecelik, kenarı oyalı bir al, bir de sarı yazma, beyaz örme yün yelek ve altın koyar. Bu bohça doğumun ardından loğusa yatağının yanına konur. Buna benzer bir bohçayı da bebek için hazırlar (Fatma AYGÜL).

Eve gelen misafirlerden de anneye özellikle havlu, gecelik, patik, çember, yaşmak, üstlük, çarşaf, iç çamaşırı, çorap, basma gibi hediyeler getirirler. Böylelikle yani yeni doğum yapmış anneye çeşitli hediyeler getirilerek doğum olgusundaki kutlu algılayış pekiştirilmiş olur.

b. İlk Sütü Verme

Balıkesir’de doğumun ardından verilecek ilk süt için pek çok pratiğin uygulandığını görmekteyiz. Anneden çocuğa geçecek olan ilk süt çocuğun daha sağlıklı ve ilerdeki hastalıklara karşı daha dayanıklı olmasını sağlayacak “ağız” denilen ve önemsenen bir süttür. Aslında ilk sütü verme sadece loğusayı ilgilendiren bir olay değildir. Aynı zamanda etki ve sonuçları itibariyle bebeği de içine alır. Pratiklerin işleyiş yönü bebek ancak kaynağı annedir.

Balıkesir’de ilk süt mutlaka ezan beklendikten sonra verilir. Bu bazen bir ezan bazen de üç ezan bekleme Şeklinde gerçekleşir.

Bebeğe ilk süt  ezan geçtikten sonra kulağına Ayetel Kürsi okunduktan sonra verilir. Böylelikle ocuk sabırlı olur ve çok fazla ağlamaz (Hatice UÇAR).

Bebeğe ilk süt yirmi dört saat dolmadan verilir. Eğer ocuk a gözlü olacaksa hemen meme aramaya başlar. O zaman annenin memesi yıkanır. Bebeğin karnı doyurulur. Eğer hemen doyurulmazsa gözü de doymaz (Ayşe GÖK).

Bebeğe ilk süt hemen verilir, hiç beklemeye gerek yoktur (Emine BRLK).

Batıl inanç da olsa bebeğe ilk süt  ezan beklendikten sonra verilir (Fatma AYGÜL).

lk süt ocuk sabırlı olsun diye  ezan beklendikten sonra verilir (Kıymet SÖYLER).

Annenin ilk ağız sütünden biraz sağılır. Gelinin kayınvalidesi sütü avucuna alır ve dereye döker. O zaman loğusanın sütü çoğalır (Halide YAŞAR).

Bebeğe ilk süt  ezan geçmeden verilmez (Nuray KONAK).

lk süt 3 ezan geçtikten sonra verilir. ocuk sabah doğduysa sabah, öğle, ikinci ezanı geçtikten sonra meme verilir (Fatma GÜNEŞ).

ocuk doğduktan sonra üç ezan sesi duyulmayınca meme verilmez. Loğusanın başındaki ihtiyar kadınlar kurandan bazı parçalar okurlar ve her sayfa başında parmaklarını Şekere batırarak bunu çocuğun ağzına sürerler. Sebebi ise ocuk terbiyeli ve sevimli olsun imiş. Bundan sonra soğan kırılır. Loğusanın arka tarafına atılır ve üç kere besmele çekilir ve ilk meme verilir. Loğusa evinde nc günü yıkanır. Loğusanın sütü nc günü gelir. Fazla gelirse süt sağılır ve bu süt, soğan, sarımsak

kabuğu, bir çivi, bir parça kemik, çörek otu ile beraber incir ağacı dibine dökülür ve gömülür. Gömülmezse şeytan karışmış(Özer 1957:2).

İlk süt üç ezan geçtikten sonra abdest alınarak verilir (Nefise KURTÇUOĞLU).

Bebek sabırlı olsun diye ilk sütte üç ezan beklenir (Emine ÇAKIR).

Çocuk sabırlı olsun diye üç ezan beklenir. Sonra helva karılır, memeye sürülür. Bebeğe ilk sütü böyle verilir ki çocuk memeye tatlı alışsın (Yurdanur ZEYBEK).

İlk sütü vermede mutlaka bir ezanın geçmesi beklenir. Yoksa Allah benim çağrımı beklemedin diye sütünü üç gün keser (Aysel SÜMERTAŞ).

İlk süt bir gün sonra verilir (Gülay AYDOĞAN).

İlk süt üç ezan dinledikten sonra verilir. Çocuk sabırlı olsun diye (Gülsevım ASLAN).

İlk sütte üç ezam bekletirler (Halise AYGÜL).

Ana, eşini düşürdü mü hemen çocuğuna süt verir (Nazlı ALKAN).

Ezan sesi duymadan çocuğa meme verilmez (Ayşe AYDOĞDU).

Annenin ilk sütü genellikle soğuk olur. Eğer hemen süt verirse bebeğe o zaman da bebeğin dişi geç çıkar. Ondan dolayı anne bir gün bekler sonra süt verir (Münevver ÖZCAN).

Çocuk ağladı mı hemen sütü soğdurursun. Yoksa çocuk ilk sütü almadan önce çok ağlar anne de sütü geç verirse çocuk sarılık olur (Şehri BAYCAN).

İlk süt verilirken çocuğun cinsiyetine bakarsın. Oğlan ocuğunda  ezan beklenir. Kız ocuğunda hiç beklenmez. Kız abuk evlensin diye hemen verilir (Muhsine MANCIR).

ocuk doğarken cara yuttuğundan midesi süt ekmez. Annesi bir gün sonra verir çocuğun ilk sütünü (Zeynep AKÇAKAYA).

İlk süte yapılan bu uygulamalar hem anneyi hem de bebeği korumaya yöneliktir. Sütün dökülmesi ya da gömülmesi esnasında kullanılan eğyalar kötü ruhların uzaklağtırılmasına hizmet etmektedir. Aynı zamanda ilk sütün sağılarak dereye dökülmesi benzerlik iliğkisi yaratarak anne sütünün çoğalmasını ve akıcılığının artmasını sağlayacak bir uygulamadır.

Balıkesir’de ilk süt görüldüğü üzere genellikle üç ezan belendikten sonra verilir. Bunun sonunda çocuğun sabırlı olacağına inanılır.  ezanın beklenmesi bir yandan İslamiyet ile de ilgilidir.  formlistik sayısı etrafında dini bir inanığ sistematiği oluğturulmuğtur. Ancak ilk sütü vermede  ezan bekleme, bir gün bekleme inancının ve uygulamasının yerini yeni yeni inanığ ve uygulamalara bıraktığı da gözlemlenmektedir. Özellikle Şehir merkezinde ve merkeze yakın yerlerde bebek doğar doğmaz sütün verilemesi gerektiğine, bunun daha sağlıklı bir uygulama olacağına olan inanç kuvvetlenmektedir.

c. Anne Sütünün ok Olması veya Kesilmesi

Bebeğin hem fiziksel hem de zihinsel açıdan sağlıklı bir Şekilde geliğebilmesi için anne style beslenmesine büyük önem verilir. Bunu için annenin emzirme döneminde iyi beslenmesi, sütünü arttıracak yiyecek ya da içecekleri yiyip içmesi ve aynı zamanda sütünün kesilmesine yol açacak olumsuzluklardan kaçınması gerekmektedir.

Loğusa kadının loğusa bulunduğu müddetçe ayağı ucuna emzikli diğer bir kadın gelip çocuğunu emziremez. Emzirirse loğusanın sütü kesilir. Loğusaya “Allahaismarladık” diyen bir kadın loğusa “güle güle” yahut “uğurla olsun” diyemez. Caiz değilmiş (Özer 1957:2).

Bazen loğusanın arkası ve kolları üşürse memesi şişer. Buna kadınlar arasında “memeye kıl durmuş” denir. Çaresi bu loğusayı arka üstü yatırıp memesini yavaş yavaş ovmak, saçını suya ve memenin üstüne taramaktır. Taranırsa memenin şişkinliği inermiş diye itikat edilir (Özer 1957:2)

Annenin memesi şişerse ummaktan oldu denir. Kadının canı çekmese bile süt damarı çekmiş. O zaman bahçedeki tavuk yalağına bir iki lira para, bir tarak atılır. Sonra içine süpürge bandırılır. Tarak sudan çıkarılıp annenin memesinin üstünde tarama yapılır, süt damarlarından su gibi süt aksın diye. Sonra da umma kaybolsun diye süpürge yalaktan ıslatıla ıslatıla etrafa sepi yapılır. O zaman annenin memesi iner, sütü de geri gelir (Hanife AKKEÇİ).

Annenin sütünün gelmesi için yağ, şeker veya bal ile pekmez karışımı bir bulamaç olan yakı yapılmaktadır (Artun 2000: 70).

Bazı zamanlarda loğusanın sütü kesilirse evvela (siyahlamak-sıvazlamak) tabir edilen iş yapılır. Bundan üç gün sonra kurşun dökülür. Muska alınır. Daha olmazsa börülce kaynatılır ve torba içine konulur. Hamamda loğusanın arkasına sıcak sıcak konur. Hamamdan dönüşte yine arkasına fırından çıkmış taze ekmek koymak da adet ve itikattır. Bazen loğusanın sütünü kasıtlı olarak kestirmek için düşmanlık yaparlar. Bu dümanlığı yapmak isteyen bir kadın loğusanın memesine koyduğu bezlerden birini çalar. Çöplüğe ya da pisliğe atar. Buna meydan vermemek için alınacak yegâne tedbir, loğusanın sütlü bezlerini gömleğine iyi saklamakla beraber, bunları yıkadıktan sonra suyunu temiz bir çeşme ahırına dökmektir (Özer 1957:2)

Bebek doğduktan sonra ilk yaptığı kakasını küçük bir beze sarıp anne ile bebeğin yattığı odanın kapısının üstüne asarlar. Onları ziyarete gelen kişilerden kötülük düşünen ya da cünup olanlardan korunsun diye düşünürler. Gelen kişiler aileye olan

yakınlıklarına göre çeşitli hediyeler getirirler. Altın, bebeğe ya da anneye giyecekler. Gelenlere loğusa şerbeti ikram edilir. Gelenler anne ve bebek için iyi dileklerde bulunurlar. Giderken de anneye “Sütünle kal, Allah analı babalı büyütsün” derler. Anne, gidenlerin arkasından güle güle demez. Çünkü güle güle derse onlarla birlikte sütünün de gideceğine, süttten kesileceğine inanılır. Onun yerine “Sağolun, yine buyurun gelin” diyerek uğurlar (Müberra OLGUNSOY).

Loğusanın memesi şişmesin ve süttü kesilmesin diye canının çektiği her şeyden yedirilir, içirilir (Yurdanur ZEYBEK).

Sütün bol olması için bol bol kuru soğan ile tatlı yenir (Hanife ÇAKMAK).

Eğer loğusanın süttü kesilirse ve memesi şişerse dereden bir kurbağa bulunup getirilir. Bu kurbağa öldürülüp bir kap içinde dövülerek merhem haline getirilir. Arkasından şiş memenin üstüne sürülür ve meme temiz bir tülbentle sarılır. Bir gün sonra şişlikler iner ve süt gelir (Hanife ÇAKMAK).

Loğusanın sütünün çok olması için Üçpınar Köyü’nde bulunan “Süt Kuyusu”ndan su çekilerek loğusaya içirilir. Bunun dışında loğusaya her zamankinden fazla önem verilir. Süttü kaçmasın, çekilmesin diye üzücü konulardan veya korku verici durumlardan bahsedilmez. Süttü bol olsun diye kuru soğan, nişasta peltesi, tatlı gıdalar yedirilerek; sulu gıdalar özellikle de çorbalar, süt ve süt ürünleri yani ayran ve yoğurt, meyve suları, şerbet veya hoşaf lar içirilir (Ayşe YAŞAR).

Loğusanın süttü kesilmesin diye herkes tarafından hoş tutulması gerekir. O yüzden ona ağır söz söylenmez, kırıcı davranılmaz (Nazlı ALKAN).

Annenin süttü azaldığında kuru soğan, kuru börülce yemeği ve ayva yedirilir. Hatta ayvayı hamilelik döneminden başlayarak yedirmeye başlarlar. Doğumdan sonra süttü bol olsun diye. Eğer annenin süttü yoksa ya da kesildiyse yeni doğum yapmış ya da çocuğunu yeni kaybetmiş bir kadının süt vermesi istenir (Müberra OLGUNSOY).

Annenin eline su dökülür. Anne bu suyu dirseğine akıtır, dirseğinden alarak ya yirmi bir yudum ya da on dokuz yudum içer. Sonra annenin sütü çoğalır (Gülsevım ASLAN).

Çocukla beraber anneye üç suyu ve yedi suyu yapılır. Bunda çocuk tuzlanır. Anne ise yıkanır. Yıkanırken üç suyunda loğusa avcunu memesinin altında açar, başından üç defa su döker. Avcuyla suyu alır ve üç defa içer. Yedi suyunda yine başından üç defa su döker. Memesinin altından avcuna alıp üç defa içer. O zaman loğusanın sütü aşağıya daha çok iner, çoğalır (Feride ÇELİKALP).

Loğusanın sütünü arttırmak için sütlüce diye bir otun suyu loğusaya içirilir (Aça 2005: 37). Loğusanın sütünün çok olması için Üçpınar Köyü'nde bulunan "Süt Kuyusu"ndan su çekilerek loğusaya içirilir (Akyalçın 1998: 55-56).

Loğusa çok üzülür ya da aniden korkarsa sütü kesilir. Buna çok dikkat edilir. Bir de sütü bol olsun diye meyve suyu ve sulu gıdalar yedirilir (Ayşen ZEYBEK).

Loğusaya kimyon yedirilir (Fatma ÇEVİREN).

Emzikli kadına da aşeren kadın gibi muamele edilir. Sütü kesilmesin diye her şey tattırılır (Aysel SÜMERTAŞ).

Annenin sütü kaçmasın diye gelenleri uğurlarken "güle güle" demez. Yoksa süt de onlarla gider. Bir de beklediğin, umduğun biri doğum müjdeliğine gelmezse senin de kafan ona giderse sütün de gider, kesilir. O yüzden loğusayı hemen görmeye gitmek iyidir (Fatma ÇEVİREN).

Loğusaya gördüğü her şeyi tattırmak gerekir. Annenin canı çekmese bile bebeğin canı çekmiş. Bebek düşünülüp loğusaya gördüğünden bir parça yedirilir. Sütünün bol olması için loğusa banyo yaparken taşı omuzlarından memelerine doğru döker. Saçarlımı da meme uçlarına doğru elleriyle tarar. (Feride ÇELİKALP).

Loğusaya getirilen yemek kapları komşulara başka birinin eliyle geri verilir. Eğer loğusa bu kapları kendi verirse bütün sütü kaplarla beraber gidermiş (Bedia OĞUZ).

Göğsündeki sütü akarken başkası görürse loğusaya nazar değer ve sütü kesilir (Zeliha KÖSE).

Yeni doğum yapan kadının sütü bol olsun diye şeker şerbeti içirilir. Bol bol tatlı yedirilir. Benim sütüm olmadıydı loğusayken. Sonra kaynanam bana “Sen inek olsan çok damlar değiştirirdin” derdi. Yani loğusanın sütü az olursa pek kabul görmez. Kendine pek iyi gözle bakmazlar. O yüzden her şeyden yemeğe gayret eder (Şehri BAYCAN).

Loğusanın sütü kesilirse ve gelmezse hemen her yerde olduğu gibi Balıkesir’de de süt nine tutmak adet olmuştur. Bu hususta alıncak süt ninede aranan bazı vasıflar vardır. Süt nine olacak kadının soyu soppu, sülalesi çok temiz olacaktır. Aksi evsafı haiz olanlar çocuğun istikbaline müessir olurlar. Süt ninenin kötü huylarını alır, çocuk süte çekti denir. Süt nineler annelerin yerini tutar ve çocuğu memeden kesilinceye kadar emzirirler. Müddet bitince kendisine para ve bir çok hediye verilir. Süt nine ölünceye kadar çocuğun ailesi tarafından himaye görür (Özer 1957:2).

Burada bahsi geçen “süt nine” ya da bir diğer ifadeyle “süt anne” uygulaması bugün Balıkesir’de eskisi kadar yaygın olmamakla birlikte hala bazı yerlerde varlığını devam ettirmektedir. Ancak yaygın olan uygulama, loğusanın sütünün yetmemesi durumunda takviye mama olarak çocuğun beslenmesine bu şekilde devam edilmesidir. Yani günümüzde “süt nine” ya da “süt anne” tutmaktansa mama ile çocuk beslenmektedir.

Loğusanın sütünü arttırmak için kırılan bir baş soğan loğusanın arkasına atılırken üç besmele çekilir. Biraz ekmek, peynir, soğan alınıp sığırtmaca verilir. Sığırtmaç, bunları sabahtan akşama kadar arkasında gezdirir. Akşam olunca getirip loğusa evine teslim eder. Ekmek, peynir ve soğan “Hayvanları nasıl sabahleyin sütsüz

gidip sütlü gelirlerse loğusanın da böyle sütü gelsin” denerek loğusaya yedirilir. Loğusaya balıklı havuzun suyu içirilir. Loğusanın memesi üzerinde ateş yakılır. Loğusaya nazar degecek olursa sütü kesilir (Acıpayamlı 1974: 67-71).

Yeni doğum yapmış ve sütü olmayan kadın için, evinde Mehmet adlı kişi bulunan yedi haneden yarımşar dilim ekmek alınır. Ekmekler bir çobana verilir. Çoban ekmekleri yedi tane çeşmede ıslatır. Getirip kadına verir. Kadın bu ekmekleri yerse süütünün geleceğine inanılır (Ünsal 1982: 9).

Loğusa bir yerden geçerken burnuna yemek kokusu gelirse ya da bir yiyecek görür de ulaşamaz ve yiyemezse hemen avcunu yalamaya başlar. O zaman memesi şişmez ve sütü çekilmez. Zaten “avcunu yalarsın” deyimi de buradan gelmektedir (Senem KAYA).

Loğusanın süütünün üzüntüye ve korkuya bağlı olarak kesildiği inancı yaygındır. Bunun yanında canının çektiği bir şeyi yiyememesi ise daha çok memesinin şişmesine neden olmaktadır. Loğusayla aşeren kadının aynı değerle görülmesi ise anne bebek arasındaki gizil ancak güçlü bağlantının en hassas ve en önemli iki döneminin bu dönemler olduğuna işaret etmektedir. Loğusanın sütünü arttırmaya yönelik uygulamaların yine birçoğunda taklit ve temas paralelliği esas alınmaktadır.

d. Al Basması

Doğumun ardından özellikle kadının loğusa olarak adlandırıldığı süreç içerisinde kötü güçlerin etkilerine daha açık olduğu inancı yaygındır. Bu kötü güçlerin başında sonuçları itibariyle loğusayı fiziksel ve ruhsal zayıflığa ve olumsuzluklara düşürecek olan al karısı gelmektedir.

Halk kültüründe bir takım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz varlıkların olduğu inancı mevcuttur. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini öne sürenler vardır. Cin, peri, mekir gibi adlarla anılan

bu varlıkların tekin olmayan yerler, örenler, mezarlık gibi yerlerde olduğuna inanılır (Boratav 1984: 74-75).

Eski Türklerden günümüze kadar Alkarası, Albastı, Albis, Almis adlarıyla loğusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur. Bunlara göre yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek, ciğerini alır giderlermiş ve bu suretle loğusayı al basarmış. Bu ruh, loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. İnanışlarda al basması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki loğusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker götürürler (İnan 1995: 171).

Kırgız Şaman anlayışının temelinde çeşitli kara ve ak güçlere, cinlere, şeytanlara inanmalar bulunmaktadır. Yeni doğan bebeğin ve annenin destekleyicisi Umay-Ene kabul edilmektedir. O bir ruh, yardımcı güç, tipleştirilmiş bir unsur olarak karşımıza çıkar. Çocuk doğarken, çocuğun ve annesinin canını almak için martua denilen kara güçler gelir. Eğer böyle güçler gelmişse, o zaman çocuk ve annenin hayatını ancak kuugunçu'nun kurtarabileceğine inanılmaktadır. Kuugunçu, martuu'yu etkileyebilen, şaman niteliğine sahip erkek kişidir. Kadının doğum sancıları zorlaştığında, anne-çocuğun hayatı tehlikede olduğunda veya martuu bastığı fark edilince, sadece kuugunçunu (şamanı) çağırılırdı. Kuugunçu, haberi alınca durumu anladıktan sonra, nehre doğru “Taşta, Taşta, Taşda diyorum, Taşta (bırak)” diye bağırarak atla koştururdu. Çünkü büyük kara deve şeklindeki zararlı güç, bebek ile annenin canını, ciğerini dişlerine alarak suya doğru kaçarmış. Kara deve, ciğeri suya bırakmaya yetişirse anne ve çocuk ölmüş, ciğeri suya bırakmaya yetişemezse ikisi de sağ salim kalmış. Martuu, kuugunçudan çok korkar, onun sesini duyunca ciğeri bırakır, kaçarak gözden kaybolduğuna inanılır. Burada, martuu, albarstı, kara, kuugunçu hakkındaki inanışlar halkta İslam diniyle bağlantılı olarak açıklanırsa bile, tamamen Şamanizm unsurları olduğu tartışılmaz. Kuugunçu, basit bir insan değil, o, albarstıyı yakalayarak saçını kesip alan ve geri vermeden onu yalvartarak teslim alan, bundan dolayı şaman kuugunçu özelliği kazanan şahıstır (Mambetkaliyev:1997).

İnsan-hayvan karışımında olan, samanlık, su kıyısı, kaya, çeşme su kaynaklarını alkarısının eşleştiği ve saklandığı yerler olarak kabul edilir, buralara “besmele” ile ve destur çekilerek girilir (Örnek 2000: 148). Alkarısı, loğusanın ateşinin yükselmesiyle gördüğü kâbustur. Kâbusta çocuğun öldüğünü görür. Alkarısı çeşitli şekillerde görülebilmüş. Bu yüzden loğusa kadın evde yalnız bırakılmaz. Odadaki aynası örtülür. Yalnız olan loğusayı al basarmış. Bu ruh, loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş (Örnek 2000: 148).

Al basması olarak bilinen bu kötü güce olan inanç, Balıkesir’de günümüzde eski yoğunluğunda kalmamıştır. Sonuçları itibariyle benzer olumsuzluklar yaratan kırk basması inancı, al basması inancını da kapsayacak biçimde yaygınlık kazanmıştır. Yine de eldeki mevcut bilgiler daha önceki dönemlerin ilginç uygulamalarını göstermektedir.

Al, bir hastalık olarak kastedildiği takdirde gelincik, karıştı, havale, alacalama, cinuğrağı, ağırlık çökme ve al basması isimlerinden bir veya bir kaçını alır (Acıpayamlı 1974: 77).

Al basması demek, loğusayı yalnız bırakmaktan mütevellit ve loğusanın çarpılması ve uğraması demektir. Balıkesir’de bir loğusa yalnız kalır ve biraz da uyursa, “canı geçerse” mutlaka uğramaca olur; şeytan çarpar, şeytan korkuturmuş. Bunun için loğusalar kırk gün ve katiyen gece gündüz evde, odasında yalnız bırakılmaz. Yanında herhalde bir kimsenin bulunması lazımdır. Loğusalar kırk gün kaynar su, bulaşık suyu gibi suları hiçbir yere dökemezler, bu suların üstünden atlayamazlar. Dökerlerse şeytan çarpar, uğramaca olur, al basar. Çocuk doğduktan sonra loğusaya ve çocuğuna kırk gün umumiyetle al renkte bir kurdele veyahut bez bağlanır (Özer 1946: 12).

Loğusayı fazla kalabalık yerde ve yıkanmadan yalnız bırakılırsa al basar. Loğusaya önce bir ateş gelir. Sonra kadın kendini kaybeder, adeta deli gibi olur. O zaman derhal hoca getirip okutmak ve tütsülemek icap eder. Al basan loğusalardan okumakla ve tütsü ile iyi olanlar varsa da bunlar ömürlerinin sonuna kadar delişmen olurlar. Loğusayı al basmasından kurtarmak için doğumunun üçüncü günü yıkamak,

başına al kurdele ve omzuna nazarlık takmak, yanına bir süpürge koymak, baş tarafına Kur'an-ı Kerim asmak gibi tedbirlere başvurulur (Bayrı 1939: 77).

Al basmasını engellemek için loğusa ile çocuğuna kırmızı altın veya yıldız altını takılır ve loğusanın başına al kurdele ve yazma bağlanır (Acıpayamlı 1974:83).

Loğusa anne ve bebek evde yalnız bırakılmaz. Bırakılmak zorunda kalırsa yanına mutlaka kuran konur. Yoksa loğusayı al basar. Al basmasını diye annenin başına kırmızı tülbent ya da kırmızı kurdele bağlanır. Geceliği ve kıyafetlerinin kırmızı olmasına özen gösterilir. Bebeğin başına ya da yüzüne kırmızı tülbent örtülür. Yatağa ve beşiğe çörek otu serpilir. Kuran bulundurulur. Küçük kurumuş salyangoz kabuğundan ve iğde çekirdeğinden çeşitli nazar boncukları yapıp takılır (Müberra OLGUNSOY).

Al basması ile ilgili olarak çok fazla karşılaşmamakla birlikte birkaç ilginç olay da derlemiş bulunmaktayız. Bunlardan birinde yaşanan olayda al basmasının yanı sıra al karısının da mahiyetine dair bilgiler görüyoruz. “Al karısı ile ilgili bir olay şahsen yaşamadım. Ama çok yakın bir arkadaşımın başından böyle bir olay geçti. Kendisi yeni evliydi ve bebeği olmasını çok istiyordu. Günü geçtiği halde bir türlü hamile kalamıyordu. Genelde eşinin evde olmadığı zamanlar, geceleri ve özellikle sabah ezanından önce böyle güzelce, uzun saçlı, sarışın, beyazlar içinde bir kadın kilitli kapıları açıp içeriye girip yatağından arkadaşımı alıyor. Ve arkadaşım kendine merdivenlerde iken geliyor. Yani kadın onu dışarıya götürmeye çalışıyor. Arkadaşım eve geldiğinde bir de bakıyor ki adet olmuş. Bundan bir müddet sonra yine iki ay kadar âdeti geçiyor ve hamilelik belirtilerini tamamıyla göstermeye başlıyor. Gene kocasının evde olmadığı bir gece al karısı başucuna kadar geliyor. Ellerinin üç parmağıyla arkadaşımın kasıklarının üzerini bastırarak sıvazlıyor. N bir müddet bu arkadaşımın kasıklarının üzerinden bu el izleri belirgin bir şekilde görülüyordu. Bu olaydan hemen sonra yine karın ağrısıyla tuvalete gidiyor. Bir bakıyor ki yine adet olmuş ve hamileliği sona ermiş. Bu şekilde arkadaşımın çocuğu bir türlü olamadı. Doktorlar da olacağını ancak belli bir zaman sonra olacağını söylemişler. Evliliğinin yedinci yılında hamile kaldı ve çocuk sahibi oldu. Kendisi bunu Kıbrıs'ta iken yaptığı tatile ve kuma

gömülmesine bağlıyor. Sıcak kumun damarlarını açtığını düşünüyor. Ama kendisine pek çok kişi “Sende geyik soyu var.” demişler. Çünkü geyiklerin de genellikle yedi yılda bir yavruladıklarına inanıyorlarmış. Yani tekrar hamile kalması için bir yedi yıl daha geçmesi gerekirmiş. Zaten onun da bir daha çocuğu olduğunu duymadım. Bildiğim kadarıyla tek çocuğu var.” (Müberra OLGUNSOY).

Sunduğumuz örnek olayda hem al karısının tarifi yapılmakta hem de al basması olayı anlatılmaktadır. Burada dikkat çekici husus ise al karısının temasından sonra gebeliğin çözülmesidir. Demek ki al basması sadece loğusayı değil gebeyi de tehdit eden bir unsurdur. Ancak olayda gebeliğin oluşmamasında asıl etkili olan al karısının olumsuz tesiri midir, yoksa kadının geyik soyundan geldiği inancı mıdır ya da her ikisi de etkili midir bilinmemektedir.

Burada geyik ile kurulan bağlantı da çok ilginçtir. Geyik ve yedi yılda bir doğurma yani geyik ve yedi sayısı arasındaki bu güncel ilişkilendirme ve örneğe benzer bir ilişkilendirme daha önceki dönemlerden de verilebilmektedir:

“...Han-Alp, göklere çıkan Kan-Mergen adlı bir yiğidi ayamaya gidiyordu. Gökte bir yol görünüyor ve Han-Mergen’i bu yolda atını bir geyiğin peşinden sürer görüyor. **Geyik, yedi tanrının çalışarak yaptığı Bakır dağa çıkıyor.** Yiğit, kamçısı ile geyiğe vurayım diyor. Dağ yarıyor ve geyik dağın içine dalıyor..” (Ögel 2002: 101, 2.c.).

“... Geyik-Kız, yeraltının bittiği yerde otuyordu. Yestey-Möngkö adlı bir yiğit, geyik kızı bir gün yeryüzünde gördü. Yedi yıl yorulmadan ve yılmadan geyiği peşine düştü ve kovaladı. (Bu kovalama, yeraltına doğru oluyordu) En sonunda onu bir taş evde yakaladı ve geyik kızla evlendi...” (Ögel 2002: 105, 2.c.).

Geyik, Türk mitolojisinde kutsal kabul edilen bir hayvandır. Verdiğimiz örneklerde de geyik ve yedi sayısı arasında bağlantılar kurulmuştur. Al karısına açıklayıcı olarak sunduğumuz örnekte de “geyik soyundan gelen” kadınların yedi yılda

bir doğum yapması inancının temelinde de eski inançların çok büyük bir etkisi olduğu muhakkaktır.

Al basması inancı paralelinde yapılan bir diğer uygulama da loğusa kadının yanına erkek elbisesi bırakmaktır. Bu elbiseler genellikle loğusa kadının kocasının eşyaları arasından seçilmektedir (Aça 2005: 34).

Al basmasından korkulduğu için loğusa kadının çevresinde al renkli hiçbir eşya bırakılmaz, mavi renk tercih edilir (Çelik 1997: 77).

Çocuk doğduktan sonra loğusaya, çocuğuna kırk gün umumiyetle ve al renkte bir kurdele veyahut bez bağlanır. sebebi ise çocuğu nazardan saklamak, göze gelmemesini temin etmekmiş (Özer 1957: 2).

Al basmaması için loğusanın yanına bir takım eşyaların bırakılması, bu eşyalarda bulunulduğuna inanılan koruyucu ruhlarla bir anlamda bir koruyucu kalkan oluşturmak içindir. Bunun dışında al yazma ya da kurdele bağlamak, al altın takmak gibi uygulamalarda ise taklit sihrinin uygulandığını görmekteyiz.

2. Çocuk Etrafında Şekillenmiş İnanış ve Uygulamalar

a. Göbek Bağı

Göbek kordonu, bebeğin anne karnındayken beslenme ve oksijen ihtiyacını karşılayan anne ve bebek arasındaki en güçlü ve tek bağlantı yeridir. Hamilelik döneminde göbek kordonuyla ilgili inanış ve uygulamalara rastlanmazken doğum anından itibaren ve sonrasında göbek kordonu üzerine pek ritüelin olduğu ve uygulandığı dikkat çekmektedir.

Göbek kordonunun kesilmesiyle beraber bebek fiziksel anlamda bir bağımsızlık kazanır. Yani anneye olan bağımlılığı biter. Yerine birey olmanın getirdiği teklik vasfı

gelir. Balıkesir’de göbek bağıyla ilgili uygulamaların her birinde aslında birey olacak olan bebeğin geleceğini şekillendirme isteği bulunmaktadır. Yani göbek bağı bebeği anneye ve dolayısıyla yaşama ağılama görevini gerçek dünyada bireyi toplumsal statü verecek olan bir mesleğe bağlama vazifesiyle devam ettirmektedir. Bunu da o mesleğin yapılış merkezine gömülerek sağlamaktadır.

Çocuğun dünyaya gelişiyle birlikte yapılan ilk işlem göbeğini kesmektir. Göbeğin kesilmesi anne ile çocuk arasındaki fiziksel bağı bitirir. Gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı vardır. Çocukla göbeği ve eşi arasında da aynı inanç söz konusudur (Örnek 2000: 142).

Göbek kordonunun konulduğu ya da gömüldüğü yer ile çocuğun kişisel özellikleri arasında da bir bağlantı kurulmaktadır. Bunlar arasında bilgili görgülü olma, okuma, dindar olma, eve bağlı olma gibi özellikler en yaygın olanlarıdır.

Çocuğun göbeğini ebeler keserler. Elleriyle ölçerler uzunluğunu bıçak ya da makasla keserler. Göbek kesilirken göbek adı da konur. Göbek adı konmazsa insan öteki tarafta ülendiğini duyamaz. Ötede hesaba çekilirken göbek adıyla ünlenirsin (Emine BİRLİK).

Göbek ebe tarafından bir sele ölçülür ve kesilir. Başparmakla işaret parmağı arası bir seledir. Göbek yedi gün içinde düşer. Kırkıncı gün cami avlusuna gömülür. Kırkı çıksın diye (Ayşe AYDOĞDU).

Çocuk hacca gidip oraları görsün, hacı olsun diye düşen ve kuruyan göbek Mushaf içine konur. Sonra hacca giden biriyle Kabe’ye yollanır. Hacca giden kişi göbeği oraya bir yere gömer (Nefise KURTÇUOĞLU).

Çocuğun göbeği ebeler tarafından ipe bağlanır. Bir parmak uzunluğunda ayarlanıp bıçakla kesilir. Düştüktan sonra erkekse namazına düşkün olun diye camiye; kızsaa evcimen, evine bağlı olsun diye eve gömülür (Fatma GÜNEŞ).

Göbek kordonu kara bıçakla kesilir. Düşünce de evin tabanı topraklı odalarından birine gömülür. Ve bağlı olsun, evli barklı olsun diye (Medine DOLANBAY).

Düşen göbek, çocuk ilimli dilimli, dindar olsun diye cami avlusuna gömülür (Hanife KURTÇUOĞLU).

Düşen göbek memur olsun, okusun diye kaleme; kızsza, dikişi güzel olsun diye iğneye; erkekse oduncu olsun diye testereye bağlanır. Bazen kız çocuklarının göbeği çok çeyiz yapsın diye çeyiz sandığına bağlanır (Senem KAYA).

Göbek, çocuk okumuş olsun diye caminin bir kır yerine gömülür (Fatma ÇEVİREN). Düşen göbek camiye gömülürse çocuk okumuş olur, eve gömülürse çocuk evine bağlı olur (Hatice DOLANBAY).

Göbeği camiye gömersen camiye; eve gömersen eve bağlı olur. Okusun diye de okula gömerler (Aysel SÜMERTAŞ).

Göbek düştükten sonra bilgili bir alim olsun diye ya okul ya da cami bahçesine gömülür (Emine ÇAKIR).

Göbek düştükten sonra yedi gün Mushaf içinde bekletilir. Sonra camiye gömülür (Feride ÇELİKALP).

Çocuk hoca olsun diye göbek camiye gömülür (Gülray AYDOĞAN).

Öğretmen olsun diye okula gömülür (Gülsevrim ASLAN).

Göbek düşünce erkekse inek damına ya da koyun sayasına atılır. Malcı olsun, çoban olsun diye. Kızsza evine bağlı olsun diye eve atılır ya da bahçe işleriyle uğraşsın diye bahçeye gömülür (Gülizar SOYDAN).

Göbek kocakarılar tarafından kesilir. Düşükten sonra meyve veren bir ağacın dibine gömülür. O zaman o ağaç daha çok meyve vermeye başlar. Bir de böylelikle göbeği gömülen çocuğun da çocukları çok olur (Muzaffer ÖZCAN).

Göbek bir karış uzunlukta kesilir. Düşünce kızların çeyizi çok olsun, hemen evlensin diye sandık içine konur. Erkeklerin dinine bağlı olsun diye minare dibine gömülür (Ayşe TAŞKIN).

Göbek, camiye ya da okul bahçesine gömülür (Nuray KONAK).

Göbek düşükten sonra erkekse camiye gömülür. Kızsa çok gezmesin diye eve gömülür (Kıymet SÖYLER).

Göbek pamuk ipiyle kesilir (Hatice UÇAR).

Kızsa evin eşiğine, oğlansa cami kapısının eşiğine gömülür (Ayşe SAVRAN).

Çocuğun göbeğini ebe eliyle ölçerek keser. Çocuğun göbek kanı, ebe tarafından çocuğun dudaklarına ve yanaklarına sürülür. O zaman çocuğun yanakları ve dudakları kırmızı olur (Nazlı ALKAN).

Çocuğun göbeği düşükten sonra büyük adam olması dileğiyle okullara, hükümet dairelerinin bahçelerine gömülür. Mesela, ben torunumun göbeğini öğretmen olsun diye Necatibey Eğitim Fakültesi'nin bahçesine gömdüm (Nazlı ALKAN).

Çocuk asker olsun diye göbek, askeri binaların avlusuna gömülür (Fatma AYGÜL).

Göbek okula gömülürse çocuk öğretmen; camiye gömülürse hoca; hastane bahçesine gömülürse doktor olur (Hatice DEDE).

Kız çocuğunun göbeği süpürge arasına takılır. Temiz, titiz olsun diye (Hanife AKKEÇİ).

Göbek, temiz bir beze sarılır, sonra da evin giriş kapısının üstündeki kiremit mutlasına sokulur. Eve bağlı olsun diye (Hanife ÇAKMAK).

Eğer bir çocuk hiç evde durmuyorsa “Senin göbeğini sokağa kesmişler” derler (Medine DOLANBAY).

Göbeği düşmeyen bir çocuğun yanında aş yapılmaktan kaçınılır. Yapılırsa göbeğin düşmeyeceğine inanılır (Pamukçu Köyü s. 72).

Çocuk doğar doğmaz ilk yapılan iş, eski ve paslı bir çakı ya da ustura ile ebe tarafından göbeğinin kesilmesidir. Göbeği kesildikten sonra çocuğu sıcak su ile yıkarlar. Zengin olsun diye suyun içine gümüş bir para ve adaleleri kuvvetli olsun diye de tuz atarlar. Doğduktan on, on beş gün sonra çocuk sabunla yıkanır. Ondan sonra çocuğu annesiyle beraber ancak kırk hamamında yıkarlar (Bayrı 1939:74).

Çocuğun göbeğini kesen makas, kırk gün açılmaz. Bu makasın kırk günden önce kullanılması iyi sayılmaz. Çocuğun öleceğine inanılır (Çelik 1997: 77).

b. Yıkama ve Kundaklama

Doğumdan sonra göbeği kesilen çocuk yıkanır ve kundaklanır. Kundaklama işlemini daha çok doğum yapan kadının annesi, kayınvalidesi, ebeler ya da elti veya görümcelerin yaptığı gözlemlenir. Burada en çok çocuğun uzuvlarına zarar gelmeyecek şekilde kundaklanması için daha tecrübeli kişilerden yardım almak istendiği görülür.

Kundaklama yapılırken her biri farklı amaçlarla farklı uzuvlar ya da bedenin farklı yerlerine konmak için hazırlanmış parçalar dikkat çeker.

Kundakta bebeğe ince tbent bezlerden ince zıbın dikilir. Buna ‘‘ilik’’ denir. Onun üstüne bebe pazeninden dış zıbın dikilir ve giydirilir. Kol bezi dediğimiz dikdörtgen Şeklindeki bezle kolları sarılır. Normal bir ara bezi ve onun üstüne gelen ikinci bir bez olur. Bu küçük ara bezler havlu kumaştan yapılır. Öbür bezler patiskadan yapılır. Bezlerin renk olarak beyaz olmasına dikkat edilir. Bunun zerine muşamba bağlanır. Muşambanın üstüne bebeğin bacakları tahriş olmasın diye ince dikdörtgen bir havlu bez sarılır. Sonra ayak bezi sarılır. Bunun ardından geniş bir tülbentle başı da içine alacak ve başı dik tutacak Şekilde kolları da sararak sarma işlemi yapılır. En son da büyük kundak dediğimiz bezle sımsıkı, hiçbir Şekilde kımıldayamayacak gibi bebek sarılır (Müberra OLGUNSOY).

Uzun, haylan donlardan etek bezi yapılır. nce apış arası bezi yazılır. Çocuğun apış arasına konur. Sonra kat kat bacak arasından dolanır. Kollarına kol bezi dolaklanır. Omuzları düşük olmasın diye sımsıkı bağlanır. Arkasından beleklenir, annesinin kucağına verilir (Ayşe SAVRAN).

Göbeği kesildikten sonra çocuğu yuğarlar. ocuk vere ığırır. Sonra sarıp sarmalayıp yatağına yastığına yatırırılar (Kadriye DEDE).

ocuk, göbeği düştükten sonra yıkanır. Çocuğun beyaz olması için son durulamasında üstüne bir tas süt dökülür (Nazlı ALKAN).

ocuk hemen yıkanır, kurulanır. Sonra dikilen zıbınları giydirilir. Etek bezine sonra da kundağa sarılır. Beşiğine ya da annesinin yanına yatırılır (Ayşe YAŞAR).

Kundak sekiz ay boyunca yapılır. Sıkı sıkı sarılan ocuk hiç kıpırdayamaz. O zaman emzirmesi, yatırıp kaldırması kolay olur (Emine ÇAKIR).

ocuk altı ay beleklenir. Beleklediği zaman çocuğun bacakları ayrık olmaz, düzgün bacaklı olur. Omuzları ve boynu da ayrı bir bezle sıkıca bağlandığı için çıkık falan olmaz (Nazlı ALKAN).

Çocuk yıkanırken suyuna ördek yumurtası konursa o çocuk sudan korkmaz, suyu çok sever (Özer 1946: 17).

Yapılan uygulamalarda yıkama ve kundaklama işlemlerinde bir çabukluk dikkati çekmektedir. Uzun uzun yapılan farklı bir eylem söz konusu değildir. Yeni doğan bebek ılık suda bir an önce doğum pisliğinden arındırılır. Eli yatkın ve tecrübeli kişilerce giydirilir. Özellikle kolları, bacakları, başı ve boynu için hazırlanmış olan özel kundak parçalarıyla uzuvlarına zarar gelmeyecek dik bir konuma getirilip sarılarak beşiğine yatırılır ya da anne kucağına verilir. Burada dikkati çeken en ilginç uygulama ise ilk yıkama suyuna ördek yumurtasının atılmasıdır. Yine taklit ve temas ilkesinden hareketle çocuğun yıkanmaktan ve sudan korkmamasının sağlanmaya çalışıldığı görülür.

c. Tuzlama

Tuzlama, doğum sonrasında etrafında pek çok uygulamanın örülü olduğu ve köken olarak eski Türk inanışlarının devamı niteliğinde bir uygulamadır. Balıkesir’de de yaygınlığını ve inançlar üzerindeki kuvvetli etkisini hala devam ettirmektedir.

Tuzlamada bebeğin bedeninin tuza ya da tuzlu suya temas etmesi ana eksen olarak alınır. Adeten göbek kesildikten sonra çocuğu tuzlarlar veya bol tuzlu suya salındırırlardı. Bunu böyle izah ederler ki, tuz, doğum zamanı çocuğun bedenine düşmüş murdar şeyleri (büyük ihtimalle mikropları – K.İ. Kadirzade) temizler ve gelecekte deri hastalıklarını, pişmeceyi önler ve böyle çocuklar “tuzlu” olurlar. Hatta bugün halk arasında “tuzsuz adam” ifadesini de tuz sepme ile ilgilendirirler (Kadirzade 2005: 23).

Çocuk doğduğunda tuzlanır. Yemek tuzlarından her tarafına atılır. On beş yirmi dakika bekletilir sonra çocuk ılık suyla yıkanır. Tuzlamanın nedeni, çocuğun büyüdüğünde teninin kokmamasıdır (Nazlı ALKAN).

Bebek bir haftalıkken kırk günlük oluncaya kadar yapılabilen bir adettir. Cuma ya da pazartesi akşamı yaşlı kadınlar yemeğe davet edilir. Kadınlar toplandığında çocuk, içerisine tuz atılmış su ile yıkanır. Beleşine belenerek yatırılır. Daha sonra yemek yenir. Yemek bittikten sonra sofradaki bütün kaşıklar bir çanakta toplanıp hızla karıştırılarak takırdatılır. Bu sırada kadınlar hep birlikte “Oğlumuz (veya kızımız) çabuk dillensin, çabuk söylensin” denir. Daha sonra sofraya üç kez tavana doğru kaldırılıp indirilerek yine hep birlikte “Oğlumuz (veya kızımız) çabuk büyüsün, çabuk yürüsün” denilerek tören bitirilir (Ünsal 1982: 9)

Kaplumbağa kabuğu ateşte kavrulur, dövülür, toz haline getirilir. Tuzla karıştırılarak yeni doğmuş bebeğin vücuduna sürülür. Bu işlemin sonunda “kızgın” denen yara ve çıbanlardan koruyacağına inanılır (Çelik 1997: 77).

Çocuk tuzlanırken babasının akletinin üstünde tuzlanır. Bu şekilde çocuk baba sözüne bağlı olur. Etraftakiler de çocuk kendilerini de dinlesin diye çocuğun üstüne birer tutam tuz serperler (Nefise KURTÇUOĞLU).

Çocuğun teri kokmasın diye yıkama suyuna bir tutam tuz atılır, çocuk bu suyla yıkanır (Ümmügül TEHLİ).

Çocuk yıkandıktan sonra bir tas keskin tuzlu su yapılır. Çocuk pişmesin, kokmasın diye bu suyla yıkanır. Yeni doğan çocuk zaten “bir topak et parçasıdır”. Yavaş yavaş cana gelir. O yüzden tuzun keskinliğini hissetmez, duymaz (Hatice DOLANBAY).

Çocuk pişik olmasın diye tuzlu suyla yıkanır (Emine ÇAKIR).

Çocuğa üç suyu ve yedi suyu yapılır. Üç günlükken yıkanır, hazırlanan tuzlu su üzerine dökülür. Yedi suyunda aynı işlem tekrarlanır (Feride ÇELİKALP).

Çocuğun göbeğinin üstüne para konur, bağlanır. Göbeği fırlak olmasın diye. Sonra çocuk tuza basılır. Böylelikle çocuğun teri kokmaz. Zaten teri kokanlara “tuzsuz” denir (Gülsevım ASLAN).

Çocuk on beş günlük olunca tuzlanır. Konu komşuya haber verilir. Onlar da gelirken altın, giyim, kıyafet, para getirirler. Yenir, içilir. Tuzsuz çocuk kokar ve çok terler. (Gülizar SOYDAN).

Çocuk tuza basılır, tuzla beraber beklelenir. Üç gün boyunca kokmasın diye tuzda bekletilir (Halise AYGÜL).

Doğduğunun ertesı günü lokma yapılır. Köylü, akrabalar, tanıdıklar çağırılır. Çocuk yıkanır, tuzlanır. Arkasından lokma dağıtılır. Gelen misafirler de çocuğa hediye getirir (Ayşe AYDOĞDU).

Tuz ıslanıp çocuğun kıvrılan yerlerine ekilir. Teri kokmasın, pişik olmasın diye (Ayşe SAVRAN).

Doğumdan sonra anne normal suyla, çocuk tuzlu suyla yıkanır (Ayşe TAŞKIN).

Çocuğun göbeği düşmeden yıkanması iyi değildir. Göbek düşünce çocuk önce tuzlanır sonra yıkanır. Çocuğun ağızı kokmasın diye dudaklarına tuz sürülür. Bacak arasına, koltuk altlarına da terlemesın ve kokmasın diye tuz sürülür. Sonra durulanır. Bu işlemi, loğusa, loğusanın annesi, kız kardeşi ya da kaynanası yapar (Şehri BAYCAN).

Tuzlama yapılmaz. Onu cingenler yaparmış. Doğduktan sonra tatlı dilli olsun diye çocuğun ağızına tatlı sürerler. Ondan sonra emizdirirler (Ayşe Dede).

Tuzlama yapılmaz. Onun yerine tatlılama yapılır. Ağız tatlı olsun diye ağızına bir parmak bal sürerler. Sonra yıkarlar (Kadriye DEDE).

Çocuğun teri kokmasın, sıcaklarda pişmesin diye tuzlu suyla yıkanarak tuzlama yapılır. Bir de tatlılama yapılır. Bunun için çam kabuğu iyice rendelenir, için bal katılır. Çocuk bununla tatlılanır. Tatlılama da çocuğun kötü kokmasını ve pişik olmasını engeller. Bir de çocuk hep mis gibi kokar, tatlı dilli, güler yüzlü olur (Kıymet SÖYLER).

Çocuk üç günlükken yıkanır ve tuzlanır (Hatice UÇAR).

Göbeği düşmeden çocuk tuzlanır. Özellikle koltuk altları, bacak araları, eklem yerlerine bolca tuz sepilir (Fatma AYGÜL).

Çocuk yirmi günlükken tuzlanır. Çocuk tuza yatırılır, tuzda beklerken tatlı dilli olsun diye ağzına ağzına bal sürülür. Gene ballı olsun diye erkekse biliğine, kızsı eteğinin dudaklarına bal sürülür. Çocuğun ağzı köpürünceye kadar tuzda bekletilir. Tuzlama yapılırsa çocuğun teni, teri pişmez ve kokmaz. Tuzlama işlemi 5-10 dakika sürer (Nazlı ALKAN).

Göbek kordonu genelde göbekten bir karış uzaklıkta 10–15 santim uzunluğunda kesilir. Bu kuruyup kendiliğinden düşene kadar beklenir. Mesela eşimin göbek kordonu düştüğünde annesi göbeğinin üstüne kötülüklerden nazardan korusun diye çörek otu koymuş. O, hala eşimin göbeğinde durur. Onu kötülüklerden koruduğuna inanıyoruz (Müberra OLGUNSOY).

Göbek düştükten sonra yani aşağı yukarı 15–20 gün sonra ki bu da yarı kırkına denk geliyor, bir kırklama yapılır. Bu kırklama esnasında suya kırk taş, annenin alyansı, ömrü uzun olsun diye bir parça yün iplik, iradesi güçlü olsun, kendisi de çelik gibi demir gibi olsun diye bir bıçak ya da demir parçası konur. Yıkamadan önce çocuğun tuzlaması yapılır. Özellikle ensesi, kulak arkaları, koltuk altları, bacak arası, diz altları, ayakları ve ayak parmaklarının araları yani en fazla terleyen bölgeleri tuzlanır (Müberra OLGUNSOY).

Tuzlama işlemi diğer Türk topluluklarında da bugün Balıkesir'deki uygulamalara benzer bir seyir izlemektedir. Kırgız Türklerinde tuzlama işlemi, bebeğin göbeğinin kesilmesinden sonra gerçekleştirilir. Tuzlu suda yıkanan bebek, daha önce bir köpeğin üstüne örtülen bir *itköynök* adı verilen bir beze sarılmaktadır. Amaç çocuğun uzun ömürlü ve sağlıklı olmasını sağlamaktır (Aça 2001: 97).

Kıbrıs Türkleri arasında doğum yapan kadının evine gelen kadınlar beraberinde tuz, şeker ve zeytinyağı getirirler ve bunları ebeye teslim ederler. Getirilen bu nesnelere karıştırılır ve başı hariç bebeğin her tarafına ebe tarafından sürülür. Bu şekilde tuzlanan çocuğa bir de tuz göyneği hazırlanıp giydirilir. Tuzlamadan amaç, ileride çocuğun kokmamasını ve derisinin sertleşmesini sağlamaktır (Aça 2005: 48-49).

Çocuğun göbeği kesilip adı konduktan sonra tuzlanması ve yıkanması gelir. Vücuduna tuz serpip kısa bir zaman öyle bıraktıktan sonra su ile yıkarlar yahut önce tuzlu bir suda sonra da duru suda yıkarlar çocuğu. Tuzlamayı, halk geleneği, çocuğun teri, nefesi kokmasın diye önceden alınmış bir "sağlık" tedbiri olarak niteliyor ama bunun büyüklük bir işlem olduğunda şüphe yok. Tuzun, nazar, uğur, bereket inançlarındaki kutlu yerini biliyoruz. Örneğin, bir yeni eve ilk girilirken, ilk götürülmesi gereken nesnelere tuz ile ekmeğdir.- Tuzlamanın, tuzlu suyun içine çocuğu batırma biçiminde yapıldığı yerlerde, suyun içine altın atmak, ilerde çocuğun zengin olmasını sağlama amacı ile (Bergama, Balıkesir)- . Çocuğun doğumundan sonra verilen ziyafete Çanakkale bölgesinde "tuzluk" denmesi de tuzla ilişkisi olan bir törenin önemini belirtir. Tuzlamadan sonra çocuğun yıkandığı leğenin içine de para atılır kimi yerlerde, bu, ebenin bahşışidir (Boratav 1997: 152-153).

Çocuğun göbeği kesildikten sonra doğumun dördüncü günü tuzlama yapılır ve arkasından çocuk ılık ve temiz su ile yıkanır (Acıpayamlı 1974: 57).

Batıda yapılan araştırmalarda tuzun büyüklük anlamı üzerinde durulmuş, hatta şeytan kovma törenlerinde dahi ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Nesnelere sembolik anlamları üzerinde yoğunlaşmış olan kimi batılı araştırmacılar da tuz ile sperm arasında bir bağlantı kurmuşlardır. Jones'un Tuzun Folklor ve Batıl İnançlardaki Simgesel

Önemi üzerine hazırladığı uzun tez, tuzun halk kafasında sihirli özelliklere sahip olduğuna ait kanıt getirir; örneğin şeytan kovma için tuz kullanılan dinsel törenler gibi. Jones, yaşam verici beyaz tuzun semen'in (sperm) simgesi olduğu ve bunun erkeğin aktif dölleyiciliğini temsil ettiği sonucuna varmıştır (Aça 2001: 94-95).

Gerçekten de tuz ile yapılan pek çok uygulamada benzer inançların daha ağır bastığı görülmektedir. Yani gerçekten tuzun büyük bir gücünün olduğu ve ondaki mevcut güçle çeşitli büyüsel eylemlerin gerçekleştirildiği muhakkaktır.

d. Ad Verme

Çocuğa ad verme işlemi eski Türk topluluklarından günümüze gelinceye kadar üzerinde önemle durulan merasimlerden olmuştur. Hatta pek çok destan ve halk hikâyesinde ad verme işlemi çocuğun alacağı adı hak etmesine yani toplum tarafından sosyal kabullenmesini tamamlamasına bağlı olarak gelişmiş ve şekillenmiştir. Bugün de ad verme toplumun üzerinde bilhassa durduğu bir konudur.

Geleneksel kültürümüzde adı verilecek çocuğun kulağına üç kez ezan okumak, üç kez adını söylemek bu ala hoca çağırma, dinsel içerikli yaygın bir törendir. Eski Türklerde çocuğa ad veren ak saçlı, ak sakallı bir ihtiyardır. Dede Korkut'ta kahramanların adını Dede Korkut vermektedir. Türk Destanlarında hanın veya beyin oğlunun adını "boz atlı bir er" pea olur ve o verir (İnan 1991:206).

Türkmenlerde çocuğa ad konduğu gün kuzu kesilir, davet verilir. Erkek çocukların adını yaşlı erkekler, kızların adını kocakarılar koyar (Yalgın 1993: 28). Aladağ Yörüklerinde eni doğan çocuklar genellikle ay, hatta altı ay adsız kalırlar. Çünkü ad takma törenle olur. Ad konacak çocuğun babası bir davar keser ve konu komşuyu çağırır; yenilip içilir. Ondan sonra çocuğa isim verilir. Bu adet daha çok erkek çocuklarına uygulanır (Yalgın 1993: 219).

Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim; doğum yapılan yer; doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ne minnet duyguları; gelenkler; ailenin varlığı, yoksulluğu; daha önce kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları; moda, kültür değişimleri gibi etmenler adın seçilmesinde birinci derecede rol oynarlar (Örnek 2000: 149).

Ad koymayla ilgili olarak düzenlene törende yemek, ziyafet verme, mevlit okutma; törende yakınların ve büyüklerin bulunması; ezan okunması; adın üç defa kulağa söylenmesi, çocuğu kıbleye çevirme; adı sağ kulağa söyleme gibi kalıplaşmış işlemler adın kutsallığını vurgulamakta; ada dinsel bir nitelik kazandırmaktadır (Örnek 2000:149).

Çocuğa ad verme işi de merasime tabidir. Bunun için daha evvelden ana, baba, hısım, akraba tarafından muhtelif adlar üzerinde konuşulur. Kimisi dedesinin ismini, kimisi başka hısım akraba isimlerini veyahut başka adları beğenir. Konacak ad belli olduktan sonra ad konacağı gün çocuğun yüzüne bir havlu ve yahut çevre tabir edilen işlemeli bir bez örtülür. Çocuk, hısım ve akrabalardan münasip bir erkeğin kucağına verilir. Bu erkek, çocuğun kulağına hafifçe ve üç defa ezan okur ve belli olan adı koyar. Bundan sonra çocuğun yüzündeki bezi alır ve merasim de nihayet bulur. Merasim nihayetinde davetliler getirdikleri muhtelif hediyeleri bırakıp giderler (Özer 1946: 16).

Birey adıyla var olacağından, konacak adın nitelikleri kişiyi de ifade edeceğinden Balıkesir yöresinde de ad verme törenleri özel törenlerdir. Çocuğa verilen ilk ad “göbek adı”dır. Bu ad çocuğun göbeği kesildiği vakit ebe tarafından verilen addır. Genelde seçilen göbek adları Kur’an’da geçen peygamber veya sahabe adlarıdır. Bir inanca göre insanlar mezarda göbek adlarıyla telkına çağırılacaklardır (Emine BİRLİK).

Çocuk doğduğu zaman ebe tarafından göbek kesilirken çocuğun göbek adı söylenir. Bunda Arabi ayların etkisi vardır. Söz gelimi; Muharrem ve Sefer aylarında, Muharrem, Sefer, Hasan, Hüseyin, Fatma, Aşir, Aşire; Rabiülevvel ve Rabiülahir aylarında, Mehmet, Mustafa, Ahmet, Muhtar, Emin gibi. Peygamber adlarından Recep

ayında Recep; Şaban ayında Şaban; Ramazan ayında Ramazan ve Uruç; Bayram aylarında Bayram ve Kurban adları göbek adı olarak verilir (Balkır 1935: 44).

Bölgemizde çocuklara verilen adlar genellikle peygamber ve ashabın adlarıdır. Genellikle tercih edilen isimler şunlardır: “Kız adları; Akgül, Penbegül, Gülsüm, Güllü, Gülben, Dudu, Döne, Aygün, Yıldız, Elif, Durdu, Döne, Akız... Erkek adları; Durmuş, Dursun, Tosun, Memiş, Aslan, Durgut, Kurban, Bayram, Yaşar, Oruç, Kaplan, Doğan, Çakır, Demir, Satılmış...” (Balkır 1935: 43)

Çocuğa ad verme merasimi şu şekildedir: Daha önceden çocuğa verilecek ad hakkında aile büyükleri ile anne, baba bir karara varır ki seçilen isimler genelde dede ve ninelerin isimleridir. Konacak ad belli olduktan sonra çocuğun yüzüne bir havlu, mendil ya da işlemeli bir bez örtülür. Çocuk babasının yahut hısım ve akrabalarından munasip birinin kucağına verilir. Bu erkek, çocuğun kulağına hafifçe ve üç defa ezan okur ve belirlenen adı üç defa kulağına tekrarlar. Arkasından merasim sona erer. Bu törenin çocuğun doğumunun üçüncü günü ile onuncu günü arasında mutlaka yapılması gerekir. Aksi taktirde çocuk isimsiz kalır ve bunun sonuçları hiç de iyi olmaz (Balkır 1935: 52).

Çocuğun isminin doğduktan sonra yedi gün içinde verilmesi gerekir. İsmi genelde aile büyükleri baba ya da dede seçer. Ama bazen ara bulmak ve anlaşmak için çocuğa iki isim konduğu da olur. Çocuğun adı konmadan evvel ezan okunup kamet getirilir. Çocuk kucağa alınıp kıbleye dönülür. Sonra üç defa kulağına adı söylenir. Ezan okuyup kamet getiren herkes çocuğun adını koyabilir (Aysel SÜMERTAŞ).

Çocuğa çift ad verme âdeti, çocuğun göbeği kesildikten sonra tatbik edilir. İlk konan isim göbek adıdır. Çocuğun ebe tarafından göbeği kesildiği zaman erkekse Hasan, Hüseyin... kız ise Ayşe, Fatma... gibi isimler konur. Çocuk, bazen göbek adıyla anılır. Bunda kat'i bir şey yoktur (Özer 1946: 16).

Çocuğun göbek adını göbeğini kesen ebe göbeği keserken hemen koyar. Asıl adı ise doğumunun üçüncü gününde verilir. Köylü yemeğe davet edilir. Köyün hocası gelir. Abdestli bir şekilde çocuğu kucağına alır. Kıbleye döner, ezan okur ve sonra kulağına

üç defa adını tekrarlar. Hocaya bahşış veya havlu verilir. Hep birlikte yemek yenir. Ad kutlanır (Emine ÇAKIR).

Büyüklerin adını yaşatsın diye aile büyüklerinin adı seçilir. Hatta isteyen aile büyüğü kendi adını ezan okuyup kendi de koyabilir. Böylelikle çocuk, büyüğünün adını yaşattığı gibi huyunu da yaşatır (Gülay AYDOĞAN).

Çocuğun adının mutlaka üç gün içinde verilmesi gerekir. Yoksa çocuk adsız kalır, o zaman şeytanlar çocuğu yoklar (Gülay AYDOĞAN).

Yeni doğan çocuğa ölen kardeşinin ismi verilmez, eğer verilirse o da hemen ölür. Çocuğa takma isim takmakla onun bahtına leke sürüleceğine inanılır (Pamukçu Köyü s.72).

Çocuğun adı genellikle doğumundan sonra üçüncü ya da yedinci gün konur. Konulmazsa eğer çocuk ahirette ana babasına darılır, gücenir. Zaten insanlar bu dünyaya ad almaya gelirlmiş. Adını yedinci günü de koyulmazsa çocuk ana babasından şefaatchi olmaz (Medine DOLANBAY).

Çocuğun adının doğduktan sonra dokuz gün içinde verilmesi gerekir. Dokudan sonraya kalırsa talkında ismini tanıyamazmış. O yüzden ismi mutlaka doğumdan sonra üçüncü, beşinci ya da dokuzuncu gün kulağına ezan okunarak verilir. Çocuğun adını dedesi seçer ve verir (Ayşe SAVRAN).

Doğduğunun ertesi günü koca köylü davet edilir. İsim lokması yapılır. Mutlaka bir hayvan kesilir. Eğer erkek çocuğuna ad verilecekse koç, kız çocuğuna ad verilecekse koyun kesilir. Evde ve camide mevlit olur. Köyün hocası gelir, ezan okuyup kibleye karşı dönüp çocuğun adını kulağına üç defa söyler. Böylelikle adı konmuş olur. Yemekler yenir. Hocaya hediye verilir (Ayşe AYDOĞDU).

Çocuğun adı konar ama büyüklerin yanında çocuk adıyla çağrılmaz. Ayıptır. “Oğlum, kızım” denmez (Münevver ÖZCAN).

Çocuğun adını dede seçer, o ne derse o konur (Ayşe SAVRAN).

İsim koymada belli bir süre yoktur. Ama bir an önce de konulması gerekir. Ölüm falan olsa kişinin hangi adla çağırılacağına belli olması gerekir (Ayşe TAŞKIN).

Çocuğun adı mutlaka gündüz verilir. Gece verilmez, sabah olması beklenir. Gece ad verilmesi uğursuzluktur. Çocuğun bahtı kara olur (Şehri BAYCAN).

Çocuğun ismi doğumdan sonra en geç üç gün içinde verilmelidir. Ad versin diye hoca çağırılır. Ebeler, dedeler, büyükler çağırılır. Zaten çocuğun adını büyükler seçer. Anne baba karışmaz. Yabancı isim, dile zor gelen, bilinmedik isim kabul görmez. Ayşe, Fatma, Fadime, Ahmet, Mehmet, İbrahim, İsmail gibi isimle önemlidir. Yani mezarlıkta talkına uygun isim seçilir. Ad koymayı geciktirmek iyi değildir (Fatma GÜNEŞ).

Çocuğun isminin en geç bir hafta içinde konması uygundur. İsimsiz olmasın diye. İsim aile büyüklerinden ya da bir imam tarafından konulur. Çocuk bu kişi tarafından kucağa alınır. Sağ tarafa konulur ve kibleye doğru dönülür. Kulağına ezan okunarak verilecek ismi kulağına üç defa iyi dileklerle birlikte söylenir. Cennette ismiyle çağrılmasını temenni eder (Müberra OLGUNSOY).

Çocuğunu doğumdan sonra kaybetmiş kişiler yeni doğan çocuklarını kaybetmemek için onlara “yaşar, yaşariye, ömür, hayat” gibi yaşamı destekleyen isimler verilir. Verilen isimlere genel olarak göz attığımızda ise İslami ağırlıklı isimlerin veya Kur’an’da geçen isimlerin sıkça kullanıldığını görüyoruz. Bunlardan en fazla, erkekler için; Muharrem, Hasan, Hüseyin, Muhammed, Mehmet, Mahmut, Ahmet, Mustafa, Recep, Ramazan, Kadir, İsmail, İbrahim, Abdullah...; Kızlar için ise; Ayşe, Fatma, Emine, Hatice, Meryem, Zeynep, Rukiye, Gülsüm, Kadriye, Hayriye.... Gibi isimler kullanılmaktadır (Balkır 1935: 48-49).

Bir çocuğa ad verdikten sonra çocuk herhangi bir sebepten dolayı sık sık hastalanırsa çocuğun adı ağır gelmiş demektir. Bunun için çocuğun adını hemen değiştirmek gerekir. Çocuğun adı değiştirilmezse çocuk ölebilir. Mesela benim

çocuğuma “Onur Muhammed Mustafa” adı konuldu. “Onur” adını babasıyla ben istedim, “Mustafa” adını kendi adını taşıması için kayın pederim istedi, Muhammed ismini de o yıl hacdan dönen eniştemiz istedi. Sonuçta çocuğa üç ad da konuldu. Ancak çocuk her biri ağır olan bu üç adı kaldıramadı ve hastalanarak yedi aylıkken öldü. Yani anca yedi ay taşıyabildi adını. Yedi ay içinde adı değiştirilmediği için de öldü (Ayşe YAŞAR).

Balıkesir’de çocuğa verilen adın çeşitli nedenlerden ötürü bazen değiştirildiği de olmaktadır. Örneğin, Sedat Veyis ÖRNEK’in “Geleneksel Kültürümüzde Çocuk” adlı kitabında yer alan bir örnekte bu uygulama görülmektedir: “Uğursuzluk getirildiğinden değil de adının manası kötü diye değiştirilmişti. Nalân, ağlayan, inleyen manasına gelir. Bu yüzden çocuğun adını değiştirmişlerdi” (Örnek 1979: 118).

Mevcut yormalara ve inanmalara göre bir çocuğa ad verildikten sonra çocuk herhangi bir sebepten dolayı sık sık hastalanırsa çocuğun adı ağır geldi bu adı değiştirmek lazımdır denir ve bu tesirle çocuğun adı değiştirilir. Adı değiştiren kimseye mendil, çevre, peşkir vesaire gibi şeyler armağan edilir (Özer 1946: 17).

Bu gibi durumlar çok sık karşımıza çıkmasa da verilen ad ile onu ömür boyu taşıyacak olan şahıs arasında böyle bir manevi bağın varlığı da inkar edilemez. Hatta bununla ilgili Balıkesir’de pek çok halk deyişi de tespit edilmiştir: “adı batasica, adın kurusun, adı benzemesin, adı ad amma kendi mert değil, adına bak da hayır um, ad ile dünyaya geldi, adı ad değil ki berbad, ismi cismi bir (değil)...” (Balkır 1935: 50).

Balıkesir’de aynı ismi kullanan kişiler adaş olarak kabul edilir. Hatta bazen yaşıt çocuklara özellikle aynı ismin verilmesinden kaçınılır. Fakat buna rağmen aynı ismi taşıyan “adaş” yani “adaş”lar çok fazladır. Bu durum, özellikle bazı dönemlerde bazı adların çok daha fazla kullanılması ve ilgi çekmesi, popüler olmasıyla da ilgilidir.

Adaşlık kavramı bugün kapsam olarak daha da darlaşmasına rağmen daha önceki dönemlerde farklı uygulamaları içeren bir boyuta sahipti. Aynı ismi taşıyan iki kişinin gerçekten adaş olabilmesi için bir şölen vermek ve adaş olduklarını bildirmek

gerekir. Bundan sonra bu adaşlar kardeşten daha değerli olurlar. Bir kimse, adaşına bir iş yaptığı vakit ondan karşılık istemez; bir şey verince para almaz. Başına bir kaza geldiği zaman kardeşten daha çok üzülür ve onun o karadan kurtulması için bütün gücüyle çalışır. Adaşı için icap ederse canını bile tehlikeye kor ve böylece adaşlık hak ve ödevini yapmış olur (Balkır 1935: 51).

Çocukların isimleri benzer konulursa arkasının kesilmeyeceğine inanılır (Pamukçu Köyü s. 71).

Günümüzde daha çok kullanılan ve daha sık rastlanılan güncel isimlerden kız isimlerini, Merve, Dilara, Dilruba, Zeynep, Ebru, Ela, Tuğçe, Tuğba, Sema, Gizem, Filiz, Yasemin, Dilek, Yağmur, Bilge, Elif, Esra, Derya, Deniz, Betül, Seda, Özge v.b. şeklinde sıralamak mümkündür. Erkek isimlerini de yine Mustafa, Mehmet, Ahmet, Enes, Oğuz, Kaan, Tuğrul, Mesut, Murat, Ali, Levent, Bülent, Orçun, Batuhan, Alperen, Kerem, Berkay, Çağrı v.b. şeklinde sıralamak mümkündür (Fatmanur PARMAKSIZ).

Kısacası ad, bir insanı tanımlayan en küçük sözdür. Bu sebeple insanın kendini hem topluma hem de kendine kabul ettirmesi kendine verilen adla doğrudan ilişkilidir. İnsanı özetleyen ad, kendisinden bağımsız olarak yani kendi iradesi dışında, başkaları tarafından verilir. Onunla hayat boyu bütünleşecek olan çocuğun da adını en iyi şekilde taşıması ve bu adla kalıcı olması gerekir.

e. Diş Çıkarma

Çocuğun gelişimi açısından değerlendirildiğinde belki de en önemli aşamalardan birinin diş çıkarma aşaması olduğu söylenebilir. Çünkü çocuk diş çıkarmaya başlayınca farklı yiyeceklerin de tadını öğrenmeye adım atmış olur. Dişler, bütün ömrü boyuca beslenme ihtiyacını sağlamak için ona en iyi şekliyle hizmet etsin diye çocuğun yakın çevresi bu dönemde pek çok değişik uygulama yapmaktadır.

Anadolu'da ilk dişin çıkması kutlanır. Buna “diş buğdayı” kimi yerlerde “iş hediği” derler. Bu törende çocuk, yere serilen beyaz bir yaygı üzerine oturtulur. Daha önce hazırlanmış olan ve toz şekerle karıştırılan pişmiş buğdaydan çocuğun başından serpilir. Önüne de makas, Kur'an ve altın konur. Çocuk bu üç nesneden hangini seçerse geleceği üzerine ona göre yorum yapılır. Kur'an'ı alan okumuş olacak, makası alan (çocuk kız olduğu için makas konmuştur) ev hanımı, işinde hünerli olacak, parayı seçen zengin bir koca bulacak. Bundan sonra pişmiş buğday başka meyve ve çerezlerle konuklara ikram edilir (Boratav 1997: 155).

İlk dişi çıktığını genelde anne bebeğin ağızını sık sık yoklayarak kontrol eder. Diş çıktığını gördüğü zaman annesi sanki bunu hiç bilmiyormuş gibi yakınlarına ya da sevdiklerine bunu sorar: “Bak bakalım dişi çıkmış mı?” diye. Yakınları da bunu ilk kendileri gördüklerini zannederler. Ve bebeğe bir hediye alır. Yüz görümlülük gibi alınan bu hediyeler bilezik, küpe, elbise, altın v.b. olabilir (Müberra OLGUNSOY).

Anne dişleri düştüğünde yastığın altına saklanır. Ertesi sabah ya para ya da başka bir hediye ile karşılaşılır. Bunun dışında bir de kiremit üstüne atılırdı. Atılırken de üç defa “al kuzu dişimi, ver azı dişimi” denir. İlk diş çıktığında diş hediği yapılır. Bulgur kanatılır, çeşitli çerezler ikram edilir gelen yakınlarla ve akrabalara. Gelenler de eli boş gelmezler. Böyle bir diş kutlaması yapılıyor (Müberra OLGUNSOY).

Çocuğun dişleri çıkmaya başladığında, çocuğun eline yeşil soğan veya sarımsak gibi yumuşak yiyecekler verilir. Bunlarla çocuğun kaşınan dişlerini oynamasıyla ağlaması önlenir. Yeni diş çıkarmaya başlayan çocuğun dişi tek olarak çıkarsa çocuğun fazla yaşamayacağı, iki dişi birden çıkarsa yaşayacağı söylenir (Ünsal 1982:10).

Bebek ilk kez diş çıkardığında ilk gören kişi hediye alır. Çıkan dişler de evin kiremitliğine atılır, leylekler yenisini getirsin diye (Kılıç 1983). Çocuğun dişi çıktığında buğday haşlanır, içine fındık, fıstık bütün çerezler katılır. Bebeğin dişini gören beyaz bir hediye getirir (Aça 2005: 51). Çocuğun dişini ilk gören ona baştan sona elbise, iç çamaşırı, ayakkabı alır. Çocuğun dişinin çıktığını anlamak için de cam bardakla su içirilir gibi yapıp dişinin sesini duyarlar (Aça 2005: 51).

Çocuğun diş çıkarmasına “*dişeme*” adı verilir. Bu dönemde çocuğun damakları yarıldığı için damakları kaşınır. Çocuk her bulduğunu ağzına sokmaya çalışır. Ağzının suyu akar. Ağzından sel hiç eksik olmaz. O zaman eline dişini kaşıyacak oyuncak ya da yiyecekler verilir. Dişini ilk gören bebeğe gömlek alır (Ayşe YAŞAR).

Çocuğun ilk dişlerini gören gözünden gönlünden ne koparsa onu çocuğa hediye eder. Düşen süt dişleri de okunarak çatıya atılır (Nuray KONAK).

Çocuğun çıkan ilk dişini gören kişiye, çocuğun annesi kendi evinden bir kap verir. Düşen süt dişleri de “*azet mezet, yarın ahirette beni gözet*” diyerek çatıya atılır (Kıymet SÖYLER).

Çocuğun ilk dişlerine “ana dişi” ya da “süt dişi” denir. Düşen süt dişleri “al eski dişimi, ver yeni dişimi” denerek çatıya atılır (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuğun dişini ilk gören çocuğa hediye alır (Ayşe GÖK) (Elif KAYA).

Çocuğun ilk dişleri çıkmaya başlayınca sürekli ağzı ve çıkan diş sayısı kontrol edilir. Ağzında dört diş olunca “hedik” yapılır. Buğday kaynatılır, sokakta oynayan çocuklar çağırılır. Çocuklara kaynamış hedik buğdayından verilir. Çocuklar bu buğdayları ağızlarına doldururlar. Sonra da diş çıkaran çocuğun kafasına ve yüzüne püskürtürler. Sonra dişleri güzel ve sıralı olan bir kimseye iğne iplik ve kaynamış buğday verilir. Bu kişi kaynamış buğdayları ipe geçirir ve “*Çingürdük*” yapar. Bu *çingürdük* çocuğa takılır. O zaman çocuğun dişleri de sıra sıra ve güzel çıkar (Elif KAYA).

İlk dişini gören çocuğa iç çamaşırı alır. Çocuğun dişleri beyaz olsun diye (Halise AYGÜL).

Çocuğun düşen dişleri çatıya atılır. Atılırken de şöyle bir tekerleme söylenir:

“Eşek dişi kara olur,
Köpek dişi ak olur,

Al benim eski dişimi,
Ver benim yeni dişimi.”
(Ayşe SAVRAN).

Düşen süt dişleri “karganın dişi kömür olsun, benim dişi demir olsun” diyerek kiremitliğe atılır (Hatice UÇAR).

Çocuğun dişlerini ilk önce kim görürse o kişi çocuğu baştan ayağa düzer yani giydirir. İlk düşen süt dişi de “Hazret mazret, yarın ahirette beni gözet” denerek kiremitliğin tepesine atılır (Emine BİRLİK).

İlk dişi kim görürse çocuğa göynek diker (Hanife ÇAKMAK).

Çocuğun ilk dişini gören çocuğa iç çamaşırı alır. Düşen süt dişleri çatıya atılır. Atılırken de “*al çürük dişimi, ver sağlam dişimi*” denir (Fatma AYGÜL).

Çocuk zayıf olursa dişeri geç çıkar. O yüzden çocuk bu dönemde çok iyi beslenmelidir. Düşen süt dişeri de tavuklar çok yumurtlasın, eve bolluk bereket getirsin diye tavuk kümesine atılır (Şehri BAYCAN).

Çocuk altı yedi aylık olduğunda ağzının suyu akar, ellerini gever. O zaman eline gevsin diye acı soğan ya da pırasa veririz. Diş çıkarken çocuk hastalanır. İlk dişi kim görürse çocuğa hediye alır (Kadriye DEDE).

Süt dişleri düşünce bir beze çıkılanıp camiye atılır. Bazen de bir taş altına sıkıştırılır. Böylelikle yeni çıkan dişler taş gibi sağlam olur. Çocuk dişini koyarken “benim dişim demir olsun, karganın dişi kömür olsun” der. Çocuğun ilk dişi çıkınca “Diş Hayır” yapılır. bütün çerezlerden alınır. Bulgur kaynatılır. Konu komşu “Diş bulguru yemeğe gel” diye ünlenir. Gelen misafirlere çerezlerden ve bulgurdan ikram edilir. Gelenler zaten hediyeyle gelir. Çocuğun önüne makas, tarak bir de kumaş koyarlar. Çocuk hangisini kavrarsa ondan olacak derler. Diş Hayır günü bir baceylik bulgur kaynatılır ve yenir. Ertesi gün kalan bulgurlar komşulara tabak tabak dağıtılır.

Kadınlar dişi çıkmış çocuk görünce bu adeti yapmaya heveslenirler. Hemen “Diş bulguru dökelim” deyip toplanırlar (Muhsine MANCIR).

İlk dişi görünce “*diş kaynatması*” yapılır. Mısır, buğday, nohut ve kara bakla kaynatılır. Akrabalara ve komşulara tabak tabak dağıtılır. Hiçbir tabak boş çevrilmez. Konu komşu, akrabalar da boşalttıkları tabaklara çocuk için altın; anne için çember, kıyafet, yelek, kazak gibi hediyeler koyarlar. Tabakları gene dolu gönderirler (Gülizar SOYDAN).

Çocuğun ilk dişleri çıkmaya başlayınca “*hamursuz*” yapılır, çocuklara dağıtılır. “Hamursuz” yapmak için yumurta ve mısır unundan mayalamadan bir hamur hazırlanır. Sonra bu hamur ocakta pişirilir. Çocukların ellerine verilir (Şehri BAYCAN).

Çocuğun ilk dişini gören kişi, çocuğun dişleri sağlam olsun diye demir kap ya da para verir çocuğa. Düşen dişler ise “Al dişini, ver dişimi” diyerek kümese atılır (Zeynep AKÇAKAYA).

İlk dişi görene hediye alınır. Düşen dişler çatıya atılır (Cevriye YANIK).

Düşen dişler “*Al çürük dişimi, ver altın dişimi*” diyerek çatıya atılır (Nefise KURTÇUOĞLU).

Çocuğun ilk dişini görenler çocuğa giyecek alırlar. Düşen süt dişeri de “*Karga al bu dişi, ver bana altın gibi kuzu dişi*” denerek kiremitliğe atılır (Fatma ÇEVİREN).

Çocuğun ilk dişini kim görürse çocuğa göynek alır (Ümmüğü TEHLİ).

Çocuğun dişi çabuk çıksın diye bol bol tatlı yedirilir. Düşen dişler gömölür (Medine DOLANBAY).

Çocuğun ilk dişini gören çocuğa iç çamaşını alır. Sonra düşen dişler de yerine yeniler daha düzgün ve sıralı çıksın diye çatıya atılır (Fatma GÜNEŞ).

Diş çıkarmaya başlayan çocuk annesinin memesini gevmetmeye başlar. Çocuğun eline gevsin diye kuru soğan verilir. Hatta bu konuda atalarımızın bir sözü vardır. Çocuk diş çıkarma zamanına gelince şöyle dermiş: **“Babamın bir şeyi yoksa benim için bir eşek satsın da elime bir kabuk soğan alsın”**. O yüzden çocuğa mutlaka soğan gevdirilir. Bunun yanında diş de bir kemik olduğundan çocuğa bol bol kemik suyu ile süt içirilir, yoğurt yedirilir (Nazlı ALKAN).

Çocukların ilk dişleri çıkınca “Diş Buğdası” kaynatılır. Çocuğun ilk dişini gören çocuğa hediye alır. Diş buğdası kaynatıldıktan sonra konu komşuya çanak çanak dağıtılır. Buğdayı alanlar da çanağı boş geri çevirmezler, mutlaka içine para veya hediye koyarlar (Nazlı ALKAN).

Çocuk ilk dişini çıkardığı zaman “maşallah”lar başlar. Mevcut itikatlara göre diş çıkarmaya başlayan çocuklar için bir miktar bulgur kaynatılır. Bulgurun başında epeyce kimseler bulunur. Bu esnada okumalar, üflemler vesaire hep çocuk içindir. Nihayet kaynayan bulgur çatladığı vakit bir torbaya konur ve zaman zaman kuşlara verilir. Kuşlar sevindirilir ve bu suretle çocuğun dişleri de kolayca çıkar diye inanılır (Özer 1946: 15).

f. İlk Saç ve Tırnakları Kesme

Doğumdan sonra çocuğun gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan ve etrafında bir takım sihri ve dini pratiklerin oluştuğu bir başka konu da ilk tırnak ve saçların kesilmesidir. Çocuktaki gelişim sürdükçe bedenindeki uzuvların da değişmesi ve büyümesi söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bedenindeki bazı parçalardan ilk ayrılış için bir takım törenler düzenlenmektedir. Bu pratikler daha önce bahsettiğimiz süt dişlerin düşmesi olayında da mevcuttur. Dişler gibi bedenden ilk ayrılırken tören düzenlenen diğer parçaları ise saçlar ve tırnaklardır.

İlk tırnağın kesilmesi çocukta gözlenen önemli bir görenektir. Çocuğun eli tırnak kesildikten sonra içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur. Oradan aldığı

paralar, erkekse, büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine; kızsaa, çeyizine ilk “maya” olarak saklanır (Boratav 1997: 155).

Balıkesir’de de ilk tırnakların kesimi etrafında çeşitli uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamaları kesim esnasında ve kesildikten sonra ortaya çıkan uygulamalar olarak iki aşamada değerlendirmek mümkündür.

İlk tırnak kesildikten sonra çocuğun kırkı çıkmadan toprağa gömülür (Fatma AYGÜL).

Çocuğun tırnakları kırkı çıkınca kesilir. İlk kırk günde kesilmez. Yoksa tırnakları şeytan çalar. Kırkı çıkınca çocuğun eli babasının cebine sokulur. Çocuk tutabildiği kadar babasının cebinden para alır. Elleri küçük olduğundan kavrayamaz pek ama gene de bir iki tane tutturulur eline. Eli paralı olsun büyüyünce diye. Sonra çocuğun tırnakları kesilir. Beyaz bir beze kefenlenip cami avlusuna gömülür (Emine BİRLİK).

Çocuğun ilk tırnakları kesilip bir beze çıkılır. Eve bereket getirsin diye üç gün babasının cebinde gezer. Sonra evin bir köşesine asılır (Halide YAŞAR).

Çocuğun tırnakları kesilmeden önce çocuğun eli babasının cebine sokulur, hırsız olmasın diye. Sonra çıkarılıp tırnakları kesilir. Tırnak kesmek için çok da beklememek gerekir. Büyüdü mü kesilirse çocuk yüzünü çizmez, iyi olur (Kıymet SÖYLER).

Çocuğun tırnakları doğduktan bir hafta sonra kesilir. Kırkı çıkana kadar da üç kere kesilmesi uygundur. Kesilirken herhangi bir şey yapılmaz (Nuray KONAK).

İlk tırnak kesilirken çocuğun eli babasının para kesesine sokulur. “Bakalım ne kavrayabilecek?” denir. Ne kadar çok para alırsa o kadar zengin olur denir (Hatice DOLANBAY).

Çocuğun tırnakları altı ay hiç kesilmez. Kendi kendine kırılması beklenir (Ayşen ZEYBEK).

İlk tırnakları altı ay sonra kesilir. Erkekse tırnaklar kesilmeden önce çocuğun eli babasının cebine sokulur. Kızsa altı ay dolunca mevlit okutulur, tırnakları kesilir. Sonra da ellerine altı aylık kınası yakılır (Aysel SÜMERTAŞ).

Çocuğun ilk tırnakları kesilirken dedesinin cebine eli sokulup çocuğa para aldırılır (Hanife AKKEÇİ).

Çocuğun tırnaklarını keserken ninesinden veya dedesinden biliç, tavuk, horoz alınır (Gülizar DEMİR).

Çocuğun ilk tırnakları yüzünü yırtmasın diye büyüdüğünde hemen kesilir. Sonra ilk kesilen tırnaklar ateşte yakılır (Emine ÇAKIR).

Çocuğun ilk tırnağı hiç beklemeden kesilir (Gülây AYDOĞAN).

Çocuğun ilk tırnakları kesildikten sonra sağlam olsun diye gömülür. Sonrakiler atılır (Gülsevîm ASLAN).

Çocuğun ilk tırnakları kesilirken babasının cüzdanına eli sokulur. Büyüyünce eli bol para görsün, paralı, zengin olsun denir (Gülizar SOYDAN).

Kesilen ilk tırnaklar önce çıkılır. Sonra da sağlam olsun diye duvar oluğuna sokulur ya da bir taş altına konur (Şaheste DOLANBAY).

Çocuğun kesilen ilk tırnakları varsa hayvan damına ya da koyun sayasına atılırsa hanenin hayvanları ürer (Hanife AKKEÇİ).

Çocuğun ilk tırnakları altı ay sonra kesilir. Tırnakları kesmek için sülalenin Kur'an okuyan en yaşlı kadını çağırılır. Kadın okur üfler. Sonra yere beyaz bir bez yayar. Çocuğun tırnaklarını bunun üstünde keser. Tırnakları çıkın yapar. Evinin bahçesine gömer. Böyle olursa çocuk tırnağını kesen nine kadar uzun ömürlü olurmuş (Ayşe AYDOĞDU).

Kim okumuşsa çocuğun tırnakları ona kestirilir. Çocuk da onun gibi okumuş olsun diye. Sonra kesilen tırnaklar gömülür (Münevver ÖZCAN).

Çocuğun ilk tırnakları kırk gün sonra kesilir. Kırk günden önce kesilirse çocuk hırsız olur (Nazlı ALKAN).

Çocuğun kesilen ilk tırnakları ateşe atılır ve şöyle söylenir:

“Bu dünyada kül olsun
Öteki dünyada gül olsun”
(Senem KAYA).

Erkek çocukların ilk tırnakları kesilmeden önce elleri paralı olsun, para kazansınlar diye babalarının cebine sokulur. Kız çocukların ise elleri maharetli olsun, eli ekmekli olsun diye un çuvalına sokulur. Sonra kesilir (Ayşe SAVRAN).

Çocuğun ilk tırnakları doğumdan on beş yirmi gün sonra yüzünü yolmalamasın diye kesilir. Altı ayın sonunda çocuğun eli babasının cebine sokulur. Cebinde para aldırılır. Çocuğun aldığı para birine verilir. Böyle yapılırsa çocuk cömert olur (Ayşe TAŞKIN).

Çocuğun ilk tırnakları kesildikten sonra gül dalının dibine gömülür (Zeliha KÖSE).

Çocuğun ilk tırnakları kırkıyken kendi kendine kırılır yumuşak olduğu için. O yüzden ellenmez. Kırkı dolduktan sonra kesilir, gömülür (Şehri BAYCAN).

Çocuğun ilk tırnakları kırılmaya başlayınca elini babasının cebine sokarsın. Oradan para aldırarsın. Sonra aldığı parayla kesilen tırnakları kefenleyip gömersin (Cevriye YANIK).

Tırnak kesildikten sonra ne atılır ne de yakılır. Onu kağıda sarıp duvar kovuğuna sokmalıdır. Çünkü kıyamet gününde tekrar bitecektir. O zaman atılan tırnaklar kirpik ile toplanacaklar (Balkır 1935: 70).

Görüldüğü gibi Balıkesir’de ilk tırnakların kesimi ile ilgili esas itibariyle benzer olmasına rağmen çeşitli uygulama farklarıyla değişik inançlar mevcuttur. Bu inançların özünde yine çocuğun geleceğine dair yorumlamalar ve yönlendirmeler ağır basmaktadır.

Tırnaklarla ilgili uygulamalarda inanç boyutuna elin de girdiği söylenebilir. “Eli ekmekli olsun, eli ekmek tutsun, eli maharetli olsun, eli cömert olsun” gibi temennilerle söylenen pratiklerde tırnağın doğrudan doğruya elle ilgili kişilik özelliklerin sembolize ettiği söylenebilir. Ayrıca özellikle babasının cebine el sokulması da babaya olan saygıyı, babanın kazancının helal olduğunu, babaya benzeme arzusunu gösterir. Hatta “hırsız” olmasın diye babasının cebine sokulur. Başkasının parasına tamah etmemesi için çocuk böylece şekillendirilmiş olur.

Çocuğun ilk saçlarının kesilmesiyle ilgili de Balıkesir’de farklı uygulamalar dikkat çekmektedir. Çocuğun ilk saçının kesilmesi olayı da yine bütün aile tarafından mutlulukla karşılanan ve çeşitli törenlerin yapıldığı bir olaydır.

Oğlan çocuğunun kesilen ilk saçı kantara konar. Onun ağırlığınca para dağıtılır. Bu, kız çocuklarına yapılmaz. Kesilen saçların gömülmesi gerekir. Çünkü saçlar çürümez (Medine DOLANBAY).

Çocuğun ilk saçlarını kesen berbere havlu hediye edilir (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuğun ilk saçını kesen kişiye elbise dikilir (Hatice UÇAR).

Çocuğun ilk saçları erkekse dört beş aylık olunca kesilir. Kız çocuğunun saçları uzayınca yakışır diye daha geç kesilir (Ayşe GÖK).

Saçları kesmek için acele edilmez. Büyümesi beklenir. Kesilen saçlar gömülür (Emine BİRLİK).

Çocukların ilk saçlarına “anne saçı” denir. Cansız olduğu için daha gür çıkması ve daha canlı olması için bir müddet sonra kesiliyor. Hatta “sıfıra vuruluyor” ve bu saçlar toprağa bir ağacın dibine gömülür (Müberra OLGUNSOY).

Çocuğun ilk saçını kesen berbere bahşişle bir havlu verilir (Hatice DOLANBAY).

Çocuğun ilk saçları saklanır. Çocuk büyünce ona gösterilir (Ayşen ZEYBEK).

Çocukların saçları uzatılır. Hemen kesilmez (Halise AYGÜL).

Saçları bir yaşına kadar kesilmez (Ayşe AYDOĞDU).

Çocuğun kesilen ilk saçları yerine yenisi çabuk gelsin diye dereye atılır (Şaheste DOLANBAY).

Çocuğun kesilen ilk saçı kadar sadaka vermek gerekir. Eğer bu verilmezse çocuğun başına gelecekte kötü şeyler gelebilir. Allah yardımcısı olmaz. Zaten “Başının gözünün sadakası olsun” lafı ordan gelir. Başından saçından sadakanı verirsen başına felaket gelmez (Halise AYGÜL).

Çocuğun saçları gür çıksın diye hemen kesilir (Fatma ÇEVİREN).

Çocuğun ana saçları iyice uzamadan kesilmez. Ana sacının dibini görelim denir. Sonra uzadı seyrelmeye başladı mı gürelsin diye kesilir. Kesilen saçlar çocuğun yattığı yastığın içine konur (Şehri BAYCAN).

Çocuğun saçları ellenmez. Saçın hizmetleri gözlerine girmesin diye bir tek hizmetler kırkılır. Bir yaşına kadar tam tıraş yapılmaz (Kadriye DEDE).

Çocuğun kesilen saçını atmak ya da yakmak günahdır. Gömmek gerekir. Bir tel saçın bile öbür dünyada sorgusu suali olacak. Eski insanlar çocuğun saçını değil kendi saçlarını bile atmazlarmış. Toplayıp yıkayıp kirmenle eğirip ip örerlermiş. O ipler çok sağlam olurmuş, eriyip eskimezmiş. O yüzden saçlarını atmamaya yakmamaya çalışırlarmış, başka çeşit kullanırlarmış. Çünkü saç teli dünyada bir kuş gagasından bile geçse insanın başı ağrır. Çocuğun da küçüklükten baş ağrısı çekmemesi için kesilen ilk saçları atılmaz, gömülür ya da saklanır (Elif AŞAR).

g. Yürümeye Geçiş

Çocuklar bir buçuk yaş civarı yürümeye geçişe başlar. Bu dönem ailenin çocuk üzerinde daha yoğun bir gözlem yaptığı bir dönemdir. Çünkü her anne baba çocuğunun gelişiminin sağlıklı olduğunu gözlemlemek ve görmek ister. Dolayısıyla yaşı yürüme eylemi için uygun yaşa gelmiş olmasına rağmen yürüyemeyen çocuklar için değişik dini ve büyüsel işlemler yapılır.

Yürümenin gerçekleşmesi için çocuk genellikle “vaktinde yürüme gücü” sağlayan tanınmış yatırlara götürülür. Türbenin veya mezarın etrafında koltuklarından tutulup yürütmesine yardım edilerek döndürülür (Boratav 1997: 156).

Bir çocuğun geç yürümesi durumunda “*korku kesme*” işlemi yapılır. Sela vakti, iki kişi karşı karşıya durur. Bunlardan biri, yürümesi geciken çocuğu koltuk altlarından tutarak ileri-geri sallarken; diğeri, elindeki satırla yerde çizgiler çizer. Bu arada çocuğu sallamakta olan kişi karşısındakine sorar:

“Neyi kesersin?”

O da cevap verir:

- “Çocuğun korkusunu...”

Yukarıdaki uygulamanın üç kez tekrarlanması şarttır (Duymaz 2002: 249-250).

Yeni yürümeye yeltenen veya hastalık sebebiyle yürüyemeyen çocuklara *Düşşak Kesme* uygulanır. Üç yol ağzına ayakları ipe bağlanan çocuğun yanına düşşağı

kesmek üzere seçilen bir kimse elinde bıçakla gelir. Çocuğun yanındaki kişi ile arasında karşılıklı olarak şu sözler söylenir:

“Sen necisin?”

Düşşakçiyim.

Düşşak kesebilir misin?

Anasını bile kovalarım.”

Gelen kimse elindeki bıçakla düşşakçı keser. İşlem üç defa tekrarlanır. Bu arada düşşakçıya her seferinde bir lokum verilir, kalan lokumlar da seyredenlere ikram edilir. Böylece çocuğun yürüyeceğine inanılır (Duymaz 2002: 250).

Çocukların geç yürümesiyle ilgili Kazak geleneklerinde de benzer uygulamalar mevcuttur. İsim ya da ritüeller esnasında söylenenler değişmekle beraber inanç çerçevesi aynı kalmış ve işlemiştir. Kazaklarda yürümeye geçiş esnasında yapılan törene “*Tusakkeser*” denir. Bu törende şöyle bir tekerleme söylenmektedir:

“Kaz-kaz balam, kaz balam,

Kadam bassan maz bolam,

Tağı, tağı basa ğoy,

Takımındı caz balam,

Kaz basa ğoy, karağım,

Kuttı bolsın kadamın

(Tay tay yavrum, minik yavrum,

Adım atsan sevinirim,

Adım adım gidedur,

Baldırlarımı aç yavrum,

Paytak paytak basadur, bir tanem,

Kutlu olsun adımın!)

(Duymaz 2002: 250).

Yürümeye geçememiş çocuk için “*Salaya Sallama*” töreni yapılır. Ayın ilk Cuma gününden başlamak üzere birbirini kovuşturan üç Cuma günü öğle vakti, yürümesi geciken çocuk, evlerinin bahçesinde kollarından tutulmak suretiyle ileri geri sallanırken aşağıdaki sözler söylenir:

Çıktım cumaya
Salladım selaya
Çocuğum yürüsün
Gelecek cumaya

Selaya restur
Oğluma destur
İzin ver Allahım
Yavrum yürüsün

Selalar verilsin
Çocuğum yürüsün
(Acıpayamlı 1974: 360).

Yürüyemeyen çocukları Balıkesir civarında “Ayak Dedesi” denilen bir dedeye götürürler ve orada çocuğa yürütme tecrübesi yaptırarak dededen yardım isterler. Bu iş birkaç gün devam eder. Bundan başka böyle çocukları bir Cuma günü (salat-selam) verme vaktinde (selaya sallarlar), yani çocuğun yürümesi için kollarından tutarak salıncak gibi sallarlar. İlk defa yürümeye başlayan çocuklarla ilgili olarak, çarşıdan başka başka cinslerde yemiş alınır. Mahallenin küçük çocukları çağırılır. Bu yemişler çocuğun başından serpmek suretiyle atılır ve davetli çocuklar bu yemişleri kapışmaya başlarlar. Nihayet çocuk yürümeye başladığı zaman düşer yıkılırsa, itikada göre büyükçe bir hamurdan simit yapılır. Bu simit çocuğun başından geçirilir. Simit, çocuğun ayağına indiği vakit parçalanır ve bu bölümler mahalledeki çocuklara dağıtılır. Bütün bu yormalarla çocuğun iyi yürüyeceğine inanılır (Özer 1946: 14).

Yürüme vakti geldiği halde yürüyemeyen çocuk, Cuma günü ezan ile sela arasındaki vakitte anasının ilk çocuğu olan bir çocuk tarafından koltuk altlarından tutularak: “Sela sallansın... (Çocuğun adı verilir) ayaklansın” denilerek üç defa sallanırsa çocuk yürür (Ünsal 1982: 21).

Çocuk yeni yürümeye başladığında varsa kendinden bir büyüğü, yoksa komşu çocukları tarafından Cuma günü sela ile öğle ezanı arasında iki kolundan tutularak yürütülmeye çalışılır. Evin önünde çocuğa birkaç tur attırılır. Bu küçük törenden sonra şeker ya da lokma dağıtılarak çocuklar sevindirilir (Ünsal 1982: 10-11).

Vakti geldiği halde yürüyemeyen çocuk, Cuma günü sala ile ezan arasında anasının ilki olan iki çocuk tarafından “sala sallansın, (çocuğun adı söylenir) ayaklansın” diye koltuk altlarından tutulup üç defa sallanırsa o çocuk yürür (Balkır 1935: 155).

Yürüyemeyen çocuk için duşak kesilir. Mavi renkli, gök boncuklu bir ip örelenir. Çocuğun bacaklarına bağlanır. Ağır insana kestirilmez. Kesen kişinin kıvrak olması gerekir. Ona göre seçilir. Sonra gelenlere helva ile lokum dağıtılır (Medine DOLANBAY).

Yürüyemeyen ya da yürürken düşen çocuklara Cuma saati cumaya giden birisinin camideki ayakkabısı alınıp giydirilir çabuk yürüsün diye. Bunun dışında iki ayağının arasına ip bağlayıp keserler (Müberra OLGUNSOY).

Çocuk düzgün yürüyemiyorsa Ayak Dedesi'ne adak adanır. Çocuk yürümeye başlayınca adak yapılır. Bir tavukla bir mum alınır. Yatırın başına gidilir. Tavuk yatırın başında kesilip fakirlere dağıtılır. Mum da yakılıp dedenin mezarının başına dikilir (Emine BİRLİK).

Çocuk yürürken düşüveriyorsa “bunun ayağını keselim” denir. Kırmızı ile siyah ip kıvrılır. Aralarına gök boncuklar dizilir. İpin bir ucu bir bacağına, bir ucu da öteki

bacağa bağlanır. Kim düzgün yürüyorsa o çağırılır. Çocuğun ayağı ona kestirilir (Emine BİRLİK).

Çocuk yürüsün diye çocuk Cuma günü Cuma saatinde evin bir ucundan öbür ucuna tutup gezdirilir. Sonra “köstek ekmeği” yapılır. Yumurtalı yoğrulan bu çörek pişirilir. Sonra çocuğu evin içinde gezdirenlere kıra kıra yedirilir (Ayşe GÖK).

Yürüyemeyen çocuk üç Cuma günü Cuma vakti odadan odaya siyittirilir. Yatırlara götürülür. Kucakta sallanır (Hatice UÇAR).

Çocuk ilk yürümeye başladığında tuşak kesilir. Etrafta kim ağır, oturaklı ise çocuk da ona benzesin, düzgün yürüsün diye ona kestirirler. Bir de çocuğun tuşağını kim keserse çocuk onu çok sever. Mesela, benim tuşağımı babaannem kesmiş. Ben onu çok severim (Kıymet SÖYLER).

Çocuk, yürürken düşüyorsa “bu çocuk köstekli” denir ve kösteği kesilir (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuğun yürümesi gecikince tuşak kesilir. Çok güzel yürüyen birine dört gül sapından bağ yaptırılır. Bu gül bağı çocuğun bacaklarına bağlanır. Sonra çocuğun ayakları ekmek yazılan sofraya bastırılır. Güllere gök boncuk bağlanır. En son da çocuğun kösteği kesilir (Nuray KONAK).

Çocuğun yürümesi gecikince “köstebek” kesilir. Çocuğun yakınları bir köstebek yakalar ve onu bir Cuma günü keserler. Aynı gün sela ile ezan arası çocuğa babasının ayakkabıları giydirilir. Ayakkabının ipleri birbirine bağlanır. Ezanın okunmasına yakın besmele çekilip ipler kesilir (Fatma AYGÜL).

Çocuk yürüyemezse duşak keserler. Aralarına camdan ya da taştan gök boncuk dizerek ip örerler. Sonra çocuğun bacaklarına bağlarlar. Arkasından içinde ekmek, bıçak bir de paranın olduğu bir sofraya sinisi getirirler. Çocuk, sofraya sinisinin içine dineltir.

Kim kıvrak yürüyorsa duşığı o keser. Sonra çocuğun siniden ne alacağına bakarlar. Ekmek alırsa lençber olur, para alırsa zengin olur, bıçak alırsa efe olur (Fatma GÜNEŞ).

Çocuk çabuk yürüsün diye tuşak kesilir. Çocuğun iki ayak bileği bağlanır. Keserken önünden yumurta yuvarlanır. Tuşak, denizden geçmiş birine kestirilir. Çocuk da deniz geçsin diye. Yumurta yuvarlanınca çocuk, yumurtaya doğru atılır, onu almaya çalışır ve yürür (Zeynep AKÇAKAYA).

Çocuk yürüyemedi mi “uşaklanıp duşaklanıp durar” deriz, “çöveduruyu, çövedurur” deriz. Bir adım atar, iki adım atar, üçüncüde duşak keseriz. Duşak, mutlaka cumartesi günleri kesilir. Kızlarınkini ebesi, erkeklerinkini amcası keser (Kadriye DEDE).

Çocuk çabuk yürüsün diye ilk adımını attı mı kösteği kesilir. Köstek kesme işini yapan köyümüzde bir adam vardır. Herkes o, düzgün, hızlı ve güzel yürüyor, tuşak ipi onda diye çocuğunu ona götürür. O adam, kendi evinde köstek ipini çocuğun ayaklarına üç kere çatar. Duası okuyup keser. O zaman çocuk düzgün yürümeye başlar (Nazlı ALKAN).

Çocuk geç yürürse tuşak kesilir. İp örülür, çocuğun bacağına bağlanır. Kim güzel yürüyorsa ona üç ihlas bir fatiha okutturulup kestirilir. Ya da üç Cuma sela ile ezan arasında gene üç ihlas bir fatiha okunarak evin kapı eşliğinden çocuğun adımı geçirtilir (Şehri BAYCAN).

Yürümesi geciken çocuk Cuma günü sela ile ezan arası kollarından tutup sallanır (Ayşen ZEYBEK).

Yürümesi geciken çocuğa “bu çocuk köstekli” denip herhangi bir gün “ayak kösteği” kesilir (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuğun yürümesi gecikince doktora gidilir (Aysel SÜMERTAŞ). Eğer küçükken çocuğun ayaklarının altı öpülürse çocuk yürüyemez (Aysel SÜMERTAŞ).

Yürüyemeyen çocuk için “köstek çöreği” yapılır. Bir sini ekmek yapılır. Çocuk ortasındaki boşluğa tutulur. Ayaklarına ip bağlanıp iyi yürüyen birine kestirilir. Sonra çocuğun kösteğini kesen kişi köstek çöreğini de parça parça yapıp misafirlere ikram eder (Feride ÇELİKALP).

Yürüyemeyen ya da geç yürüyen çocukların ayaklarına, diz kapaklarına, eklem yerlerine, bacaklarına yumurta akı sürülür (Örnek 1979: 251).

Yürümesi geciken çocuk Cuma günü sala vaktinde salaya karşı sallanır. Çocuğun başına yular bağlanır. çocuk sık sık güneş altında tutulur. Önünden çocuk yürütülür. Adım pidesi yapılır, içine para konulur. Bu pide dağıtılır (Örnek 1979: 253-254).

Yürümesi geciken çocuğa “adım kulacı” kesilir. Hamur yoğurulur. Sonra çocuğun ayaklarına ip bağlanır, kibleye dönülüp kesilir. Arkasından pişirilen lokmalar komşulara dağıtılır. Ne kadar çok kişinin boğazından geçerse o kadar çabuk yürür derler (Gülay AYDOĞAN).

Yürümeye başlayan çocuk için “adım lokması” yapılır. Hamur yapılır. Yağda kızartılır. Yanında içecek ikram edilir. Çocuk için yasin okunur (Gülsevrim ASLAN).

Çocuğun yürümesi gecikince iki kız kardeş çağırılır. Cuma günü bu kız kardeşler çocuğun elinden tutup sallarlar. Bu, üç Cuma üçlenirse çocuk yürür (Ayşe AYDOĞDU).

“Çocuk yürürse hayır yapacağız” diye adak adanır. Çocuk yürümeye başlayınca “Köstek Hayırı” yapılır. Yemekler pişirilir, konu komşu çağırılır. Mevlit okutulur, yemek yenir. Çocuğun ayaklarına ip bağlanır. Mevlit okuyan hafızlardan biri besmele çeker ve ipi keser (Münevver ÖZCAN).

Çocuk yürümeye başlayınca düşmeden kıvrak yürüsün diye “ayak bağı” kesilir. Zaten bir insan bir insana “bana ayak bağı olma” der ya hani. O laf da buradan gelirmiş.

Bunun için çocuk yeni yürümeye başladığında herhangi bir gün, kırmızı ile kara ip karacalanır. Sonra çocuğun iki ayağına bağlanır. Sonra işi kıvrak birine kestirilir. Kesmeden önce çocuk içi çerez dolu bir sininin üstüne ayak bastırılır, ayağı berekete bassın diye. Sonra ayak bağı kesilir. Kesilirken çocuğun önünden kalbur yuvarlanır. Çocuk kalbura doğru hareket eder yakalamak için. Sonra çocuk, ayak bağını kesenle beraber evin avlusunu üç defa döner. Ayaklarının bastırıldığı çerezler de komşulara hayır diye dağıtılır (Ayşe SAVRAN). Hatta çocuğun ayak bağını kim keserse huyu da tüyü de ona benzermiş. Benim oğlumun ayağını dedesi sabah namazı vakti kesti. Kendi her zaman sabah namazında kalkar, namaza gider, işlenir. Benim oğlum da şimdi sabah ezanından önce uyanır. Hemen işlenmeye başlar (Ayşe SAVRAN).

Yürümeye başlayınca “adım kesimi” yapılır. Çocuğun ayaklarına ip bağlanır ve kesilir (Ayşe TAŞKIN).

Yürüyemeyen çocuk üç Cuma babasıyla beraber camiye gider. Babası sela ile ezan arası çocuğu elinden tutup caminin etrafında üç defa yürütür (Celil NOGAY).

Yürümeye başlayan çocuğa “adım lokması” yapılır. Evdeki artık bez parçalarından ip yapılır. Bu ip çocuğun ayaklarına bağlanır. Ayakları bağlanan çocuk, düzgün yürüyen birinin sırtına bindirilir. Evin etrafında üç defa dolaştıktan sonra kapının eşliğinde tuşağı kesilir. Sonra pişirilen lokmalar dağıtılır (Zeliha KÖSE).

Yürüyemeyen çocuğa Cuma günü sallama yapılır. İki kolundan tutularak kibleye doğru sallanır. Bu işlem sela ile Cuma arası yapılır. Çocuk sallanırken devamlı “Salladım selaya; yürüsün gelecek Cuma’ya” denir. Çocuk üç Cuma sonra düzgün yürümeye başlar (Mehmet ÇAKMAK).

Yürümeye yeni başlayan çocuk için “adım lokması” yapılır. Kadınlar toplanıp lokma dökerler, pişen lokmalardan çocuklara dağıtırlar. Çocuklar gidip lokmanın birini yürümeye yeni başlayan çocuğun kafasına koyarlar. Sonra aralarında anlaşp küçük çocuk lokmayı almadan başından alıp kaçarlar. Küçük çocuk da ötekilerin arkasından koşar gider. Geri kalan lokmaları da çocukların anneleri yer (Fatma ÇEVİREN).

Yürüyemeyen ya da yürürken düşen çocuklara Cuma saati cumaya giden birisinin camideki ayakkabısı alınıp giydirilir çabuk yürüsün diye. Bunun dışında iki ayağının arasına ip bağlayıp keserler (Müberra OLGUNSOY).

Yürümeye başlayan çocuk için köstek kesimi yapılır. Çalışkan bir erkek Cuma namazından çıkınca yürümeye başlayan çocuğun evine gelir. Yemek yedikten sonra çocuğun ayaklarına ip bağlar. Sonra çocuğun babası veya annesi bu çalışkan adama üç defa sorar:

Ne kesiyorsun?

Köstek kesiyorum.

Ne kesiyorsun?

Köstek kesiyorum.

Kesebilir misin?

Kesmez miyim, anasını bile satarım.

Der ve çocuğun ayaklarına bağlı ipleri besmele çekip keser. Bu işlem üç Cuma namazı sonrası tekrar edilir. Sonra çocuk yürümeye başlar (Nefise KURTÇUOĞLU).

Yürümeye başlayan çocuğun iki ayağı bileklerinden bir iple bağlanır. Duşak kesmek için çocuğun huyu onun huyuna çeksın diye seçilen bir kadın veya erkek elinde bir bıçakla yere yatırılmış olan çocuktan biraz ötede durur. Koşa koşa çocuğun yanına gelir. İlk sözü kendisi söylemek suretiyle çocuğun başındaki kadın veya erkekler konuşur, tören başlar:

Selamünaleyküm!

Aleykümselâm!

Sen necisin?

Duşakçiyim.

Duşak kesebilir misin?

Anasını bile s.....

der ve çocuğun ayağındaki ipi keser. Hem çocuğun hem de kendisinin ağzına bir lokum tıkar. Üç defa bu suretle duşak kestikten sonra artan lokumları seyircilerle beraber yerler (A. Yılmaz 1948: 107).

h. Konuşmaya Geçiş

Balıkesir’de çocuğun gelişimine uygun olarak devam eden doğum sonrası inanış ve uygulamalarda inanç ve pratiklerin yoğunlaştığı bir başka aşama da konuşmaya geçiş aşamasıdır. Bu aşamada aileler çocuğun konuşma özrüünün olacağı endişesiyle pek çok uygulamaya başvurmaktadırlar.

Konuşamayan çocukların dillerinin altlarını, pitik tabir edilen uzuvlarını kestirmek suretiyle konuşturmaya muvaffak olunur diye yorulur. Güya pitik kesilirse cinler, şeytanlar dağılırmış. Bundan başka nusha almak, okumak, üflemek, başından su dökmek, tesbihten geçirmek gibi adet ve yormalar da vardır (Özer 1936: 14–15).

Konuşması geciken çocuklara hayvanlarda bulunan ve “sarıçam” denilen “takırdak”tan su içirirler. Çocuk bundan su içinde konuşmaya başlar (Fatma GÜNEŞ). Konuşması geciken çocuğun dilinin altında dil atına bitişmiş et olurmuş. O et makasla kesilirse çocuk konuşmaya başlar (Fatma AYGÜL).

Konuşamayan çocuk hocalara okutulur. Hoca, yedi topak beyaz küp şeker okur, üfürür. Bu şekerler her sabah aç karnına çocuğa yedirilir. Çocuk şekeri yedikten sonra gene aynı sabah çocuğun burnuna ve yüzüne yedi keçi kılıyla katran tütetilir. Sonra çocuk konuşmaya başlar (Nuray KONAK).

Konuşamayan çocuk Gökköy hocasına okutulur. Hoca çocuğa muska yazar (Hatice DOLANBAY).

Çocuk çabuk konuşsun diye bol bol pelte ve muhallebi yedirirler. Eğer buna rağmen konuşmıyorsa dili bağlı derler. Dil arkasından dil bağı kesilir. Sonra çocuk konuşmaya balar (Yurdanur ZEYBEK).

Konuşamayan çocuğa hacdan gelen deve dilini yedirirler. Devenin kurban olarak kesilmesi ve hacdan gelmesi gerekir. Çocuk bu dili yediği zaman konuşur (Hatice UÇAR).

Konuşması geciken çocuklara bir kuşun özellikle de muhabbet kuşunun su kabından su içirirler, çabuk konuşsun, muhabbeti bol ve güzel olsun diye (Müberra OLGUNSOY).

Konuşamayan çocuk için sarı ineklerin çanları toplanır. Bu çanlar tavuk holluğuna konur. Sonra çocuk konuşmaya başlar (Medine DOLANBAY).

Çocukların dudaklarından ya da ağzından öpülmesi iyi değildir. Çocuk konuşamaz. Ensesinden de öpülmez, o zaman da çocuk inat olur (Aysel SÜMERTAŞ).

Konuşamayan çocuğun dilinin altından “et kestirme” yaptırırlar. Bunu hocalar okuyarak yapar (Zeynep AKÇAKAYA).

Çocuk çabuk konuşsun, dillensin diye bülbül kafesinden su içirilir. Bir de kurbanda kesilen hayvanın dili kaynatılıp yedirilir. Çocuk o zaman dillenir (Fatma ÇEVİREN).

Çocuk çabuk konuşsun diye bulaşğın temiz durlantı suyunu içirirler (Zeliha KÖSE).

Çocuğun annesi çocuğu yattığı yerden emzirirse çocuk ya geç konuşur ya da hiç konuşamaz. O yüzden anne çocuğunu her zaman dik oturarak emzirmelidir (Ayşe YAŞAR).

Çocuğa bol bol su içirilir. Çabuk dillensin diye. Yumurtayı ise yedirilmez. O zaman çocuğun dili dolaşır. Geç konuşur (Ayşe YAŞAR).

Çocuk çabuk dillensin diye çocuğa hamur suyu içirilir (Elif KAYA).

Konuşamayan çocuğun diline Yavaşça Hoca'nın toprağından sürülür. Bir de kırkıktan sonra çok su içirilir (Ayşen ZEYBEK).

Konuşamayan çocuklar hocaya götürülür (Gülsevrim ASLAN).

Konuşamayan ocuğun dilinin altında bağ vardır. Bu bağ, ocuk güzel konuşsun diye güzel konuşan biri tarafından makasla kesilir (Gülizar SOYDAN).

Konuşamayan ocuklara Sultançayır'da Zahit Hoca muska yazar. Bir de okunmuş su verir. Bu suyu ocuk ya  gün ya da yedi gün içer. Muskayı da takar ve konuşmaya başlar (Ayşe AYDOğDU).

Konuşmayan ocuğun konuşabilmesi için ismi Mehmet olan yedi şahsın kurbanı toplanıp çocuğa yedirilir. Geç konuşan çocuklara kuşun tasından su içirilir. Ayrıca yedi çeşmeden su alıp içirilir. Konuşamayan ocuklar çevrede bulunan yatır ve türbelere götürülür. Dua edilir. Sonra ocuk eve götürülür. Bir de konuşamayan çocuğu aynaya baktırmazlar (Aa 2005: 60).

Konuşamayan ocuğa kara tavadan su içirirler – Pelit Köy/ Burhaniye (rnek 1979: 260). Bulaşıkların durulama suyu içirilir (rnek 1979: 261). Konuşamayan ocuğun konuşması için Kurban bayramında adları Mehmet olan yedi kişinin kestikleri hayvanların dillerinden birer parça yedirilir – Bandırma (rnek 1979: 262).

Konuşmaya geçişte yapılan tören ve ritüellerin pek çocuğunun büyüsel işlemler olduğu görülmektedir. Yine pek çoğunda da konuşmayla ilişkilendirilmiş semboller de kullanılmaktadır. Bu sembollere çoğu kez dini bir form da kazandırılmıştır.

1. Altı Aylık Kınası

Balıkesir'de kız çocukları altı aylık olunca yapılan bir kına merasimi vardır. Bu merasim, bazen kız çocuklarının ilk tırnak kesimine denk geldiği gibi bazen de tırnak kesme ritüellerinden bağımsız başlı başına bir töreni içermektedir.

Kız çocuğu altı aylık olunca altı aylık kınası yakılır. Hısım akraba toplanır, yiyecekler yapılır, eğlenceler yapılır. Kız ocuğun eline kına yakılır. Gelen hısım akrabalar beraberlerinde hediyeler getirirler. Kız çocuğu altı aylık olduğunda önce altı ay oreği pişirilir. Sonra ocuğa kına yakılır. Kına bittikten sonra herkes eğlenir,

çörekten yenir. Kız çocuğu altı aylık olunca büyükler mevlit okutarak eline kına yakarlar. Gençler dümbeleklerle oynayarak eğlenirler, çocuğa hediyeler verirler. Kız çocuğu altıncı ayda iken düğün gibi eğlence düzenlenir, tanıdıklar çağırılır. Bebeğin eline kına yakılır. Gelenler çocuğa hediyeler getirirler (Aça 2005: 61–62).

Kız çocuğu altı aylık olunca bir güzellik osun diye elleri kınalanır. Çocuk giydirilir, süslenir. Eş dost davet edilir. Misafirlere lokma veya yemek ikram edilir. Misafirler de gelirken para, altın, küpe, künye, sırt baş, patik, oyali yazma, dantelli havlu getirirler. Önce hafızlar kur'an ile mevlit okur, arkasından ilahiler söylenerek çocuğun eline kına yakılır. Kınayı annesi yakar. Sonra çocuk kucaklarda sallanır. Önce hafızların kucağına verilir ki onlar gibi hafız olsun veya dinine düşkün olsun. Sonra da gelen misafirlerin kucaklarında dolaşır. Çocuğu kucağına alan hediyesini de verir. Arkasından yemekler dağıtılır. Yemeklerden mutlaka cami cemaatine de götürülür. Çocuk ve annesine beyaz veya kırmızı elbiseler giydirilir (Kıymet SÖYLER).

Altı aylık kınasında çocuk için mevlit okutulur. Anne babası kız çocuklarının evlendiği zamanki kınasını göremeyiz diye altı aylık kınası yaparlar. Kına eğlencesi düzenlenir. Özellikle kız çocuklarına yapılır çünkü erkek çocuğun kınasını anne babası sünnetinde görür (Fatma AYGÜL).

Altı aylık kınası âdeti önceden yoktu. Yeni adet çıkardılar. Millet birbirine gösteriş yapmak için altı aylık kınası yapar (Emine BİRLİK).

Altı aylık kınası kız çocukları için yapılır. Çocuğun ana babası çocuk mevliti okuturlar. Arkasından misafirlere yemek ikram edilir. Çocuk için dua edilir (Hanife ÇAKMAK).

Altı aylık kınasında bebek kırmızı elbiseler giydirilerek süslenir. Annesine de takım diktirilir. Anne ile kız bir örnek giydirilir. Mevlit okutulur, mevlitte çocuk kucaktan kucağına gezdirilir. Misafirler çocuğu alırken besmele çekerler “kırk bir buçuk kere maşallah” derler. Arkasından mevlit okunurken dağıtılan küçük taşlara birer yasin okuyup toplam kırk bir taşı bir çıkıya bağlarlar. Hepsi için Allah'tan kabul duası ve kız

çocuk için hayır duası edilir. Kız çocuğunun ellerine kına yakılır. Tören yemeklerin yenmesi ve misafirlerin takıları takmasıyla sona erer (Ayşe YAŞAR).

Altı aylık kınasında kız çocuğun ellerine kına yakılır. Çocuğa gelinlik ya da gelinliğe benzer beyaz bir elbise giydirilir. Yemekler pişirilir (Medine DOLANBAY).

Aynı uygulamayı İzmir yöresi tahtacılarında da görmekteyiz. çocuk şayet kızsaa altıncı ayında kına yakılır. Bir tepsinin içine makas, para, kalem, tarak konulur. Çocuk hangisini alırsa ileride onunla ilgili bir mesleği seçeceğine inanılır. Kına yakıldıktan sonra ikramlarda bulunulur. İsteyen kişiler de kınadan ellerine yakabilirler (Tonbul 1998: 65).

Anadolu'nun bazı yerlerinde de bu uygulamaya "*küççe düğün*" denilmektedir. Ancak küççe düğün bazen daha ileriki yaşlarda yapılabilmektedir. Küççe düğünde, anne kızını ve bezden yapılmış büyük ebatlardaki bebeğini ipekli ve özellikle sırmalı, parlak desenli işlemeli kumaşlarla, oyalarla süsleyerek bir gelin gibi hazırlar; gelin odasının başköşesine oturtur. Gelenlere çeşitli ikramlarda bulunulur. Misafirler getirdikleri hediyeleri kız çocuğuna verirler. Bir düğün havasında eğlenceler tertip edilir. Düğünün sonunda getirilen hediyeler yüksek sesle duyurulur ve bunlar kızın çeyizlikleri arasına konur (Eker 1999: 62-64).

i. Yaşamayan Çocuk

Gebe kalmak için pek çok tören ve uygulama deneyen kadın gebe kaldıktan ve doğurduktan sonra da çocuğunu kaybetmemek için pek çok pratiğe başvurmaktadır. Arka arka düşük yapan, karnında çocuk durmayan kadın bazı dinsel-büyüsel pratikler uygulamaktadır. Çocuk da tıpkı gebe kadın gibi bir takım "geçiş"leri izlemek zorundadır. Bu bakımdan özellikle "geçiş" sırasını kollayan kötü kuvvetlerden gelecek tehlikelerle karşı karşıya kalıp çeşitli tedbirlerle korunmaya muhtaçtır (Örnek 1981: 66). Bu korunma, doğduktan sonra geç yürüyen, geç konuşan, nazara gelen, çok ağlayan çocuğa uygulandığı gibi, yaşamayan çocuğa da uygulanır. Gebelik sırasında anne

karnındayken çocuğun yaşaması için ilk “geçiş” iken; doğduktan sonra çocuğun sağlıklı kalması ve yaşaması başka bir “geçiş”tir. Bunlar, çocukları batıl inancın ve büyüünün temel ilkelerine dayadığımız bir takım pratiklerle ve uygulamalarla tedavi etmeye, korumaya çalışmak içindir (Örnek 1981: 66).

Eski Türklerden günümüze kadar gerek Şamanist Türklerde, gerekse Müslüman Türklerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için çeşitli pratikler uygulanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenhalar, çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar. Müslüman Başkurlarda çocuk doğduktan sonra ebe çocuğu eline alır, dışarı çıkar, birkaç ev gezdikten sonra evine geri getirir. Ebe kadın, “Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?” der. Pazarlık başlar. Çocuğu ağırlığı kadar demir karşılığında satın alırlar. Çocuğa Demir yahut Salıpdı, Satılmış gibi adlar verirler. Çocuğun yaşaması için *Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç* gibi adları verildiği gibi kimi zaman da kötü adlar verilir. Böylece adı kötü olduğu için ölüm meleğinin gelemeyeceğine inanılır. Kırgızlarda *İtalmas, Çoçkobay (Domuzbay), Kabanbay (Yabani Domuz)* bu inanca göre verilmiş adlardır (İnan 1995: 174-175).

Yaşatıcı nitelik taşıdığına inanılan isimler “Allahverdi, Armağan, Baki, Bakiye, Bektaş, Daşdan, Durak, Duran, Durcan, Durdu, Durgül, Durhan, Durhaniye, Durhasan, Durkadın, Durmuş, Dursan, Dursel, Dursev, Dursun, Dursune, Gürelsin, Hayat, Hediye, Kaya, Köksal, Maşallah, Murat, Ömür, Ömrüye, Satı, Satılmış, Şahverdi, Tanrıverdi, Taştan, Temel, Umut, Üresin, Yadigar, Yaşagül, Yaşar, Yaşare, Yaşarey, Yaşariye, Yaşarkaya” (Örnek 1979: 113-115).

Anadolu’da çocuğun yaşaması için yapılan işlemler Orta Asya’daki Türk toplumlarının uyguladığı işlemlerdir. Doğumdan sonra çocuk sokağa, çok defa cami önüne bırakılır. Oradan birisi alır gider. Ana babası onu yalancıkdan satın alır. Böylece çocuk geçici olarak anne baba değiştirmiş olur. Erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur. Gaziantep bölgesinde bu sözde alışveriş işlemi Araplarla veya Kürtlerle yapılır ve çocuğa Arap ya da Kürt adı verilir. Yatıra yapılmış adak sonunda doğan çocuğa yaşaması için yatırım adı verilir. Çocuğun yaşaması için adların büyüyük işlevi olduğuna

inanılır. Dursun, Durmuş, Durdu, Duran, Yaşar... gibi adlar yanında peygamber adları veya sıfatlarına bağlanan ya da tanrının adı ve sıfatlarına bağlanan Abdullah, Abdurrahman, Mehmet, Ahmet, Mahmut gibi adlar ile kadın-erkek Müslüman ulularının Ömer, Ali, Hamza, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zehra, Zeynep gibi adları verilir (Boratav 1984: 89-90).

Çocuğu olmayan ve ölü doğan veyahut doğduktan sonra yaşamayıp kısa bir zamanda ölen çocukların yaşaması için “muska” alınıp takılır. Görenek olarak da çocuğa kız ise anasının, oğlan ise babasının adı verilir. Anne ve babasının adı verilen bu çocukların yaşayacağı inancı vardır. Bir de bu gibi çocuklara hayatla ilgili adlar verilir: “Yaşar, Hayati, Hayatiye...” (Balkır 1935: 45-46).

Doğan çocuğu kanı karışmadık bir kadın – meme verilmeden önce- delik bir kayadan üç defa geçirir. Çocuğun kayadan her geçirilişinde kayaya bir nal mihı çakılır. Kadın, bundan sonra hiç kimse ile konuşmadan ve arkasına bakmadan oradan uzalaşır (Acıpayamlı 1974:61).

Kurumuş kurt derisinin ağız kısmına ait parçadan çocuk geçirilir. Doğan çocuğa, çocukları ölmemiş, başı bozulmamış ailelerden toplanan kumaş parçaları ile yapılan giyim eşyası veya buralardan alınan gömlek ve elbiseler giydirilir (Acıpayamlı 1974: 61).

Avlanmış bir kurdun ağızının etrafındaki deriyi çıkarır, kurutup saklarlar. Çocuğu yaşamayan bir kadın, yeni çocuk doğurduğu taktirde çocuğu yere koymadan bu derinin içinden geçirir ve göbek adını Demir yahut kendi adını Yaşar koyar. Çocuğu yaşamayan annelerin yeni doğan çocuğunun ömürlü olması için “Hasan” adlı üç çocuktan birer çivi alınır, bunlar demirciye verilir. Demirci bu çivilerden gece yarısı bir bilezik yapar. Çocuk doğar doğmaz bu bilezik koluna takılır (Bayrı 1939: 75).

Anadolu’da yaşamayan çocuklarla ilgili mevcut inanış ve uygulamalar çeşitlilik göstermektedir. Sivas çevresinde Balıkesir’de görülen şekliyle kırk evden toplanan bez parçalarından çocuğa gömlek dikilir çocuğa giydirilir. Yine çok yaşamış bir adamın

kefeninin ucundan alınan bir parçadan kırk bir kıza çocuk elbisesi giydirilir (Örnek 1981: 67).

Çocuğu yaşamayanlar çocuğa babasının adını verirler (Fatma AYGÜL).

Çocuğu yaşamayanlar ya da birkaç kez doğum yapıp çocuğu ölenler için içinde Mehmet yaşayan yedi evden beyaz kumaş parçası toplanır. Bu kumaş parçalarından gömlek dikip çocuğa giydirirler. O zaman çocuk yaşar. Arkasından da babasının adını çocuğa koyarlar. Çocuk yaşasın diye erkekse “Yaşar”; kızsaa “Yaşariye” adını verirler (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuğu yaşamayanlar yatırlara giderler. Balıklı Dedesi ile Horoz Dede çocuğu ölenlerin gidip adak adadıkları yerlerdir. Orada dua edilir, bardaklara su doldurulur, mum yakılır (Hatice UÇAR).

Çocuğu yaşamayanlar hocaya gider. Hoca onlara “Sizin çocuğunuz kan olup akıp gitmiş, doğunca adını ben koyayım o zaman ölmeyecek” der. Çocuk doğunca hocaya götürürler, hoca çocuğa kuranda geçen bir isim verir. O zaman çocuk yaşar. Mesela, bizim tanıdıklarımızın çocuğu sürekli ölüyordu. Hocaya gittiler. Hoca çocuklarına okuyup üfleyip Tuğba adını verdi, çocuk ölmedi, yaşıyor (Gülizar DEMİR).

Eğer bir kadının çocuğu sürekli ölüyorsa kadına boy muskası yazılır. Doğuma kadar kadın bu boy muskasını taşır. Sonra çocuk doğunca bu muska çocuğa takılır. Dedelere, yatırlara adak adanır. Çocuk dedeye adanır. “Eğer çocuğum yaşarsa filan dedeye vercem” derler. Doğunca oraya götürüp bırakırlar biraz. Sonra tekrar kucağa alıp yatıra para bırakıp, mum yakıp çocuğu eve getirirler (Ayşe GÖK).

Bir kadının sürekli çocuğu ölüyorsa ona “senin çocuğun kurban istiyor” derler. Çocuk kurbanı kesilir, çocuk doğunca. Kurbanın kanından çocuğu eline yüzüne azar azar sürülür. Sonra yemek yapılır dağıtılır (Emine BİRLİK).

Çocuğu yaşamayanlar, bebeğe Yaşar, Durdu, Dursun gibi isimler koyarlar ki çocukları yaşasın. Çocuğu yaşamayanların başvurdukları çarelerden bir diğeri de çocuk

yedi yaşına gelinceye kadar babasının kazancından ne yedirilir ne de giydirilir. Yiyecek ve giyecekleri komşulardan ve akrabalarından temin edilir (Çelik 1997: 76).

Eğer çocuk kız ise yedi yaşına kadar erkek elbisesi giydirilir. Saçları çok kısa kesilir. Eğer çocuk oğlan ise yedi yaşına kadar saçları hiç kesilmeden uzatılır ve kulaklarına küpe takılır. Çocuğun yaşaması için erkek çocuğa kız, kız çocuğa da erkek ismi takılır (Çelik 1997: 76).

Çocuğu yaşatmak için eski Türklerde yapılan bir uygulama da çocuğun adını gizlemek ya da farklı bir isimle çağırmaktır. Aleyan, S. Karalayev'in varyantında Manas'ın gerçek ismini düşmanlardan gizlemek için "Çon Cindi" (büyük deli) olarak adlandırmışlardır. İlk çağlarda, dileyerek kavuştukları çocuğu kara güçlerden gizleme geleneğinin daha sonraları düşmanlardan gizleme ve nazardan koruma anlamında sosyal olguya dönüştüğünü rahatlıkla iddia edebiliriz. Bu konu hakkında "Manas"ı araştıran S. Musayev: "Uzun zamandır çocuğu olmayan veya devamlı ölen anne ve babanın çocuğu her türlü olumsuzluklardan korumak için gerçek adı söylenmezdi, çocuğa sevimsiz, kulağa hoş olmayan isim ile (Bok Murun, Cindi) adlandırma adetleri uygulanan olaylardır diye belirtmektedir (Mambetkaliyev:1997).

Çocuğun yaşaması için çocuğun eşi kurutularak evde saklanır. "Tebe" denilen bir boncuğu, hamile iken kadının, doğumdan sonra da bebeğin boynuna asarlar. Çocuğu yaşamayan kadının çocuğuna kırkı çıkıncaya kadar başka isim kırkı çıktıktan sonra da başka isim konur. Çocuğun yaşaması için doğar doğmaz ilk sütü annesi değil de bir başka kadın verir. Çocuğu yaşamayan kadın hamileyken devenin altından geçirilir (Çelik 1997: 76).

Çocuk adını taşıyamazsa ondan ölür. Çocuğa Kur'anda geçen ad koyulması lazım (Emine BİRLİK).

Çocuğu yaşamayanlar **Kepsut Tekke** Dedesine giderler. Orda adak adarlar. Bunun dışınca hocalara giderler. Hocalar karı kocanın yıldızına bakar (Medine DOLANBAY).

Çocuğu yaşamayan aile, çocuk olduktan sonra sahibinin adı Mehmet olan yedi evden gümüş toplayıp küpe yapar ve çocuğun kulağına takarsa o çocuk yaşar (Erkekse yüzük yapılır) (Balkır 1935:).

Bir kadının sürekli olarak çocuğu ölüyorsa kadının kanı zehirli denir. Hocalara okutulur. Daha da geçmezse kadın doktora gider (Şehri BAYCAN).

Çocuk ölmesin diye hocalara Ümmü Subyan muskası yazdırılır. Çocuk yürüyene kadar bu muskayı boynunda taşır (Emine ÇAKIR).

Çocuğu yaşamayanlar çocukları doğunca dede veya baba adını koyarlar. Sonra hocalara giderler. Hoca çocuğa Müsebbim Muskası yazar (Feride ÇELİKALP).

Çocuğu yaşamayan kadın doğum yaptıktan sonra çocuğu kimin çocuğu yaşıyorsa ona emzirilir. O zaman o çocuk da kendi çocuğu gibi yaşar (Münevver ÖZCAN).

Yaşamayan çocuk için “akide kurbanı” kesilir. Erkek çocuğuna iki tane, kız çocuğuna bir tane kesilir (Hanife KURTÇUOĞLU).

İçinde Mehmet yaşayan yedi evden un toplanır. Bu unlardan lokma yapılır, dağıtılır (Celil NOGAY).

Çocuğu yaşamayan aile içinde Mehmet yaşayan yedi evden tuz toplarlar. Bu tuz ekmek yapılan hamura konur. Ekmek yapılır, evdeki ekmek mayası tazelenir. Sonra bu ekmekler yedi kapıya üleştirilir (Mehmet ÇAKMAK).

Çocuğu yaşatmak için yedi dededen birine adak adanır. Yedi dedeye birer bıçak atılır, yedi bıçaktan hangisi küflenirse o dedeye adak adanır. Çocuk doğunca da o adak yerine getirilir (Fatma GÜNEŞ).

Çocukları yaşamayan aileler, kırk evden kırk parça basma toplarlar. Bunlarla elbise dikip çocuğa giydirirler, adak adarlar (Aça 2005: 64).

İçinde Mehmet adlı birisi bulunan yedi evden bez parçası alınır. Çocuğa zıbın yapılıp giydirilir ya da yine aynı evlerden bozuk para toplanır. Bilezik yapılır. Anne onu takar. Bebek kızsaa anasının, erkekse babasının adı konur. Yedi evden bez toplanır, bunlardan elbise yapılır ve bebeğe ilk olarak bu elbise giydirilir (Aça 2005: 64).

Çocuğu durmadan ölenler olursa herhangi bir zararlı güç, çocukların canını alıyor diye inandıkları için çocuk doğar doğmaz onu başka birisinin evine götürerek büyütürler. Böylece bebeğin canını alan kara gücü aldattıklarına inanılmaktadır. Bu çocuk daha sonra Şamanizmde görülen adete göre anne ve babası tarafından satın alınmaktadır. Bu şekilde tekrar satın alınan çocuğun ismi “Satılğan, Satıvaldı, Satındı, Satkın” olarak konur. Bazen geçici olarak çocuğa bakan evin sahibine nasıl bir şey verilerek satın alınırsa, o şeyin adıyla bağlantılı olan isimlerin konulduğu da görülmektedir. (Örneğin, Kebekbay, Kepekbyay v.s). Değerli şeyin ismini vermemelerinin temelinde zararlı güçlerden çocuğun neslini gizleme maksadı yatmaktadır (Mambetkaliyev:1997).

Eski topluluklarda görülen çocuğu satma âdeti ender de olsa bugün Balıkesir ve çevresinde hala varlığını göstermektedir.

Çocuğu yaşamayan ya da sık sık ölen kadın, çocuğu doğar doğmaz onu başka bir kadına gümüş para karşılığında satar. Çocuğu parayla satın alan kadın çocuğu kucağına almadan önce bacaklarının arasından geçirir ve “benim için yaşasın” der. Benim kardeşime öyle yaptılar, kardeşim yaşadı. Bir de yine çocuğun yaşaması için başka bir kadına çocuğun kulağını ısırtırlar (Nazlı ALKAN).

j. Çok Ağlayan Çocuk

Doğumdan sonra özellikle çocuk etrafında şekillenen uygulamalardan biri de çocuğun normalin dışında çok ağlamasıyla ilgilidir. Çok ağlayan çocuğun ağlama

sebebi Balıkesir’de kötüye yorulmakta ve yine kötü güçlerle ilişkilendirilmektedir. Balıkesir’de yaygın inanışa göre, “Kırk basması, şeytan ulaşması ya da şeytan değiştirmesi, cin, peri, şeytan gibi kötü ruhların çocuğa görünmesi ya da uğraması, çocuğa nazar değmesi” çocuğun çok ağlamasına neden olmaktadır. Çok ağlayan çocuğun bu hastalıklı ve normal dışı durumunu sağaltmak için genellikle büyüsel nitelikli işlemlere ya da törenlere başvurulur.

Çok ağlayan çocuklara yaygın olarak yapılan uygulama babasının ayakkabısının tersiyle çocuğun ağızına vurmaktır. Bunun dışında çocuğa sıçan pisliğı yedirilir ya da papatya suyu içirilir (Örnök 1979: 268-270).

Çok ağlayan çocuğun ağlamasının önüne geçmek için babasının sol ayakkabısıyla ağızına üç defa vurulmalıdır. Yahut üç cumartesi günü güneş doğmadan mezarlığı bırakılmalı ve başka bir kadın tarafından eve getirilmelidir. Bir çocuk hiç durmadan ağlarsa mutlaka bir baş yer. Yani evde muhakkak bir ölüm vakası olur. Böyle bir halde büyüklerin ölmemesi için: “Kendi başımı ye!” diye temennide bulunulur (Balkır 1935: 211-212).

Çok ağlayan çocuğun korktuğına inanılır. Hocalara gidilir, çocuk okutulur ve hoca çocuğa korku muskası yazar. O muska çocuğa takılır (Kadriye DEDE).

Bir çocuk çok ağlarsa Cuma günü dayısının ayakkabısının tersiyle çocuğun ağızına üç defa vurulur (Havva SÖZDEMİR).

İkindiden sonra çok ağlayan çocuk için “Cinlere karışmış” derler. İyi sayılmaz. O yüzden çocuk hocalara okutulur (Nefise KURTÇUOĞLU).

Çok ağlayan çocuklara afyon sakızı çiğnetilir (Ayşe YAŞAR).

Çok ağlayan çocukların ağızına 3 Cuma günü babasının sol ayakkabıyla vurup camiye kapatırlar (Gülsevım ASLAN).

Çocuk çok ağlarsa çocuğa tuz okunur. Yedi tane tuz taşını bize mahsus dualarla okuruz. Yedi defa çocuğun etrafında çevirip ocağa atarız. Tuz taşları patladıkça çocuk sakinler, ağlaması kesilir, rahatlar (Kıymet SÖYLER).

Çok ağlayan çocuğun delirmesinden korkulur. Ağlayan çocuk, camiye ya da Tekke Dede'sine kapatılıp kaçılır. Deliliği ve ağlamaklığı orda kalsın diye (Hatice UÇAR).

Çok ağlayan çocuğun gözleri kara olur (Halide YAŞAR).

Çok ağlayan çocuk mutlaka bir şeye korkmuştur. İyileştirmek için "Penzahar Taşı" bulunur. Bu taş, nadir bulunan sert ve küçük bir taştır. Taş bulunduktan sonra sürtülerek tozu bir suyla karıştırılır. Çok ağlayan çocuğa bu su üç gün içirilir (Hanife ÇAKMAK).

k. Sünnet

Sünnet sözcüğü, Arapça kökenlidir. Sözlük anlamı; işlek yol ve tanrı yolu ya da insanın adet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranıştır. İslam dininde Peygamberin yaptığı, uyguladığı ya da yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeylere uymaya "sünnet" denir. Osmanlıca'da sünnet sözcüğü kullanılmamış "hitan" kullanılmıştır. Anadolu'da bu işlem sünnet ya da kestirme olarak adlandırılmıştır. Sünnet işlemi; üreme organının uç tarafını kapayan derinin çepeçevre kesilip atılmasıdır. Sünnet işleminin kural olarak yer aldığı din Yahudiliktir. İslamiyet'te sünnet zorunluluğu kutsal kitapta açıkça belirtilmemiş ve buyrulmamış olmasına rağmen, "İbrahim Peygamberin bu husustaki şeriatına tabi ol" ayeti genel bir kural olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de sünnet geleneği yüz yıllardır kesin bir biçimde yerine getirilmektedir. Çocuk sünnet yoluyla İslam topluluğuna katılmakta, Müslüman olmayandan ayrılmaktadır. Toplumda sünnetli olanın, sünnetsiz olmayandan daha temiz olduğu inancı yaygındır. Çeşitli nedenlerle sünneti gecikmiş delikanlılar, toplum içinde kınanır, ayıplanır (Örnek, 2000:170-174)

Anadolu'da sünnet olacak çocuğun yaşı ile ilgili kesin bir kural yoktur. Ancak, çocuğun en çok 14-15 yaşına varmadan sünnet edilmesine özen gösterilir. Genellikle çocuklar 4 ve 5. yaştan başlayarak sünnet edilirler. Son yıllarda büyük kentlerde, çocuk birkaç günlükken ve henüz hastanede iken sünnet ettirilmektedir. Erken sünnette amaç, çocuğun bilinçli olarak acı çekmesini ve korkmasını önlemektir. Ancak, geleneksel kesimde çocuğun sünneti, evlendirilmesi gibi önemlidir. Ana baba ekonomik koşullarının elverdiği ölçüde bu görevi en iyi biçimde yerine getirmekten mutluluk duyar. Kimi zaman birden çok erkek çocuğu olan aileler büyük çocukları bekletir, hepsini birden sünnet ettirirler. Varlıklı kimseler kendi çocuklarını sünnet ettirirken yoksul ya da öksüz çocukların sünnetlerini de üstlenirler (Örnek, 2000:174-175).

Sünnet işlemi, İslam ve Yahudi dinlerinin kuralları arasında yer almakla beraber, bu dinlerin dışında kalmış pek çok toplumlarca da uygulanır. Kimi bilginler bunda “cinsi birleşmeyi” ve dolayısıyla “döl türemesini” kolaylaştırdığı için bir “bereket töreni” anlamı bulurlar. Bereket tanrılarına veya bereket sağlayıcı kutsal güçlere, türetme uzvunun bir parçasının sunulması diye nitelendirirler işlemi. Sünnet törenleri sırasında evlenme törenleriyle benzerlik gösteren bereket sağlama amacıyla girişildiği kanısını veren birtakım işlemlerin bulunması bu görüşü destekleyecek niteliktedir. Müslüman-Türk geleneklerine göre sünnet törenlerinin en belirgin yönü, çocuğun bir törenle İslam topluluğuna katılmasını tanıtlamasıdır. Nitekim, kendi dinini bırakıp Müslüman olan kişinin sünnet edilmesini ilk şart, bir çeşit yasa sayma inancı da işlemin bu anlamını belirtir (Boratav 1997: 159).

Sünnet törenleri Balıkesir’de de önemli hazırlık ve etkinliklerin yapılarak topluca kutlandığı özel günler arasında sayılmaktadır. Bu töreni “Sünnet Hazırlığı” ve “Sünnet Düğünü” olarak iki aşamada ele alabiliriz.

Sünnet, daha çok ilkokul çağlarında yapılır. Sünnet işleri çocuğun erkek akrabalarından amca veya dayı tarafından bir hafta evvel hazırlanmaya başlar (Turan 1978: 90).

Sünnet düğününe hazırlık aşamasında ailelerin ilk yaptığı okuntu yani düğüne davetiye dağıtmaktır. Okuntular dağıtılacakları yer ve kişilere göre değişir. Genelde köylerde yakın akrabalara gömlek, havlu, basma, çember dağıtılırken, konu komşu ve tanıdıklara ise genellikle şeker veya lokum dağıtılır. Hatta bazı yerlerde çok yakın akrabalara altın yüzük, küpe de dağıtılmaktadır (Nazlı ALKAN).

Sünnet düğününe davet için günümüzde özellikle de kentlerde basılmış sünnet davetiyeleri kullanılmaktadır. Sünnet davetiyelerinde sünnet olacak çocuğun ve anne babasının bazen de dedesinin adı bulunur. Bunun dışında konukları davet edici manzum bir bölüm de kartların vazgeçilmezlerindedir. Sünnet kartlarında resim olarak çoğunlukla nazar boncuğu, at üzerine binmiş sünnet çocuğu, ya da çocuğun kendi fotoğrafı kullanılır.

Sünnetin olacağı evde özenli bir hazırlık yapılır. Özellikle kadınlar ve çocuğun annesi tarafından temizlik ve badana yapılır. Sünnet odası hazırlanır ve sünnet yatağının konacağı yer belirlenir. Kadınlar toplanarak düğünden bir hafta önce sünnet yatağını çember, çiçek, balon ve çeşitli fenerlerle süslenir.

Sünnet olacak çocuğa sünnet giysisi yaptırmak adettendir. Bu giysi hazır olarak satılmakta veya örneğine uygun olarak yaptırılmaktadır. Bu tip giysi, genellikle üzerinde maşallah yazılı bir başlıktan, beyaz bir pantolon ve ceketten ibarettir. Giysinin üzerine kırmızı ya da mavi renkli bir pelerin, bu olmazsa aynı renklerde bir kurdele geçirildiği görülmektedir (Örnek 2000: 177-179).

Her yerde olduğu gibi Balıkesir’de de hayati bir mesele sayılan sünnet işine dedelerimiz çok ehemmiyet vermişlerdir. Bu ise bazı adetlerin çıkmasına sebep olmuştur. Haftanın Salı, Çarşamba geceleri kadınlar sünnet evinde “dallı” denilen elbiseleri giydikleri hale başlarına, boyunlarına taktıkları altınlarla eğlenti yaparlar (Özer 1946: 34).

Çarşamba günü yemek yenir. Perşembe günü mevlit okunur. Düğün evi pek kalabalıktır. Sünnet olacak çocuğun başına bazı mücevherat ve saire takılarak yeni

elbiseler giydirilir. Ya ata yahut da arabaya bindirilerek şehrin muhtelif yerleri gezdirilir. Bu gezintiler esnasında bilhassa çocuğun akrabalarının evine uğranılır. Oralarda şerbetler içilerek bazı hediyeler alınır. Adet olduğu üzere bu alayın önünde şarkı söyleyen mahalle çocukları bulunur (Özer 1946: 34).

Balıkesir’de sünnet düğünleri genellikle üç gün sürer. Birinci gün, sünnet keşkeği dövülür. İkinci gün, güreş yapılır, cirit oynanır. Arkasından da bayraktarlar silah ata ata düğün evine gelirler. Üçüncü gün, çocuk sünnet olur, yemek yenir. Çocuğun kesilen organının parçası “kabuğu” bir tabağa konur ve misafirlere tek tek gösterilir. Misafirler de tabağa bereketli olsun diye para atarlar. Çocuk sünnet olurken bacağına genellikle çocukla yaşıt olan “sağdıç”ı tutar (Nazlı ALKAN).

Sünnet düğünü üç gün sürer. Birinci gün Cumaya denk gelir. Cuma günü oyun olur, oynamaya insan çağırılır. Oyunda üç etek, dallı veya bindallı giyilir. Cumartesi yemek yapılır, mevlit okutulur. Cumartesi akşam çocuğa kına yakılır. Kına, çocuğun sağ eline ve silah tutacak parmaklarına yani baş, işaret ve orta parmağına yakılır. Kınayı, ev sahibinin yengeleri yakar, yengelere kına çemberi verilir. Konu komşuya küçük kına torbaları dağıtılır. Pazar günü erkekler öğlen namazından sonra eve gelirler, çocuk kesilir. Öğleden sonra kadınlar çocuğu ziyarete gelirler. Yanlarında hediyeler getirirler (Muhsine MANCIR).

Sünnet düğünü üç gün sürer. Düğün, Cumartesi akşam kına gecesi ile başlar. Çocuğa kına yakılır, eğlence yapılır. Pazar günü camide ve düğün evinde mevlit okutulur. Arkasından çocuk gezmeye gider. Çocuğun bindiği araba süslenir. Üstüne “Maşallah”, “Ucundan Azıcık”, “Erkek Oluyorum” gibi yazılar yazılır. Sünnet arabasını takip eden bütün arabalara havlu ya da çember bağlanır. Bu arada düğün evinde yemek dağıtımı yapılır. Sünnet düğünlerinde genellikle pilav, tirit, keşkek, çorba, hoşaf veya ayran, hoşmerim veya helva yapılır. Gezmeden dönen çocuk evde sünnet edilir ve süslenmiş olan yatağına yatırılır. Sünnet yerine takkesi kapatılır, üzerine de hafif bir çarşaf örtülür. Üçüncü gün yani Pazartesi günü erkekler çocuğa ziyarete gelir. Buna “Kahve İçimi” denir (Emine ÇAKIR).

Sünnet düğününe gidilirken eli boş gidilmesi ayıplanır. Düğün evinin yakınlığına göre altın veya para götürülür. Çocuğa takılır. Eğer çocuğun sağdıçıysanız daha çok şey yapılmalıdır. Yakın akrabadan sağdıç olmaz. Sadece yaşıt yakın arkadaşlardan olur. Sağdıçlar düğüne bir tepsi baklava, bir sini ekmek ve bir kutu lokumla giderler. Sünnet olacak çocuk ailenin tek çocuğuyrsa mutlaka kan akıtılması gerekir. Genellikle çocuğa kurban olsun diye horoz kesilir ve bu kesilen horoz sünnetçiye hediye edilir (Aysel SÜMERTAŞ).

Sünnet etme vakti geldiğinde çocuk muhtelif suretlerde avutulmaya başlanır ve ayak gürültüleriyle karışık bağırmalar arasında “muştuluk” denerek çocuk sünnet edilir. Eğer, sünnet düğünü evlenme düğününe denk gelirse sünnet işi Cuma günü yapılır (Özer 1946:35).

Sünnet esnasında odada sadece erkekler bulunur, kadınlar odaya girmez dışarda beklerler. Sünnet işlemi tekbirlerle yapılır. Hatta sünnet işlemi bittikten sonra genellikle çocuğu rahatlatmak için “Oldu da bitti maşallah, damat olur inşallah” diye tekerlemeler de söylenir. Sünnet olan çocuk yatağına yatmadan önce dışarda bekleyen çocuklara mendil atar. Mendilin içinde elma, para ve çeşitli çerezler bulunur. Çocuklar mendil kapmak için yarışır. Mendilini atan çocuk yatağına yatırılır. Sünnetçiye de bahşişi, havlusu eğer kesildiyse horozu verilir. Düğün yemeğinden ikram edilir. Hayır dualarıyla yolcu edilir. Sünnetçi çocuk iyileşinceye kadar birkaç defa daha kontrole gelir (İsmail YAŞAR).

Sünnet olan çocuk mendil attıktan ya da çocuğun ailesi müjdelik olarak avluda bekleyenlere şeker ve para sepince herkes sevinir. Çocuklar kendi aralarında “Yumurtanın sarısı, gitti pipinin yarısı” diye bağırlar (Hakkı ÇAKMAK).

3. Loğusa ve Çocuğun Birlikte Yer Aldığı İnanış ve Uygulamalar

a. Doğum Ziyareti

Balıkesir ve çevresinde doğumun hemen ardından yeni doğan bebek ve loğusa hem etraf hem de ailesi tarafından ziyaret edilir. Bu ziyarete “doğduluğa gitme, loğusa görümlülük” gibi isimler verilir. Ziyarete gelenler genellikle bebek için hediyeler getirirler. Bu hediyeler arasında altın künye, küpe, bilezik; giysi, oyuncak, nazar boncuğu, para gibi şeyler vardır. Anneye ise hediyeyle ziyade sütünü arttırması gayesiyle nişasta peltesi, süt, çeşitli tatlılar ve helva getirilir.

Lohusalık, kadının doğumundan 40. gününe kadar geçen zamanki durumuna verilen addır. “Anadolu’da yeni doğum yapmış kadına: “lohusa, loğsa, doğaz kesen, emzikli, nevse” gibi adlar verilir. Halk arasında yeni doğum yapmış kadına yaygın bir ifadeyle “lohusa” denmektedir.” (Örnek, 2000: 143).

Gagavuzlarda da lohusaya doğumdan üç gün önce, üç gün sonra su verilmez, uzun süre yikanmasına müsaade edilmez (Kalafat: 1998:103). Türkmenlerde de lohusa üç gün su içmekten alıkonulmaktadır (Yalman (Yalgın), 1993:218).

Loğusanın ve çocuğun vücudunun sıcak tutulmasına gayret edilir. Loğusa her şey yiyemez. Kendini toparlaması için ve sütünün bir an önce gelmesi için özel olarak hazırlanmış bulamaç, dolaz gibi özel hazırlanmış yiyecekler yedirilir, üç gün boyunca soğuk su içirilmez ve ekmeğ verilmez.

Doğumdan hemen sonra akrabalar ve komşular loğusaya "geçmiş olsun" ziyaretine gelirler. Genellikle bu ziyaretler sırasında loğusaya bulamaç ve dolaz getirilir. Loğusa ziyaretine gelenlerin âdetli olmaması, temiz olması gerekir. Doğumdan sonra loğusa şerbeti kaynatılır. Bu sıcak içecek üstü cevizli bir şekilde gelenlere ikram edilir. Kaynardan loğusaya da bol bol içirilir. Bu şekilde loğusanın güç toplaması ve sütünün bol olması amaçlanır. Tüm bu uygulamalarda, doğumdan sonra zayıf düşen anneyi hastalıklardan ve diğer kötü durumlardan koruma ve eski gücünün geri kazandırma düşüncesini görmekteyiz.

Çocuk doğduktan sonra kadına (lohusa) adı verilir. Loğusa olan kadın birçok bakıma muhtaçtır. Doğumu işiten hısımlar ve akraba, dostlar, kadınlar ilk defa lohusaya

göz aydınına gider. Mevsim kış ise gelenlere tarçın, şekerden ibret ve loğusa şerbeti denilen kaynamış bir şerbet verilir. Mevsim yaz ise renkli bir şurup ikram edilir. Doğumun ikinci günü loğusa evine hısım akraba ve dostlar yemek götürür. Bu adet loğusa evini sevindirmek içindir. Üçüncü günü loğusa evine yabancı hiç kimse gidemez. Yalnız münasip kimseler çağırılır. O gün bazı yerlerde loğusanın gelinlik cihazı-çeyizinin serilmesi adettir (Özer 1946: 9).

Balıkesir ve havalisinde umumiyetle loğusaya doğuma hediye götürmek adettir. Herkes vakit ve haline göre elbise, şeker, para, altın vesaire hediyelerle doğum evine gider (Özer 1946: 10).

Ertesi gün çocuğa akrabaları (yakıları daha önce gelir) gelerek çeşitli eşyalar takarlar, para verirler. Bu sırada dualar ve bazı sözler söylenir. Çocuk kız olmuşsa “İnşallah anası gibi güzel olur”; erkek olmuşsa “İnşallah babası gibi yiğit çıkar” derler. Yaşının uzun olmasını sağlık verirler (Turan 1978:91).

Loğusa devrinde yani ilk (göz aydın) ziyaretinden üç gün sonra hakiki ve hediyeyle ziyaretler başlar. Loğusa, ziyaretçileri (loğusa yatağında) kabul eder. İlk hediye çocuğun ev içindeki aile efradı tarafından verilir. Bazen hediye olarak bir mal bağışlanır. Komşu ve akrabaların ziyaretleri güler yüzle karşılanır. Her gelen bir tepsi içine konmuş ve üzerine havlu örtülmüş yemek ve hediyeler getirir. Hediyeler, elbiseler, kumaş, çorap, mendil, patik, para, altın v.s.’dir. Bu hediyeler bir karşılıktır. Hediyelerin evvelce götürülen hediyelere karşılık olup aynı kıymette olması lazımdır (Balkır 1935: 8-9).

Doğumun üçüncü gününde düzenlenen merasime hısım, akraba, komşular toplanır. Ayrıca tefçi, dümbelekçi de tutulur ve adeta bir düğün vaziyeti alınır. Yemekler yendikten sonra çocuk okunarak üflenerek maşallahlarla hazırlanmış beşiğe konur. Bu işlerden sonra davetliler getirdikleri muhtelif hediyeleri loğusanın başı ucuna bırakırlar ve bir müddet sonra da evlerine dönerler. Bu uygulamada sadece loğusanın değil çocuğun da etkili olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Loğusa ziyaretine gelenlere yapılan ikramlarda ya da beklenen hediyelerde bebeğin cinsiyeti önemlidir. Örneğin,

ocuk eğer kızsaa gelenlere çikolata, oğlansa lokum dağıtılır. Ayrıca ziyaretçilerden kız çocuğuna veya erkek çocuğuna uygun hediyeler beklenir (Aa 2005: 27-28).

Doğumdan sonra ziyarete gelenler bebeğe “doğduluk”; anneye de sütü bol olsun diye sıcak pelte getirirler (Ayđe YAŞAR).

Ay hali olan kadınların loğusa görmeye gitmesi iyi sayılmadığından böyle kadınlar gelseler de içeriye davet edilmez ve alınmazlar. Eğer içeriye gelirlerse onlarla beraber kötü ruhların ve Şeytanın da içeriye gireceğine ve anne ile bebeğine ulaŐacađına inanılır. Kötü ruhların ve nazarın bebek ile anneye ulaŐmaması için bebeğin ilk kakası bir bez içine sarılır ve evin giriş kapısının üstüne asılır. Böylelikle eve girenlerin nazarı bu kakada toplanmıŐ ve kötü ruhlar bertaraf edilmiş olur (Müberra OLGUNSOY).

Bu uygulamayı içeriği açısından sihri uygulamalardan ayıran pek bir Şey yoktur. Bebeğin ilk kakası bir sihir objesi olarak evin kutunun artmasında yani kötü ruhlara karşı savunma mekanizmasının tetiklenmesinde anahtar rodedir. Bunun yanında annenin de uygulaması gereken bazı kurallar dizisi vardır. Anne kendisini ve bebeğini ziyarete gelenleri “güle güle” diyerek uğurlamaz. Aksi taktirde sütünün de onlarla beraber gideceğine inanır.

b. Nazar

Dilimizde “göz, bakma, bakış, fikir, dŐunme, mülahaza, niyet, dikkat, iltifat, teveccüh...” anlamlarında kullanılan Arapça asıllı bu kelime, gözden geçtiğine inanılan bir etki ya da hastalığın da adıdır. Nazar kelimesi Türkçede kem göz manasına da gelmekte ve daha ziyade “gelme, uğrama, değme, etme” fiilleriyle birlikte; “nazara gelme, nazara uğrama, nazar değme ve nazar etme” Şeklinde kullanılır.

Bakış anlamındaki Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakıŐlarındaki zararlı g ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir

etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır Türkçe'de. Herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” deyiimi kullanılır: Örneğin sapasağlam bir çocuk hasta düşüverince, bir aile içinde veya iki dost arasında bağılık, düzen bozuluverince... “Kem söze uğradı” deyiimi de aynı anlama gelir. Açık, çiğ mavi gözlerde nazar gücü olduğu sanılır ve herhalde bu ilkeye dayanılarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermekten hoşlanan kimseler olduklarına inanılır, bu, gerçeklere aykırı olsa bile. Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da yaygındır. Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklarla, güzellikleri, hünerleri herkesin hayranlığını uyandırmış kişilerdir; çünkü çocuklar zayıf mahlûklardır, çabuk etkilenebilirler; güzeller, hünerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını kamçılar. Bu kötü duygular göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar. Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir olay değildir: Mal, mülk, hayvanlar (özellikle at, inek gibi büyükbaş hayvanlar), evler de nazara uğrayabilir. Durup dururken hastalanan veya sakatlanan at, sütü azalveren inek, bereketli beklendiği halde kıt edilen yıllık mahsul vb. için de “nazara geldi”, “nazara uğradı” yargısı verildiği olağandır. Hatta aile içindeki düzen, iki dost arasındaki sevgi bağı gibi başarı ile yürütülen bir iş de nazara uğrama sonucunda bozulabilir. Halk içinde bazı kişilerin, sebebi bilinmeyen olağanüstü ölçüde “nazar” güçleri olduğuna inanılır: Bakışı ile bir atı yüz, iki yüz, üç yüz metreden “çatlatabileceği”ni ileri süren ve bunu ispatlayan kimseler üzerine hikâyeler anlatılır. Nazar, kıskançlık gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi, özellikle kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularından da gelebilir; bu türlü nazardan en çok çocuklar etkilenirler; onun içindir ki ananın, babanın çocuğuna fazla düşkünlüğü iyi sayılmaz (Boratav, 1984: 126-127).

Gerek folklor olarak gerekse dini bir inanç olarak dünyanın hemen hemen her yerinde milyonlarca insan nazarı tanımakta ve ona inanmaktadır. Genellikle bu inançların temelinde şer güçlerin ya da benzer olumsuz canlı ve cansız varlıkların insanları kötü etkileyeceği fikri vardır. Doğumdan sonraki dönemde de loğusa kadın ve özellikle de bebek bu etkilerden uzak tutulmalı ve koruma altına alınmalıdır.

Nazar olgusunun gerçekleştiğini belli eden bir takım görüntü ya da durumlar fark edildiğinde tedbir mekanizmaları da devreye girer. Dolayısıyla nazar konusunda ilk

aşama nazarın belli olması, ikinci aşama ise nazarın yok edilmesi ya da sağaltma işlemlerinin uygulamaya konulmasıdır.

Çocuk sık sık ağlarsa ya da sürekli olarak ağlarsa, sık sık esner, ateşlenir ve huysuzlanırsa nazara gelmiş demektir (Örnek1979: 240). Nazar değmiş çocuğun kirpikleri tortop olur, çocuk gözleri aralık uyur (Örnek 1979: 241-242).

Çocuğu nazardan korumak için çocuğun omzuna, görünür yerine, gömleğinin içine mavi boncuk, nazarlık muskası, maşallah takılır. Yatağına, yastığına, odasına Kur'an, iğne, makas, bıçak, demir parçası, soğan, sarımsak kabuğu, kekik otu, iğde dalı, tosbağa (kablumbağa) kemiği, tazı boncuğu (küçük deniz kabuklarından yapılan boncuk), süpürge, ekmek, şap, çörek otu dikilir, asılır, konur. Tütsü yapılır (Örnek 1979: 242-243).

Göz değen çocuk uyku uyuyamaz; fazla esner, gözleri yaşarır, süzülür, sıkıntı içinde kalır, üzerine durgunluk gelir, neticede çarpılır ve ölür (Acıpayamlı 1962: 1).

Misafir gittikten sonra çocuk ağlamaya başlarsa bu durum çocuğa nazar değmiş olduğuna işaret sayılır (Acıpayamlı 1962: 1).

Halk arasında çoğunlukla ani baş ağrısı biçiminde bir belirti ile kendini gösteren rahatsızlıklar nazarla ilintilendirilir. Nazar sebebi rahatsızlığın diğer belirtileri de şunlardır: Uyku kaçar, göz yaşarır, insan sık sık esner, baş dönmesi, baş ağrısı, ateşlenme; küçük çocuklarda devamlı ağlama gibi haller görülür. Akabinde vücut zayıflar, hasta durgunlaşır. Zamanla vücutta çarpılmalar meydana gelir, bu durum öldürücü de olabilir.

Nazardan korunmak için ya da nazarı sağaltmak için Balıkesir'de çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Mevcut itikatlara göre çocuğu "nazar" denilen afetten korumak lazımdır. "Nazar ermesi" çok mühim bir iştir. "Allah nazardan saklasın" (çocuk çatlar, çarpılır) sözleri birer itikat masulüdür. Bunun için yeni doğan çocuğun sağ omuzu üstüne (kundak üstüne) mavi boncuk, altın, kurt dişi bir nevi deniz hayvanatının kabuğundan yapılmış bir nazarlık takılır. Bunu taşıyan çocuğa katıyen

(nazar-göz) değmez diye itikat edilir. Bundan başka nushacıların yazdığı nushalar da haylice müessirdir. Suret-i mahsusada yapılmış mezkur nushalar çocuğun takyesinin içine yahut göğsüne asılır ve bunun manevi tesiriyle çocuğa nazar değmez diye inanılır. Kundak çocuğunu gören herkes “Maşallah” demek mecburiyetindedir. Demezse çocuğun ailesi onlara haklı olarak darılır (Anin ani maşallah) desene diye çekişirler (Özer 1946: 13).

Loğusaya ve bebeğe nazar değmesin diye çitlembik ağacından yapılan nazarlık takılır. Kırk bir tane çörek otu okunup çocuğun ve annenin başucunda bir yere konur. Çocuğu nazardan korumak için çitlenbikten nazar boncuğu yapılır, mavi kumaştan içine çörek otu konur, nohut büyüklüğünde yapıp çocuğun omzuna takılır (Aça 2005: 82).

Nazardan korunmak için üzerlik otu ya da tohumu kullanılır (Bedia OĞUZ).

Üzerlik Balıkesir’de nazardan korunmak için sıkça kullanılır. Aslında üzerlik ve nazar ilişkisi sadece Balıkesir’e mahsus değildir. Nazar değdiği düşünölen çocuk ya da yetişkinlere üzerlik tütsüsü yapılmakta bu tütsüleme esnasında da çeşitli kalıpsal tekerlemeler tekrarlanarak nazardan kurtulmak için bir nev’i büyüsel eylemler gerçekleştirilmektedir. Üzerlik tütsülemesi sırasında şöyle tekerlemeler söylenir:

Üzerliksin havasın
Her dertlere devasın
Ak göz kara göz
Mavi göz yeşil göz
Sarı göz ela göz
Hangisi nazar etmişse
Onların nazarını boz
Üzerlik, yüz bin sağlık
Gitsin kemlik
Gelsin eylik
Güzelere nazarlık
Çirkinlere mezarlık

Üzerlik kürsün eğer nefes koyup gitmezsen
Sıcak ekmek vermeyenin
Vebali sende olsun

Eş eşikten
Beş beşikten
Yassı dilden
Yaman gözden
Allah saklaya

Her dertlere devasın
Hangi evde yanarsan
Kazaları belaları savarsın
Ak göz, kara göz, mavi göz
Denizdeki balıklar
Üstümüze söyleyen alıklar
Çatlasın patlasın kül olsun

Üzerliksen havasan
Her dertlere devasan
Çıtır pıtır ettikçe
Kadayı belayı savasan
Sivri s...ten
Yassı a...dan
Üç eşikten
Beş beşikten
Taklaayn, ha taklaayn
(Duymaz 2002: 246-248).

Benzer tekerlemeler yine nazara karşı kullanılan çörek otu ile ilgili de mevcuttur:

Çöre otu kara, ben kara
Ben boyamadım kendi kara
Kem dilden kem gözden
Mavi gözden, yeşil gözden, kara gözden
Nazar değdi ise çatlasın patlasın
Kaf Dağının ardına atlasın
(Duymaz 2002: 248).

Çocuğa nazar değmesin diye giydiği çamaşırlar ya da özellikle iç çamaşırları tersinden giydirilir. Yüzü ve kulağının arkasına kazan karası sürülür (Ayşe YAŞAR).

Loğusa odasına giren ve bebeği gören kimse:

Tu...Maşallah...Fetebarek Allah....demelidir (Acıpayamlı 1963: 2).

Nazar değen çocuk okutulur. Çocuğun anne veya ninesi:

“Fatma (şüphelenilen kimsenin ismi) çocuğa baktı da Maşallah demedi, okuyalım” der (Acıpayamlı 1963: 5).

Çocuğa nazar değmesin diye üzerine çörek otu ve çertlemikten yapılmış nazarlık takılır. Yıldızı yeni olanların nazarı çok değermiş. Hatta bu kişilerin nazarı çocuğu çatlatır öldürürmüş (Medine DOLANBAY).

Çocuğa nazar değmemesi için küçük kurumuş salyangoz kabuğundan ve iğde çekirdeğinden nazarlık yapılır ve çocuğa takılır. Beşiğine Kur’anı Kerim, çörek otu ve çeşitli nazar boncukları takılır (Müberra OLGUNSOY).

Nazardan korunmak için acı sarımsak başı kullanılır. Acıya nazar ermez diye sarımsağın en kafa yeri bıçak ile kazınır. Sonra ortasından iğneyle delinir ve yanına gök boncuk takılır. Bir mavi beze de kırk bir tane çörek otu çıkılanıp hepsi beraber çocuğun omzuna takılır (Emine BİRLİK).

Yeni doğan çocukta nazar şüphesi uyandıgı zaman ocakta iyice kızmış bir teneke üzerinde kurşun eritilerek, çocuğun üzerine siyah bir bez örtülür ve üstüne bir bardak su tabak içine dökülür. Sonra da eritilen kurşun suyun üzerine atılır. Eğer kurşun, iğne gibi dağılırsa çocukta nazar olduğu anlaşılır. Top şeklini alırsa nazar olmadığı anlaşılır. Nazar olduğu anlaşılırsa dua okunur, çocuk üflenir nazar giderilmeye çalışılır. Çocukta yine nazar şüphesi uyanırsa tuz tavada iyice kavrulur bir kabın içindeki suya dökülür. Tuz patlamazsa nazar yoktur, patlarsa nazar olduğu anlaşılır. Yine dua okunup çocuk üflenir (Turan 1978: 92-93).

Çocuğa nazar değmesin diye nazar muskası, çertlembik, nazar boncuğu takılır (Hatice UÇAR). Çocuğa nazar ermesin diye çam kozalağının bir turnağı, leylek kemiği, göz taşı (beyazdan), karanfil, çertlemikten oluşan nazarlık takılır. Çocukla bir düğüne gidildiği vakit çocuğa nazar ermesin diye düğün kazanının karasından çocuğun eline yüzüne kara çalınır. Yeni doğum yapmış annenin de eli yüzü karalanır ki onun da sütü kesilmesin. Çünkü nazara gelen loğusanın sütü kesilir (Kıymet SÖYLER).

Çocuğa nazar değmesin diye beşiğine Yavaşca Hoca'nın toprağından bir çık yapıp konur (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuğa nazar değmemesi için doğduktan sonra üzerine yedi kat mavi çember örtülür. Yedi kattan ışık giremez, ışık giremediği için bakış da giremez. Böylelikle çocuk kötü bakışlardan korunmuş olur (Emine ÇAKIR).

Anne ile bebeğe nazar değmesin diye gök boncuk, çertlemik, develik kemiği ile hazırlanmış nazarlık takılır. Dağlarda yaşayan ve maymuna benzeyen develik hayvanı öldürülür. Hayvanın kemiği gök boncukla beraber bir kumaşa sarılır ve çocuğun omzuna takılır. Bunun dışında çocuğu nazardan korusun diye omzuna yılan başı takılır. Çocuk nazara gelip hastalandıysa hocaya götürülüp okutulur. En çok kadın şeytandır derler. O yüzden bazı kadınlardan özellikle de çakır gözlü kadınlardan kendini koru derler. Mesela ben kendin ufaktım doğum yaptığım zaman. Çocuğum büyük doğdu. Çakır gözlü bir kadın, "Sen ufak tefeksin ama çocuğun kocamanmış" dedi. Çocuğum o zaman bir hastalandı, hastaneye zor yetiştirdik. Hastanede de iyileşmedi. Büyükler,

çocuğa nazar değmiş dediler. Köyden kadının ayakkabısını çaldırıp getirttik. Avlumuzda yakıp çocuğu dumanına tuttuk. O zaman çocuğumun hastalığı geçti (Nuray KONAK).

Nazar boncuğu yapmak için yedi ya da kırk tane çörek otuna çeşitli dualar okunur. Sonra okunan çörek otları bir tülbent içine sarılarak çocuğa takılır. Meşe ağacının palamutlarının şapkaları ile meşe dallarından çeşitli şekillerde yapılan nazarlıklar da çocuğu nazardan korur (Fatma AYGÜL).

Çocuğa nazar değmesin diye nazarlık yapılıp takılır. Nazarlıklar genellikle leylek kemiği, Üzeyir tohumu, çörek otu, soğan kabuğu, sarımsak kabuğundan çıkınlanarak yapılır. yapılan çıkın çocuğun omzuna asılır (Hatice DOLANBAY).

Nazardan korunmak için çocuk evden dışarı çıkarı çıkarılırken iç çamaşırları ters giydirilir. Boynuna gök boncuklu kolye takılır. Omzuna çertlemik ağacından nazarlık takılır (Havva SÖZDEMİR).

Çocukları nazardan korumak için çertlemik dalından yapılan “maçul” takılır. Bu nazar dalının yanına bir de gök boncukla nazar muskası ilgilenir (Nefize Kurtçuoğlu).

Nazar değen çocuğun yüzü yıkanır (Fatma ÇEVİREN).

Çocuğa nazar değmesin diye mavi mendilli, gök boncuklu ve çetlemikli nazarlık takılır (Zeliha KÖSE).

Çocuğa nazar değince yüzü yıkanır sonra annesinin şalvarının anıyla (orta yeriyle) çocuğun yüzü silinir. Arkasından yüzüne tencere karasından siyahlama yapılır (Ayşe YAŞAR).

Nazar değmiş çocuğu iyi etmek için mum eritmesi yapılır. Çocuğa kimin nazarı değdiyse anlaşılır. Önce çocuk oturtulur, üzerine bir ferece örtülür. Başının üstüne suyla dolu bir kap tutulur. Bir mum yakılır ve suya eritilir. Suda mumun aldığı şekle göre çocuğa bir kadının mı, erkeğin mi nazarı değdi anlaşılır. Hatta arkasında çocuklu kadın

şekli bile çıkar. O zaman da çocuğa çocuklu kadın nazarı değmiş denir. Mum eritmesinden sonra çocuk nazardan kurtulur (Ayşe SAVRAN).

Eve gelen misafirlerin çocuğa nazarı değmesin diye “eşik kesme” yapılır. Misafirler evden ayrıldıktan sonra anne elinde bıçakla evin giriş kapısının eşiğine gelir. Bıçağı eşiğin üstünde gezdirir ve eşiği kesip tılsım yapar. Bundan sonra evde misafirin nazarı barınmaz (Hanife ÇAKMAK).

Nazar değen çocuğun başı ağrır. Çocuğa nazar duası okunur. Yedi defa Nas Suresi ile yedi defa Felak Suresi okunup çocuğa üflenir. Sonra da üç defa çocuğa tükürülür. Tükürüldükten sonra çocuk poposunu kımıldatır, arkasından kalkıp yüzünü yıkar (Ayşen ZEYBEK).

Çocuklara mavi boncuk takılırsa nazar değmez (Emine ÇAKIR).

Çocuk gezmeden geldiğinde beşiğine yatırılmadan okunur, yüzü yıkanır sonra yatırılır. Çocuğun yanından defne ağacından düzölmüş ve gök boncuk takılmış nazarlıklar eksik edilmez (Feride ÇELİKALP).

Nazarlık yapmak için kırk bir tane çöre otuna tek tek besmele çekilir ve bir beze bu çöre otları bağlanır. Sonra yapılan nazarlık çocuğun omzuna ya da yeni doğum yapmış kadının kazağının içine göğsüne yakın takılırsa nazardan korur (Gölay AYDOĞAN).

Çocuğa nazar değmesin diye nazarlık yapılır. kırk bir çörek otuna Ayetel Kürsi, Elham ve kırk bir defa da İhlas Suresi okunur. Hepsine ayrı ayrı üflenir. Çörek otları yedi kat poşete sarılır. Arkasından bir bez içine çıkılanıp çocuğa takılır (Gölsevım ASLAN).

Çocuklara nazar değdiğinde hocalara okutulur. Dağda çobanlık yapanlara çitlemik çetelesi yaptırılır. Nazardan korunmak için bu çeteleler çocuğa takılır (Gölizar SOYDAN).

Çocuğun koluna gök boncuk bağlanıp takkesine de nazar muskası takılırsa çocuk nazardan korunmuş olur (Ayşe AYDOĞDU).

Nazardan korunmak için kuşaktan bir parça iplik koparılır. Yakılarak çocuğun burnuna koklatılır. Yakılan iplik parçasının dumanı çocuğun üzerinde gezdirilir. O zaman nazarın değmesi engellenmiş olur (Ayşe AYDOĞDU).

Çocuğa nazar değmesin ve çocuk kem gözden korunsun diye nazarlık yapıp çocuğa takılır. Çertlemik ve karanfilden yapınla nazarlıklara “boy” denir. Boyun yanına bir de taş boncuk dikilir, çocuğun omzuna asılır. Bir de nazar değen çocuğa Elham, Felak ve Nas sureleri okunur (Fatma GÜNEŞ).

Çocuğa nazar değdiği zaman yedi defa Felak suresi okunur. Eğer okuyan kişi okurken çok fazla esnerse ve gözlerinden yaş gelirse çocuğa gerçekten çok nazar değmiş demektir. Okuma bittikten sonra çocuğun yüzüne tükürülür, çocuk poposunu oynatır ve yüzünü yıkarsa nazar geçer (Ayşe YAŞAR).

Çocuk çok ağlamaya başlarsa ve uyku uyumazsa nazara gelmiş demektir. Böyle çocuk okutulur. Nazar muskası yazdırılır ve çocuğa takılır. Evin eşiğine parmak atılır, eşikten bir parça toz alınır. Parmak çocuğa yalıtılır. Çocuğun yüzü yıkanır, yüzünden süzülen yıkama suyundan çocuğa üç yudum su içirilir (Ayşe TAŞKIN).

Bir kimse cebinde yedi çörtük otu, sarımsak başı ve kahve çekirdeği taşırsa nazar değmez (Balkır 1935: 198). Güzel ve tombul bir çocuk görüldüğü vakit methederek “kırk bir buçuk kere maşallah” demek lazımdır. Aksi halde nazar değer (Balkır 1935: 102).

Çocuk herkesten saklanırsa nazar değmesi olmaz. Yani yeni doğan çocuk herkese gösterilmez. Eğer bir toplulukta görüldüyse ve birinin nazarından çekiniliyorsa o kadına da ayıp olmasın diye orada bulunan bütün kadınların şalvarından birer pılçık koparılır. Çakmakla bu pılçıklar yakılır, çocuğun burnuna kokutulur. O zaman nazar değmez (Kadriye DEDE).

Çörek otu, çitlembek karıştırılıp bir çığıya bağlanır, çocuğun yeleşine takılır. Böylelikle çocuk nazardan korunmuş olur (Muhsine MANCIR).

Çocuğa nazar değmesin diye çocuğun serçe parmağı küle sokulur. Bir poşet içine kül bağlanır. bu torba çocuğun olduğu odadaki ocağın başına asılır. Ya da çocuğun bulunduğu odanın içine kül sepilir, çocuğun elleri ve yüzü küllenir (Zeynep AKÇAKAYA).

Gelen misafirler, çocuğa nazarlari değmesin diye serçe parmaklarını çocuğun ağızına çalarlar. Yani serçe parmaklarını çocuğun ağızına sokup çıkarırlar (Zeynep AKÇAKAYA).

Misafirler gittikten sonra nazarlari çocuğa değmesin diye çocuk misafirin kalktığı yerde üç defa yuvarlanır (Zeynep AKÇAKAYA). Yine misafirlerin uçkurlarından pılık alınıp çocuğun burnuna tütetme yapılır. Tuz patlatılır, suyun içine atılır. Tavada tuz kavurular arkasından çocuğun üstüne bürüme yapılarak tavadaki tuz tepesinde suya dökülür. Orda tuzların patır patır patladığı duyulur. “Annam çok nazar değmiş bu çocuğa” denir (Zeynep AKÇAKAYA).

Çertlemik çentilir, yağda kavurular rengi koyulsun diye. Sonra sarımsak kafası ve çörek otu ve gök boncukla çıkınır ve çocuğun çiyinine dürtülür (Zeynep AKÇAKAYA).

Gelen misafirlerin nazari değmesin diye çocuk, misafirler gittikten sonra yıkanır. Yıkama suyundan çocuğa bir avuç su içirilir (Cevriye YANIK).

Çocuğa nazar değip hastalanacak olursa tuz patlatma yapılır. Tecrübeli bir kadın, aynı büyüklükte beş veya yedi parça tuz alarak bir tava içine koyar. Tavayı ateş üzerinde tutmak suretiyle tuzları iyice kızdırır. Bu sırada kendisine nazar değen çocuk, yüksekçe bir yere oturtularak üstüne beyaz bir örtü örtülür; başına, içinde su dolu bir tas

bulunan elek tutulur. Adı geçen kadın, kızgın tuzları tastaki suyun içine atar. Aynı anda orada bulunan kadınlardan biri:

“*Ne yapıyorsun?*” diye sorar. Bu soruya tuzları atan kadın, eliyle beyaz örtünün altında duran çocuğu göstererek:

“Bu ocuğa gzedenlerin gözlerini patlatıyorum” şeklinde cevap verir. Bu sefer ikinci kadın:

“Patlasın gitsin...”der.

Yukarıdaki konuşma üç defa tekrar edilir. Suya atılan tuzlar ne kadar gürültü ile patlarsa çocuğa o kadar nazar değdiğine yorulur (Acıpayamlı 1962: 5).

Nazar değmiş çocuğa en çok yapılan sağaltma işleminin kurşun dökmektir. Kurşun, izinli ve ocaklı kadınlar tarafından dökülür. Bu gibi kadınlar, yanlarında özel bir çanta taşırlar. antada kurşun eritmeye mahsus tava, bir su tası, temiz bir peştemal ve bir miktar kurşun bulunur.

Nazar değen ocuk bir yere oturtulur. zerine peştemal örtülür. Başına kalbur tutulur. Kalburun içine bir parça ekmek, kur’an, ters vaziyette ayna, içi su dolu bir kap konur. Bu sırada kurşun tavada eritilir. Eriyen kurşun,

“*Benim elim değil, Fatma anamızın eli*” sözleriyle birlikte ve besmele çekilerek içinde su bulun tase dökülür. Bu işlem üç defa tekrarlanır. Bundan sonra kurşunun içinde almış olduğu şekle bakılır. Eğer kurşun girintili ıkıntılıysa çocuğun tehlikeyi atlatmış olduğu kanısına varılır; kurşun düz ve kaypak ise çocuğun durumu ciddidir. Kurşun dökmenin faydası olmamıştır.

İçine kurşun dökülen suya gelince bir dört yol ağzına dökülür veya çocuğun alınına, yanaklarına, boynuna, avuç ilerine, ayaklarına sürülür. Eleğin içindeki ekmek ise, tastaki kurşunlu suyun içine batırıldıktan sonra veya batırılmadan köpeklere atılır (Acıpayamlı 1962:6)

Nazardan korunmak için nazarlık yapımında Balıkesir’de genellikle çitlembik ağacından yararlanıldığı gözlemlenmiştir. Balıkesir bölgesinde “Çitlembik, Melengiç, Çetlemik, Yağ Çetlemiği, Çitlek” adlarıyla bilinmektedir (Duymaz 2006: 376-377). Bebek ile nazar arasına konan birtakım engel maddeler arasında meyve veya meyve ağaçlarıyla ilgili parçalar da bulunmaktadır. Bunların başında iğde ve hurma gelmektedir. “Kabe Hurması”, “çitlik” veya “çitlembik” dalları da bu amaçla kullanılır. Bu maddeler nazarın öldürücü kuvvetini üzerlerine çekmekte, bu suretle çocuk tehlikeden uzak kalmaktadır. Orhan Acıpayamlı, bu maddelerin konması arkasındaki inanışın totem inancıyla ilgili olduğunu düşünmektedir. Tehlikelere karşı toteme ait bir parça taşımak, zamanla nazara karşı nazarlıkla korunma şekline girmiştir, yani tehlikeler nazar, totem parçaları da nazarlık olmuştur (Acıpayamlı 1963: 1-40). Bu tür uygulamalara Balıkesir’de de rastlanmaktadır. “Çitlembik” (çetlemik) ağacının dalı kertik kertik edilip nazarlık olarak kullanılmaktadır (Duymaz 2006: 387-388).

c. Kırklama

Loğusa ve bebeğin doğumdan sonraki kırk gün süresince içinde yer aldığı bir başka uygulama da kırklamadır. Doğumdan sonraki kırk gün içinde iki defa kırk hamamı yapılarak anne ve bebek yıkanır. Bu yıkanma sıradan olmaktan ziyade bir takım ritüeller dizisinden oluşan bir arınma terapisi.

Loğusa, doğumdan yedi gün sonra kırk basması tehlikesine maruz kalmamak için, kırklama adı verilen bir halk pratiğine tabi tutulur. Kısaca kırklanır. Kırklanan loğusa ile çocuk, loğusalık devrinin icap ettirdiği yasaklara uymak zorunda değildirler. Çevresinde bulunanlarla serbestçe temas edebilirler. Memleketimizde iki çeşit kırklama pratiği tespit etmiş bulunuyoruz:

Su yardımıyla yapılanlar,

Su kullanılmadan yapılanlar.

Bu çeşit pratiklerin kırk gün içinde arka arkaya iki defa yapıldıkları vakidir. Bazı yerlerde bunlara küçük kırk, büyük kırk gibi isimler verilmektedir. Her cins pratik arasında fark yok gibidir. Maksat loğusa ile çocuğu bazı tehlikelerden uzak tutmaktır. Yalnız ilk defa yapılan pratikler, yeni bir aleme dahil olan çocuk için mühimdir. Onu müz'ic etkilerden uzak tutmaktadır. İkinci defa yapılan pratiklere gelince çocuk ile loğusayı kırk günlük tehlikeler geçitinin pisliklerinden arıtarak onları yeni imkanlarla adı geçen aleme terk etmek amacını gütmektedir. Su yardımıyla yapılan pratikler, bozulmakta olan kırklama pratikleridir. İcraları:

Yıkanmadan önce ve sonra baştan aşağı su dökmek suretiyle olur. Loğusa ve çocuğunun başına dökülecek olan bu suyun temiz olmasına dikkat edilmekle beraber bazı yerlerde aynı maksat için pis su da kullanılmaktadır. İçine altın; gümüş; altın ya da gümüş küpe, yüzük; altın anahtar; ustura; yumurta; kırk adet buğday, çakıl, fasulye, fındık; demir anahtar konur. Tesbih gibi şeylerden biri veya bir kaç konan yahut loğusanın dört defa ellerini sokup çıkardığı kazan veya kurna içindeki su, kırklanacak kimsenin başına bardak, fincan, kaşık, taş, kabak, üsküre yardımıyla kırk defa dökülür.

Loğusa kırklandıktan sonra teşt içinde dizlerini bükerek çömelir. Dizlerinin üstüne üsküre kor. Bu sırada üskürenin içine arpalı ve buğdaylı su dökülür. Loğusa teştten çıkarken birbiri üzerine koyduğu ellerini omuz ve dizlerinin üzerine götürür. Bu hareket loğusaya üç defa tekrarlatılır. Ebe de her hareketi müteakip loğusanın ellerinin üzerine su döker, dua eder. Teşt içinde toplanan dualı su ahıra, beşiğe, eşiğe, kilere serpilir.

2) Çocuğu kırk günlük fasıladan sonra arınmış bir vaziyette ve yeni değerlerle hayat intikal ettiren kırklama pratiğinin susuz şekli aşağıdadır:

Beşiğin altına kaba bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelen kadınlarından ikisi, beşiğin sağ ve soluna otururlar. Sağdaki kadın başı kibleye gelmek şartıyla çocuğu kucağına alarak: "Sallu salavat sallu Muhammed diyenin akıbeti hayrolsun" der ve çocuğu beşiğin altından soldaki kadına yuvarlar. Soldaki kadın çocuğu derhal beşiğin

altından sağdaki kadına iade eder. Çocuk üç kere aynı şekilde yuvarlandıktan sonra, kırklama bitmiş olur (Acıpayamlı 1974: 93-96).

Doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için çok önemlidir. Anne ve çocuk için hassas olduğuna inanılan bu kırk günün sonunda ise, törenle ana ve çocuk kırklanır. Halk kültüründeki inanmalara göre, kırk günün sonunda, artık anne ve çocuğun tehlikelere karşı etkilenme güçleri azalmıştır. Toplumun her kesiminde, benzer veya değişik şekillerde anne ve çocuk kırklanır (Başçetinçelik, 1998: 80).

Kırklama âdeta suyun kutsiyetinden istifade ile manevi pisliklerden arınmadır. Doğum yapan kadın kirli ve cünüp olduğundan kötülüklere davet edeceğine inanılmakta, bu yüzden kırklanıp, temizlenmektedir (Altun, 2003: 104).

Balıkesir’de kırklamada loğusa ve çocuğun başına son derece temiz bir su kırk defa dökülür. Bu esnada tuz okunur. Bu tuzlu su ahır, eşik,beşik, kiler v.b. yerlere serpilir. Bunun nedeni, kırkın evi yani haneyi terk etmesidir.

Çocuk kırk günlük olduğu zaman içine su doldurulmuş bir leğene münasip bir altın konur. Çocuk merasimle ve bu suyla yıkanır. Buna, çocuğun “kırk hamamı” denir. Aynı şekilde loğusa kadın da içinde “kırk hamamı” yapılır. Ya evde yahut hamamda yapılırsa da loğusa yıkandıktan sonra yukarıda söylediğimiz gibi içinde altın bulunan leğendeki sudan kırk defa alınarak loğusanın başından dökülür. Loğusa “kırklanmıştır” denir. Loğusanın adağı varsa mevlit okutur. Yemek yedirir ve bundan sonra da serbestçe çocuğunu alarak evinden çıkar ve gezebilir (Özer 1946: 15-16).

Balıkesir’de kırklama işlemi iki defa uygulanır. İlk kırklama yirmi günlükken yapılır. Buna “yarı kırk, küçük kırk” denir. İkinci defa olarak da kırkinci günde yapılır. Buna da “koca kırk, tam kırk, büyük kırk” denir.

Kırklamayı genelde ailenin önde gelen kadınları ya da doğum yapan kadının kayınvalidesi yaptırır. Çocuk yirmi günlük ya da kırk günlük olduğu zaman bir leğene

kırk kaşık veya yumurta kabuğu ile kırk ölçü su konur. Arkasından suyun içine annenin alyansı, altın, para, tahta parası, demir kaşık ile kırk tane küçük çakıl taşı atılır. Çocuk bu suyun içinde yıkanır. Yıkama işlemi bitmeden önce daha önceden bir tas içinde eritilmiş tuzlu su ile de yıkanır ki ter kokmasın veya bedeni pişmesin diye. Tuzlamada tamamlandıktan sonra çocuk durulanır ve sudan çıkarılarak giydirilir. Leğende kalan suyla anne de yıkanarak o da kırklanır. Geriye kalan su ayak basmayacak bir yere dökülür. Suyun bazen çocuğun ömrünün uzun olması veya uzun boylu olması için selvi ağacının dibine; gül yüzlü, gül kokulu olsun diye gül dibine döküldüğü de görülmektedir (Muhsine MANCIR).

Kırklamada kız ve erkek çocukları açısından farklı bir uygulama da dikkat çekicidir. Kız çocuklar tam kırk günlükken yıkanır. Ancak erkek çocuklar kırk günden önce kırklanır. Bu da genellikle otuz dokuzuncu gündür. Bunun sebebi ise, erkek çocuğunun karında kız çocuğundan önce canlanmasıdır. Bir başka neden de erkeklerin büyüdüğü zaman cenaze namazlarına katılacak olmalarıdır. Eğer erkek çocuk kırk günden önce kırklanmazsa ağırkanlı olur ve cenaze namazlarına geç kalır. Bu da iyi bir şey değildir (Ayşe YAŞAR).

Umumiyetle loğusalar doğumdan kırk gün sonra hamama giderler. Bu hamam hısım akraba çağırılır. Hamamda loğusayı “ebe, tellak, ustalar” toplanarak yıkarlar. Güzelce ve peştelmalla evvela başını sonra da bütün vücudunu ovarlar. Hamamdan çıkarken bütün vücuduna “löhusa alati” denilen baharatla masaj yaparlar. Loğusa hamamdan çıkarken kurnadaki sıcak sudan kana kana içer. Bu suyun içinde de türlü türlü baharat vardır. Sonra loğusa dışarıya çıkar, giyinir, evine gider. Mevsim kış ise tandırlı döşeğe, değilse tandırsız yatağa yatar. Elbise değiştirir, istirahat eder (Özer 1946:9-10).

Çocuk doğduktan sonra ilk haftanın son günü kırklama yapılır. çocuk güzel bir şekilde yıkanır. Sonra bu suya altın bir parça, kırk defa batırılarak çocuğun başına dökülür. Daha sonra çocuk kız ise gelin olduğu zaman gelinlik, erkek ise damat olduğu zaman damatlık yakışsın diye güzel elbiseler giydirilir. Bu elbiseler çocuğun doğumundan önce hamile kadın tarafından veya hısım akraba tarafından hazırlanır.

Çocuk kırklama işine kadar odada yalnız bırakılmaz ve odadan dışarı çıkarılmaz. Kırklama ebenin en son yaptığı iştir. Bu yüzden ebe giderken hakkını helal etmesi söylenir. Para, yemeni, sabun gibi eşyalar ebeye hediye olarak verilir (Turan 1978: 92).

Kırklama iki defa hem anneye hem de bebeğe yapılır. Doğumdan sonraki yirminci günde “yarı kırk” ; kırkıncı gününde “tam kırk” olur. Kırklama yapılırken yıkama suyuna kırk taş atılır. Önce çocuk sonra da anne yıkanır. Sonra komşular ziyarete gidilir (Aysel SÜMERTAŞ).

Doğumdan sonra çocuk yirmi günü tamamlamadan önce tek sayılı bir günde kırklama yapılır. Mesela, doğumdan sonra on yedinci veya on dokuzuncu günde kırk banyosu yapılabilir. Kırk suyu hazırlanırken suyun içine altın bilezik ve yüzük atılır. Önce çocuk yıkanır, sarıp sarmalanır. Arkasından evinin kapısı kibleye açılan ve bakan bir haneye, aileye ziyarete gidilir (Fatma AYGÜL).

Kırklama doğumdan sonraki yirminci ve kırkıncı günde iki defa yapılır. sokaktan bir çocuk çağırılır. Çocuğun eline yumurta kabuğu verilir. Çocuk bir leğen içine kırk kabuk su sayıp döker. Su saymayı başkası yapamaz. Mutlaka bir çocuk saymalıdır. Sonra suyun içine altın bilezik veya yüzük ile bir gümüş para ve kırk taş konur. Bebek bu suda yıkanır. Kırklama suyu mutlaka ağaç dibine dökülmelidir (Nuray KONAK).

Çocuk yirmi günlük olunca kırklanır. Şeytanlara karışmasın diye kırk taşı su hazırlanır. O taşlardan şeytanlar çocuğa yanaşamazlar, eğer kırklamazsan çocuk hastalanır (Yurdanur ZEYBEK).

Kırk gün boyunca anne de bebek de yıkanırken yıkama suyuna kırk taş atarlar. O taşlar şeytanı bastırırlarmış. O taşları atmadan yıkanılırsa şeytan basarmış. Kırk suyunun yedi kapı önüne dökülmesi gerekir. Yedi kapı eşiği kırk suyunu gördü mü kırklar kaçarmış, çıkarmış. Bir de kırklamadan sonra komşularla kırk yumurtası değiştirilir (Kıymet SÖYLER).

Kırlama kırk gün dolmadan bir iki gün önce yapılır. Erken yapılması her zaman iyidir. “Kırk beni basacağına ben kırkı basayım” dersin ve otuz yedi veya otuz dokuz günlükken kırklamasını yaparsın. Kırlamada çocuğa abdest aldırılır. Kırk suyuna kırk tane taş, bir altın yüzük atılır (Hatice UÇAR).

Kırlama, kırk gün içinde yapılan banyolara denir. Çocuk üç günlükken, yedi günlükken, on beş günlükken, yirmi yedinci gün kırklanır. Kırk suyuna kırk taş, odunluktan kırılan kırk çaltı çubuğu, para, altın, yüzük, bilezik atılır. Kırlandıktan sonra çocuk güzel koksun diye kırk suyu gül dalının dibine dökülür. Annenin kırk suyuna kırk taş atılır ama diğerleri konmaz. Yine annenin kırk suyu gül dibine dökülmez, ayak altına gelmeyecek şekilde akıtılır (Ayşe GÖK).

Kırlama bir defa yapılır. Doğumdan sonraki kırkıncı günde kırklama suyu hazırlanır. Suyun içine taş atılır, bir de düğünlerde başımıza taktığımız gümüş paraların küçüklerinde “kırklık” atılır. “Kırklık”ta kırk tane gümüş para vardır. Bu suyla bebek ve annesi yıkanır. Anne, kırk gün içinde nereye ayak bastıysa ve hangi eve gittiyse kırklık suyundan oralara sepilir. Kırklık suyu sepilen evlere bereket gelir (Nazlı ALKAN).

Çocuğun doğumundan sonra iki defa kırklandığı görülür. Yirminci günde “yarı kırk” yapılır. Yirmi tane taş beyaz bir beze bağlanıp yıkama suyuna atılır. Kırkıncı gün aynı işlem kırk taş ile yapılır. Kırk günden sonraki yıkanmalarda artık taş konulmaz (Emine BİRLİK).

Kırk gün olunca çocuğu yıkamak için su hazırlanır. Suya kırk tane taş, kırk bir tane çörek otu atılır. Bebek ve anne bu suyla yıkanır. Arkasından evde ne kadar çamaşır varsa hepsi yıkanır. Yıkanmadık bir şey bırakılmaz. Kırklar kalmasın diye. Özellikle de ekmek minetlerinin yaygıları yıkanır. Ekmek hamuru da kırklanır. Yani yeniden maya tutulur. Maya tazelenir, eski maya kullanılmaz, evden çıkarılır. Kırk suyu evin bütün avlusunun etrafına dökülür, avlu boyunca (Medine DOLANBAY).

Kırlama yapılırken kırk tane taş bir beze çıkılır, suya atılır. Çocuk doğar doğmaz ilk kırklaması yapılır. Bir de kırk gün bitince kırklanır. Kırlama suyundan evin

içine, odalara, duvarlara sepilir. Bunu nedeni kırkın evden çıkması gerekliliğidir (Hatice DOLANBAY).

Kırklama yirmi ve kırk günlükken yapılır. Anne ve bebeğin yıkanmasına denir. Kırk suyuna bir altın para kırk defa batırılıp çıkarıldıktan sonra kırk birincide bırakılır. Bu suda önce bebek sonra da anne yıkanır (Emine ÇAKIR).

Kırklama “küçük” ve “büyük” olmak üzere iki defa yapılır. Kırk suyuna kırk tane süpürge çöpü, altın yüzük, gümüş küpe atılır. Önce bebek arkasından anne bu suyla yıkanır (Feride ÇELİKALP).

Kırklamada kullanılacak kırk suyuna gül, çiçek yaprağı atılır. Bunlar konulursa çocuk bütün ömrü boyunca güzel kokar. Kırk suyu kırk bardak suyla ölçülü olmalıdır (Gülay AYDOĞAN).

Kırklama iki defa yapılır. İlk kırklama 19 veya 21. günde yapılır. Kırk suyuna yarı kırkta 19. günse 19 taş, 19 tane süpürge çöpü, bir altın yüzük; eğer 21. günse sayılar 21 olmak kaydıyla konur. Bu suda çocuk yıkanır. Aynı sudan annenin eline de su dökülür. Anne suyu dirseğine akıtır. Sonra dirseğinden alıp 19. günse 19 yudum; 21. gün ise 21 yudum içer. Böylelikle annenin de sütü çoğalır. Tam kırk da 39 veya 41 günlükken yapılır. Yarı kırkta yapılan tüm işlemler sadece sayıları değiştirilerek tam kırkı da yapılır (Gülsevrim ASLAN).

Kırklamada konu komşu toplanır. Kırk gün içinde anne nereye gidip ayak bastıysa kırk suyundan oralara serpilir. Kırk konaklamasın diye, kalmasın, basmasın diye. Kırk suyuna fesleğen, çiçek ve bozuk para konur (Gülizar SOYDAN).

Çocuğun eşi benzeri olmasın diye kırklama tek sayılı günlerde yapılır. Kırk gün içinde bir 17. bir de 27. gün kırklama yapılır. Kırk suyuna süpürge teli, kırk taş, bir altın yüzük atılır. Bebek ve anne bu suyla yıkanır. Sonra kırk suyu ayak basmadık yere dökülür (Halise AYGÜL).

Loğusa kadın 21 günlük olunca yarım kırk çıkarılır. 20 adet çakıl taşı toplanır, içi su dolu kovaya atılır. Bu suyla loğusa banyo yaptırılır. Suya kırk taş ile bir tesbih atılır ve o suyla banyo ettirilir. Bütün bunlar lohusayı maddi ve manevi pisliklerden temizlemek için yapılır (Çelik 1997: 78).

ç. Kırk Basması / Kırk Karışması

Lohusa ve çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına halk kültüründe "kırk basması" adı verilir. Bu kırk gün içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için kırk gün içerisinde anne de çocuk da ziyarete gelenlerden korunur. Bu süre içerisinde anne ve çocuğun dışarıya çıkmalarına izin verilmez. Kendileri gibi kırklı kadınlarla ve kırklı çocuklarla karşılaşmaları önlenir (Başçetinçelik, 1998: 73-74).

Loğusa ile çocuğuna kırk gün içinde gelen hastalıklara umumiyetle kırk basması denilmektedir. Kırk basmasına tutulan loğusa veya çocuğu çok defa ölür (Acıpayamlı 1974: 85). Loğusa ve çocuğuna kırk basmaması için müracaat edilen pratikler arasında kırk içinde bulunan iki loğusa ile bunların çocuklarını; kırklı bir loğusa ile kırklı bir gelini karşılaştırmamak vardır (Acıpayamlı 1974: 86-87).

Bir çocuğu kırk basarsa, çamaşır kazanının içine su ile göğërçile konur ve çocuk da içine oturtulur. Kazanın altına bir iki çalı çırpı koyup yakarlar. Birisi sorar:

Abey gele ne pişiriyon?

Çocuk eti pişiriyom.

Çocuk eti pişer mi, kime?

Çocuk da kırk basar mı kime?

Bu muhavere üç defa tekrar edilir, çocuk kazandan çıkarılır ve gömleği değirmene atılır (Duymaz 2002: 251-252).

Kırkın bastığına inanılan anne ve çocuğu mumlu suyla yıkarlar, kurulamadan giydirirler. Bu hareketle kırk basmasından kurtulacaklarına inanırlar. Bir başka usulde: Taze bir mezardan makasla kırk kez toprak alınır. Bu toprak bir cami şadırvanının suyuyla karıştırılır. Elde edilen suyla anne ve çocuk yıkanır (Çelik 1997: 78).

İki kırklı kadın ilk kırk gün içinde bir araya gelir ya da karşılaşılırsa hangisi diğerinin üstüne vardysa ötekini kırk basar. Kırk basmasında anneye bir şey olmaz, çocuk zayıflamaya başlar. Kırk basması, “kırk ayırttırma” yaptırarak tedavi edilir. Kırk ayıran özel kadınlar vardır. Ama kırk basmasın diye iki kırklı kadın karşılaştığında ilik, düğme ya da iğne değiştirirler (Emine BİRLİK).

Loğusa kadın müddetini bitirinceye kadar bazı bakımlara muhtaçtır. Bunun tatbiki mevcut adet ve itikatların yerine getirilmesi çok lazımdır. Mesela, loğusanın bulunduğu mahalde, komşularda bir ölü çıkarsa, ölü evine giden herhangi bir kadın oradan çıktıktan sonra, başka bir eve gitmeyince, uğramayınca loğusanın evine gidemez. Giderse loğusaya görünürse loğusanın ya kendisi yahut çocuğu hastalanırmış (Özer 1946:9).

Yine komşularda herhangi bir gelin varsa loğusa gelin kırk gün birbirlerini göremezler. Görmemesi lazımdır. Aksi taktirde gelin, loğusa yahut çocukları mutlaka hastalanırmış diye itikat edilir (Özer 1946:9).

Bebek ilk üç ayda hastalanırsa, bebekle aynı günlerde doğmuş olan başak bir bebekle veya herhangi bir hayvan yavrusuyla (kedi, köpek ya da fare gibi) kırkının karışığına kanaat getirilir, çocuğun rahatsızlığı bundandır denilir. Çocuk kırk ayırma töreni yapılıncaya kadar sürekli ağlar, rahatsızlığı geçmez. Çocuğun kırkının karışık karışmadığını anlamak için bacaklarına bakılır. Çocuk sürekli olarak bacaklarını birbirinin üzerine atıyorsa o çocuğun kırkı karışmış denilir. Kırkı karışmış çocuğun yakınları tarafından kırk ayırması yapılır. Bunun için cumartesi sabahı güneş doğmadan önce kimse görmeden devamlı akan yedi çeşmeden su toplanır. Toplanan suyun içerisine bir eleğin tersi ile bir miktar kül elenir. Daha sonra bunun içine üç yolun kesiştiği bir yerden alınmış üç küçük taş atılır. Bu su ile çocuk yıkanır. Suyun dibinde

kalan kül, bir bez parçasına sarılarak çocuğun yastığının altına konur. Şayet çocuğun kırkı karışmış ise ertesi gün beze sarılı külden ince ince tüyler çıktığı görülür. Bu işlem üç cumartesi tekrar edilir. İlk hafta çok çıkan kıllar gittikçe kaybolur. Buna bakılarak hastalığın etkisini gittikçe kaybettiği söylenir. Kırk ayırmanın başka bir şekli daha vardır. Bu da yine cumartesi günleri yapılır. Cumartesi sabahı gün doğmadan önce yapılması gerekir. Bunun için de bir kap içine çorba kaşığıyla kırk kaşık su doldurulur. Suyun içerisine çocuğun annesi tarafından demir para atılır. Çocuk kapı eşiğine dikeltir. Ayaklarına kırmızı veya beyaz yün ipliği bağlanır. Üzerine bir ferece örtülür. Kaptaki suyun bir kısmı feracenin üzerine dökülür. Çocuğa aynı sudan üç yudum içirilir. Kalan suyun evin köpeği üzerine dökülmesi gerekir. Daha sonra ferace kaldırılır. Çocuğun ayaklarına bağlı olan ipler kesilir. Bu sırada ipi kesenin yanındakilerden birisi:

“*Ne kesiyorsun?*” diye üç defa sorar. Tedavi yapan kadın da:

“*Kırk kesiyorum*” diye üç defa tekrarlar, tedavi biter. Çocuğu alan annesi, arkasına bakmadan hızla uzaklaşır (Ünsal 1982: 7-8).

Çocuk kırk gün içinde yalnız bırakılmaz. Yoksa periler çocuğu değiştirirler, çocuğu kırk basar. Kırk basmasın diye çocuğun yanına kuran ve bıçak konur. Odada mutlaka demir bir eşya olması gerekir. Demire kırk basmaz. Kırklı çocuğun çamaşırları gece dışarıda bırakılmaz. Yoksa değiştirirler, çocuk da barınmaz, zayıf olur (Ayşe GÖK).

Yeni doğum yapmış iki kırklı kadın karşılaşırsa kırk basar. Kırk basmasın diye kadınlar aralarında çatal iğne ya da ilik değiştirirler (Hatice UÇAR).

Çocuk şeytanlara, kırklara karışmasın diye çocuğun başucuna kuran, nazar boncuğu, çörek otu, anahtar, makas ve bıçak konur. Beşiğinin içine bir çıkı içinde Yavaşça Hocanın toprağından konur (Yurdanur ZEYBEK).

Kırk basan çocuk gelişmez, sürekli hasta olur. Kırk basmasını kovmak için çocuk tekrar tekrar kırklanır. Bunun yanında aynı günlerde doğum yapanlar birbirini tanımamazlıktan gelirler hatta birbirlerine küserler. Yolda belde karşılaşmamaya

çalışır. Eğer tesadüfen karşılaşırlarsa iğne ya da boncuk değiştirirler. Bu, onları kırk basmasından korur (Nuray KONAK).

Kırk basan kadınlar saçma sapan konuşmaya başlar, bağırır ve çok uyur (Fatma AYGÜL).

Kırk basmasına maruz kalmasın diye çocuğun başucuna ayna, bıçak konur. Ayna, kırkları korkutur, bıçak keser. Bunun dışında çocuğun yanına mayana otu ve çöre otu konur (Gülizar SOYDAN).

Bebeğin çamaşırları ilk kırk gün içinde yıkandığı vakit ikinci ezanı okunmadan toplanır, dışarıda bırakılmaz. Eğer gecelerde şeytan ulaşır, çocuğu kırk basar (Aysel SÜMERTAŞ).

İki kırklı kadın yolda karşılaşmamaya dikkat ederler. Eğer karşılaşırlarsa şalvarlarından pılçık değiştirirler. İğne değiştirmezler. İğne değiştiren kadınların çocuğu zayıflar iğne ipliğe döner (Hanife ÇAKMAK).

Kırk gününü bitirmeyen kadın ve çocuk evden dışarı çıkmaz, yalnız kalmaz. Kırklı çocuğun başucuna kına, demir, anahtar konur. Bunları koymazsan çocuğu kırklarla şeytan basar, boğar. İki kırklı kadın karşılaşırsa kırkları karışır, çocuklardan birini kırk basar, kırk basan çocuk ırık ırık olur, zayıflar. O zaman karşılaşan iki kırklı kadın başlarındaki çemberleri değiştirirler. Biri ötekine verir, ötekinin çemberini hemen takar başına. O zaman kırklar karışmaz. Bir de kırklı çocuğun çamaşırları gece dışarda bırakılmaz. Bırakılırsa gene çocuğa kırk basar. Çamaşırlara yıldız değer, çocuk ishal olur, hastalanır. (Gülay AYDOğAN).

Kırk karışması, iki kırklı kadının karşılaşmasına denir. İki kırklı kadın çocukları kucaklarındayken karşılaşırsa çocuklara kırk basar. Kırk basmasın diye kadınlar aralarında süpürge kırarlar ya da karşılaşmamaya gayret ederler. Kırk basmasın diye bir de çocuğun yatağının başına süpürge teli, cevşen, ahantar veya demir parçası konur (Gülsevım ASLAN).

İki kırklı kırk basmasın diye aralarında bez değiştirir (Halise AYGÜL).

Kırk basması iki kırklı kadın karşılaşırsa, damda yeni doğurmuş hayvan varsa, mahallende yeni evli gelin varsa ya da etrafta enikli başka hayvan varsa olur. Mesela, yeni doğum yapmış iki kırklı kadın birbirinin üstüne varırsa kim önce ötekine doğru hareket ettiyse ya da ilk önce kim ötekine laf attıysa ötekinin çocuğuna kırk basar. Kırk basan çocuk aydaş olur. Bir de enikli yılandan kırk basar. Benim anam kırklıymış. Bir enikli yılan anamın üstüne gelmiş yolda. Anamın üstüne gelince kardeşimi yılanın kırkı basmış. Kardeşim hep bacak bacak üstüne atmış, aydaş olmuş (Ayşe SAVRAN).

İlk kırk gün içinde bebek yalnız bırakılmaz. Bebeği korkuturlar. Bebeğe kırk basmasın diye odasına küçük En'am asılır, yastığının altına ekmek konur, odaya kına sepilir, makasla bıçak konur (Ayşe SAVRAN).

İki kırklı kadın karşılaşırsa kırkları karışır, çocuklardan birini kırk basar. Kırk basması çocuk için ağır bir hastalık getirir. O yüzden kırk karışmasın diye kırklı kadınlar aralarında bir şey değiştirmek zorundadırlar. Eğer kadının çocuğu oğlansa iğne, kızsıa boncuk değiştirir. Kırk basarsa çocuk irilmez, büyümez, çok ağlar. Kırk basmasını geçirmek için "kırk kavurması" yapılır. Bunu yapan kırk kavurucular vardır. Kırk kavurucu kadına çocukla beraber gidilir. Kadın hafif bir ateş yakar, üstüne de bir sağ koyar. Sacın üstüne çocuk koyulur. Çocuğun annesi kırk kavurucuya:

Ne yapıyorsun?

Kırk kavuruyorum.

Ne yapıyorsun?

Kırk kavuruyorum.

Ne yapıyorsun?

Kırk kavurup kırkların anasını belliyorum.

Der. Sonra kırk kavuran kadın çocuğu sacdan indirir. Kendi evinin eşiği "ocak eşiği" olduğu için çocuğu eşiğe yatırır. Ellerini ve ayaklarını değiştirir. Yani, sol ayağını sağ eline; sağ ayağını sol eline verir. Sonra çocuk toprağa yatırılır. Çocuğun üstüne

koyun derisi namazlık örtülür. Koyun derisinin üstüne kırk kavurucu kadın gene okuya üfleye su serper. Su tasının içinde sarımsak, soğan, iğne ve kömür vardır. Arkasından kırk kavurma işlemi biter (Fatma GÜNEŞ).

Kırk basan çocuk hiç barınmaz, çok ağlar, zayıflar. Kırk basan çocuğa kurşun dökülür. Kurşun eritilir, suya dökülür. Kedi kırkı mı yoksa köpek kırkı mı diye bakılır. Sonra çocuk o suyla yıkanır (Ayşe TAŞKIN).

İki kırklı kadın karşılaştığında biri çocuğu ayağa diker, diğeri kucığında yatırmaya devam ederse yatan çocuğu kırk basar, çocuk zayıf olur. O yüzden karşılaşınca iki çocuğu da dikmek gerekir. O zaman kırk basmaz (Fatma ÇEVİREN).

Kırk basmasın diye çocuğun beşiğinin yanına babasının gömleği ya da herhangi bir çamaşırı bırakılır. Bunun dışında odaya Mushaf asılır (Fatma ÇEVİREN).

İki kırklı karşılaşınca çocuklarını kırk basmasın diye yerden bir taş alıp birbirlerine verip değiştirirler (Zeliha KÖSE).

Kırk basması olan çocuk çığıra çığıra aşağı gider. Genellikle kırk basması kırklı kadınların karşılaşmasından sonra olur. O zamandan kadınlar tedbir alıp çatal iğne, elbise, çapıt, çıtıpıt, boncuk ya da düğme değiştirirlerse kırk basmaz. Ama değiştirmezlerse kırk basar. Kırk basan çocuğun kırkı kavurtturulur. Dört yol çatına sabah erkenden gün doğmadan bir ocak kurulur. Kırk kavuran kadın odunların üstüne bir sini, sininin de üstüne kırk basmış çocuğu koyar. Çocuğun üstünde okuyup üfleyerek un çevirir. Sonra çocuğu kucığına alır. Yedi defa annesine bakarak “Bu benim çocuğum” der. Sonra annesinin kucığına verir. Verirken de çocuğu annesine sattığını söyler. Çocuğun annesi kimse görmeden ve arkasına bakmadan “Bu benim çocuğum” diye diye çocukla beraber evine gider. Kırk kavuran kadın da siniyi ters çevirir ve o da arkasına bakmadan kendi evine gider. Sonra değirmen ambarlarında yaşayan böceklerden bir kibrit kutusunu dolduracak kadar toplanır. Kırkı kavruktan ve eve getirilen çocuğa okunur. Sonra bir tavada tereyağı eritilir. Annesi bu yağı ılıyınca çocuğun kafasına ve yüzüne sürer, arkasından da ambar böceklerini yağlı yerlere

yapıştırır. O böcekler, yapıştıkları yerde ölüp ölüp kalırlar. Sonra çocuk gün gün üstüne koyar, gelişir. Benim çocuğumun başına geldi, bunu yaptık. Doktorlar iyi edemedi, yedirmemişiniz dedi, kırk kavurunca çocuğun iştahı da açıldı (Kadriye DEDE).

Gece karanlık basınca kırklı çocukla annenin çamaşırları dışarda bırakılmaz. İkindiden önce toplanır. Eğer dışarda kalırsa şeytan üstüne işer. O zaman çocuğa kırk basar, çocuk sarılık olur (Ümmü TELLİ).

Kırk basan çocuk “aydeş” olur. Bacaklarını, ayaklarını üst üste koyar, oturur kalır yani yürüyemez. Böyle olunca kırk kesen kadınlara başvurulur. Kırk kesen kadın, bir yol üstüne ıngaz ateş yakar. Yani yalancıkdan ocak yakıyormuş gibi yapar ama ateş yakmaz. Çatılan çırpıların üstüne bir tencere yerleştirilir. Tencerenin içine de “aydeş çocuk” yatırılır. Kırk kesen kadın üç defa:

Aydeş kestim

Aydeş kestim

Aydeş kestim, der.

Allah’a gönülden dua eder. Çocuğun anası da kalbinden duayı geçirir, yani çocuğunun iyileşmesini kalbinden ister. Sonra çocuk yavuz olur, iyileşir. Yürümeye ve oyunlar oynamaya bulaşır (Zeynep AKÇAKAYA).

Kırk karışması yeni doğum yapmış başka bir kırklı kadınla ya da kedi köpekle karşılaşılırsa olur. Çocuk gündün güne kilodan düşer, zayıflar. “Bu çocuğa kırk karışmış” derler ve hemen çocuğa kurşun dökerler. Kurşunun aldığı şekle şemale bakılır. Kimi kedi, kimi köpek, kimi de mal gıyemeti çıkar. “Buna kedi kırkı, mal kırkı karışmış derler”. O yüzden gördüğün kırklı kadından kaçmak lazımdır (Zeynep AKÇAKAYA).

İki kırklı kadın karşılaşmamaya çalışırlar. Birbirlerini görmemek için kuytu köşelerde saklanırlar. Karşılaşırlarsa da iğne dışında üstlerinden herhangi bir şey değiştirirler. İğne değiştirilirse çocuk kurur gider (Gülizar SOYDAN).

Kırk basan çocuk hemen anlaşılır. Çocuk ihmaz, meydana gelmez, barınmaz, oturur kalır. O zaman kırkın geçmesi için kırk aşı pişirirler. Dereden ve sokaktan irili ufaklı taş toplanır. Üç yol ağzına bir kazan vurulur. Toplanan taşlar bu kazana konur, tahta bir kaşıkla karıştırılır. Yemek pişiriliyor gibi yapılır. Sonra demir bir çanak içine kazandan yemek alınıp çocuğa yemek yediriliyor gibi yapılır. Aydeş aşından yiyen çocuğun üstünden kırk geçer, çocuk iyileşir (Cevriye YANIK).

Kırk basan çocuk arık arık olur, damarları gök gök çıkar. Böyle çocuklar için ocaklı kocakarılar kırk kavurur. Kırk taşlarıyla çocuk sıvazlanır. Çocuk da bu arada bir tencere ya da sini gibi bir şeyin üzerindedir. Arkasından çocuğa okunur, üflenir, kırk ayırma tılsımı yapılır (Şehri BAYCAN).

Kırk sadece çocuğa basmaz, kadını da kırk basar. Kırk basan kadın saçma sapan konuşur, bağırır, ağlar ve çok uyur. Eğer iyileşmezse çoğunlukla ölür (Fatma AYGÜL).

Kırk basması ve kırk karışması ile ilgili olarak Halil İbrahim ŞAHİN'in hazırlamış olduğu *“Balıkesir Çepni Kültürü”* adlı yüksek lisans tezinde de Balıkesir'deki farklı inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Bunlarda da özellikle Çepni kültürünün oluşturduğu değişik inanışların mevcut olduğu görülmektedir. *“Düğünlerde, eğer o düğüne yakın bir yerde kırklı bir kadın varsa o düğünde bayrak kaldırtmazlar. ‘Al basacak’ derler. Gelini kırk basar, çocuğu kırk basar. Onları dışarı bir yere çıkarmazlar, kırklı gelinin yanında davul çaldırmazlar. Oradan uzaklaşması istenir. Kırk eğer basarsa ‘Çocuk yaşamaz’ derler. Yeni doğan kadını yalnız bırakmayız, yatağa yatırırız, allı bir yorganlar örteriz. Kirağında dururuz, onu bekleriz, bir hafta on gün kirağında bekleriz. Doğum yapan kadın yalnız kalınca onları al basar, çocuğun yanına şeytan falan gelir.”* (H. Yaşar-Kocasinan). *“Kırk basmasın diye sarıkla örteriz. Hatta anne gittiği evlere bakır var bakraç, onun içine su koyarız gittiği evlere de o sudan dağıtırız, atarız. Kırk bastı olmasın diye. Gençler yapmıyor da eskiden çok olurdu.”* (A.Çolak-Yaylacık). *“Evin sahibi eşekle değirmene gittiğinde gelirken avluya girmeden haber verir. Evin hanımı ona bakar durur zaten çocuğu*

götürürüz. Eşeğin üstüne koruz, kırk basmasın diye.” (K.Uçar-Güvemçepni) (Şahin 2004: 299-300).

Kırk basmasına ya da kırk karışmasına uğrayan çocukta farklı uğrama belirtileri gözlemlenmektedir. Kırk basan çocuk çok ağlar, zayıflar, “aydaş” olur, huysuzlanır ve uyumaz. Kırk basmasından korunmak için yaygın olarak kırklı çocuk evde yalnız bırakılmamalıdır. Kırklı kadınlar, kırklı çocuklar kırk gün içinde dışarı çıkmamalı, karşılaştırılmamalı ve birbiriyle görüştürülmemelidir. Birbiriyle karşılaşan kadınlar iğne, yüzük, düğme, para değiştirmelidirler. Eve taze et, ekmek, un, tuz, basma kumaş girmemelidir (Örnek 1979: 229-231).

Loğusa kadın kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmaz. Gece dışarı çıkacağı zaman eline süpürge veya yanık odun parçası alır. Bu onu cinlerden korur denilmektedir. Loğusanın yastığı altına bıçak, makas gibi şeyler yatağının üstüne de süpürge ve maşa konur. Bunların loğusayı kötülüklerden koruyacağına inanılır. Loğusa kadının yastığının üzerine kuru soğana saplı halde bir çuvaldız konur ve loğusa evinden dışarıya acı bir şey verilmez. Verilirse eve acı getireceğine inanılır (Çelik 1997: 77).

Doğum etrafında şekillenmiş pek çok ritüelde bir formülistik sayı olan “kırk”ın önemli bir yeri vardır. Özellikle doğumdan sonra anne ve çocuğa “kırklı” adının verilmesi; ilk “kırk” gün içinde yine anne ve çocuğunu pek çok kötülüğün hatta ölümün bekliyor olması; hatta loğusa kadına kabrinin kapılarının “kırk” gün açık tutulması ile kırklıyken ölen loğusanın cennete gideceğine ve şehit olacağına inanılması bu sayı üzerindeki güçlü inanç sarmalını açıkça göstermektedir. Balıkesir’de “kırk” sayısı ile doğum sonrası kapsayan dönemlerin adlandırmaları da sıkça yapılmaktadır. “Kırklama”, “Yarı Kırk”, “Tam Kırk”, “Kırk Basmak”, “Kırkı Karışmak”, “Kırk Uçurmak”, “Kırk Çıkarmak” gibi tabirlerde doğrudan “kırk” sayısına vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla bu durumu “kırk” sayısının eski dönemlerdeki daha eski inançlarla olan bağıyla ilişkilendirmek mümkündür.

İslam öncesi Türk geleneklerinde de çok yer tutan bu sayı Muhammed’in kırk yaşında Allah’tan ilk vahyini alması, Allah’ın Adem’in çamurunu kırk gün

yoğurduğuna inanılması, Mehdi'nin dünyaya tekrar geldiğinde kırk yıl kalacak olması, diriliş esnasında göklerin kırk gün boyunca dumanla kaplanacağı ve dirilişin kırk yıl süreceğini ifade eder. Muhammed'in isminin başladığı ilk harf olan mim harfinin sayısal değeri kırktır. Doğum ve çocukla ilgili birtakım geleneklerin uygulanmasında, bu kırk günlük süre önemli sayılmıştır. Türk-İslam edebiyatının pek çok eserinde kırk sayısının simgeselliğine dayanılır (Çoruhlu 2006: 209).

d. Kırk Uçurması

Doğumdan sonraki kırk gününü dolduran bebek ve anne Balıkesir ve yöresinde yaygın olarak akraba ve komşu ziyaretlerine giderek “kırk uçurma” töreni yaparlar. Bu tören, genellikle kırk günün tamamlanması ve kırklamanın yapılmasının ardından gerçekleşmektedir. Kırk uçurma merasiminde anne bebeğini de alarak önce yakın akrabalara sonra yakın komşu ya da tanıdıklara gider. Ziyaret ettiği yerlerden de özellikle bebek için çeşitli hediyelerin verildiği görülür. Kırk uçurma töreninde de dikkat çeken ve üzerine anlam yüklenen unsurlar zaten bu hediyeler olmaktadır. Hediyelerin özellikle bebek için verildiğini söylemiştik. Ancak çok fazla gözlemlenmese de anne için de hediye verildiği görülmektedir.

Kırk uçurma âdetiyle beraber Balıkesir'de yeni doğan bebek ilk defa toplum içine çıkarılmış olur. Bu bakımdan da kırkı dolan bebekler, ziyaret edecekleri kişilerce heyecanla beklenirler.

Kırkı çıkan bebekle annesi yeni kıyafetleriyle bir güzel giyinirler. El öpmeye akraba ya da konu komşuya giderler. Gittikleri evlerden çocuğa yumurta verirler, kundağına çıkınlanmış un koyarlar, çocuk bereketli olsun diye (Hatice UÇAR).

Kırk gün bittiğinde çocuğun üstündeki kırklar evden dağılsın diye komşulara gidilir ve kırk yumurtası değiştirilir (Kıymet SÖYLER).

Kırk çıkan çocukla annesi kırk uçurmaya giderler. Gittikleri yerlerde çocuk yumurta gibi sağlıklı olsun diye çocuğun koynuna yumurta sokarlar (Yurdanur ZEYBEK).

Kırk gün dolunca “bebek gezmesi” yapılır. Anne ve bebek akrabalarına ve yakın ahbablarına ziyarete giderler. Bu ziyaretlerde çocuğun koynuna “kırk yumurtası” konur. O zaman çocuk da yumurta gibi olur (Aysel SÜMERTAŞ).

Kırk uçurma adetinde kırk çıkan kadınla bebek ev ziyaretlerine giderler. Önce kadının anne ve babası ziyaret edilir. Sonra kayınvalidesine gidilir. Arkasından da diğer konu komşuya gitmek adettendir. Hatta “uzak uzak gidelim, çocuğun ömrü uzun olsun” derler. O yüzden de nerde uzak bir tanıdık varsa onlara da gidilir (Emine BİRLİK).

Kırk uçurmaya doğruya doğru, kibleye doğru gidilir. Özellikle de zengin yerlere gidilir. O zaman çocuk da zengin olur, hiç fakirlik ve sıkıntı görmez. Gidilen yerlerde çocuğa güzel olsun diye üç yumurta; eli ekmekli, gözü merhametli olsun diye ekmek; tatlı dilli olsun diye şeker verilir (Havva SÖZDEMİR).

Loğusa ve bebek ilk defa yirmi kırkında sokağa çıkar. Ama çok uzaklara gidilmez. En yakınlarına ya da komşularına gidilir. Ama tam kırkı çıktığında ailede en çok hatırı geçen kimselere gidilir. Oraya gitmeden önce anne ve bebek kırklanır. Temiz kıyafetler giyerler. Giden bebek kız ise gittikleri ev sahibi onları uğurlarken bir mendilin içine iki tane yumurta koyar. Bu yumurtalar kız büyüdüğünde yumurta gibi göğüsleri olması içindir. Beyaz pamuk koyarlar. Bu da saçları pamuk gibi beyaz olana kadar yaşaması içindir. Bir de şeker koyarlar. Şeker de yaşadığı müddetçe dili tatlı olsun, tatlı bir ömür sürsün diyedir. Erkek çocuklarının da genellikle yüzlerine un sürerler. Saçları, sakalları bembeyaz olana kadar yaşasın diye (Müberra OLGUNSOY).

Kırk uçurmak için kapısı kibleye açılan bir eve gidilir. Varılan evde çocuğun koynuna yumurta, para ve ekmek koyarlar. Yumurta gibi yuvarlacık olsun diye, eli ekmekli olsun diye, parası bol olsun diye. Erkek çocukları eve bakacakları için onlara

özellikle para; kız çocukları yemek yapacakları için onlara da özellikle ekmek verilir (Fatma AYGÜL).

Anne ve bebek kırk uçurmaya akrabalara ve komşulara giderler. Gidilen yerlerde çocuğun kundağının içine çocuk kıllı olsun diye yumurta koyarlar. Yine çocuğa giyim eşyası verirler (Medine DOLANBAY).

Kırk uçurma yerine çocuk hayırını yapılırsa daha sevaptır. Kırkı çıkan çocuğa hayır yapılır, konu komşu ve akrabalar çağırılır. Mevlit okutulur, yemek dağıtılır (Kadriye DEDE).

Kırk uçurmaya giden bebeğe nasibi kürelgin yani bol olsun diye ekmek ve yumurta verilir (Hatice DEDE).

Kırk gezmesi kırk hayırından sonra olur. Önce kırk hayırını yapılır. çocuk için helva karılır. Bütün köy kırk hayırına davet edilir. Pişen helvaları çocuğun ebesi doldurup ikram eder, o yüzden ebeyi baştan ayağı giyindirmek adettir. Arkasından kadın çocuğuyla gezmeye gider. Gidilen yerlerde çocuğa bazen yumurta verildiği olur. Ama yumurta verme adeti bize ait değildir. Mardin yöresine aittir diye biliyoruz. Daha çok Araplar yumurta verirlermiş. Bizde yumurta verme adeti daha çok süttten keserken olur. Kadın çocuğu memeden ayıracağı zaman bir yumurta kaynatır. Çocuğa verir ve üç defa şöyle der:

“Benden umacağına Allahından um,
Benden umacağına Allahından um,
Benden umacağına Allahından um.”

Çocuk elindeki yumurtayı alır, ondan sonra memeyi bırakıp başka yiyecekler yemeye başlar. Eğer bu yapılmazsa çocuk illa annesinin memesini çalar yani ister, ayrılmaz (Bedia OĞUZ).

Kırk uçurmaya gidilince çocuğun diline tatlı dilli olsun diye bal sürerler (Ayşe YAŞAR).

Kırk uçurmak için akrabalara gidilir. Akrabalar çocuğa tatlı dilli olsun diye şeker, güzel olsun diye yumurta verirler. Eli ekmekli olsun yani cömert olsun diye ellerini una sokarlar. Kız çocuksa elleri marifetli, erkek çocuksa eli iş tutan, ekmek getiren biri olsun denir (Zeliha KÖSE).

Kırk uçurmak için önce dedeye gidilir. Dedesi torununa koyun, keçi ya da kuzu verir. Arkasından gidilen evlerden genellikle çocuğa giyim eşyası, kıyafet ya da altın hediye edilir (Gülizar SOYDAN).

4. Diğer İnanış ve Uygulamalar

Doğum sonrasındaki dönem içerisinde Balıkesir yöresinde derlediğimiz ve isimlendirdiğimiz başlıklar dışında kalan bazı inanışları da bu başlık altında toplamayı uygun bulmaktayız. Burada yer vereceğimiz inanışlar genellikle çocuğun çeşitli hareketlerine anlamlar verme ya da anne ve bebekle ilgili çeşitli kaçınma ya da engellemeleri kapsamaktadır.

Doğum sonrasında yeni doğanın her hareketinden bir mana çıkarmak bir anlamda onu tanımaya çalışan toplum üyeleri tarafından yeni doğanın iyi ruhlarla olan ilişkileri olarak yorumlanır. Ya da farklı bir ifadeyle yeni doğanın farklı ruhlarla teması diğer yetişkinlere oranla daha olası bir durum olarak algılanmaktadır.

Balıkesir’de aileler arasında çocukların bazı hareket ve oyunlarından bir çok mana çıkarılır ve bunlar hakkında bazı yorumlar yapılır. Bir çocuk sağ tarafına yatar ve sağ tarafından kalkarsa o çocuk uğurlu sayılır. Çocuk, ellerini ayaklarının arasına alır da yatarsa uğursuz olur diye yorulur. Bir çocuk eğilerek arkasına bakarsa o eve misafir geleceğine işarettir denilir. Çocuk iki elini döndürerek iplik veya bir tel sarar vaziyeti alır ve bunu birkaç defa tekrar ederse o evden uzak bir yere yolcu gideceğine hamledilir. Yeni doğan bir çocuk yıkanırken suyun içine bir ördek yumurtası atılırsa o çocuk suyu çok severmiş diye yorulur. Sabahleyin çok erkenden namaz vaktinde kalkan çocuklar evlerine bereket getirir denir. Yeni doğan bir çocuğa annesi daima bir tarafından meme

verirse başı ve yanağı eğri ve asık olur diye inanılır. Çocuğun altına konan abdes bezleri çok ve kalın olursa bacaklarının çarpık ve yamuk olacağına inanılır. Çocuk beşikte iken “baba, baba” diye söylenirse ve babası da gurbette ise ya babasından haber geleceğine veyahut babasının evine döneceğine delaletmiş (Özer 1946: 17-18).

Kırkklı çocuk uykusunda gülerse melaikelere güler; ağlarsa iyi değildir, kötüye yorulur. O zaman şeytan çocuğu korkuturmuş. Çocuk, apış arasından bakarsa eve misafir gelir (Hatice DOLANBAY).

Çocuk doğduktan sonra ilk üç ayda uykusunda melekleri görürmüş, melekler çocuğu güldürürlermiş. Çocuk bir de uykuda gülerse rüyasında karşısına babası çıkmış derler. Ağladığı zaman cinler, şeytanlar çocuğa “annen ölecek” derlermiş. Çocuk küçükken ellerini sürekli sıktığı ve yumduğu için parmak aralarında küçük, beyaz pamukçuklar oluşur. O pamukçuklar alınmaz. Küçük çocuklar doğduktan sonra birkaç ay boyunca ellerini yumarak böyle rızık ve nasip toplarlarmış. Bu pamukçukların da onların nasipleri olduğuna inanılır. Ellerinde pamukçuk görülen çocuklar için “Bu çocuk nasip topluyor, ellerinden nasiplerini almayın sakın” derler (Ayşen ZEYBEK).

Çocuk yumruklarını çok sıkıyorsa sıkı elli ve biraz cimri; eğer ellerini çok açık tutuyorsa eli açık ve misafirperver olacağına inanılır (Ayşen ZEYBEK).

Çocuğun salınacağı boş sallanırsa çocuğun karnı ağrır. O yüzden çocuğun salınacağı boş sallanmaz (Yurdanur ZEYBEK) (Emine ÇAKIR).

Çocuk uykusunda ağlarsa rüyasında anne ve babasını ağlarken görüyordur demektir. Çocuklar küçükken inat olmasınlar diye enselerinden; yürümesi gecikmesin diye ayaklarının altından; konuşması gecikmesin diye dudaklarından öpülmez (Aysel SÜMERTAŞ).

Çocuk emeklerse “Bu çocuk yol görüyor, misafir getirecek” derler (Feride ÇELİKALP).

Çocuk bacak bacak üstüne atarsa kardeş istiyordur (Gülsevım ASLAN).

Körpe çocuğun emeklemeye başladığı zamanlarda yanında dilek dilenirse dileğin olup olmayacağı anlaşılır. Çocuğun yanına gelip dilek dilenir. Sonra çocuğa “Sat kıcını, sala kaldır” denir. Çocuk ayağını ya da kıcını kaldırırsa dilek gerçekleşir, kaldırmazsa gerçekleşmez (Nazlı ALKAN).

Uyuyan ya da yerde yatan çocuğun üstünden atlamak iyi değildir. O zaman çocuk gelişmez, boyu kısa kalır (Ayşe YAŞAR).

Eğer çok yağmur yağarsa ilk doğan çocuğa dışarıya bir demir parçası atılır. O zaman yağmurun dineceğine inanılır (Pamukçu Köyü s.71).

Yağmur çiselediği zaman anasının ilki olan bir kız çocuğu dışarı çıkıp saçlarını çözüp “*Ben anamın ilkiyim, Kuyrukluca tilkiyim*” derse yağmurun daha çok ve bereketli yağacağına inanılır (Ayşe YAŞAR).

Yeni doğan çocuğa kara elbise giydirilirse bahtı kara olacağına inanılır. Yeni doğan çocuk, aynaya baktırılmaz. Baktırılırsa ardı kesilmez gene çocuk olur. Çocuk kalçasını havaya dikip durursa yakında o eve misafir geleceğine inanılır. Çocuk salıncakta sallanırsa aptal olacağına inanılır (Pamukçu Köyü s.72-73).

Çocuk ilk dört ayda uykusunda gülerse babasını veya melekleri rüyasında görmüştür. Eğer uykusunda ağlarsa anne ve babasının günahlarını affettirmek için Allah’a dua etmiş ve zikir etmiş demektir (Nefise KURTÇUOĞLU).

Altına kaçırın çocuklar için bayırdan sidikkestiren yani alıç toplanır. Kaynatılıp çocuğa içirilir. Ya da eşşek kırıışığı yedirilir. O zaman çocuklar işemez. Bir de yatağına işeyen çocuğun göbeği düştü denir. Çocuk yere yatırılır ve ayaklarından tutularak havaya kaldırılarak silkilir. Kabız olan çocukların dübürlerine ince sabun sokulur (Hanife ÇAKMAK).

Çocuğun beşiğinin, kendinin ya da çamaşırlarıyla bezlerinin üstünden atlanmaz. Atlanırsa çocuğun karnı ağrır (Ayşe GÖK).

Çocuk uykusunda ağlarsa annesinin memelerini keserlerken görmüş de ondan ağlarmış. Eğer çocuk uykusunda gülüyorsa babasının hayalarını asarlarken görmüş de ona gülermiş. Çocuk kapıya doğru emeklese o eve mutlaka misafir gelir. Çocuk ellerini açık tutuyorsa eli açık, hep yumruklarını sıkıyorsa tutumlu olur. Çocuk hıçkırdığında midesi büyümüş (Hatice UÇAR).

Çocuk ellerini çok sıkmaya başladıysa diş çıkarmaya başlamıştır (Kıymet SÖYLER).

Bebeklerin salıncağının ya da beşiğinin boş sallanması iyi sayılmaz. Ömrünün kısılacığını ve çocuklarını hemen kaybedeceklerini düşünürler. Bebeklerin uykusunda ağlaması meleklerin onları korkuttuğuna işarettir. Melekler bebeğe “Annenin sütünü aldık, annenin göğsünü kestik, sütsüz kaldın” derlermiş. Bebek o yüzden ağlar ya da yüzünü buruştururmuş. Güldüğünde de melekler ona güzel şeyler söylüyor ondan gülüyor derler. Bebek uyandığında ya da uyku esnasında esnerse annesi işaret parmağını hafif kıvrarak önce çenesine, sonra ağzına ve alınına dokunur. Ömrün uzun olsun denir. Bebek bacaklarının arasından kapıya doğru bakarsa misafir gelir derler (Müberra OLGUNSOY).

Çocuk esnediği zaman ağzını kapatmak gerekir. Sağ elimizin işaret parmağıyla üç defa çenesini, ağzını, burnunu ve alınını elleriz esnediği vakit (Nuray KONAK).

Esneyen çocuğun ağzıyla burnu üç defa parmakla bölünür, ruhu çıkıvermesin diye (Şehri BAYCAN).

Çocuk uykusunda ağlarsa melekler ona “Annen öldü” derlermiş, arkasından da gülerse bu defa melekler “Yok yok ölmedi, biz yalan söyledik” derlermiş (Fatma AYGÜL).

Çocuk ellerini apış arasına sokarsa yokluğa delalettir (Fatma GÜNEŞ).

Çocuk uykusunda gülerse peygamber efendimizi gördüğünden gülermiş. Ağlarsa korkuturlarmış “ana babanı cingenler kesti, seni de kaçırmaya kesmeye gelecekler” derlermiş. Mesela biz çocukken tavuklara da aynı oyunu oynardık. Tavuğun kafasını kanadının altına sokardık. Sonra sallamaya başlardık “Cingenler geldi ana babanı kestiler, seni de keserler, uyuyuver, uyuyuver” derdik. Tavuk da uyuyup kalırdı. Küçük çocuklara da aynısını yaparlarmış, çocuk da korkusundan uykusunda ağlarmış (Zeynep AKÇAKAYA).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK HASTALIKLARI İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1. Şeytan Değiştirme

Bir veya iki aylık çocuk çelimsiz ve zayıf ise bu zayıflık, çelimsiz hal devam ediyorsa, sürekli bir hal aldıysa çocuk için “şeytan değiştirmesi olmuş” denir (Aça 2005: 89). Yaşlı kadınların anlattıklarına göre eskiden şeytan değiştirdiğine inanılan çocuk, Cumartesi günü eski elbiseler sarılarak kuru hayvan kemreleri içine beline kadar gömülür. Şeytana hitap edilerek üç defa: “Al arığımı, ver bizim mısmılımızı” denilir. Annesi çocuğu alarak arkasına bakmadan uzaklaşır. Böylece çocuğun iyileşeceğine inanılır (Ünsal 1982: 8-9).

Balıkesir’de derlediğimiz uygulamalarda şeytan değiştirmesi inancı genellikle kırklı çocuğun çamaşırlarının gecelemesi sonunda meydana gelmektedir. Şeytan değiştirmesi olgusu sonuç etkileri açısından ele alındığında kırk basmasına çok benzemektedir. Bu benzerliğin temelinde asıl olarak benzer kötü güçlerin neden olduğu olgular olmaları yatmaktadır. Yani benzer kötü güçlerin çocuğa ya da çocuğun herhangi bir parçasına ki çoğunlukla çamaşırlarına ya da yıkandığı suya temas etmesi çocuğun hastalanmasına, iştahtan kesilerek zayıflamasına, çok ağlamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla temel etkenler ve sonuçları aynı kalmakta iken sadece olaylara verilen isimler değişmektedir.

Balıkesir’de şeytan değiştirme ile ilgili olarak yapılan bir başka uygulama da şeytanın ulaştığı çocuğun elini ayağını değiştirmektir. Böyle bir uygulamayla

değiştirildiğine inanılan çocuk tekrardan değiştirilerek sembolik olarak eski haline getirilmektedir.

Derlemelerimizde dikkatimizi çeken bir başka unsur da şeytan ile ilgili olarak kullanılan tabirler ya da inanmalar olmuştur. “Şeytanın ulaşması ya da uğraması, şeytanın çocuğun çamaşırlarını çalması, şeytanın çamaşırları ellemesi ve hastalık bulaştırması, şeytanın çamaşırlara işemesi v.b” gibi ifadelerde şeytan doğrudan doğruya gözlemlenebilecek davranışlarıyla algılanmaktadır. Yapılan eylemlerin hepsi de kötülük içermektedir. Dolayısıyla şeytan ile ilgili her türlü olgudan çok büyük bir korku duyulmakta çocuk kırkı çıkmadan evde yalnız bırakılmamaya, dışarı çıkarılmamaya ve her zaman korunup kollanmaya çalışılmaktadır.

Çocuğun çamaşırlarının dışarıda geceletilmemesinde şeytan değiştirmesinden korkulduğu kadar yıldız veya görmesinden de korkulmaktadır. Eğer çamaşırda gece dışarda bırakılırsa çocuğun çamaşırlarını “*ay okşar*” ve çocuk hastalanır (Ayşen ZEYBEK).

“*Ay Okşamasi*” da tıpkı “*Şeytan Değiştirmesi*” gibi algılanmaktadır. Burada ay ile ilgili kötü bir güç algılaması olduğu açıktır. Belki de sembolik olarak ay şeytanın kötülüğünü yayan ve kırklı çocuğun çamaşırlarına ulaştıran bir ışıklı güç olarak görülmektedir.

2. Aydaş

Zayıf ve çelimsiz ve genellikle de kırk günlükken kırkı karışmış ya da kırk basması ile şeytan değiştirmesi gibi olumsuz olaylara uğramış çocuklara Balıkesir ve çevresinde “*aydaş*” denilmektedir.

Aydaş çocuğu tedavi etmek için “*aydaş kavurma*” diye bir uygulama vardır. Aydaş kavurma, Cumartesi günleri erken saatlerde yapılır. üç yolun kesiştiği bir yere üç tane taş, üzerine de boş bir kazan konulur. Çocuk, kazanın içine oturtulur. Kazanın

altına üç tane kor yerleştirilir. Oradakilerden bir tanesi oklavanın ucuna kırmızı bir bez parçası dolayarak kazanı karıştırır gibi yapar. Başka birisi de suvacıya¹⁰ eşeğe biner gibi biner. Eline üç tane çubuk odun parçası alır. Kazanın etrafında koşturmaya başlar. Bu sırada kazanı karıştırana “*Ne kavuruyorsun?*” diye sorar. O da üç defa “*Aydaş kavuruyorum*” der. Dönen kişi “*Ben de kavururum*” der ve dönmeye devam eder. Döndükçe de elindeki çubukları kazanın altına sokar. İş bitince çocuğun annesinin çocuğunu aldıktan sonra arkasına bakmadan evine kadar gitmesi gerekir. Kazan yine taşların üzerine ters kapatılarak işlem tamamlanır. Bu tedavi, zayıf ve çelimsiz çocuklar için yapılır. Zaten “*aydaş*” kelimesi de “*zayıf, çelimsiz*” anlamına gelmektedir (Ünsal 1982:8).

“*Aydaş Kaynatma*” işlemi zayıf çocukların sağaltılması için yapılan bir uygulamadır. Çocuk çok zayıfsa, hastalıklıysa yani “aydaş” sa üç yol çatına (ağızına) bir kara kazan kurarak çocuğu kazanın içine oturturlar. Bu kazan üç taş üzerinde durur. Elinde odunla gelen kişi kazanın başındakilere sorar:

“Ne kaynatıyorsunuz?”

“Aydaş”

Kazandan çıkan çocuk Ünzüle Ebe’ye götürülür, okutulur. Çocuk sağ yanına yatırılır, sonra da sol yanına... Yani her iki tarafına da çevrilir. Derken anası çocuğu satın alır. Anne: “Allah’a emanet satın aldım” der. Bunun üzerine çocuk silkinip düzelir (Örnek 1979:277).

Aydaş aşısı, küçük ve çok zayıf çocuklar için yapılır. İnanışa göre, çocuğun büyümemesi şeytan yüzündendir. Şeytan çocuğu değiştirmiştir. Köyün en ihtiyar ninesi dört yol ağızına bir kazan kurar. Kazanın içine pişecek çocuk konur. Sembolik olarak ateş yakılmış olur. Dört yoldan geçen bütün yolcular:

¹⁰ Su kaplarını taşımak için kullanılan değnek

Nine ne yapıyorsun?
Aydaş aşı pişiriyorum.
Niye pişiriyorsun?
Şeytan çocuğu versin diye.

Bu konuşmadan sonra her yolcu yerden bir çöp alıp kazanın altına sokar, kazanda oturan çocuğun suratına tükürür. Böylece çocuğunu yakacaklarını sanan şeytan, çocuğunu kurtarmak için esas ve sağlıklı çocuğu kazana bırakır. Aydaş çocuğunu alır (Duymaz 2002: 251).

Aydaş çocukların sağaltımı esnasında şöyle bir tekerleme de söylendiği görülmektedir:

Selamün aleyküm
Aleyküm selam
Ne pişiyorsun?
Pişirebilir misin ya?
Şişiririm bile!
(Duymaz 2002: 251).

Kadın hamileyken bir yılın üzerine gittiyse çocuk *aydaş* olur. Yani yürümesi tehlikeye girer, çocuk bacak bacak üstüne atar ve yürüyemez. Aydaş geçsin diye üç yol çatına sağcak konur, üstüne de bir kazan oturtulur. Anne çocuğu getirip kazanın içine sokar. Tılsımı yapan kadın, çocuğun annesine üç defa:

Aydaş pişirebiliyon mu?
Der, çocuğun annesi de yine üç defa:
Pişiremem mi, anasını bile satıyorum.
Der.

Anasıyla çocuğa bir iki defa okunduktan sonra çocuk kazanın etrafında üç defa döndürülür. Sonra herkes sokaklardan odun toplayıp getirerek kazanın altına sokar.

Arkasından anne, çocuğunu kucağına alıp hiç arkasına bakmadan eve gider. Arkasına bakarsa aydaş sürer derler. Üç defa bu tılsım yapıldıktan sonra kazan ters çevrilir ve sabaha kadar ters çevrilmiş bir şekilde bekletilir. Üç yol çatında kazanın sabahlaması gerekir. Üçüncü tılsım yapıldığı zaman çocuk artık eve yürüyerek gelir (Kıymet SÖYLER).

Çocuğu kırk basarsa çocuk aydaş olur. Aydaş olan çocuk aydaş kazanına oturtulur. Aydaş kazanı üç yolun kavuştuğu yere kurulur. Aydaş aşı pişiren kadın kazana su koyuyormuş gibi yapar. Yoldan gelen geçen kadına “*Ne pişiriyorsun?*” diye sorar. Aydaşçı kadın da “*Aydaş aşı pişiriyorum*” der. Buna başlandı mı üç defa yapmak gerekir. Mesela, Cumartesi-Salı-Cumartesi veya Salı-Cumartesi-Salı yapılır. Ancak üçlenirse geçer. Atada bir günü atlarsan tılsım işe yaramaz tekrar başa dönmek gerekir. Aydaş olan çocuk bacaklarını birbirine dolar, kemikleri gelişmez, benzi sararır, zayıf olur (Ayşe SAVRAN).

Çocuk aydaş oldu mu Musalar Dedesi’ne adak adanır. Yedi tane ya da üç tane demir bakıra su doldurulur. Her birine ayrı bir isim söylenir. İşte bu, Musalar Dedesi, bu Çakmaklı Dedesi, bu filanca dedesi diye. Her bakırın içine bir bıçak atılır. Hangi bıçak küflenirse o dedeye çocuğu götürürler. O dedenin yatırının yanına çocuğu yatırır. Dedenin taşının üstüne de para bırakırlar, sadaka olsun, gelen geçen çocuklar alsın sevinsin dua etsin diye (Muhsine MANCIR).

3. Gelincik

Yeni doğan çocuğu ilk tehdit eden hastalık *gelinciktir*. Bu hastalığa tutulan çocuk, mütemadiyen ve günlerce ağlar. Gelincik hastalığından kurtulmak için, izinli kadınlar kalın yorgan iğnesini ateşte kızdırırlar, bununla çocuğun göbek altını üç defa yakarlar. Bu yakıkların üzerine kızılılık ekşisi sürerler (Bayrı 1939:77).

Bazı yerlerde çocuk doğduktan sonra bir demir çubuğu ateşte kızdırarak karnının birkaç yerini dağlar ve üzerine de zeytinyağı sürerler. Bir hafta zarfında ölen çocuklara *gelincik boğdu* deniliyor (Aça 2005: 89).

Çocuk ağlayınca çörek otu kavrulup zeytinyağıyla karıştırılır, çocuğa yalattılır. İnanişe göre bu işlem çocuğun gaz sancısına iyi gelir. Bir başka inanişe göre çocuğun göbeğinin üç parmak üstü kızgın demirle yakılır, bu işleme *gelincik* adı verilir (Aça 2005: 89).

Gelincik olan çocuğun bezine yumurtanın sarısı kırılır. Çocuğun kıcı o sarıyı aldı mı gelincik hastalığı geçer. Ya da *“Biz gelinciği korkutuyoruz”* diyerek çocuğun göbeği yakılır (Yurdanur ZEYBEK).

Çocuk gelincik hastalığına yakalanırsa anne veya babası tarafından bir gelincik yakalanır. Kesilip etinden çocuğa yedirilirse çocuğun hastalığı geçer (Gülay AYDOĞAN).

Gelincik hastalığı boğmaca hastalığına benzer. Çocuğun bedeninin çeşitli yerleri kıpkırmızı olur. O zaman ocaklı bir kadına gidilir. Kadın kırmızı ip hazırlar, çocuğun boynuna takar. O zaman hastalık geçmiş olur (Ayşe SAVRAN).

Çocuk gelincik olunca ayaklarının altı kızarır. O zaman çorap şişleri ateşte kızdırılır. Göbeğinin altından üç kere çocuk yakılır. “Çıt” dedikçe “Gelincik çıtladı” denir (Hanife AKKEÇİ).

Gelincik olan çocuğun bedeni çörek otuyla sürtülür, çocuğa çörek otu yedirilir. Sonra bir yorgan iğnesi kızdırılıp karnının altın üç yeri delinir (Gülizar DEMİR).

4. Boncuk

Boncuk hastalığı, çocuklarda görülen ateşli bir hastalıktır. Tedavisi için uzunca bir gül çubuğu, bir ucu koparılmamak suretiyle ikiye yarılr. Çubuğun iki ucuna kırmızı iplik bağlanır. Çocuk, çubuğun arasından üç defa geçirilir. Bu geçirme esnasında hastalığın gül çubuğunda kaldığına inanılır. Gül çubuğu bir avul (çit) kıyasına mezar şeklinde bir çukur kazılarak gömülür (Ünsal 1982:9).

5. Boğmaca

Boğmaca hastalığı nefes alıp vermede sıkıntı ve ağır öksürük şeklinde çocuklarda ve bazen de yetişkinlerde görülen bir hastalıktır. Hastalığın tedavisinde günümüzde çoğu kez doktora başvurulmaktadır. Ancak eski halk hekimliği uygulamalarında derleme alanımız olan Balıkesir’de farklı birtakım uygulamaların yaşamış olduğunun tespit ettik. Bu uygulamalar çocuğun sembolik ölümünün gerçekleştirilmesiyle ilgili olup toprak ve taş kültüyle de bağlantılıdır.

Balıkesir’de boğmaca hastalığın yakalanan çocuklar topraktan ya da tepe ve dağ zirvelerinde bulunan delik taşlardan geçirilir. Geçirme işlemi çocuğun annesi, babası veya dedesi yapabildiği gibi bazı yerlerde özel kimseler tarafından da yapıldığı söylenmektedir. Bu sembolik ölüm, gömme ve yeniden doğma geçişleri sayesinde çocuğun bünyesini sarmış olan kötü güçler aldatılmakta ve yeniden doğmanın arınma ve tazelenme özelliğiyle çocuk hastalıktan arındırılmış olur.

Boğmaca olan çocuklar için köyün tepelerinden bir yamacına yahut musalla taşının kenarına bir tünel kazılır. Çocuk, buraya getirilir. Beyaz bir çarşafa sarılır. Toprak tünelin bir ucuna çocuğun annesi ya da babası veyahut dedesi geçer, öteki ucuna da ocaklı ya da okuması olan biri geçer. Çocuk üç kere toprak tünelin üstünden atına doğru geçirilir ve aşağıdan çıkarılır. Sonra çocuğa okunur, üflenir. Çocuk iyileşir (Hakkı ÇAKMAK).

Boğmaca olan çocuklar delik taştan üç defa geçirilirse hastalığı geçer (Nazife AKKEÇİ).

Çocuk boğmaca olmuş gibi öksürüyorsa hiç el değmedik bir kalıp zeytinyağı sabunu yine hiç el değmedik beyaz bir havluya sürtülür. Bu havlulardan iki tane aynı şekilde hazırlanır. Havlunun biri çocuğun sırtına diğeri göğsüne sarılır. Çocuk iyileşir (Zeynep AKÇAKAYA).

Çocuğun boğazına bir tutam toz şeker atılır. Sonra eli ehil biri tarafından çocuğun boğazı bastırılıp yukarı doğru çekilir (Muzaffer ÖZCAN).

Boğmacada öksürüğü kesmek için kırmızı kantaron orunun eflatun çiçekleri kaynatılıp içilir. Bu çiçeklerin suyu çok acı olur. Yarım bardağına yarım bardak da şeker koyup içilir. Ama boğmaca geçmezse doktora gidilir (Muhsine MANCIR).

6. Sarılık

Sarılık hastalığı çocukların doğumundan hemen sonra görülebileceği gibi daha sonraki yaşlarında da görülme riski olan bir hastalıktır. Balıkesir’de çocuk doğduğu zaman sarılık olmasın diye yaygın olarak yüzüne sarı bir bez ya da oyalanmış sarı renkli bir tülbent örtülür. Ancak ileri derecede bir sarılık hastalığıyla karşılaşıldıysa doktorlara başvurulur. Derlemelerimizi yaparken sarılıkla ilgili yapılan özellikle ocaklı uygulamaların eskiden büyükler tarafından yapıldığı günümüzde pek fazla geçerlilik ya da uygulama sıklığının olmadığı söylenmiştir.

Balıkesir’de kızılçık ile sarılık hastalığı arasında bir ilişki kurulmuştur. Kazım Yörük adlı şahıs Dursunbey’e bağlı Delice Köyünde sarılık tedavisinin nasıl yapıldığını şöyle anlatmaktadır: “Eskiden bizim buralarda bir kızılçık dalı vardı. Sarılık hastalığı olunca, gözlerine sarılık düşer, sapsarı, böyle akları sararır. Bunu doktorlar iyileştiremiyordu. Bizim o kızılçık dalına giderlerdi, bir sarı iplik bir de kırmızı iplik alırlardı. Oraya vardılar mı, sarı ipliği bağlarlardı kızılçığın budağına. “Ey kızılçık, ben

sarılık hastalığına uğradım. Al benden sarını, ver kırmızımı” Üç sefer “Al sarını ver kırmızımı, al sarını ver kırmızımı, al sarını ver kırmızımı” derlerdi. Üç sefer de “Kulhüvallahu” suresini okurlardı. Kırmızı ipliği alırlardı, hiç arkasına bakmadan geri dönerler gelirler evlerine girerlerdi. Bu sarılık hastalığından kurtulurlardı. Şimdi kızılçık da kökten göçtü yol yaparlarken. Büyük bir kızılçık ağacıydı bu (Duymaz 2006: 388-389).

İvrindi ilçesinde sarılık kesmeye kadınlar, kızılçık çubuğu kullanırlar. “Getiriyorlar hep çocukları, sarılığını kestireceğiz diye. Hala vardır sarılık kesenler de, kızılçık çomağıyla kulağının arkasından bir çizik atıyorlar, kanatmıyorlar. ‘Sarılığını kesiyorum’ diyorlar. Kesiyorlar. ‘Keseyim mi?’ ‘Kes’. Üç defa. - Zekiye Duymaz – (Duymaz 2006: 389).

Çocuk sarılık olunca sarılık kestirmeye gidilir. Sarılık kesen kimseler vardır. Onlar jiletle çocuğun alnından kan alırlar. Sarılık aksın diye. Sonra da çocuğa okurlar. Arkasından çocuğa kendi idrarından içirirler. Çocuğun sarılığı geçer (Havva SÖZDEMİR).

Çocuk sarılık olmasın diye doğunca üstüne sarı bez örtülür (Yaygın).

Sarı bez sarılığı alır (Feride ÇELİKALP).

Yeni doğan çocuğuna anne arkasını dönerse çocuk sarılık olur. O yüzden anne çocuğuna arkasını dönmemeye çalışır. Doğumdan sonraki ilk bir hafta içinde çocuğa mutlaka arka arkaya gelen üç gün sürekli olarak sarı bez örtülü tutulur (Gülşay AYDOĞAN).

Çocuk sarılık olmasın diye kırk gün sarı bezle örtülü tutulur (Gülşevim ASLAN).

Çocuk sarılık olduğu zaman çocuğun eli, ayağı, benizi sararır. Sarılık iki çeşittir. Bir normal sarılık vardır bir de kara sarılık vardır. İkisinin tedavileri farklı olur. Normal

sarılık ötekine göre daha hafif geçer, çocuk çabuk iyileşir. Ama kara sarılık beter olur, çocuğu mahveder. Normal sarılıkta sarılık kesen kişi çocuğun alnından üç yeri çizerek kan alır. Aldığı kanları çocuğun gözlerinin içine sürer. Alnında kestiği çizik yerlere de tuz basar. Kara sarılık daha çok nazardan olur. Dil altından kesilir. Kan akıtılır. Çok çabuk geçmez (Ayşe SAVRAN).

Çocuk sarılık olunca sarılık kesenlerde bulunan sarılık tasından su içirilir. Sarılık kesen kişi bir de çocuğun kaşından sarılığı keser (Kadriye DEDE).

Çocuk sarılık olunca kestirmeye götürürler. Mesela, benim kızım sarılık oldu. Kestirmeye gittik, bizim köyde bir adam vardı. Ama adam evde değilmiş, kemre indirmeye gitmiş. Evde bulamadık biz de çocuğu adamın evinin eşliğine bastırarak, kalbimizden de geçsin diye diledik, geçirdik. Çok şükür kızım iyi oldu (Zeynep AKÇAKAYA).

Sarılık olmuş çocuğa kendi sidiğinden içirirler. Ya da sağlıklı ve sarılık geçirmemiş bir çocuğun sidiğini sarılıklı çocuğun içeceği çaya karıştırıp içirirler. “Mundarı mundarlık keser” derler (Nazlı ALKAN).

Çocuk sarılık olursa yere yatırılır, aç karnına karnının üstü tavuk tüyüyle bölüne bölüne kesilir. Kesilen yerden çok az bir kan gelir. O kan alınıp iki gözünün içine sürülür (Fatma GÜNEŞ).

Ben sarılık oldum. Babam beni beygire bindirip Kürse Köyü’ne götürdü. Orda bir kadın sarılık kesiyormuş. Benim kulağımın üstüne bir bıçak yerleştirdi. Bir kaşıkla bıçağa üç defa vurdu ve üç defa “sarılığın kestim, sarılığın geçsin” dedi. Sonra benim sarılığım geçti (Hanife ÇAKMAK).

Çocuk sarılık olursa saçlarından bir tutam kesilir, ağzına sokulur ve kusması sağlanır. O zaman sarılığı kusup atar ve hastalığı geçer (Fatma AYGÜL).

Sarılık olunca sarılık kestirilir. Sarılık kesen kişi okuyarak şırıngayla çocuğun kolundan kan alır. Sonra kolunu sarı bezle sarıp bağlar (Nuray KONAK).

Sarılık olana sarı bez bağlanır. Bir de şeytan keleşini burnuna çektilir. Yemeklere nar kabuğu konur (Şahin 2004:379).

7. Sıtma

Sıtma hastalığı ateşli ağır ve ölüm riski taşıyan ciddi bir hastalık olduğundan Balıkesir’de derleme yaptığımız kaynak şahıslarımızın çoğu tedavi için doktorlara başvurduklarını söylediler. Ancak yine eski halk hekimliği uygulamalarından da bahsedildi.

Sıtma olan çocuk sıtma kesen kadınlara götürülür. Bizim köyde benim yengem sıtma keserdi. Pamuk ipliğine kendi dualarıyla okur ve kırk tane düğüm atardı. Sonra bu ipliği sıtma olan çocuğun bileğine bağlardı. Bu iplik kendiliğinden çocuğundan bileğinden düşerse sıtması da geçerdi (Hanife ÇAKMAK).

Kocaavşar Köyünde sıtma tedavisi için daha güneş doğmadan köyün doğu kenarında bulunan “Karantılıpınar” a gidilir, soğuk suyla duş yapıldıktan sonra karantı kümesine ip dolanırmış (Duymaz 2006: 338).

Sıtma olan çocuk sıtmacı kadına götürülür. Kadın çocuğa okur, bedeninde sıkmaca olan yerleri bulup, karayla böler, sıkar. O zaman çocuğun sıtması geçer (Şehri BAYCAN).

Çocuk ısıtma olunca ateşi çok yükselir. Ateşini düşürmek icap eder. Çocuğun bedenine sirkeli veya kolonyalı su sürülür. Ama havale geçirmeden önce doktora götürmek gerekir (Zeynep AKÇAKAYA).

Sıtma olana kinin verilir. Sıtma olan adama bir ip bağlanır, bu ip üç kez kesilir ve o adam iyileşir. Çakır dikenini de kaynatılıp içilir ve o zaman sıtma geçer. Sıtmada, naneyle karışık ıhlamur kaynatılır, içilir (Şahin 2004: 379).

Sıtma olan çocuk hatır hatır titrer. Bunu geçirmek için bayırdan çakırtiken aranır. Çakırtikenin ortasındaki sarı çiçek koparılıp sigara kağıdına sarılıp yutulursa sıtmaya iyi gelir (Ayşe AYDOĞDU).

Sıtma olan çocuk içine “günlük otu” atılmış suyla yıkanır (Münevver ÖZCAN).

Sıtma olan çocuğun ateşini düşürmek için bir kova suyun içine ispirto, sirke ve bebek aspirini katılır, karıştırılır. Bu su havlularla çocuğun bedenine sürülür (Nuray KONAK).

Sıtma ateşini hemen düşürmek gerekir. Bunun için dağlardan laleye benzeyen kurluca otu toplanır. Bu ot güzel kokulu şifalı bir ottur. Kaynatılıp çocuğa içirilir (Kıymet SÖYLER).

Sıtmayı geçirmek için söğüt yaprağı dövülür, kaynatılıp çocuğa içirilir (Ayşe GÖK).

8. Dalak Kesme

Dalaklı kimse için kasaptan dalak alınıp üç yol ağzında sırt üstü yatırılır. Bir kocakarı elinde baltayla gelir ve hastanın başındaki diğer kadınlar aralarında şöyle bir diyalog gelişir:

Nereden geliyorsun?

Dalak Dağından geliyorum.

Dalak kesebilir misin?

Anasımı bile kovalarım.

Kocakarı elindeki baltayı üç defa dalağa yavaşça vurur. İşlem üç defa tekrar edildikten sonra hasta kaldırılır. Dalağa kırk armut dikenini saplanıp bir ağaca asılır. Dalak kurudukça hastalığın iyileşeceğine inanılır (Duymaz 2002: 249).

Çocuklar dalak hastası olunca dalak kesme ocaklarına götürülür. Dalak kesici adam, çocuğu yere yatırır, eline bir nacak alır sonra bunu havaya kaldırıp şöyle der:

“Nerden gelirsin?
Dalak Dağı’ndan
Dalak kesebilir misin?
Kesirim.
Dalak kesebilir misin?
Kesirim.
Dalak kesebilir misin?
Kesirim, anasımı bile satarım.”

Der. Sonra elindeki nacağı çocuğun karnına vuracakmış gibi aşağıya hızla indirir ama vurmaz. Burada maksat çocuğu korkutmaktır. Bu işle üç defa tekrar edilir. Sonra çocuğun iyileştiği görülür (Hakkı ÇAKMAK).

Dalak hastalığı korkudan olurmuş. Çocuğun ya da yetişkin insanı korku görünce büyüme yapar. Onun için korkuyu korkuyla kestirmek gerekir. Dalak keserken hasta yere uzanır boylu boyunca. Sonra dalak kesen kişi eline bir nacak alır. Hasta ile ocaklı arasında şunlar geçer:

Ben Dalak Dağından dalak kesmeye geldim. Dalağımı keseyim mi?
Kes.
Keseyim mi?
Kes.
Keseyim mi?
Kes.
Kestim gitti dalağımı.

Der ve elindeki nacağı hızlıca yukardan aşağı doğru hastanın karnına indirir ama tam vuracakken vurmaz. Tabi bu arada hasta gerçekten vuracağını sandığı için korkar. Korkunca da dalağının Şişkinliği iner (Hanife AKKEÇİ).

Dalak hastalığında mideye su durur. Nazardan olduysa hastalık, su midenin sol tarafında durur. Midenin sađ tarafı su topladıysa ona “*bağır eti*” denir. Eđer midenin sol tarafında su toplanmıŐ ise dalak kesme daha farklı olur, sağında ise daha farklı olur. Sol tarafta ise, dalak kesen kiŐi hastanın midesinin sol tarafında içi yarılarak tuzla doldurulmuŐ olan beyaz kuru soğanı keser. Sonra hasta kiŐi bu soğanı yonu kibleye bakan akar bir çeŐmenin su oluğunun dibine gomer. Orda nazar eridikçe aksın gitsin diye. Sağındaki “*bağır eti*” için de yine bulunduğu yerin uŐtunde uç defa bir keçe parçasına kızgın demir sűrulerek yakma iŐlemi uygulanır. Őnce keçe ıslanır, bir de ocakta bir maŐa kızdırılır. Kızgın maŐayla keçe yakılır. O zaman karnın içindeki bağır eti de ılgın ılgın yanar. Bağır eti, daha çok gaz sıkıŐmasından olur. Yakılmazsa ve gobeekten aŐađı doğru inerse kıllanırımıŐ ve insanı öldürürmüŐ (AyŐe SAVRAN).

9. Kurbağacık

Kurbağacık hastalığında çocuğun ağzında sulu yaralar açılır. Bu hastalığı geçirmek için dereden kurbağa yakalanır. Őmerkoy ile Kadıkoy’de kurbağacık hastalığını geçiren kadınlar var, onlara gidilir. Kadın canlı kurbağaların ayaklarıyla okuyup okuyup çocuğun ağzındaki yaraları tırmalattırır. Kurbağacık hastalığı ancak bu Şekilde geçer, başka çaresi yoktur. Kurbağacıklı ocuk, hiç durmadan ağlar, yemek yiyemez, ağzındaki yaralardan su bile iemez. KonuŐurken ağzı acıdığı için konuşması da gecikir (Emine ÇAKIR).

10. Siğil ve Temre

Siğile okurlar o da geçer. Bir gule okurlar, gul kurudukça o da kurur gidermiş. Karanfil de okunur, karanfil kurudukça siğil de kuruyup gidermiş. Siğili geçirmek için

gece yeni ay çıkınca ona bakılır. “*Ayım seni hoş gördüm. Siğil seni boş gördüm*” denir. 3 kulhüvallah bir elham okunur. Ertesi güne siğil kalmaz (Şahin 2004: 380).

Temre, ellerde ayaklarda çıkan bir yaradır. Kaşınır, yara halini alır. Onu cumartesi günü bir kocakarıya götürürsün ve arpayla çizdirirsin ve o yara geçer (Şahin 2004: 380).

Çocukların ellerinde çibana benzeyen küçük kabarcıklara siğil denir. Bunlar, merhemle deva bulmaz. El almış kimselerin okumaları ve çocuğun elindeki siğil ya da çakmaları sıvazlamaları gerekir (Aysel SÜMERTAŞ).

Siğile benzeyen ama sulu ve kapanması zor olan yaralara “*çakma, çakmaca*” denir. Bunların tedavisi çok zordur. Halk hekimliğine başvurmanın yanında doktorlara da başvurulur.

Siğil ve temreleri geçirmek için ocaklı kişilere üç cumartesi gidilir. Aradan hiç gün atlamamak gerekir. Atlanırsa geçmez. Ocaklı kişi siğil ve temrelere bir çırpı parçası ya da tuzla okuyup çizer. Üç cumartesi okunduktan sonra siğiller kurur ve geçer (Ayşe YAŞAR).

Çocukların ellerinde çıkan siğiller cumartesi günü gün doğmadan yemiş ağacının dalıyla okuyup çizdirilir. Bu işlem üç cumartesi yapılır. Sonra çizdirme yapılan yemiş çubukları su görmedik bir duvar kovuğuna sokulur. Onlar kurudu mu çocuğun elinde çıkan siğiller de kurur ve geçer (Zeliha KÖSE).

Nazara bağlı olarak çocukların ellerinde temre denilen yaralardan çıkar. Bunları geçirmek için el almış kişiler tarafından “*incileme*” yapılır. Bunun için yedi arpa tanesiyle temre çizilir. Sonra temreye okunur. Okunurken temrelerin üstü bir de incilikle sürtülür. İncilik, çeşitli boncuklar ve pulların dizili olduğu bir tılsım aracıdır. En son temrelerin üzerine sürmek için merhem hazırlanır. Bir miktar barutun içine bir katkı maddesi daha koyarız. Bu katkı maddesini söylemeyelim, bizde kalsın. Bu merhem de sürülünce çocukların ellerindeki temreler geçer (Nazlı ALKAN).

11. Yılcık

Çocuğa nazar değince yılcık hastalığına döner gider. Çocuğun bir tarafında sızı başlar. Genellikle kolları ya da bacaklarında eklem yerlerinde sızı olur. Yılcık hastalığında ikindiden sonra gün yıldırı mı¹¹ sabah güneş ışıncaya, horozlar ötünceye kadar çocuk durmadan sızı acısı çeker. Böyle çocuk mutlaka yılcık ocağına götürülmeli ve çevirtme yapılmalıdır. İlk çevirmeden sonra yılı gelince ikinci çevirtme yaptırılır. Yaptırılmazsa yılcık tekrar uyanır, sızlamaya başlar. Çevirtme yapılırken çocuk oturtulur ve başına kırmızı çember örtülür. Yılcık kesecek olan kişi eline bir bıçak alıp *“Benim elim değil ... (kimden el aydıysa onun adını söyler) eli”* der, niyet eder, üç ihlâs bir fatiha okuyarak bıçağı çocuğun tepesinde çevirir. Çemberi kafasından sıyırıp alır. Sonra üç defa başını çinter, arkasından başından ayak tırnağına kadar bıçakla dilim dilim kesiyor gibi yapar. O zaman hasta çocuk da böyle yüreğinden korku duyar, hastalık daha o zaman yüreğinden çekilmeye başlanmış. Yılcık kesen kadın, *“Yılcık yüreğinden silkinsin gitsin”* der. Sonra bir tas su getirir, çocuğun başında suyun içinde üç tane kömür söndürür. Bu suyla çocuğun elini yüzünü yıkar, üç yudum da çocuğa içirir. Geri kalan suyu da bir kedinin üstüne döker. Kedi silkindi mi yılcık da silkinir gider. Bu işlem, sırasıyla ve gün atlamadan Cumartesi-Salı-Cumartesi günleri yapılır. Bunda gün geçirmemek lazım gelir. Gün geçirdin mi baştan başlaman lazım. Mesela, Cumartesi gidip Salı gelmedin mi erte geçmiş olur. Erteyi geçirmemek lazım, erte geçirilirse hastalık da ertelenir yani geçmez (Ayşe SAVRAN).

Yılcık hastalığına yakalanan kişilerin bacakları ağrı yapar. Yılcık kestirmeye giderler. Yılcık kesen kişi Cumartesiden Cumartesiye üç defa hastanın yılcığını keser. Hasta oturur ocaklı kişi elindeki bıçakla sıra sıra tüm vücudunu kesiyor gibi yapar. Bir yandan da yedi Ayetel Kürsi, yedi Tebbet, yedi Felak, yedi Nas okur. Üç defa yapılıncaya yılcık geçer (Hanife AKKEÇİ).

Yılcık kesmek için yılcık taşlarından yararlanılır. Bu taşlar hacıdan getirilir, tarhana, un ya da kepek çuvalının içinde saklanır. Durdukça eniklediği yani

¹¹ döndü mü

kenarlarından yumru çıkararak büyüdüğü görülür. Bu taşlarla yılcık olan kişi göstermelik kesilir (Kıymet SÖYLER).

Yılcık taşı beyaz, yuvarlak, alyans gibi olur. İnsan gözüne benzer gözü olur. Üzerinde çeşitli çeşitli şekiller bulunur. En üstü mercek gibi şeffaf olur. Bu taşlar yavrulayan taşlardır. O yüzden arpa kepeğinin içinde tutulur. Bu taşlar özel olarak hacdan getirilir. Ondandır bilinmez hiçbir taşta hatta dere taşına bile benzemez. Çok temiz, parlak olur (Ayşe SAVRAN).

Çocuğun neresinde ağrı varsa orası yılcık kesen kadın tarafından sıvazlanır. Sonra ocaklı kadın çocuğun annesine üç kere “Yılcık keseyim mi?” diye sorar. Çocuğun annesi de “Kes” diye cevap verir. Sonra da kadın elindeki bıçakla ağrıyan yeri çizerek keser. Ama gerçekten kesmez tabi, keser gibi yapar (Gülây AYDOĞAN).

12. Karın Ağrısı ve Karın Çekme

Karın ağrısı çocuklarda sıklıkla görülen bir rahatsızlıktır. Tedavisi için genellikle evde uygulanabilecek yöntemlerden yararlanır. Bu uygulamalar ise genellikle halk hekimliği sahasında ele alınabilecek ilaçları kapsamaktadır.

Karını ağrıyan çocuğun karnına tarhana lapası yapılır. Bir miktar tarhana kaynatılır, bir tülbentin içine sarılır ve çocuğun ağrıyan karnının üzerine bağlanır (Ayşen ZEYBEK).

Karın ağrısının sebebi çoğu kez gazdır. O yüzden çocuğun gazını çıkarmak gerekir. Bu sebeple çörek otu kaynatılır ve çocuğa içirilir (Aysel SÜMERTAŞ).

Karını ağrıyan çocuğa nane limon kaynatılıp içirilir (yaygın).

Karın ağrısı için zeytinyağı yakılır, birazı çocuğun karnına sürülüp sıvazlanır. Bir çay kaşığı kadar da çocuğa içirilir. Karnının gazı gitsin diye karnı yumuşasın diye tarhana lapası yapılır (Gülsevim ASLAN).

Çocuğun karnı ağrıdı mı göbeği düştü denir. Karın çekmesi yapılır. çocuk boylu boyunca yatırılır. Beline kalbur dikine yerleştirilir, kalbur çocuğun beline bir tülbentle bağlanarak sabitlenir. Kalburun üst kısmına kalburla tülbent arasına bir oklava sokulur. Oklava döndürüldükçe kalbur çocuğun karnının üstünde sıkışmaya başlar. Kalbur sıkıştıkça çocuğun düşen göbeği de yerine gelir ve karın ağrısı son bulur (Ayşe SAVRAN).

Karabaş otu ile ayvadanası ılık suya batırılır ve beyaz bir yaşmak ucuna bağlanır. Yaşmaktan bu otların suyu çocuğun ağzına damlatılır. Arkasından da badem yağı içirilir (Ayşe SAVRAN).

Karın ağrısını adaçayı, ihlamur, papatya geçirir (Ayşe TAŞKIN).

Çocuğun karnı ağrıdığında toz külle çocuğun karnı ovulur (Zeliha KÖSE).

Çocuğun ağrıyan karnına “kütleme” yapılır. Bunu herkes yapamaz. Belli başlı kişiler yapabilir. Bu kişilere gidilir. Bunlar çocuğun karnının ağrıyan yerlerine okuyup baş parmaklarıyla gerdirdikleri orta parmaklarını vururlar. Çocuğun karnından “küt küt” diye ses geldikçe gazı çıkıyor denilir. Çocuk rahatlar (Zeliha KÖSE).

Çocuğun karnı ağrımasın ve bağırsakları iyi çalışsın diye çocuğa küçüklükten itibaren bademyağı ve zeytinyağı içirilir (Ayşe YAŞAR).

Karnı ağrıyan çocuğun karnına sıcak küp vurulur. Çocuğun ağzına kekik yağı ile çöre otu yağı yalattılır. Nane kaynatılıp içirilir (Şehri BAYCAN).

Çocuğun karnı ağrıdığında “Bu çocuğun karnı kütlemece olmuş” derler. Yedi kırmızı çaputa okuyarak kül doldururlar ve yedi çıkın hazırlanır. Okuya üflene yedi

çıkın çocuğun karnına bastırılır. Bu, üç defa yapılır. O zaman çocuğun karın ağrısına çok denk gelir (Kadriye DEDE).

Karnı ağrıyan çocuğa ayvadana otu kaynatılıp içirilir ya da şekerli çörek otu yedirilir (Muhsine MANCIR).

Çocuğun karın ağrısını geçirmek için ayvadana ve katran kaynatılır çocuğun karnına sürülür. Veya çöre otu kaynatılıp göbeği sıvazlanır. O zaman hem çocuğun karın ağrısı geçer hem de çocuk yeni dünya gibi bur bur kokar. Zaten Peygamber Efendimiz “Yeni baharla yeni doğmuş çocuğun kokusuna doyamadım” demiş (Zeynep AKÇAKAYA).

Çocuğun karnı normalden fazla ağrıyorsa “furgulama” yapılır. Çocuğun karnına haşlanmış kelem yaprağı, tarhana lapası ve ezilmiş zeytin sarılır (Zeynep AKÇAKAYA).

Karnı ağrıyan çocuğun karnına sıcak kepek sarılır (Cevriye YANIK).

Karnı ağrıyan çocuğa nişasta şerbeti verilir (Nazlı ALKAN).

Karın ağrısını geçirmek için çocuğa sıcak süt içirilir (Hanife AKKEÇİ).

Karın ağrısı için çocuğa nane limon ve şapla kaynatılıp içirilir (Nuray KONAK).

Çocuğun karnı ağrıdığında poposuna zeytinyağı sürülür, biraz da çocuğa yalattılır veya bir miktar içirilir (Fatma GÜNEŞ).

Çocukların karnı ağrıdığında yakı yapılır. Önce hamur yoğrulur, sonra bu hamur yassı bir hale getirilir. Kaynamış suyun içinde bekletilir. Hamur kayıldıktan sonra sudan alınır. Üstüne zeytinyağı, bal, katran ve nane konulur, çocukların karnına bağlanır. Bu işlem genellikle çocukların anneleri tarafından yapılır (Hanife ÇAKMAK).

Karın ağrısında çocuğun karnına sıcak su torbası koyulur, ayakları sıcak suya sokulur, sıcak suyla hamur haline getirilmiş kepek çocuğun karnına bağlanır (Fatma AYGÜL).

Karnı ağrıyan çocuğun bağırsakları birbirine dolaşmış denir. O yüzden çocuk yere yatırılır ve bacaklarından tutularak havaya doğru silkilir (Ayşe GÖK).

Çocuğun karın ağrısı geçsin diye karnına bok sarılır (Kadriye DEDE).

Çocuğa çıra isi islendirilip suyla karıştırılıp içirilir (Meryem KANDEMİR).

Karnına ballı bez sarılır. Bunun yanında ebeğümeci kaynatılıp o sarılır (Ayşe AYDOĞDU).

13. Kabakulak

Kabakulak çocuklarda sıklıkla görülen ve kulak arkasının şişmesine bağlı yüksek ateş oluşturan tehlikeli bir hastalıktır. Balıkesir’de derleme yaptığımız kaynak şahısların pek çoğu kabakulak olan çocukların vakit kaybedilmeden doktora götürülmesi gerektiğini belirtti. Burada yer alan hastalıklar içinde özellikle erkek çocuklarda kısırlık tehdidi oluşturduğu söylenen kabakulaktan ayrı bir çekince ve korku duyulmaktadır. Ancak buna rağmen günümüzde uygulanmasa da eski pratik ve inanışlardan da tespit etmiş bulunuyoruz.

Çocuklar kabakulak olduğunda miras tenceresinin dibindeki karadan alınır bu kara çocuğun kulağının şiş yerine halka şeklinde – şişliği içine alacak şekilde- sürülür. O zaman kabakulak geçer, şişlik de iner (Hanife ÇAKMAK).

Kabakulak hocaya okutulur. Hoca kalemle şiş kulağın arka tarafına kabakulak duasını eski yazıyla yazar (Ayşe GÖK).

Kabakulak geçsin diye, baceylikten kara alınır, Şişliğin etrafı halkalamaya çizilir. Sonra da çocuğun yzüne ve gzuüne salça sürülür (Kıymet SÖYLER).

Kabakulak çizdirilir (yaygın).

Kabakulak, duasını bilen bir kişiye böldürülür. Bu kişi ocakta yanmış odun veya kömür parçalarıyla Şişliği çizer, arkasından da kabakulak taşlarıyla ŐiŐliklerin üzerine bastıra bastıra sıvazlama yapar (Nuray KONAK).

Kabakulak olan ocuk çok hasta olur. ocuğu sıcak tutmak lazımdır. Özellikle de kulağı soğuklatılmaz. Kömürle kulak çizilir ve karalanır (Kadriye DEDE).

Kabakulak çizen kimselere götürülür. Bu kimseler çocuğun kulağının arkasını siyahla çevirip içine eski yazıyla çocuğun adını yazarlar. Okurlar (Meryem KANDEMİR).

Kabakulaklı ocuğun kulağının arkası koyun yünüyle sarılır, sıcak tutulur. ocuk kısır kalmasın diye et yedirilmez. Bol bol Şekerli Şerbet içirilir. EĞer ocuğun Şişliği patlarsa ocuk kısır kalır (Nazlı ALKAN).

Kabakulağı geçirmek için cami hocası bir kağıda kırk tane kaf yazar. Kağıt kulağın ŐiŐliĐinin üzerine yapıŐtırılır (Fatma ÇEVİREN).

Kabakulak ŐiŐliĐinin üzerine üç defa ocaklı biri el vurur (Gülay AYDOĞAN).

Kabakulak ocuk soğuğa çıkarılmaz. Şişliğin üzerine sıcak zeytinyağı sürülür, üzerine koyun yünü sarılır. Çocuğa soğuk su içirilmez (Gülizar SOYDAN).

Kırmızı kabakulak taşları vardır. Okuyucu kadın taşlara tükürür, halka halka Şişliği çevirip çizer (Münevver ÖZCAN).

Çocuğun kulağının arkasına tencere karasıyla adının baş harfiyle son harfi yazılır ve şişliğin etrafı çevrelenir (Ayşe TAŞKIN).

14. Tıknefes Kesme

Üşütüp de boğazı hırıldaayan çocuk için tıknefes oldu denilir. Tedavi için hasta olan çocuk, odun kesilen ağacın üstüne kesecekmiş gibi yatırılır. Tırpan, balta veya bıçakla çocuğun önce başucunda sonra ayakucunda bir şeyler keser gibi alet ağaca vurulur. Bu sırada çocuğun annesi işlemleri yapan kadına: “Ne kesiyorsun?” diye sorar. Yaşlı kadın da: “Tıknefes kesiyorum.” diye cevap verir. Aynı işlem üç defa tekrarlanır. İşlem bittiğinde kullanılan alet fırlatılarak atılır. Çocuğun annesi, çocuğunu alarak arkasına bakmadan hızla kaçar. Çocuğun hastalığının geçeceğine inanılır (Ünsal 1982:10).

15. Konak

Yeni doğan çocuğun başındaki kepeklere Balıkesir’de “konak” adı verilmektedir. Bu, bir hastalık olmaktan çok her çocukta olan ancak geçirilmesi için çeşitli uygulamalar yapılan geçici bir durum olarak görülmektedir.

Doğumdan sonra çocuğun saçlarında oluşan kepeklere “yonsul” denir (Yurdanur ZEYBEK).

Doğumdan sonra oluşan konaklar için sodalı su hazırlanır. Bu su çocuğun kafasına dökülür. Sonra çocuğun saçları tarafla taranır. O konakların hepsi dökülür, hiç kalmaz (Emine BİRLİK).

Çocukların başındaki ilk kepeklere “yolsul” denir. Zeytinyağı ve karbonatla yıkandıkları zaman çıkarlar. Ancak tamamen çıkmaları için aynı şekilde üç dört defa yıkamak gerekir (Ayşen ZEYBEK).

16. Kulak Ağrısı

Kulak ağrısı küçük çocukları belki de en çok huzursuz eden ve sıkıntı veren bir rahatsızlıktır. Çoğu zaman üşütmeye bağlı olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Balıkesir’de derleme yaptığımız kişilerce kulak ağrısını gidermek içine benzer uygulamaların yapıldığını tespit ettik. Temel olarak aynı uygulamalar küçük farklılıklarla sağaltma işlemlerinde kullanılmaktadır.

Kulak ağrısını gidermek için kulağa anne sütü sağılır (yaygın).

Kulağına sarımsak kokutulur veya sokulur (yaygın).

Kulağa zeytinyağı damlatılır (yaygın).

Çocuğunun kulağı sancıyan anne kendi sütünden bir iki damla çocuğun kulağına damlatır (Gülay AYDOĞAN).

Kulak ağrısını geçirmek için bir diş sarımsak zeytinyağında yumuşatılır, yatarken çocuğun kulağına sokulur ve bir gece bekletilir. Kız doğurmuş kadının sütü damlatılır. Çünkü kız sütü yumuşak olur. Zeytinyağında çörek otu haşlanır. Bunun suyundan çocuğun kulağına bir iki damla damlatılır (Muzaffer ÖZCAN).

Kulağa kolonyalı pamuk sokulur. Hacıdan gelen hacımisinin yani hacı esanslarının ıslak pamukları çocuğun sancıyan kulağına sokulur (Ayşe SAVRAN).

Bir pamuğun içine ezilmiş sarımsak ve karabiber konur. Pamuk biraz ıslanıp çocuğun kulağına sokulur (Ayşe TAŞKIN).

Kulak sancısında çocuk ağrıyan kulağının üzerine yatırılır (Ayşe GÖK).

Çocuğun kendi idrarından ağrıyan kulağa akıtılır (Fatma AYGÜL).

Kulak ağrısı için “sıçan yağı” yapılır. Sıçan enikleri daha küçükken yani kırmızı kırmızıyken toplanır. Bir kavanoza doldurulur. Kavanoza zeytinyağı konur ve ağzı kapatılır. O sıçanlar orda merhem gibi erir. Merhem olunca bir çomağa pamuk dolandır. Bu pamuğa sıçan yağından bulanır ve çocuğun sancıyan kulağının içine sürülür (Emine BİRLİK).

Çocukların kulakları sancıyınca eşek boku bulunur. Eşek boku bir çembere sarılır ve kulağa sokulur. O zaman çocuğun ağrısı hemen kesilir (Hanife ÇAKMAK).

Ağrıyan kulağa sarımsak konur. Sarımsağın üstüne çocuk kızsızsa oğlan annesinin sütü; oğlansa kız annesinin sütü sağılır. Üzeri pamukla tıkanır (Fatma GÜNEŞ).

17. Yel Sökme

Bazı çocukların ağlama sebebi yel ağrısı olarak yorumlanır. Bu maksatla yel sökmek için çörek otu ve hindistancevizi kavrulur, anason ve zeytinyağı ile karıştırılarak macun haline getirilir. Bu macundan çocuğa sabah akşam birer parça verilir (Bayrı 1939: 78).

18. Yakı

Küçük çocuk hastalıklı ve zayıf olduğunda başvurulan bir tedavidir. Büyükçe bir şiş veya kalın bir tel parçası ateşte iyice kızdırılarak çocuğun göbek kısmının üzerine yanlama dokundurularak çocuğun bedeni yakılır. Yakılan yerin ya üç ya da yedi olması gerekir. Çocuğun yakılmış olan kısımların salça sürülerek bağlanır. Yakı yakılan çocuğun sağlam yapılı ve güçlü kuvvetli olacağına inanılır (Ünsal 1982: 10).

19. Köstebek

Çocukların herhangi bir yerlerinde şişlikler meydana gelirse köstebek ocağında yakılır. Bu şişlikler genellikle yüz ve kol bölgelerinde olur. Şişlikler köstebek yuvası

gibi kabarik olur. Şiş yerlerin üzerine köstebek yuvasının çamuru sürülüp bağlanır. O zaman Şişlikler iner (Ayşe SAVRAN).

20. Göz Ağrısı / Günlük

Gz ağrısına ve çocukların güneşe bakamamalarına günlük denir. Çocukların gözleri çok sulanır ve gün ışığından çok rahatsız olur. Tedavi etmek için, bir suyun içine altın batırılır ve bu suyla çocuğun gözleri silinir (Ayşe SAVRAN).

21. Yanık Yarası / Yakma Yarası

Ağır yanık yaralarının tedavisi için bal, gök çapıt, snmedik barut, çertlemik, kurşun gereklidir. Balla snmedik barut ocakta karıştırılır. ertlemik gök apıtı bağlanır, ılık barutlu bala batırılır ve yaraların üstünde gezdinirilir. Bu işlem üç hafta yapılırsa yanık yaraları geçer (Ayşe SAVRAN).

Hastalıklarla ilgili olarak Balıkesir yöresinde ocaklıların yaptıkları uygulamaların günümüzde azalmaya hatta kaybolmaya başladığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak halkın tıp hekimlerine ocaklı kişilerden daha çok güveniyor olmalarını ifade etmeleri sağlık konusunda daha bilimsel verilere ve uygulamaların tercih edildiğini açıkça göstermektedir.

Burada bahsedilen hastalık ve tedavileri arasında bugün de sözü edilen tedavi yöntemlerinin kullanıldığı hastalıkların başlıcaları siğil ve temre, karın ve kulak ağrısı, konak gelmektedir. Bunlar diğer adı geçen hastalıklara göre ölüm riski daha az olan hastalıklar olarak görülmekte ve evde tedavi yöntemlerine başvurmakta herhangi bir sakınca görülmemektedir. Ancak kabakulak, boğmaca, sarılık gibi ölüm riski yüksek hastalıklarda ocuk hemen hastaneye götürülmektedir. Bahsedilen uygulamaların pek çoğu eskiden yapılan işlemlerdir.

Kaynak kişilerden tespit ettiğimiz bir başka konu da hastalık çeşitlerinde ve hastalık sürelerinde değişikliklerin yaşandığı hususu olmuştur. Pek çok kaynak şahsımız eskiden çocukların daha sık hastalandığını bu hastalıkların bugünkü hastalıklara pek benzemediğini, bunun da çocukların bakımsızlığından kaynaklandığını belirtti. Günümüzde çocukların daha sağlıklı ortamlarda büyüdüğü ve beslendiği de bu görüşlere eklendi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK ETRAFINDA ŞEKİLLENEN SÖZLÜ EDEBİYAT

1. NİNİ

Ninni, annenin ya da bir aile büyüğünün bebeği uyutmak bazen de sevmek için kendine özgü bir besteyle söylediği başında “hu,hu” , sonunda “e,e,ee” , “nini, ninni” gibi kavuşakların yer aldığı basit sözlü türkülerdir. Divanü Lügat-it Türk'te ninni karşılığı olarak balu-balu sözü geçmektedir. Ninniye Azerbaycan Türkleri layla, Başkurtlar sangildak yırı, Kazaklar besik jırı, Kırgızlar aldey-aldey, Özbekler alla, Tatarlar bişik (ballü) cırı, Türkmenler hüvdi, Uyugurlar alay demektedirler¹²

Ninni kelimesinin, Türkçe'de ne zamandan beri kullanıldığını kesin olarak bilemiyoruz. Anadolu sahasında “nen eylemek” şekline rastlıyoruz (Çelebioğlu, 1982:10-11). Divânü Lugâti't Türk'te ninni karşılığı "balu balu" olarak verilmektedir (Atalay, 1985, c.3: 232) Anadolu sahası dışında ninniler laylay , elle, nenne, eldiyi, leyley, leyley, leyley, ayya, nany, allay vb. adlarıyla söylenir (Çelebioğlu,1982:11).

Anonim halk edebiyatında çocukları uyutmak için kadınlar tarafından söylenen manzum veya mensur türkülerine denilmektedir (Artun, 2004:179). Ninniler çeşitli zaman birimlerinde kuşaktan kuşağa devredilip aktarılan, ezgileri yönüyle çocukları etkileyen ürünlerdir. Ortaya çıkışlarıyla ilgili kesin bilgilere sahip olamadığımız ninniler, çıkış zamanlarındaki asıl şekillerini koruyamamışlardır. Tarihsel, sosyal ve kültürel nedenler, göçler değişikliğe uğramalarına neden olmuştur. Ninniler, söylendikleri toplumun kültürünü yansıtmışlardır (Artun, 2004:180).

¹² Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991.

Ninni, annelerin çocuklarını uyutmak için söyledikleri nağmeli, birer kıtalık halk şiirleridir. Ninni, yalnız küçük çocuklar için düzülmüştür. Ne şairleri bellidir ne de yazılışı vardır. Yegâne şairleri Türk anneleridir. Anneden kızına kulaktan geçer. Bu suretle muayyen bir bestesi vardır. Anneler bazen felekten, talihten şikâyet eder. Hayatın dertlerini, acılarını sayar, döker. Bazı kere de anasından, babasından, yurdundan, ocağından ayrıldığını, gurbet illerinde kimsesiz kaldığını acıklı bir lisanla terennüm eder. Aşk ve sevdası çoşar. Heyecanı artar. Gözyaşları döker ve söyler. Hülusa, bir mütefekkirin dediği gibi “Beşiği sallayan el, dünyaya hâkim olan el”. Anne, ninnileriyle düşüncelerinin bir kısmını izhar ettiği cihetle ninnilerin folklor noktai nazarından kıymet ve ehemmiyetleri çoktur. Anneler çocuklarını kundaklarlar. Çocuğa süt emzirdikten sonra ya göğüslerinde sallayarak yahut salıncak veya beşikte uyuturlar. O zaman, hafif hafif ninni söylemeye başlarlar. Çocuk uyuyuncaya kadar bildiği ninnileri söylemeye başlar. Çocuk uyumaya başladığı sırada ninniye daha ağır bir sesle söylerler. Hatta kendisinin bile ninniden uykusu gelir. Yeni doğmuş çocuğa ninni söylenmez. İki aylık çocuğa ninni söylenmeye başlanır (Özer, 1957:2).

Birçok şekilleri olmakla birlikte, ninniler genellikle mani dörtlükleriyle söylenir. Ninni konulu manilerin son dizeleri ninni anlatım kalıplarından oluşur. Ninni başlangıcında ninni söylenene bir seslenme görülür. Ninni sonunda çocuğu uyutmayı amaçlayan ses tekrarlarından yararlanır. Ninniler ezgi yönüyle beşik sallama ahengine uygun söylenirken, bazen ezgi ve ses tonu çocuğun durumuna göre ayarlanır (Artun, 2004: 180).

Ninnilerin oluşumunda, annenin ruhsal durumu, yaşanan olaylar, çocuğa duyulan özlemler rol oynar. Anneler bazen eşinden kaynanasından, akrabalarından yakınmaları ninnilerde dile getirir. Her anne ninni yakabildiği gibi çevresinden duyduğu ninnileri de söyleyebilir. Ninniler çocuğun kız veya erkek oluşuna göre de değişir (Artun, 2004:180).

Ninnilerin ilk söyleyenleri belli değildir. Bebeği salıncakta, beşikte ya da kucakta uyutmaya çalışırken daha önceden bilinen metinlerin yanında doğaçlamadan da

tizden pese doğru bir ezgiyle söylenirler. Ninniler bebeğin uyuması ile son bulur (Batur 1998: 50-51).

Ninnilerin oluşumunda psikolojik durum, içinde bulunulan çevre, ekonomik yapı, çocuk sahibi olma özlemi ve çocuğun geleceğine değin düşünceler önemli rol oynar. Bebeğin sağlıklı doğmasından gelen sevinç, annenin sevgisi, tensel ve tinsel güzellik, ileride alması arzulan makam, öğrenim, sünnet, gelin olma, yalnızlık, gurbette kalan baba, yetimlik gibi türlü durumlar ninnilerin konusunu oluşturur. Anne, çocuğu hakkındaki istekleri, dilekleri yanında kendi arzu, özlem, sevinç gibi duygularını da anlatır. Bazı ninniler ise ölen çocukların ardından yakılan ağıt niteliğindedir (Batur 1998: 50-51).

Ninniler, çocuğun cinsiyetine göre farklı özellikler gösterir. Ailenin devam ettirilmesi, saygın bir meslek sahibi olması, zenginlik gibi istekler çoklukla erkek çocukları için; güzel, akıllı, aydınlık baht gibi dilekler ise kız çocukları için söylenen ninnilerde dile getirilir. Cinsiyet ayrımı yapılmadan kız ve oğlan çocuklarına söylenen ninniler de vardır. Çoklukla dört dizelik bentlerden oluşan ninnilerin sonu “Ninni yavrum ninni” , “Uyusun da büyüsün ninni” , “e,e,e,ey” v.b. kavuştaklarla biter (Batur 1998: 50-51).

Balıkesir’de ninni söyleme geleneği hala devam etmektedir. Ancak söylenen ninni çeşitlemesinde bir azalma olduğu da bir gerçektir. Sadece belli başlı kalıpsal uyutma ifadelerini ezgilerle birleştirerek ninni söylemek günümüzde daha yaygın hale gelmiştir.

Tespit ettiğimiz ninnileri şu şekilde sıralayabiliriz:

Ninni Metinleri

Metin 1

Asmaya koydum salıncak
Eline verdim oyuncak
Uyumadı gitti yumurcak
Ninni benim yavrum ninni

Benim kızım uyur ninni
Uyusun da büyüsün ninni
Kuşlar yuvaya dönmeden
Babası gelecek şimdi

Dandini dandini dasdana
Danalar girmiş bostana
Dana bostan yemez köken yer
Benim yavrum çeker yer

Ninni de ninni dan kişi
Anası da bir hanım kişi
Babası da beylerin başı
Halası harman tokatı
Teyzesi soğan sepeti
Eee eee e kuzum ninni
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni

Ninni de ninni ninnisi var
Ninni yavrum uykusu var
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni
(Sakaoğlu ? : 54-55).

Metin 2

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni eeeee...

Dandini dandini danadan
Bir ay doğmuş anadan
Bağışlasın yavrumu yaradan eeee...

Ninni ninni ninnice
Bol soğanlı bürölce
Yavrum yesin doyunca
Ninni yavrum ninni

Ninni ninni ninnisine
Yavrum gider teyzesine
Teyzesi bir hanım kadın
Gül doldurur çevresine

Elleri ayakları
Kınalı bebek eee...
Uyumadı kaldı
Şu nazlı bebek eee...

Hu hu hu Allah
Sen uykular ver Allah
Uyusun da büyüsün inşallah
(Özcan 1995: 123-124)

Metin 3

Aktaş diye belediğim
Haktan dilek dilediğim
Tülbendine doladığım
Mevlam buna bir can versin

Tarlalarda olur ahlat
Anneler çeker zahmet
Medine’de Muhammed
Söyle buna bir can versin

Harmanda olur yaba
Karıştırırlar kaba kaba
Merzifon’da Piri Baba
Söyle buna bir can versin

Çalkan Karadeniz çalkan
İçinde olur kayık ile yelken
İstanbul’da Eyüp Sultan
Söyle buna bir can versin

Yüreğim yanar püryan
Melekler olur ona hayran
Ankara’da Hacı Bayram
Söyle buna bir can versin

(Hanife AKKEÇİ)

Metin 4

Dandini dandini danadan
Bir ay doğmuş anadan
Bağışlasın onu veren yaradan
Eee...

Ninnilerin benim olsun
Uykularım senin olsun
Akan sular gibi ömrün olsun
Hu hu hu..

Asmaya kurdum salıncak
Eline de verdim oyuncak
Uyumadı gitti şu yumurcak
Eee....

Benim kızım uyusun ninni
Uyusun da büyüsün ninni
Kızım öğretmen olsun da
Çocukları okutsun ninni

Gökte yıldız oynuyor
Gözüm yavruma doymuyor
Eller de yavruma doymuyor
Ellerde yavru çok amma
Benim yavrum uyumuyor
Ninni, ninni bebeğim ninni

(Emine BİRLİK).

Metin 5

Dandını dandını dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Eee Eee eee eee
huu huu huu huu
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni
E bebeğim eee
E bebeğim eee
(yaygın)

Metin 6

Bir yaşında melim melim bakınır
İki yaşında uçmakla yekinir
Üç yaşında kanadına yeşil çevre danıkır
Uyusun da büyüsün nenni..
(Ayşe SAVRAN).

Metin 7

Nenni deyip uyutamadım
Oyuncak verip büyütemedim
Nenni kuzum nenni neneyleirim seni

Nenni eker de uyuturum
Pek küçüksün kuzum bytrm
Yollara düşer yürütürüm
Nenni kuzum nenni neneyleirim seni
(Şahin 2004: 255).

Metin 8

Nenni çekersen de uyuturum
Ufaksın da kkmşsn
Yavrum yollarda yürütürüm
Nenni nenni neneyle kuzum

Köprüye de vardım köprü yıkıldı
Kınalı geyikler suya döküldü
Nice yiğitlerin beli büküldü
Nenni nenni neneyle kuzum
(Şahin 2004: 255).

Metin 9

Evlerinin n iğde
İğdenin dalları yerde
Varamam başım kara yerde
Nenni yavrum gelemem ben

Yüklük üstüne yk ettiğim
stne ibrişimle rttğm
Kokusuyla akşam, sabah ettiğim
Yavrum yavrum biricik yavrum

Aliler metin olur Ali'm
Cennete yakın olur Ali'm
Kızları seven oğlanların
Sözü bütün olur Ali'm
Nenni Ali'm nenni
Nenni deyim uyu deyim

Bahar günlerinde
Çimenler üzerimde büyüeyim
Ali'm biricik Alim

Evlerinin yanı dümdüz
Altında gündüz
Alim'in bubası
Anadan babadan yetim
(Şahin 2004: 255-256).

Metin 10

Evimizin yanı mısır
Yolumuz Balıkesir
Yavrularım gelmiyor
Gurbet elde yetim
Nenni yavrum nenni

Nenni deyip uyutamadım
Oyuncak verip büyütemedim
Nenni kuzum nenni neneyleirim seni

Nenni çeker de uyuturum
Pek küçüksün kuzum büyütürüm

Yollara düşer yürütürüm
Nenni kuzum nenni neneyleirim seni
(Şahin 2004: 256-257).

Metin 11

Eee...
Hu, hu, hu...
Piş, piş, piş...

Al babası, al babası
Yağlığma sar babası
Oğlunu mektebe hazırla
Kitap al da sal babası

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Uyu yavrum dam yapalım
Çıkalım yola bakalım
Baban geliyor diye
Sırmalı yağlık takalım

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Evler dolu kestane
Dükülür dane dane
Dünya kadar çocuk olsa
Benim oğlum bir tane

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Oğlum oğlum ak oğlum
Beyaz ipek sat oğlum
Kızlar da dokusun onu
Sen üstüne yat oğlum
E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

İndim gittim ulu çaya
Dönüp baktım doğan aya
Dayın binmiş geliyordu
Al kırmızı tor taya

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Bahar geçer yaz gelir
Yaz gidince güz gelir
Annelerin ninnisi
Yavrusuna öz gelir
Ninni yavrum ninni

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Dandan dandan dandı bebek
Elleri koynunda kınalı bebek
Benim kızım yavrum huri melek
Ninni yavrum ninni

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Dandan dan olur
Bahçede elma olur
Oğlum durma kapuda
Kızlar görür kan olur

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Dağda davarın otlasın
Ovada çiftin işlesin
Mevlam seni bağışlasın
Oğlum ninni yavrum ninni

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Şu dağların koyunları
Çayır çimen kıyıları
Selam söyleyin dayıları
E yavruma, e gözüme ninni

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Karşiki dağın eteği
Eteği koyun yatağı
Benim yavrum dert ortağı
Derdimin ortağı yavrum
Gönlümün durağı yavrum

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Kara koyun meler gelir
Dağı taşı deler gelir
Öksüz olan kuzuların
Gör başına neler gelir

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Ninni ninni ninnice
Bol soğanlı börülce
Uyusun oğlum ninni
Südüm içsin doyunca

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Ninni desem beşiğine
Devlet konsun eşiğine
Bey kızları keşiğine
Kuzum yavrum hu hu

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Ninni desem yaraşır
Mahalleyi dolaşır
Mahallenin kızları
Oğlum ile oynaşır

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Hay develer develer
Peynirlidir pideler
Yedi yedi develer
Oğluma uyku verdiler

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni

Hu derim ben hu Allah
Ver uykusun ver Allah
Uyusun da büyüsün
Ninni benim yavrum ninni

E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni
(Özer 1963: 78-79).

Metin 12

Nenni guzum nenni
Nenni deyim seni
Nenni benim de körpe kuzum nenni

Çık da dağlara da anam diye ünüle
Nenni deyim de körpe kuzum ben seni
Uyudup da büyüdüyüm ben seni
Nenni deyip de alaylara gatayım yavrum ben seni
Nenni guzum nenni nenni

Yüklüyüp de bi yerlere yittiğim
Uyudup da körpe guzum ben böyüttüğüm
Böyüdüp de alaylara gattığım
Nenni benim gurban olduğum guzum
Nenni benim ala gözlü guzum
Neeen...

Nenni de benim bubasına karşı gidecek güzel guzum
Babam diye de askere gidecek guzum
Nenni neeen...
(Nazlı ALKAN).

Metin 13

Uyusun da büyüsün
Ninni kuzum ninni
Nine dede olsun büyüsün
Uyusun yavrum ninni

Uyusun oğlum ninni
Uyusun da büyüsün
Büyüsün de asker olsun
Asker olsun da geri gelsin
Ninni ninni

Ninni kızım uyusun
Uyusun da büyüsün
Büyüsün de gelin olsun
Ninni kızıma ninni
(Gülizar SOYDAN).

Metin 14

Bak kızımın sadasına
Beyler konar edasına
Kızım kahve pişirecek ninesine
Ninni kızım ninni

Ninnilerim derin olsun
Gölgelerim serin olsun
Uykularım senin olsun
Benim güzel yavrum ninni

Ovada çiftelerin işlesin
Dağda koyunların kışlasın
Allahım seni bana bağışlasın
Ninni kuzuma ninni
(Ayşe AYDOĞDU).

Metin 15

Dandini dandini danası bey
Anası keklik babası bey
Yandım destim delinin soyu
Alıca pulluca halalar
Yarım pabuçlu teyzeler
Top top sakallı dedeler
Ördek başlı neneler
Kara kaşlı amcalar
Çakır gözlü dayılar
(Münevver ÖZCAN).

Metin 16

Yağmur yağar taşta kurur
Altın saat beşte durur
Benim yavrum hinci uyur
Nenni nenni nenni
(Fatma GÜNEŞ).

Metin 17

Uyusun da büyüsün nenni
Tıpış tıpış yürüsün nenni
Tapşını kızım tapşını
Gel dedesi öp şunu
(Medine DOLANBAY)

Metin 18

Fış fış kayıkçı
Kayıkçının küreği
Tıp tıp atar yüreği
Akşama fincan böreği
Yavrum yesin büyüsün
Tıpış tıpış yürüsün
(yaygın)

Metin 19

Uyusun da büyüsün oğlum ninni
Dağda koyunların kışlasın
Ovada pullukların işlesin
Yaradanım senin annene babana bağışlasın

Hu hu kuşu çınardadır yuvası
Mamalar getirsin babası
Uzun boylu oğlum ninni
Kara gözlü oğlum ninni

İğdenin dalları yerde
Benim oğlumun babası gurbet elde
Ninni oğlum ninni
(Hatice UÇAR).

Metin 20

Bahçeye kurdum salıncak
İçine de koydum oyuncak
Uyumadı gitti yumurcak
Ninni yavrum ninni

Ben bebenin anasıyım
Ocaklarda yanasıyım
Bir mevladan bulasıyım
Ninni yavrum ninni

Bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan

Bey babası gelir Şam'dan
Nenni, nenni, nenni, nenni

Beleğine belediğim
Beşiğine indirdiğim
Bir Allahtan dilediğim
Ninni yavrum ninni

Dağda koyunun kışlasın
Ovada çiftin işlesin
Mevlam seni bana bağışlasın
Ninni yavrum ninni

Dandini dandini danadan
Henüz doğmuş anadan
Böyle çirkin anadan
Ne güzel vermiş yaradan

Havada kuşlar ötüşür
Yavrumu kurtlar bölüşür
Düşman oturmuş gülüşür
Ninni de bebek ninni

Hu hu dervişler
Devrilmişler ölmüşler
Kırk somun ekmek yemişler
Daha var mı demişler

Kara çadırın kazığı
Evlat babanın azığı
Gelinlerin başı bozuğu
Ninni yavrum ninni

Rahmet yağar taşta kurur
Altın saat beşte vurur
Benim yavrum şimdi uyur
Ninni yavrum ninni

Sırma urgan büküreyim
Gümüş beşik döküreyim
İçine oğlumunu yatırırım
Sefa ile büyüeyim
Ninni oğlum ninni

(Örnek 1979: 327-357).

Metin 21

Ninni derim özüne
Uyku girsin gözüne
Benim kınalı kuzuma
Ninni eeee....

Ateşe koydum odun
Ellerim karalandı
Çok ağlama yavrucuğum
Yüreğim paralandı

Avluda erik fidanı
Aldı gitti meydanı
Benim yavrum uyumaz
Kimdir onun şeytanı
Ninni ...

(Aysel SÜMERTAŞ).

Metin 22

Dana dana dasdana
Danalar girmiş bostana
Bu kimin danası
Hacı İlyas'ın danası
Hacı İlyas'ı bıçaklamalı
Kızını kucaklamalı
(Celil NOGAY).

Metin 23

Bebeğimin beşiği çamdan
Su sızıyor yukarı damdan
Bey babası gelir Şam'dan
Nenni nenni nenni bebek

Bebek beni deyledin
Yaktın yaktın kül eyledin
Her kapıya kul eyledin
Nenni nenni nenni bebek
(Havva SÖZDEMİR).

Metin 24

Dambıldan gelir kaşık
İçi dolu bal bulaşık
Kızım beyin oğluna aşık
Nenni, nenni

İstanbul'dan gelir bezi
Günler indi közgar bastı
Benim kuzum ağa dostu
Nenni, nenni
(Hatice YİME)

Metin 25

Mahramamın ucu atlas
Atlasa iğneler batmaz
Damat oğlan sensiz yatmaz
Nenni, nenni

Mahramamın ucu sırma
Helal olur hoş olur
Bıyıkları burma burma
Nenni, nenni

Kalk gidelim burada durma
Helal olur hoş olur
Gelin kızı okşayalım
Nenni, nenni
(Hatice YİME)

Metin 26

Ninni kızım
Ninni oğlum
Ninni, ninni

Sözün istin olsun
Kılıcın keskin olsun
İnsanların yanında kıymetli ol
Doktorlar ol inşallah
Büyük adamlar ol
Paşalar ol oğlum
(Hatice YİME).

Metin 27

Karşıda koyun kuzu
Kıvrım kıvrım boynuzu
Ben koyun oldum yavrum kuzu
Allahım uyutuver bu güzel kızı

Karşıdan gelen atlı
Yakası kravatlı
Alma çavuş benim kızı
Subaylardan kıymatlı

Elinde demir kaşık
Kaşıkları bulaşık
Uyu yavrum, uyu kuzum
Uykular sana yaraşık

Arabamın espiti
Dolaşalım Kespiti
Kespit yolunda dolaşırken
Şalvarlarım eskidi

Minarenin ucunda
Kuşlara bak kuşlara
Ne yaman hasretlikmiş

Attı beni ataşlara

Koca kapının kanadı
Üstüne kumrular tünedi
Uyu yavrum, bırak bu inadı
Ninni, ninni
(Emine NOGAY)

Metin 28

Ninni dedim özüne
Uyku gelir gözüne
Melekler yardım etsin
Benim körpe kuzuma
(Hanife ÇAKMAK).

Metin 29

Hu hu hu Allah
La ilahe illallah
Benim yavrum uyuyacak
Uyuyup da büyüyecek
Tıpış tıpış yürüyecek
Hu Allah
La ilahe illallah
Benim yavruma
Kırk bir buçuk kere
Maşallah
(Halide YAŞAR).

Balıkesir’de derlenen ninnilerin pek çoğunda benzer içerikler farklı cümle ya da kelimelerle tekrar edilmektedir. Bunun yanında Balıkesir yöresinde gerçek anlamda eskisi kadar güçlü bir ninni söyleme geleneğinin olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü

ninnileri derlediğimiz kaynak şahısların çoğu özellikle de genç anneler çocuklarına ninni söylemediklerini, bunun yerine müzik dinlettiklerini söylediler. Ninni söylemenin gereksiz olduğunu düşünenler bile oldu. Ancak ninni gibi önemli bir gelenek sayesinde çocukların dil ve düşünce dünyalarının ne kadar geliştiği ortadadır. Bu geleneğin yok olması demek ya da zayıflaması demek de dil gelişimi ve hayal dünyası zayıf bireylerin gelişmesi demektir.

2. TEKERLEME

Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı folklor türünün içinde yer almaları olsa gerektir. Ancak başka hangi türle ilişkili olursa olsun yine de tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özelliklerinin var olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca diğer türlerden tamamen bağımsız olan tekerlemeler de vardır. Tekerleme türü daha ziyade çocuk folkloru ürünlerinde göze çarpar. Tekerlemelerin anlatımlarındaki çocuksu üslûp da bunun bir yansımasıdır. Ancak bazı âşık edebiyatı ürünlerinde ve masallarda bulunan ve "tekerleme" olarak adlandırılan mizahî ve manzum konuşmalar büyüklere mahsus özellikler göstermektedir (Duymaz 2002: 9).

Tekerlemeler, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya getirip, mantık dışı birtakım sonuçlara varmakla şaşırtıcı bir etki yaratır. Yapısı ve konusu bakımından bu özelliğiyle tekerlemeler, beklenmedik hayal oyunlarının boşanıvermesiyle şaşırtmak, eğlendirmek ve keyiflendirmek için başvurulan bir çeşit söz cambazlığıdır (Duymaz 2002:24).

Tekerlemeler, sözün gerçeklik, mantık, anlamlılık gibi sınırlamalara bağlı kalınmadan ses ve söz oyunlarının rahatlıkla yapılabildiği; hayal, düş, aşkınlık, mizah veya çocuk zihninden kaynaklanan serbest bir yaratıcılığın ürünleridir. Bu bağlamda tekerlemelerde anlamın, gerçekliğin ve mantığın yerini şekli unsurlar (sözün anlamı itibara alınmadan sıranıvermesi, ses oyunları, tekrarlar vs.) almaktadır (Duymaz 2002:28).

Tekerlemeler, çeşitli ses tekrarlarından, söz sanatlarından ve kelime oyunlarından yararlanılarak meydana getirilen ürünlerdir ve genellikle gerçek dışı anlamlara dayalı kalıp sözlerdir (Artun 2004:209).

Sözlü halk edebiyatı türlerinden biri olan tekerlemelere çeşitli halk edebiyatı türlerinde sıkça rastlanır. Kullanıldıkları türe göre işlevleri değişen tekerlemede kaynaklarda çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır: "Genellikle ölçülü, kafiyeli, simetrik, onomatopeli ve sürrealist anlamlı söz dizisi." (Akalin; 1984: 278-279).

Oyun tekerlemeleri, çocukların kendi yaratmaları olabileceği gibi büyüklere özgü tekerlemelerin çocuk tekerlemelerinin geleneklerine ustalıkla uygulanmaları sonucunda da ortaya çıkabilirler. Bu tekerlemelerin hepsi tür niteliği gösterir. Oyun tekerlemelerinin çeşitli türleri vardır. Ör: Sayışmacalar, oyunlarda ebe çıkarmada yararlanılan baştan ya da sondan kafiyeli, ahenkli söz kalıplarıdır. Oyundan önce söylenirler (Boratav; 1982: 135).

Tekerleme, çeşitli Türk boylarında şu adlarla bilinir: Azerbaycan Türkleri Âşık Edebiyatında, "tekerleme", çocuk folklorunda, "sanama" , Dobruca Tatarları masallarında; "tekerleme", Gagauzlarda; "tekerleme, sayılmak, badaşmak" , Kazak Türklerinde; "ölen (hayvan tekerlemeleri için), tekerleme" , Kırgız Türklerinde "canılmaç" , Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde; "tekerleme" , Özbek Türklerinde; "bala koşukları, sanaş, sanak" , çocuk folklorunda; "sayılmak" ve Türkmenistan'da "sanavaç" (Kaya 1999: 546).

Balıkesir ve çevresinde yaptığımız derlemelerde tespit ettiğimiz tekerlemeler çocuklarla ve çocuk oyunları ile ilgili olduğundan tasnif ederken Duymaz'ın tekerlemelerle ilgili tasnifinden yararlanacağız. Duymaz, çalışmasında "Belirli Bir Oyun, Tören ve Metne Bağlı Tekerlemeler" başlığı altında şöyle bir tekerleme tasnifi yapmıştır:

Çocuk Oyunları Tekerlemeleri

- a) Ebe Seçimi ve Ebe Çıkarma Tekerlemeleri (Sayışmacalar)
- b) Oyuna Eşlik Eden Tekerlemeler
- c) Yanıltmacalar ve Şaşırtmacalar

- ç) Yergi, Övgü, Kızdırma ve Alay Tekerlemeleri
 - d) Oyun Daveti ve Dağılma Sırasında Söylenen Tekerlemeler
 - e) Oyuncak Yapımı Sırasında Söylenen Tekerlemeler
- (Duymaz 2002: 26).

a. Ebe Seçimi ve Ebe Çıkarma Tekerlemeleri (Sayışmacalar)

Derlediğimiz tekerlemelerin pek çoğu oyuna başlarken söylenen tekerlemeler olmuştur. Bu tekerlemeler de genellikle oyuna ebe ya da yöresel ismiyle “çoban” seçerken söylenmektedir.

Çocuklar, oyuna başlamadan önce aralarında bir ebe seçerler. Bu ebe, bir çeşit kura sayılabilecek tekerlemelerle tespit edilir. Bu tekerlemelerde sayılar kullanıldığı gibi kelimeler veya heceler de belirli bir vurgu ve tonlamayla sayılabilmektedir. Oyunlarda ebe seçimi, ebe çıkarma veya taraf olacakların tespiti için kullanılan bu tekerlemelere sayışmaca da denir. Oyunlardan önce söylenen sayışmacalar, kafiyeli ve ahenkli sözlerden oluşmuş nazım parçalarıdır. Sayışmacalarda ebe seçimi iki şekilde yapılabilir. Ya tek söyleyişte son hece veya kelime kime rastlarsa ebe o olur; ya da her söyleyişte son hece veya kelimeye rastlayan çocuk kurtulur, son olarak kim kalırsa o ebe olur (Duymaz 2002: 103).

Türkmenlerde çocuklara mahsus bir *aydım* (=türkü) türü olarak tarif edilen oyun tekerlemelerine “*sanavaç*” adı verilmektedir. Azerbaycan ve Özbek Türkleri “*sanama*”, Gagauz Türkleri “*sayılmak*”, Türkmenler “*sanavaç*”, Kazan Tatarları “*sanav*”, “*sanamış*”, Kırım Tatarları “*sayı*”, Dobruca Tatarları ise “*sayma*” terimini kullanmaktadırlar (Duymaz 2002:103).

Tekerleme Metinleri

Metin 1

Çelik çubuk

Sen bu oyundan çık

(Selda TEHLİ).

Metin 2

Çıktın çıkardın

Sen kimi çıkardın

(Selda TEHLİ).

Metin 3

Allahtan başlıyorum

Şeytanı taşıyorum

Kim çıkacak bilmiyorum

10'a kadar sayıyorum

1,2,3,4,5,6,7,8,9,10.

(Selda TEHLİ).

Metin 4

İnmindo

Etfamsi

Ege mege yu

Hamsi

Sen hiç pepsi

İçtin mi

İçtim

Kaç tane

On tane

1,2,3,4,5,6,7,8,9,10.

(Filiz IRMAK).

Metin 5

Pastanemize hoş geldiniz

Hoş bulduk

Hangi renk pasta istersiniz

Pembe

Pembeyi üzerinizde gösteriniz

(Nursel ERDEM).

Metin 6

Bir kedi varmış

10'a kadar sayarmı

1,2,3,4,5,6,7,8,9,10

(Nursel ERDEM).

Metin 7

Kartal kapıya kon

Kartal kapı kitli

Kimin başı bitli

Li li li

(Filiz IRMAK).

Metin 8

İne mine
Ucu dime
Ferfer ince
Kuş öttü
Horoz tepti
Kadı kızı
Selam etti
Al çık
Bal çık
Sana dedim
Sen çık
(Ayşe YAŞAR).

Metin 9

Al çık
Bal çık
Sana dedim sen çık
(Filiz IRMAK)

Metin 10

O piti piti
Karamela sepeti
Terazi lastik jimlastik
Biz size geldik bitlendik
Hamama gittik temizlendik
Dik, dik, dik
Dersimiz matematik
Öğretmenimiz otomatik
(Selda TEHLİ).

Metin 11

Portakalı soydum
Başucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum
Kırmızı mum
Arap kızını uydurdum
(Ümmügülsüm DOLANBAY).

Metin 12

Eveleme develeme
Tan tan takalama
Sin sin mangır
Ebe kıçı deve kıçı
Yağdır yağdur
Siç kurtul
(Muzaffer ÖZCAN)

Metin 13

Ebe kuşu
Deve kuşu
Langır lungur
Uç kurtul
(Muzaffer ÖZCAN)

Metin 14

Çıt pıt
Mavi boncuk
Arap kızı
Nerden geldiysen
Ordan çık
(Ümmügülsüm DOLANBAY).

Metin 15

O mo ri zon
Kip ri zon
Sarı limon
Saksıya kon
(Merve YAŞAR)

Metin 16

Bir deve
İki deve
Üç deve
Dört deve
Beş deve
Altı deve
Yedi deve
Sekiz deve
Dokuz deve
On ebe
(Filiz IRMAK).

Metin 17

Ooo....

İğne battı

Canımı yaktı

Tombul kuş

Arabaya koş

Arabanın tekeri

İstanbul'un şekeri

Hop hop altın top

Bundan bakla oyun yok

(Ayşe YAŞAR)

Metin 18

Ooo...

Ayşe hanımın keçileri

Hop hop hopluyor

Arpa saman istiyor

Arpa saman yok

Kilimcide çok

Kilimci kilim dokur

İçinde bülbül okur

O bülbül benim olsa

İki kardeşim olsa

Biri ay, biri yıldız

Biri oğlan, biri kız

Hop çikolata çikolata

Akşama yedim salata

Seni gidi kerata

(Begüm PALA).

Metin 19

İncilerim döküldü
Toplayamadım
Küçük hanım geldi
Saklayamadım
Ikırcık mıkırcık
Sarıkızın saçı kıvırcık
Al çık balçık
Sana dedim sen çık
(Selda TEHLİ).

Metin 20

Bahçelerde tahta
Biz gidiyoruz bu hafta
İneğimiz doğurdu
Adı olsun Fatma
Aman taraleyim
Kuzum taraleyim
Ebe de bümbül
Saçları sümbül
(Özcan 1995:29).

Metin 21

Dolapta pekmez
Yiye yiye bitmez
Ayşecik cik cik cik
Fatmacık cık cık cık
Sen bu oyundan çık
(Özcan 1995: 30).

Metin 22

Ooo...
O piti piti
Karamela sepeti
Kız senin anan
Kaç dilli
(Özcan 1995: 30).

Metin 23

Laleli Belkıs
İçeriye gir kız
İpten tut kız
Dışarıya çık kız
(Merve YAŞAR).

Metin 24

Üşüdüm üşüdüm
Daldan elma düşürdüm
Elmamı yediler
Bana cüce dediler
Cücelikten çıktım
Bey oğluna gittim
Bey oğlu hasta
Çorbası tasta
Medilleri oyalı
Dudakları boyalı
(Gizem YOLDAŞ).

Metin 25

Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Ocak başı göçtü
Leylek suya düştü
(Gizem YOLDAŞ).

Metin 26

Denizde dalga
Hoş geldin abla
Eteğini topla
Rahat otur abla
Etek buliz
İngiliz turist.
(Gizem YOLDAŞ).

Metin 27

Ooo..
Oya gitti maça
Maç bileti kaça
Maç bileti beőe
1,2,3,4,5.
(Gizem YOLDAŞ).

Metin 28

Adın ne?
Keloğlan.
Derdin ne?

Evlenmek.
Evlensene.
Param yok
Çalışsana
Gücüm yok
Çıt pıt keloğlan.
(Gizem YOLDAŞ).

Metin 29

A be ce
Üç kere a a a
Üç kere b b b
Üç kere a
Üç kere b
Al fa be
(Merve YAŞAR).

b. Oyuna Eşlik Eden Tekerlemeler

Tekerlemeler çoğu zaman oyunlarda el ve ayak hareketlerini belirleyen hatta oyunun bölümlerini gösteren renklendirici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta bazı oyunlarda el, avuç ve parmakların hareketleri sadece tekerlemelere belirlenir ve oyun tekerlemenin ritmine bağlı hareketlerden oluşturulur.

Tekerleme Metinleri

Metin 1
Onu bunu şunu
Mine getir onu
Onda bunda şunda

Mine ne var onda
Ondan bundan şundan
Mine su kat ona
Mine fırına git
Hamuru fırına it
Ekmek olsun yiyelim
İşimizi bilelim
(Özcan 1995: 127).

Metin 2

Üşüdüm üşüdüm
Daldan elma düşürdüm
Elmamı yediler
Bana cüce dediler
Cücelikten çıktım
Ablama çıktım
Ablam pilav pişirmiş
İçine fare kaçırmış
Bu fareyi napmalı
Minareden atmalı
Minarede kuş var
Kanadında gümüş var
Amcamın cebinde
Türlü türlü yemiş var
(Özcan 1995: 28).

Metin 3

Çatlak patlak
Yusyuvarlak
Kremalı börek

Sütlü çörek
Çek dostum çek
Arabamı yoldan çek
Çek çek amca
Burnu kanca
Al sana bir tabanca
Tabancamın yarısı
Doktor beyin karısı
(Selda TEHLİ).

Metin 4

Ay dede ay dede
Evin nerede
Çantepede
Kızın yapıyor
Dikiş dikiyor
Oğlun yapıyor
Kumaş dokuyor
(Selda TEHLİ).

Metin 5

Soğan sarımsak
Otur da kalk
Sigaranı yak
Keyfine bak
(Filiz IRMAK).

Metin 6

Ot bot
Bizim köyde
Motersiklet yok
(Nursel ERDEM).

Metin 7

Kuzu kuzu mee
Bin tepeme
Hadi gidelim
Hacı nineme
Hacı ninem evde mi
Minderleri yerde mi
Perdeleri gökte mi
(Ümmügülsüm DOLANBAY).

Metin 8

Ali veli
Kırk dokuz elli
Annem pazara gitti geldi
Davul zurna
Bir iki üç
(Sefa YAŞAR).

Metin 9

Uç uç böceği
Annen sana terlik pabuç alacak
Eline yağlı ekmek verecek
(Sefa YAŞAR).

Metin 10

Yağ yağ yağmur
Teknede hamur
Bahçede çamur
Ver Allahım ver
Sicim gibi yağmur
(Begüm PALA).

Metin 11

Leylek leylek lekirdek
Hani bana çekirdek
Çekirdeğin içi yok
Sarıkızın saçı yok

Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Gel bizim hayata
Hayat kapısı kitli
Leyleğin başı bitli
(Begüm PALA).

Metin 12

Karga karga gak dedi
Çık şu dala bak dedi
Çıktım baktım şu dala
Bu karga ne budala
(Begüm PALA).

Metin 13

Çan çan çikolata
Hani bana limonata
Limonata bitti
Hanım kız gitti
Nereye gitti
İstanbul'a gitti
İstanbul'da ne yapacak
Terlik pabuç alacak
Terlik pabucu ne yapacak
Düğünlerde şingır mıngır oynayacak
(Begüm PALA).

Metin 14

Dam üstünde serçeler
Ayağında nalçalar
Gece gelme gündüz gel
Kurtlar seni parçalar
(Emine BİRLİK).

Metin 15

Ali derviş
Deli memiş
Sözü birlemiş
Helva yemiş
(Selda TEHLİ).

Metin 16

Para para paralar
Sıra sıra liralalar
Annemle babam
Kapıyı aralar
(Selda TEHLİ).

Metin 17

Lilabi lilabi
Doldur şarabi
Erkekler içer
Raki şarabi
Kızlar giyer
Naylon çorabi
Akas makas
Ali babanın çiftliğine bas
(Merve YAŞAR).

Metin 18

Elma attım denize
Geliyor yüze yüze
Ben vuruldum Filiz'e
Filiz Akın
Evi yakın
Onu seven
Cüneyt Arkın
Kın kın kın
Kına gecesi
Si si si

Simitçi
Çi ç içi
Çiğ köfte
Te te te
Televizyon
Yon yon yon
Yonca Evcimik
Mik mik mik
Miki fare
Re re re
Reklamlar
Lar lar lar
Koca karılar
(Filiz IRMAK).

Metin 19

Tek tek tekerleme
Üstü kaymak şekerleme
Dereye düşme
(Filiz IRMAK).

Metin 20

Annem yoğurt getirdi
Kedi burnunu batırdı
Bu kediye ne yapmalı
Minareden atmalı
(Filiz IRMAK).

Metin 21

Mini mini birler
Çalışkandır ikiler
Tembeldir üçler
Dayak yiyen dörtler
Misafirdir beşler
Altılar altınımı çaldılar
Yediler yemeğimi yediler
Sekizler temizdiler
Dokuzlar doktor oldu
Onlar bizi okuttu
(Begüm PALA).

Metin 22

Altı kere altı otuz altı
Dedemin sakalı yolda kaldı
Sakalı athılar aldı
Dedem sakalsız kaldı
(Selda TEHLİ).

Metin 23

Tıngır elek tıngır saç
Elim hamur karnım aç
(Hanife ÇAKMAK).

Metin 24

Ah ne süslü kelebek
Üstü mavi al benek
(Filiz IRMAK).

Metin 25

Komşu komşu huu!

Oğlun geldi mi?

Geldi

Ne getirdi

İncik, boncuk

Kime kime

Sana bana

Hani benimki

Alt dolapta

Dolapta yok

Karakedi kaçırmış

Kara kedi nerde

Çama çıktı

Çam nerde

Balta kesti

Balta nerde

Suya düştü

Su nerde

İnek içti

İnek nerde

Dağa kaçtı

Dağ nerde

Yandı bitti

Kül oldu gitti.

(Selda TEHLİ).

Metin 26

Arabistan Bulgaristan

İsmet Paşa Efes Efes

Belçika çika çika
Belçika çika çika
Hollanda
Çalkala çalkala vur duvara
(Merve YAŞAR).

Metin 27

Mutfakta neler oluyor
Fasulye bakla bakla bakla
Yanında kızartma
Kızartmalar kızarmıyor
Bana bakıyor
Hayırdır inşallah hey
(Nurgül IŞIKTAŞ).

c. Yanıltmacalar ve Şaşırtmacalar

Çocuklar tarafından söylenen ve onların konuşmalarını geliştirmek, hızlı ve doğru konuşmalarını sağlamak için söylenen tekerlemeler, yani yanıltmaçlar bu gruba girer. Tekerlemelerin alt dalı olan yanıltmaç sözü Türkçe Sözlük'te "Karşdakini yanıltıp başka şey söylemesine yol açacak biçimde söylenmiş söz" şeklinde verilirken Hayat Büyük Türk Sözlüğü'nde "Süratle söylenirken yanılmaması güç olan tabir ki bilmece gibi oyun şeklinde söylenir: Şu köşe kış köşesi şu köşe yaz köşesi" olarak açıklanmıştır (Duyamaz 2002: 113).

Söylenmesi fonetik bakımdan zor olan söz gruplarından oluşan yanıltmaçlar, muhteva ve konu bakımından bir tutarlılık göstermezler. Yanıltmaçlar, benzer konsonantlardan oluşan hece ve kelimelerin art arda tekrarlanması sonucunda ortaya çıkar. Yanıltmaçların bir kısmında ise tuzak vardır. Kelime ve hecelerin hılı söylenmesi durumunda yanlış anlamlar çıkabilir ve böylece yanıltmacı söyleyenle alay edilmesi

mümkün hale gelir. Çocuk folklorunda söz cambazlığına dayanan yanıtmaçlar, nazım ve başka anlatım unsurları bakımından zayıflamış, daha çok bir sınama niteliği kazanmış ve bu itibarla da bilmeceye yaklaşmıştır. Tek veya birbirine bağlı birkaç cümleden meydana gelen yanıtmaçları nesre yakın tekerlemeler olarak değerlendirmek mümkündür (Duymaz 2002: 113-114).

Tekerleme Metinleri

Metin 1

Karaağaç karaağaç, kabı koyu karaağaç, kabı koyu kurumuş kara ağaç, kara kuru ağaç

(Duymaz 2002: 116).

Metin 2

Sizin damda var beş boz başlı beş boz ördek, bizim damda var beş boz başlı beş boz ördek, sizin damdaki beş boz başlı beş boz ördek; bizim damdaki beş boz başlı beş boz ördeğe: “Siz de bizim gibi beş boz başlı beş boz ördeksiniz” demiş.

(Filiz IRMAK).

Metin 3

Kırk küp kırkının da kulpu kırık küp, kırk kanatlılardan Kırklareliyi kırkayak kırkıdayarak kırık kırak yerken kırık kanadına kırıntılar döküldü

(Selda TEHLİ).

Metin 4

Bu pikap şu pikap o pikap, değirmene girdi köpek, değirmenci vurdu kötek, hem kötek yedi köpek, hem kepek yedi köpek

(Hakkı ÇAKMAK).

Metin 5

Şu karşıda gördüğün kuru kara kavak, kakırdadın da mı kurudun, kuru kara kavak, kakırdamadın da mı kurudun kuru kara kavak
(Hakkı ÇAKMAK).

Metin 6

Be birader buraya bak başı bereli burma bıyıklı bastı bacak bayan berberiyeye bizim bedri bey birlikte bir pirinci birinci buluşta birbirine dizip Bursa pazarına indi
(Filiz IRMAK).

Metin 7

Sakar Şakir şakalaşırken mi sakarlık yapar, şakalaşmazken mi sakarlık yapar
(Selda TEHLİ).

Metin 8

Hacı tasıyla üç tunç tas has kayısı hoşafı
(Celil NOGAY).

Metin 9

Kapı altında yarım yağlı yalak kırığı
(Özer 1957: 2)

Metin 10

Çıktım dingil kozun tepesine döndüm arkama baktım Alaşehir yakası Beypazar... Bunu bilersen bilirsin bilemezsen cümle alem keyfini bozar
(Özer 1957:2)

Metin 11

Sizin tarlanın bizim tarlanın ara yerinde
Sildir midir bir diken ağacı bitmiş
Bir yanına anacık binmiş
Bir yanına babacık
Babacık anacığı silker
Anacık babacığı silker
(Özer 1957:2)

Metin 12

Bak ağzıma
Eğrise eğri de
Doğrise doğru de
Sen benim ağzımın kahyası mısın
(Özer 1957:2)

Metin 13

Zıbnın ummaca
Üç kerre ağzını açıp yummaca
Üç kerrede arkasından kahkaha ile gülmece
(Özer 1957:2)

Metin 14

Şu karşıdan gelir bir köpek
Değirmene girdi yedi kepek
Değirmenci aldı eline bir kötek
Gel köpek döner hem kütük döner
(Özer 1957:2)

Metin 15

Kapu arkasına yalak koydum
Öte yalak ararım beri yalak ararım
(Özer 1957:2)

ç. Yergi, Övgü, Kızdırma ve Alay Tekerlemeleri

Çocukların yergi, övgü, kızdırma ve alay amacıyla birbirlerine ya da değişik muhataplarına söyledikleri tekerlemeler de vardır. İsim, soyadı, cinsiyet, karakter ve fizik özellikleri gibi çeşitli hususlardaki takılmalardan oluşan bu tür tekerlemeler, oyunlarda hasımların birbirlerine veya mızıkçılık edenlere karşı söyledikleri sözleri ihtiva ederler (Duymaz 2002: 121).

Tekerleme Metinleri

Metin 1

Patlıcan patlıcan
Patlasın senin kocan
Büberler sinemaya giderler
Karpuzu kestim bal çıktı
Elimi kestim kan çıktı
Kız senin kocan kel çıktı
(Özcan 1995:27).

Metin 2

Bir iki
Bümbül iki
Tahan otu
Tandır boku
Ömer

Belindeki kemer
Taş atar
Tavşan tutar
Kabenin kapısı kilitli
Ömer'in başı bitli
(Özcan 1995: 27).
Metin 3

İn din da da dın
Karalar kaçalar
Tertip telefon
Bit bitli kafa
Koydum rafa
Yeme tatlı
Maymun suratlı
Lı l ılı
Koca kafalı
(Özcan 1995: 29).

Metin 4

İğne iplik makara
Hanım çıktı yukara
Hanımın kapısı kitli
Ömer'in başı bitli
(Özcan 1995: 29).

Metin 5

Hem şi re
Cıs pıs sus atta
Anne baba muck atta

Abi abla
Kaynana Semra
Çatla patla
(Ümmügülsüm DOLANBAY).

Metin 6

Şişirdik şişirdik
Dolma yaptık
Pişirdik
(Sefa YAŞAR).

Metin 7

Kandırdım kandırdım
Hela bokuna bandırdım
(Hakkı ÇAKMAK).

Metin 8

Seksen seksen yüz altmış
Allah neler yaratmış
Kızlar altın kesesi
Oğlanlar çöp tenekesi
(Merve YAŞAR).

Metin 9

Sağa bak sola bak
Ağayı bak yukarı bak
Ona bak şuna bak
Bana bak

Seni gidi
Avanak
(Ümmügülsüm DOLANBAY).

Metin 10

Mustafa mıstık
Arabaya kıstık
Üç mum yaktık
Seyrine baktık
Dıstık dıstık
Mustafa mıstık
(Selda TEHLİ).

Metin 11

Çık çıkalım çayıra
Yem verelim ördeğe
Ördek yemini yemeden
Çırak mırak demeden
Hakkı okudum çıkardım
Kimi çıkardım
Bisiklete bindim
Karıncayı ezdim
Af edersin karınca
Seni maymun zannettim
(Şahin 2004: 280-281).

Metin 12

Biren biren
İki eken

Karşıma koydu
Kara tiken
Eğer altı
Eğri boylu
Döşü boklu
İşte çıktı geldi
Kel toklu
Kim yelledi
Biz yelledik
Nereye gitti
Hacıya gitti
Ne zaman gelecek
Yazın gelecek
Yazılası büzlesi
Pancar biçti
Kıçı şişti
Tis tas tos
(Şahin 2004: 278-279).

Metin 13

Sübhaneker
Sümsüm teke
Anan eke
Baban teke
(Ayşe YAŞAR).

Metin 14

Ali Ali
Dom dom Ali
Sakalına kondum Ali

Beş bacaklı şeytan Ali
(Duymaz 2002: 122).

Metin 15

Kasım, kümeste Kazım
(Duymaz 2002: 123).

Metin 16

Fatma Fatma
Kel Fatma
Düğüne git de
Göbek atma
(Selda TEHLİ).

Metin 17

Çimlere basma Mehmet
Çimleri eziyorsun
Kusura bakma Mehmet
Maymuna benziyorsun
(Merve YAŞAR).

Metin 18

İsveç Norveç Danimarka
Belçika Belçika Hollanda
Türkiye'nin başkenti
Ankaradır Ankara
Ankara kızlar lisesi
Kudurmuş öğrencisi

Öğretmenler ne yapsın
Yoktur bunun çaresi
Demir kapı aralık
Kızlar on beş liralık
Erkekleri sorarsan
Sudan çıkmış pis balık
(Gizem YOLDAŞ).

d. Oyun Daveti ve Dağılma Sırasında Söylenen Tekerlemeler

Oyun oynamak isteyen çocuklar bazen arkadaşlarını farklı tekerlemelerle oyuna davet ederler. Oyunlarını oynadıktan sonra da evlere dağılma vakti geldiğinde yine birbirlerine birtakım tekerlemeler söyleyerek dağılırlar.

Tekerleme Metinleri

Metin 1

Evli evine
Köylü köyüne
Evi olmayan
Sıçan değiline
(Hanife ÇAKMAK).

Metin 2

Sizin dana
Bizim dana
Gitmez eve
Vur sopayı
Gitsin eve
(Selda TEHLİ).

Metin 3
Kuzu kuzu me
Bin tepeme
Hadi gidelim
Hacı dedeme
Hacı dedem hasta
Çorbası tasta
Dedem çorba içti
Oyun vakti geçti
(Nursel ERDEM).

e. Oyuncak Yapımı Sırasında Söylenen Tekerlemeler

Pertev Naili Boratav, sipsi çıkarma, yani söğüt vb. ağaçlardan düdük çıkarmak için çocukların söyledikleri tekerlemeleri “çocuk türküleri” olarak adlandırmakta ve “Çocuk Oyunlarına Bağlı Tekerlemeler” üst başlığında “Oyun karakterlerini tamamıyla taşımayan bazı özel hallerde mesela yağmur yağarken, bazı kuşlara, böceklere vb. rastlandığı zaman veya bunlarla oynanırken, ay görüldüğü zaman, bazı çiçekler toplanırken veya aranırken, söğüt dallarından düdük çıkarılırken vb. söylenen türküler, tekerlemeler” alt grubu içine dahil etmektedir (Duymaz 2002: 132).

Tekerleme Metinleri

Metin 1

Sipsim haydi çık çık
Yılanlar çiyenler çıktı sen de çık
Yavrular öttü çiçekler açtı haydi çık
(Duymaz 2002: 132).

Metin 2¹³

Anasının ilki
Babasının tilki
Ver Allahım ver
Sellice yağmur

Altın araba
Gümüş tekerlek
Ver Allahım ver
Bir sürü yağmur

Teknede hamur
Tarlada çamur
Ver Allahım ver
Sellice yağmur

Ekinler öldü
Sarardı, soldu
Ver Allahım ver
Bir sürü yağmur
(Balkır 1935: 55-57).

Balıkesir yöresinde çocuk etrafında şekillenmiş sözlü edebiyat ürünleri içinde belki de en zengin malzeme sahasına sahip tür tekerlemelerdir diyebiliriz. Bunun sebebi özellikle oyunla iç içe olan tekerlemenin çocuk dünyası için vazgeçilmez oyun ve eğlence aracı olarak meydana gelmesidir. Tekerlemeler kendi varlıklarını devam

¹³ Yağmur duası töreni için hazırlanan “kepçecik”in başında su dökülürken ve sokaklarda dolaşılırken çocuklar hep bir ağızdan bu tekerlemeyi söyler.

ettirmenin yanında kendileriyle beraber oynanan oyunların da mevcudiyetini sağlarlar. Bu çok önemli bir özelliktir. Balıkesir’de tekerlemeler açısından çok çeşitliliğe sahip bir yöre olarak görülebilir.

Derlenen tekerlemelerde içeriğin genellikle herhangi bir ana fikrinin olmadığı görülür. Çoğunlukla birbiriyle uyumlu olan seslerin bulunduğu kelimeler tekrar edilir, bir uyum ve ezgi oluşturulur ve oyuna ritim bu tekerlemeler ile sağlanır. Konu açısından çok değişikliklerin olduğu da göze çarpmaktadır. Özellikle çocukları etkileyen tüm güncel gelişmeler ile popüler isimler tekerlemelerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu da bize çocukların yaşadıkları toplumu umursamaz gibi görünseler de aslında her türlü değişikliğin farkında olduklarını ve bu değişiklikleri kendilerince yorumladıklarını gösterir.

3. BİLMECELER

İlk bakışta oyun türü sanılır, nitekim bilmeceli oyun türküleri vardır. Bilmece söyleşenler bir anlamda bilgi yarışına girerler. Bilmecelerde sorular hem biçim, hem de deyişlerle özenilerek meydana gelmiş, özleştirilmiş, söz yaratmalarıdır. Bilmece bir eğlence aracıdır (Boratav 1997: 109).

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zeka veya güzellik nev'inden mücerret kavramlara dini münasebetler çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir (Elçin 1986: 607).

Bilmece sorma; çağlar boyu halk kültürünün deneyimleri sonucu biçimlenerek günümüzdeki şeklini almış, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze gelmiş bir gelenektir. Bilmecelerde toplumun düşünce yapısını, ortak beğeni ve kültürünün yansımaları görüyoruz (Artun 2000: 240).

İlk bilmece örneklerini Kıpçak sahasının 14.y.y.'a ait önemli eserlerinden biri olan Codex Comanicus'ta görebiliriz. Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat'it Türk adlı eserinde bilmece karşılığı kullanılan kelime vardır. Ancak bilmece örneği yoktur (Artun 2004:191).

Batı Türkçesinde kullanılan bilmece kelimesi bilmek fiilinde türetilmiş bir isimdir. Bilmece karşılığı olarak Azeriler ve Kerküklüler "tabmak" fiilini ve bu kökten türetilen "tabmaca, tappaca" kelimelerini Kaşgarlılar "tabzuğ", Altay Türkleri "tapkır", "tavısak", Kırgızlar ise "tapcang - nımah" kelimelerini kullanırlar. Ayrıca bilmece yerine Türkmenlerde "matal", Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar Başkırtlarda "cumbak, yumak" kelimeleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bazı köy ve kasabalarda da dilimizdeki bilmece kelimesi yerine yöresel özellik taşıyan " masal, mesel, hikaye, metal, bulmaca, söz, dele, fıcık, gazelleme" gibi kelimeler kullanılmaktadır (Artun 2004:191).

Bilmecelerin söylenmesindeki, yaratılmasındaki sebepler arasında eğlenmek vardır, ancak sadece bu değildir. Özellikle çocuk folklorunda kullanılan bilmecelerin çocuğun düşünme yeteneğini geliştirmesi açısından da önemli fonksiyonları olduğu görülmektedir. Bilmecelerde muhakeme yapmaya, düşünmeye sebebiyet veren, bilmecelerin nesnelere dolaylı bir şekilde sormasıdır (Başgöz 1999: 1).

Derlediğimiz bilmeceler genelde büyükler tarafından çocuklara sorulmaktadır. Burada çocuklar çoğu kez bilmecenin cevabı istenen taraftadır. Çocukların birbirlerine sorduğu bilmeceler de olmakla birlikte bilmece sorma geleneği daha çok öğrenmesi gerektiğine inanılan çocuk ile öğretici taraf olarak görülen yetişkin arasında geçer.

Derlediğimiz bilmeceleri konularına göre şu şekilde tasnif edebiliriz:

- a. Tabiatla İlgili Bilmeceler
- b. İnsanla İlgili bilmeceler
- c. Eşyalarla, Aletlerle İlgili Bilmeceler
- ç. Hayvanlarla İlgili Bilmeceler
- d. Bitkilerle İlgili Bilmeceler
- e. Yiyeceklerle İlgili Bilmeceler
- f. Diğer Bilmeceler

Bilmece Metinleri

a. Tabiatla İlgili Bilmeceler

Dam üstünde dana oynar – (Dolu)

Karşıdan baktım pek çok

Yanına vardım hiç yok – (Kör duman)

Şıp benim alınma
Şıp senin alınma – (Yağmur)

Sarıdır safran gibi
Okunur Kuran gibi – (Altın)
Kırmızı kundura – (Ateş)

Başında doğar, ortasında büyür, sonunda ölür – (Ay)

Minmin minare,
Bidi Dare (daire)
Yüzbin çiçek
Yüzbin lale – (Ay ve yıldızlar)

Ortası ateş, üstü taş
İçinde milyonla baş – (Dünya)

Bir yuvarlak topum var
Yarısı beyaz, yarısı kara – (Gün, gece)

Şekere benzer tadı yok
Gökte uçar kanadı yok – (Kar)

Kışın gelir yazın gider
Dünyayı bembeyaz eder – (Kar)

Nimeni etekleri
Süpürür hendekleri – (Rüzgar)

Koşar koşar yorulmaz
Ondan hesap sorulmaz – (Rüzgar)

Uzanır urgan gibi
Genişler yorgan gibi – (Sel)

Aslında bir damla yağ
Soğukta olur bir taş – (Su damlası)

Ev arkasında şıp şıp – (Su damlası)

Ben giderim o gider
Arkamdan tin tin eder - (Gölge)

Bir yuvarlak topum var
Yarısı beyaz, yarısı kara – (Gün, gece)

Dağdan gelir taştan gelir
Yularsız aslan gelir – (sel)

Üç biraderler
Kevakipzadeler
Biri havada gezer
Biri suda yüzer
Biri de haki paye yüz sürer – (Üç Cemre)

Felek feyz eylemiş altın şamdanı
Gümüş pervaneler tutmuş cihanı – (Ay ve Yıldızlar)

b. İnsanla İlgili Bilmeceler

Çarşıdan alınmaz
Mendile konulmaz
Ondan tatlı da
Bir şey olmaz – (Uyku)

Benim iki pencerem var, etrafı etten duvar
Gündüz açar, gece olunca kaparım – (Göz)

Biz biz idik, biz idik, otuz iki kız idik
Ezildik, büzüldük, iki duvara dizildik – (Dişler)

İncecik gındıra
Bey oğlunu attan indire - (Sidik)

Bek kardeş var çalışkan
Her biri işe alışkan
Bıkmazlar usanmazlar
Birlikte çalışmaktan - (El)

Adamda var adı yok - (Burnun önündeki çukur)

Yar yüzünde yarım alayçık - (Kulak)

İki dereden sel gelir
Beş kardeş karşı varır - (Sümük)

Altı mermer üstü mermer
İçinde bir bülbül öter - (Dil)

Senle gider benle gider
Önümdedir domdom eder – (Sakal)

Melemenek tarlasında
Bir acayip ot biter – (Bıyık)

Yarık kaşık duvara yapışık – (Kulak)

Kıl torba içinde gıdık oynar – (Göz)

Altı mermer üstü mermer
İçinde bir gelin oynar – (Dil)

Kutu kutu yapağı
Yapağı değil ipek
Bunu bilmeyen
Kara köpek – (Saç)

Etten kantar
Altın tartar – (Kulak ve Küpe)

Kıllı ağzını açtı
Çıplak içine kaçtı – (Çorap ve Ayak)

c. Eşyalarla, Aletlerle İlgili Bilmeceler

Öte gider pipi ton
Geri gelir pipi ton
Yem yimez su içmez
Karnı şişer pipi ton – (öreke=kervan=iğ)

Küçük mezar, dünyayı gezer – (Ayakkabı)

Dağda tak tak –(Balta)

Ayağı yok gezer durur
Ne verirsen yer oturur – (Cep)

Alçacık yerden kar yağar – (Elek)

Sıra sıra develer

Birbirini geveler – (Kiremit)

Altından yer, üstünden çıkarır – (Marangoz rendesi)

Kara katır, hep yan yatır

Kalkar gezer yine batır – (Maşa)

Kutu kutu gözler

Sizi bizi gözler – (Perde)

Ben giderim o gider

Yanımda tık tık eder- (Saat)

Çın çın hamam

Kubbesi tamam

Bir gelin aldım

Babası imam – (Saat)

San sandıra – (Sandık)

Tavuktan küçük, insandan büyük – (Şapka)

Yer altında kilitli sandık – (Tabut)

Bir yaprağı düşer her gün

Her yaprağı eder bir gün – (Takvim)

Dağdan gelir dak gibi

Kolları budak gibi

Eğilir bir su içer

Meler oğlak gibi – (Öküz arabası)

Ak donlu içinde bir şey çovuptur - (Gaz lambası)

Tet dedim

Tüt dedim

Git oraya

Yat dedim - (Süpürge)

Kırk atlı kırkı da kalpaklı - (Çivi)

Pır pır döner

Ak ak döker - (Değirmen)

Tarlada biter

Makine büker

El göz öper - (Havlu)

İsterse gider

Balık değil

Denizde yüzer - (Gemi)

Ben giderim o gider

Önümde tın tın eder - (Baston)

Kara koyun meler gider

Taşı deler gider - (Tren)

Dağdan taştan gelir

Yolu genişleten gelir - (Tırpan)

Alaca mezar

Dünyayı gezer - (Mektup)

Dağa gider eve bakar
Eve gelir dağa bakar- (Araba kuyruğu)

Ol nedir ki:
Dört ayaklı kanı yok
Yüz bin haçer soksan onun kanı yok
Türlü nazik güller biter
Bülbülü nalan eder
Bu muammayı bilenin aklı tam noksanı yok – (Gergef)

ç. Hayvanlarla İlgili Bilmeceler

Burma bıyıklı – (Tavşan)

Yer altında yağlı kayış – (Yılan)

Dağdan gelir taştan gelir
Bir küçük aslan gelir – (Tavşan)

Ayakları kürkektir
Gagası ile bir renktir – (Ördek)

Gelişi aslan gibi
Duruşu sultan gibi
Yayılr hasır gibi
Sürünür yılan gibi - (Kedi)

Küçük kulaklı
Burma bıyıklı - (Kedi)

Dağdan gelir ok gibi
Eli ayağı budak gibi
İçer suyu beğirir oğlak gibi - (Tosbağa)

Kanadı var kuş değil
Boynuzu var koç değil - (Kelebek)

Suda olur bir gemi – (Kuğu)

Karşıdan baktım bir çok
Yanına geldim hiç yok – (Kuş)

Arşın ayaklı – (Leylek)

Tıslar yanına varsam – (Kaz)

Gelişi aslan gibi
Duruşu sultan gibi – (Kedi)

Hatatay matatay
İnce belli Karatay – (Karınca)

Karşıdan baktım hiç yok
Yanına gittim bir çok – (Karınca)

Suda şıp şıp – (Balık)

Eti haram, sütü helal – (Arı)

Derede tinton
Tepede tinton
İliksiz tinton

Kemiksiz tinton – (Karıncı)

İki tahta arasında

Bir softa – (Kaplumbağa)

d. Bitkilerle İlgili Bilmeceler

Dal üstünde sarı kız – (Ayva)

Allah yapar yapısını

Kulu açar kapısını – (Bostan)

Karşıda bir tay oturur

Yüz bin yumurta götürür – (Ceviz ağacı)

Ben ne idim ne idim

Yeşil kürklü bey idim – (Dağ Yemişi)

Avludan atladı

Kaz yumurtladı – (Kabak)

Dışı kazan karası

İçi peynir mayası – (Kestane)

Felek beni şaşırttı

Kızgın tasta pişirtti – (Kestane)

Küçük fıçık

İçi dolu turşucuk – (Limon)

Alçacık tatar

Simit satar – (Mantar)

Çarşıdan aldım bir tane

Eve geldim bin tane – (Nar)

Alçacık tepe

Cıngıllı küpe – (Nohut)

Yer altında sakallı dede – (Pırasa)

Avludan atlar

Haniyaka yumurtalar – (Kabak)

Alçacık boyu var

Kadifeden donu var – (Patlıcan)

Babası Ali Paşa – (Pırasa)

Oğlu deli paşa – (Patlıcan)

Kızı kırmızı altın – (Domates)

Anası yayma hatun – (Kelem)

Yer altında civcivli gürk (Patates)

Çalı dibinde ekşi meyve (Kuzukulağı)

Dışı deri gibi

İçi darı gibi (İncir)

Kırk arkadaşlık kırıldık

Bir çarşafa sarıldık (Sarımsak)

Kan kırmızı, süt beyaz
Deve yavrusundan büyük
Han kapısına sığmaz
Fındık kabuğuna sığar (Fındık)

Kem kara küm kara
Ben boyamadım
Kendisi kara – (Çörek Otu)

Ariftir zariftir
Her yemeğin içinde
Burnu kıllı heriftir – (Soğan)

Attım rafa
Bir kuru kafa
Yemesi tatlı
Maymun suratlı – (Hindistan Cevizi)

Hanım cama dayandı
Cam kırıldı al kanlara boyandı – (Nar)

A benim al yastığım
İçine un bastığım – (İğde)

Nazeninim naz gösterir
Nazıma niyaz gösterir
Haki payine yüz süreyim dersem
Haçer ile tiğ gösterir – (Gül)

Baldan tatlı biberden acı
Deveden büyük pireden küçük – (İncir)

Çit öter çit öter
Çitlembikte kuş öter
Etini yer kemiğini döker – (Üzüm)

Karşıda bir tay oturur
Elli bin yavru götürür – (Ardıç)

Yer altında kırmızı gelin – (Pancar)

e) Yiyeceklerle İlgili Bilmeceler

Bir dam dolusu kırmızı buzağı – (Ekmek)

Tuzsuz pişen aş – (Pelte)

Bir mücevher hokka buldum
Yarısı altın, yarısı gümüş – (Yumurta)

Pişirsen aş olur
Pişirmezsene kuş olur – (Yumurta)

Benim bir kuyum var
İçinde iki türlü suyu var – (Yumurta)

Heleme hüleme
Ateş başına geleme - (Tereyağı)

İçinde bir mermer taşı
Pişirsen aş olur
Pişirmezsene kuş olur - (Yumurta)
Akları malkarı
Soldun çırak

Sarı tabak

Kalkarı – (Lokma)

Su içinde

Su yoksuz – (Peynir)

e. Diğer Bilmeceler

Lamba söndü is oldu

Sahan düştü tan dedi

Bunu bana bul dedi - İstanbul

İçeri girdim hey eyledim

Kırk kişiye pay eyledim - (Selam)

Bir adam bir kişiyi yatırır – (İmam)

Altı tuz, üstü buz

Gece yıldız, gündüz kız – (Kız Kulesi)

Tıngır elek tıngır saç

Elim hamur, karnım aç – (Ramazan)

Bir yaprağı düşer her gün

Her yaprağı eder bir gün – (Takvim)

Elim alır ambar almaz – (Ceviz Değneği)

Gök gürler, güvem çatlar

İki taylar bir araba atlar – (Bulgur Taşı, Bulgur Çekme).

Dal ucunda bir yemiş
Bunu yiyen doymamış
Ramazanda yiyenin
Orucu bozulmamış – (Dayak).

şu kadar şukka
Bu kadar bukka
Mın takka takka
Mın takka takka – (Beşik ve bebek).

Her kalbe girerim – (Aşk).

Balıkesir yoresinde bilmece sorma geleneği hala yaşamaktadır. Hatta bu gelenek için yorede ocuk etrafında şekillenen sözlü edebiyat ürünleri arasında en az bozulmaya uğramış gelenek diyebiliriz. Hem bilmece çeşitlerinde hem de konularında çok değişikliğin yaşanmadığı açıktır. Bilmecelerin içeriği daha çok hayvan ve bitkileri sorgulamaktadır. Bunun sebebi olarak da halkın geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılık olmasını gösterebiliriz. Doğal olarak kişiler özellikle çocuklarına kendi iş ve uğraşlarıyla ilgili kavramları sormakta ve bir anlamda da öğretmektedir.

4. MASAL

Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarında inandırmak iddiası olmayan kısa anlatı türüdür” (Boratav 1982:75).

Masal, bütünüyle hayal ürünü olan, doğa üstü olaylara ve varlıklara yer veren, belirli olmayan bir "yer ve zamanda ortaya çıkan, insanların ve tanrıların başından geçen olağan üstü olayları anlatan, düş ürünü olaylarla örülü, öğüt verici yanı olan, kısa ve mensur, sözlü bir anlatım türüdür (Artun, 1994:75).

Masallar, kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü verimlerdir. Masalcılar, masalları süsleyerek genişletir, olgunlaştırır. Yeni yeni motiflerle renkli kılar. Masalcının varlığı, masalın kişilerini şematik birer düşünce, duygu kalıbı olmaktan çıkarır. Her masalcının kendine özgü bir anlatımı vardır. Anlatım biçimleriyle, çeşitli ulusların masallarını ayırabiliriz: yerli çizgiler kolaylıkla belirlenebilir (Artun 1994:77).

Masal, tür olarak inandırıcılık iddiasında değildir, ancak kendi içinde tutarlılığı vardır. Dinleyenlere zevk aldırarak, hayal dünyalarının sınırlarını genişletmek ve dinleyenlere bazı ahlaki değerleri aktarma amacı güder. Masalların bir diğer önemli yanı, dünyadaki masal tiplerinin birbirlerine benzemesi hususudur. Her milletin masalları yerel unsurlarla farklılaşmaktadır, ancak tiplerde değişiklik olmamaktadır. Masallardaki bu benzerlik masalın menşei konusunda çeşitli görüşlerin öne sürülmesine yol açmıştır (Sakaoğlu 1999: 4).

Balıkesir’de masal anlatma geleneği zayıflamış ve günümüzde masal anlatıcılarının sayısının da azalmasıyla aktarım ve masal metni çeşitliliği de eski zenginliğini kaybetmiştir. Yaptığımız derlemelerde konuştuğumuz ve orta yaşın üzerindeki kaynak kişiler masal anlatma geleneğinin kendi çocukluklarında olduğunu fakat günümüzde yaşamadığını söylediler. Bununla beraber kimi yerlerde hala masal anlatma geleneğinden gelen ve masal metni ve çeşitliliği açısından daha donanımlı olan

kişilerle de derleme yapma imkânımız oldu. Ancak bu kişilerin sayısı oldukça az ve giderek de azalmakta.

Balıkesir’de derlediğimiz masallar şunlardır:

a. Nar Ağacı

“Bir varmış, bir yokmuş. Dert tasa yok iken, zevk safa çok iken; cinler gazel, develer ninni okur iken; annem babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, ülkelerin birinde bir padişah varmış. Bu padişahın dünyalar güzeli, gül yüzlü, badem gözlü, kalem kaşlı, tatlı dilli, ince belli, karanfil kokulu, selvi boylu, turna bakışlı, sırma saçlı, mim dudaklı, sen de melek, ben diyeyim huri, adı sanı, boyu posu dillere destan bir kızı varmış. Kızın adı Mahinur imiş. Adı gibi nur yüzlü imiş bu kız. Kız güzel olmasına güzelmiş ama çare bulunmaz bir derdi varmış. Kimi sevse, kime sevdalansa, gönlü kimin için kıpır kıpır olsa o kişi bir nar ağacına dönüşüveriyormuş. Bu yüzden kız sevdalanmaya korkar olmuş, ürkek yüreğine kimseyi koyamaz olmuş. Ama gönül ya bu, bazen hızlı atacağı tutuyormuş, o zaman kendini alamıyormuş Mahinur sevdanın kollarından. İşte bu yüzden çocukluğundan bu yana sevdalandığı üç oğlanın nar ağacı olmasına engel olamamış. Babası da ağaca dönüşen bu talihi kara üç oğlanı sarayın bahçesine gül ağaçlarının arasına diktirmiş. Halkına karşı kendini kızından dolayı suçlu hissettiği için de bu ağaçlara özel bir bahçıvan tutup, baktırmaya başlamış. Ama işin olmuşu olacağı yok, çaresiz ülkenin en büyük, en güçlü büyücüsü Günay Nineye başvurmuş. Günay Nine, padişahın Mahinur’un bir damla gözyaşını istemiş. Demiş ki padişaha; Gözyaşı dediğin, insanın kalbinin aynasıdır. Ona bakınca her şeyi anlarsın. Getir bir damla gözyaşını, sana Mahinur’un bin derdinin çaresini söyleyeyim. Padişah, sarayına dönmüş, başlamış Mahinur’u aramaya. Aramış, taramış sonunda saçlarını tararken bulmuş kızını. Yanına oturmuş, ipek saçlarını elleriyle okşamış. Kızından gözyaşı istemeyi bir padişah olarak kendine yakıştıramamış. Aklına başka türlü bir yol gelmiş. Kavuğunun zümrüt taşlı, kenarı Afgan bezi sırmalı orta iğnesini kızına göstermeden çıkarmış, sağ eline kıstırmış. Kızına:

- Ver Şu tarağı da Şu ipek saçlarını babanın yaşlanmış elleri tarasın. Demiş. Kızından tarağı alırken iğneyi eline batırırvermiŐ. Acıyla yerinden hoplayan Mahinur, kanayan parmağına bakarak ağlamaya başlamış. Padişah boş durur mu hiç, kızının gözyaşını siler gibi yaparak elindeki cam ŐiŐenin içine hemen bir damla gözyaşını doldururvermiŐ. Tabi doğru Günay Ninenin yanına... Günay Nine, elinde cam bir ŐiŐeyle karşısında duran padişahı görmüş, yanına buyur etmiş. Elindeki cam ŐiŐeyi almış. İçindeki göz yaşına bir o yandan, bir bu yandan, bir aşağıdan, bir yukarıdan bakmış; evirmiŐ, çevirmiŐ; kokusuna, tadına bakmış. “Tamam, tamam, Şimdi anlaŐıldı” demiş. Sonra Mahinur’un üzerindeki bu kara durumun nedenini açıklamaya başlamış:

- Senin kızın padiŐahım, küçük bir bebek iken bir nar ağacının dibinde kırklara karışmış. Kırklar da kızını çok beđenmiŐ, güzelliğine vurulmuŐ olacaklar ki senin kızının ardından geleni ya da kızının gönlünü verdiği yiğidi nar ağacına çevirmişler. Eğer üç dolunay gecesinde Mahinur’u üç nar ağacının etrafında yediŐer defa döndürüp “Kırklar kırk taneli nar olsun; Mahinur sevdiğine yar olsun” dersiniz, hem kızımızın üzerinden bu karanlık dağılacak hem de ağaç olan üç oğlan tekrar insan olacak. Ama kızın bunu üçlemeyi tamamlamadan birine sevdalanırsa kendi bir nar ağacına, kalbi de bir nara dönüŐecek. demiş.

Padişah işin sırrını öğrenince doğru saraya gitmiş. Kızına her Şeyi anlatmış. Tabi Mahinur bu haberi duyar da sevinmez mi? Havalara uçacak gibi olmuş, babasının boynuna sarılmış, al al olmuş yanaklarından öpmüŐ. Bütün saray ahalisi ilk dolunayı beklemeye başlamış. Gel zaman git zaman ilk dolunay olmuş. Mahinur çıkmış bahçeye, ve başlamış daha önceden sevdalandığı üç bahtsız, bi-çare delikanlının nar ağacı gövdelerini yediŐer defa dönmeye ve “Kırklar kırk taneli nar olsun; Mahinur sevdiğine yar olsun” demeye. Döndükçe ferahlamıŐ, yükten hafiflemiŐ, içi huzurla dolmaya başlamış. Üçlemenin ilkini yapan Mahinur’un yüreği sevda ister gibi olmuş, ama babasının dedikleri aklına gelmiş, sabretmiŐ. Zaman geçmiş, gün sönmüş, gün ıŐımıŐ, vakit dolunay olmuş. Mahinur gene çıkmış bahçeye, bir önceki yaptıklarını aynen tekrar etmiş. “Kırklar kırk taneli nar olsun; Mahinur sevdiğine yar olsun” dedikçe yüreği ferahlamıŐ, kuş olup uçacak, dolunaya konacak gibi olmuş. Mahinur yüreğine söz geçiremez, sevdaya diş batıramaz hale gelmiş. Ama sabretmiŐ, beklemiş, hatta

saraydaki küçük odasına kapanmış, öyle beklemiş son dolunayı. Eee.. gün sönmüş, gün şavkımış; ay küçülmüş, ay kocaman olmuş, ay Mahinur'un yüreği kadar olmuş. Mahinur son defa üç nar ağacının yanına inmiş, başlamış dolaşmaya. Bir yandan da yine “Kırklar kırk taneli nar olsun; Mahinur sevdiğine yar olsun” diyormuş. Bu arada karanlıklar arasından uzun boylu, keskin bakışlı, kendi gürgen gibi heybetli bir genç çıkagelmiş. Bu sarayın bahçıvanı imiş. Masal bu ya daha önce hiç karşılaşmamış olan bu iki genç o gece ilk defa karşı karşıya gelmişler. Mahinur söylediği her şeyi unutmuş. Sadece yüreği düğüm düğüm olup parçalanmış, yutkunmaya takati kalmamış, bedeninin bir kütük kadar sertleştiğini, ayaklarının toprağın yedi kat altına kadar uzadığını, kollarının ve parmaklarının acıyla kıvrıldığını hissetmiş. Bir de kalbinin büyüdüğünü, kırk parçaya ayrıldığını... Genç bahçıvan olup biteni korku ve telaş içinde padişaha haber vermiş. Saray ahalisi gül bahçesine gün ışıdığında gördükleri manzara karşısında küçük dillerini yutmuşlar. Bahçenin tam ortasında, gül fideleri ve üç küçük nar ağacının ara yerinde ipince dalları göğe uzanan, üzerinde kocaman bir narıyla zarif bir nar ağacı, Mahinur...

Padişah, gözleri dehşet içinde kocaman olmuş bir vaziyette kızının sonunu seyretmiş. Ama gene de öldüğüne, aldığı nefeslerin sona erdiğine inanmak istememiş. Doğru Günay Nineye gitmiş. Olanı biteni bir bir anlatmış, bir yandan da ağlamış, dövünmüş. Günay Nine :

-Bir çaresi var ama, kızının talihine bağlı. Eğer kendi gibi talihi de güzel ise onu gerçekten seven biri ona ulaşacaktır. Bu kişi, kızının üzerindeki narı alıp yerse, ve tüm kalbiyle ona “Mahinur sen benim yarimsin, ben de senin yarınım” derse her şey düzelirdemiştir.

Padişah, saraya üzgün ve çaresiz olarak geri dönmüş. Şimdi nereye gidip kime danışsa ağaca dönüşmüş bir kıza sevdalı bulamazmış. Kendi kendine sayıklanıp hayıflanıp dururken konuştuklarını bahçıvan işitivermiş. Zaten o da görür görmez aşık olmuş Mahinur'a hemen bahçeye koşmuş. Derin bir soluk almış, Mahinur'un narın dalı üzerindeki kocaman yüreğini koparıvermiş. Ellerinde tuttuğu nar yürek yürek olmuş, içindeki her sevda tanesi bir bir kıpırdamaya, sevdasını söylemeye başlamış. Bahçıvan

narı yemiş, Mahinur'un yüreğini bedenine alıp yüreğine yerleştirmiş. Sonra da "Mahinur sen benim yarimsin, ben de senin yarinim" demiş. Birden masmavi bir bulut sarmış ortalığı. Mahinur tekrar eski haline dönmüş, yüreğinin bahçıvanına sarılmış. Anlayacağın bizim bahçıvan saraya damat olmuş; nar ağacıyken sonradan kurtulan üç talihsiz genç de saray bahçesinin taşını toprağını, havasını suyunu iyi tanıdıkları için saraya bahçıvan olmuşlar. Padişah babası biricik kızı Mahinur'a kırk gün kırk gece, davullu zurnalı düğün yapmış. Ondan sonra bahçelerinden nar, gönüllerinden yar eksik olmamış. Onlar ermiş muradına, biz çıkalıms kerevetine."

(Medine MUTLU).

b. Şah İsmail

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde ülkenin, birinde bir padişah varmış. Bu padişahın hiç çocuğu olmuyormuş. Öte gitmiş, çocuk aramış. Beri gitmiş çocuk aramış. Ararken tararken zaman geçmiş bir oğlan çocuğu olmuş. Çocuklarını kendi gözlerinden bile sakındıklarından âlemin gözlerinden korkar olmuşlar. Bu yüzden çocuklarını saraya kilitlemişler. Üzerine kırk kat cam takmışlar, içeri gün ışığı sokmamışlar. Anası da çocuğunu orada besleyip bakıp büyütmüş. Bir tane de bakıcı tutmuşlar çocuğun başına. Gel zaman git zaman çocuk kocaman olmuş. Bir gün geçmiş, iki gün geçmiş çocuk bir yaşına gelmiş, on yaşına girmiş, on beş yaşına girmiş.

Bir gün bakıcısı çocuğa yemek getirmiş, yemeğin içinde bir tavuk kemiği çıkmış. Zaten çocuk da bakıcısına bana her gün aynı yemeği getiriyorsun diye kızıp dururmuş. Bu çıkan kemiği alıp cama atmış, camın yarısı kırılmış. Kırılınca evin içine şavk dolmuş. Evin içine şavk gelince çocuk hiç durur mu artık. Kalkıvermiş, adamakıllı camın hepsini kırmış. Anam anam, dışardan içeri ilk defa gün ışığı girmiş. Çocuk “Allah, ben burada durmam” demiş bakıcısına. “Hemen babama haber salın, ben dışarı çıkmak, dağlara taşlara çıkmak isterim” demiş. Çocuk kendini paralamış, çıkmış dışarı. Babası çocuğun yanına kırk atla kır avcı vermiş, ava yolcu etmiş. Çocuk yanındaki kırk atıyla avlanmaya dağlara taşlara çıkmış. Öğlen olmuş, tabi avcıların karnı acıkmış. Çocuğun annesinin heybelere koyduğu yemekleri yemek için bir yere oturmuşlar. Çocuk avcılarının yanına oturmamış. Çocuğun adı Şah İsmail imiş. Avcı arkadaşları Şah İsmail’e yalvarmışlarsa da onu yemeğe oturtamamışlar. Şah İsmail, “Ben daha gezmeye, dolaşmaya doymadım. Biraz daha dolaşayım.” demiş. Orada yüksekçe bir tepe varmış. Şah İsmail o tepeye çıkmış, etrafa şöyle bir bakınmış. Bakarken aşağıda bir çadır görmüş, ha babam çadıra. Atına bindiği gibi çadırın yanına gitmiş. Atından hoplayıp inerken çadırdan bir kız çıkmış. Kız “Kıış, kıış, güvercinimin yemine kuşlar gelmiş, kıış, hu ya” derken bir anda Şah İsmail’i görmüş. Oğlanı gören kız kendini yere atıvermiş, ölmüş kalmış. İsmail, hemen gitmiş kızın boynuna sarılmış, bakmış kız ölmüş hemen çadıra seslenmiş “Bakın hele, bu kız, beni görünce kendini buraya attı, öldü”

demiş. Çadırda da kızın anası varmış. Kızın anası çıkmış çadırdan, bakmış kız ölmüş yerde yatıyor, hemen gitmiş İsmail'in enterisinin yakasının birazını koparmış, ocakta yakmış. Götürmüş kızın burnuna tütütmüş, eline yüzüne sürmüştü. Kız ayılmış, uyanıp kalkmış gene Şah İsmail'in boynuna sarılmış. "Seni görünce böyle oldum" demiş. Kızın anası bunları görünce Şah İsmail'i içeri alıp kızının yanına oturtmuş. Kızına da "Kızım kalk, bir çevre getir, çocuk elini yüzünü silsin" demiş. Kız kalkıp bir çevre getirmiş, Şah İsmail'e vermiş. Şah İsmail elini yüzüne kızın anası oğlanın elindeki yüzüğü kıza, kızın elindeki yüzüğü de oğlana takmış sonra da kızına "Hadi Hümayinim, kalk bir katmer yap da yiyelim" demiş. Hümayin kalkıp bir hamur yuğurmuş, saca atıp da bir katmer yapmış, yuka yapmış, bükme yapmış ağızlara layık. Şah İsmail, yukaları yiyip kalkmış "Benim arkadaşlarım var, beni beklerler. Ben haftaya gene gelirim" demiş. Şah İsmail, eve gelmiş ama hasta olup yemeden içmeden kesilmiş. Bir gün, iki gün, üç gün. Bir haftayı nasıl beklesin? Bu arada anası da yalvarırmış "Oğlum, söyle nen var, neden ekmeğe aş yemezsin?" Oğlan deyivermezmiş. "Ben gene ava gitcem" demiş.

Hümayni Hanımın üç tane abisi varmış. Kız kardeşlerinin bir oğlana çevre verdiğini duyunca çok kızmışlar, analarına çekişmişler, kız kardeşlerini sopalamışlar, kızın elini ayağını örme kıl iple bağlamışlar. Kızı at üstüne bağlamışlar, çadırı göçürmüşler, gitmiş varmışlar.

Şah İsmail, ava çıkınca gene varmış tepesine. Bakmış ki ne çadır var da ne bir şey. "Eyvah Hümayinim yok" demiş. Atına kımçıyı vurmuş, çadırın yerine varmış, ağlamaya durmuş. "Hümayinim, Hümayinim, nerelere gittin, çadırımıza ne oldu, neydi be tacın üstünde yukalar da yaptın, bükmeler de yaptın, katmerler de yaptın da yedydik" diye ağlayıp dövünürken ocak taşının altından bir mektup çıkmış gelmiş. Mektupta Hümayin, "Şah İsmail, yeriş arkamdan, abilerim beni sana vermemek için dağdan dağa aşırıyorlar" diye yazarmış. Şah İsmail, atına binmiş, ha bakam de bakam. Git gidemezsin, git gidemezsin bir ülkeye varmış. Ülkede ninenin biri çeşmede su dolduruyormuş, Şah İsmail de atını sulamak için çeşmeye yanaşmış. Nineye selam vermiş, nine de "Hoş geldin oğlum" demiş. Şah İsmail de "Hoş bulduk nine" demiş. Sonra Şah İsmail yanık yanık bir türkü tutturmuş nineye:

“Karşiki dağlar, karşiki dağlar
Bir yanı şarlar, bir yanı parlar
Benim Hümayinimi görmediysen
Her yaka kaya olsun şu dağlar”

Bakmışlar ki her yaka taş toprak oluvermiş. Nine,

Oğlum, benim bir ineciğim vardı bu dağlarda, otliyordu. Ne yiyecek benim inek
şimdi ya. Ben senin Hümayinini gördüm.

Nine nerde?
Söylemem
Nine bir avuç altın sana
Senin Hümayinine bugün kına yakacaklar, krala verdiler.
Nine o zaman beni misafir alsana evine?
Alamam oğlum, bir göz evim var
Nine sana bir avuç altın daha
Alırım oğlum, alırım. Yanımda yatırırım seni
Atımı da bağlayacak bir yer ver
Yok, yok, yok atını bağlayacak yerim oğlum
Nine bir avuç altın.
Olur olur, onu da ayak ucumuza bağlarız.

Nine, Şas İsmail’i alıp gitmiş. Tarhana çorbasıyla bulgur aşı pişirmiş İsmail’e
yedirmiş. Şah İsmail:

Nineceğizim, bu yemekler baldan şekerden tatlı. Sen bu gece benim
Hümayininin kınasına da gidiver

Gidemem oğlum, beni kınaya sokarlar mı hiç?
Nine sana bir avuç altın

Şah İsmail, nineye bir avuç altın daha veriyor. Nine hiç gitmez mi, zengin
olmuş. Şah İsmail nineye, parmağındaki yüzüğü de çıkarıp vermiş. Nineye:

Nine, kınaya para basarken bu yüzüğü kıza göster, parmağına tak

Henk olmuş, olmuş, olmuş. Oyun oynanmış, cümbüş olmuş. Şah İsmail de gitmiş perdenin arkasından oyuna bakmış. O zaman henk, perde gerilir de içinde olurmuş. Herkesler şarkı türkü söylemiş. Şah İsmail, kraldan türkü söylemek için izin istemiş. Kral izin verince eline sazını almış, türküsüne başlamış:

“Hümayinim ben seni aramaya geldim
Dağdan taştan geçtim de geldim
Hümayinim atlara minelim de kaçalım”

Hümayin, türküyü duyunca bir saz da kendi eline almış, o da türkü söylemiş. Kral kızın saz çalıp türkü söylemesine kızıp kızın eline vurmuş, sazı elinden almış. Sonra kız ayağa kalkıp millete seslenmiş:

Kral bey, kral bey. Kral düğünü böyle mi olur? İçki gelsin, millet içsin, dışsin, adamakıllı içilsin, eğlenilsin.

Oradaki herkese içki dağıtmışlar. Millet içmiş, içmiş. Bu arada geline kına basmaya başlamışlar. Nine girmiş kınacıların arasına. Kakalana kakalana gelinin yanına ulaşmış. Şah İsmail’in yüzüğünü kızın parmağına geçirmiş, oğlanın yerini tarif etmiş. Kız da nineye bir avuç altın vermiş. İçki içenler uyuyakalmış, kız kralın atına atlamış, Şah İsmail de kendi atına atlamış. Henk yerinden kaçmışlar.

Kralla adamları uyanınca bakmışlar ki kız yok, onlar da atlamışlar atlarına aramaya varmışlar. Hızlı gitmişler Şah İsmail’le Hümayin Hanımı yakalamışlar yolda. Şah İsmail kıza dönüp:

Hümayinim, sen on adım önden git, arkada ben kalır seni korurum
Ben kalırım İsmailim, öldürürler seni.
Öldüremezler.

Şah İsmail, atından inmeden kralla vuruşmuş. Hümayinin ellerine vuran karalın ellerinin ikisini de kılıcıyla bir vuruşta kesmiş. Sonra onları yanına almış, kızla yola devam etmiş. Yolda devlerin yanında konaklamışlar, devlere de kralın kesik ellerini hediye etmişler. Devler, çok memnun olmuş. Şah İsmail'i babasının sarayına kadar götürmüşler. Padişah, oğlunu ve gelinini görünce çok sevinmiş. Bir düğün bir bayram, kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Biz de gittik düğünlerine ikisi de birbirine çok yakışmış. Helva yedik, ayran içtik, henk ettik, yorulduk geldik.

(Halide YAŞAR)

c. Gök İnek

Bir varmış, bir yokmuş. Bir adam varmış, karısı ölünce kızıyla yalnız kalmış. Bir de kadın varmış, onun da adamı ölmüş gene aynı. Kadının da adamın gibi bir kızı varmış yanında. Bu ikisi evlenmişler.

Adamın kızının ölen anasından miras kalan bir gök ineği varmış. Kız her gün gök ineği gütmeye gidermiş, analığı da onu günülemiş, “Benim kız her gün evde pamuk eğiriyor, sen bayırlarda inek eğidiyorsun” demiş. Bir kilo pamuk çekip üvey kızının eline vermiş. “Hadi bakalım, bu pamuğu al, bayırda inek güderken eğir, doku, bez yapıp bana getir de görelim” demiş. Kız pamuğu alıp ağlaya ağlaya gitmiş, nasıl yapsın bu işi? İnekle giderken yolda bir fırına denk gelmiş. Fırının etrafı küllükmüş, batıkmış. Hemen getirmiş, geleni gideni temizlemiş, süpürmüş, silmiş, fırının içini dışını parlatmış. Sonra yoluna devam etmiş. Oradan geçtikten sonra bir çeşmeye denk gelmiş. Çeşmenin önünde bir gölek varmış. Gölekteki çamura iki pali batmış kalmış, çırpınırlarmış çıkmak için. Kız onları çıkarmış, çeşmede her yakalarını yıkamış, kurulamış sonra da çeşmenin taşının üstüne bırakmış. Kız oradan da geçmiş, öte doğru yola devam etmiş. Yolda bir armut dalı görmüş. Armut dalının dibine gelen geçen büyük abdestini yapmış, dalın dibi yüz numaradan beter olmuş. Kız “Bizim bu millet neden böyle pis ki?” demiş, hemen oralardan bir süpürgeyle bir kürek bulup dalın dibini süpürüp temizlemiş. Sonra yoluna devam etmiş. Dağa varınca oturup ağlamaya başlamış, ağlarken de ineğinin boynuna sarılmış. Cenab-ı Allah’tan ineğe bir dil gelmiş. İnek:

Neden ağlıyorsun?

Bu pamuk eğirilip de dokunup da bez olup da akşama kadar eve gidecek, yoksa analık beni döver.

Sen o pamuğu benim ağzıma at, arkama da peştemalını tut.demiş.

Kız pamuğu ineğin ağzına tepmiş, peştemalını da ineğin götüne tutmuş. Bir bakmış inek bir top bez sıçmış. Kız bir sevinmiş bir sevinmiş, güle oynaya eve dönmek için yola koyulmuşlar. Dönerlerken yolda armut dalını görmüşler, dal yumruk gibi

armutlarla dolmuş, taşmış. Armutların ağırlığından dallar yere değiyormuş. Cenab-ı Allah tarafından armut ağacına dil gelmiş. Dal, “Aba, aba al torbanı doldur”. Abası da doldurmuş torbasını armutla. Beri gelmişler, gelince palilere denk gelmişler. Palilerin ikisi bir olup kızın ayağına altından nalin yapmışlar. Kızın inek gütmeye yalın ayak gittiğini görmüşlermiş paliler. Gene Cenab-ı Allah tarafından palilere dil gelmiş. Paliler: “Aba, aba gel bunları ayağına giydireceğiz, bunlarla yürü” demişler. Kızın ayağına altından nalini giydirmişler. Bu taraf gelince kız fırına tekrar denk gelmiş. Fırında pideler pişmiş ama öyle kokarmış ki burca burca. Fırına Cenab-ı Allah tarafından bir dil gemiş: “Aba, aba, doldur çantanı pidelerle” demiş. Kız onları da alıp eve varmış. Anasına:

Ana, pide getirdim, armut getirdim.

Bu ayağındaki nalinler ne?

Nalini de paliler verdi, giydim geldim.

Allah, bir daha sen gitmeyeceksin inek gütmeye, benim kızım gidecek.

Analık ertesi gün kendi kızının eline bir kilo vermiş, ineği de önüne katıp bayıra yollamış. Kız giderken fırına denk gelmiş, anam ne kadar kül varsa, ne kadar pislik varsa süpürüp süpürüp fırının içine tepmiş. Oraları daha çok batırmış. Orayı geçince çeşme önündeki gölekte çırpınan palilere denk gelmiş. Kız bunları görünce ayağıyla çamure tepmiş, daha çok azmak içine sürmüş. Yürürken bu defa armut ağacına denk gelmiş. Dalın dibi gene pislikten geçilmiyormuş. Kız, daha öte yandaki beri yandaki pislikleri de toplamış dalın dibine yığmış. Geçmiş gitmiş, ineği güdeceği yere varmış. Başlamış o da ağlamaya. O, ağlamaya başlayınca inek gene dile gemiş: “Sen pamuğu benim ağzıma at, peştemalını da arkama tut” demiş. Kız atmış pamukları ineğin ağzına, peştemalını da götüne tutmuş. Bir de bakmış bir peştamal bok. Anam ne yapalım. Mecbur eve geri dönecek. Eve dönerken armut dalına denk gelmiş ama armut dalı yumruk gibi armutları taşıyamadığı için yerlere kadar eğilmiş. Kız varmış dalın dibine, armut koparmak istemiş. Ama armut dalı kız yaklaştıkça yükselirmiş, dallarından bir tek armut koparttırmamış. Kız eli boş beri gelmiş. Beride paliler altın nalinle bekliyormuş. Kız nalini alacak olmuş, ama paliler kızın yüzünü pençeleriyle çizmişler. Kız oradan da ayağı boş gelmiş, bu defa mis gibi pide kokuları gelmiş burnuna fırından. Kız pideleri

alayım diye ellerini uzatınca fırın ellerini bileklerine kadar yakmış. Kız ağlaya ağlaya eve gelmiş. Anası:

Ne oldu kızım, ne oldu ellerine?
Fırında pideyi alayım derken fırın yaktı.
Eee, hani pamuk?
Pamuğu da inek yedi.
Ne yapalım o zaman, ineği keselim hadi.

Analıkla kızı bir olup ineği kesmişler. Kız, anasının mirası ineğin kesilmesine çok üzölmüş. İneğinin kemiklerini toplamış, bir kenara gömmüş. Kemiklere Cenab-ı Allah'tan bir dil gelmiş: “Kızım, ne zaman başın sıkışsa buraya gel” diye.

Kız, bir gün su başına bulaşık yıkamaya gitmiş. Gidince nalini çamura batmış orada kalmış. Padişahın oğlu da beygirini sulamaya su başına gelince kızın altından nalinini bulmuş. Nalini bulunca bir tellak çıkarttırmış memlekete: “Bu altın nalin kimin ayağına denk gelirse o kızı alacam” diye. Analık, bunu duyunca kendi kızını padişahın oğluna vermek istemiş. Öyle böyle padişahın oğlunu kandırmışlar. Padişah analığın kızıyla sarayda bir akşam kına yapmış. Kız da gök ineğinin kemiklerinin başına varmış:

Gök ineğim, gök ineğim, böyle olunca böyle oldu.,

Gök ineğin kemikleri, kıza hemen bir fayton getirmiş, iki file de çerez getirmiş, kıza elbiseler giydirmiş. Bir de “Bu çerezleri kınada dağıt” demişler. Filenin birinde keçi boku varmış. Kız, kınaya gitmiş, herkes ayağa kalkmış. Hangi padişahın kızı, hangi padişahın kızı. Nereye oturacaklarını bilememişler kızı. Kız, “Gelinin tepesine oturacağım” demiş. Kızı gelinin tepesine oturmuşlar. Kız herkeslere çerezlerinden dağıtmış, gelin de elini çarşafın altından çıkarıp çerez istemiş. Ona da bir avuç keçi boku vermiş. Gene istemiş, gene keçi boku, gene istemiş, gene keçi boku. Kına dağılmadan eve gelmiş oturmuş anlamasınlar diye. Ama padişahın oğlu anlamış, analığın kızını almamış. Beygiriyle kızın arkasından gelip almış sarayına götürmüş. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar.

(Halide YAŞAR)

ç. Rüya

Bir varmış, bir yokmuş. Bir nineyle bir dedenin bir oğlu varmış. Dede çift sürmeye gitmiş, nine de çorba pişirmeye koyulmuş. Çocuk sabah kalkmış, çocuğun anası:

Kalk oğlum, kalk ekmek yiyelim.

Ana ben ekmek yemicem. Ben bir ürya gördüm.

Söylesene oğlum.

Söylemem.

Anası çocuğa hayır olsun dememiş, çocuk da ondan deyivermezmiş rüyasını. Söylersin, söylemem; söylersin, söylemem. Anasının tepesi atmış, çocuğu dövmüş dövmüş, kapı dışarı çıkarıvermiş. Çocuk aç karnına dışarda kalmış. Akşama kadar çocuk dışarda ağlamış. Akşam olunca babası çiftten gelmiş. Geline oğlunu görmüş, sormuş:

Çocuğum, ne oldu, neden ağlıyorsun?

Anam dövdü.

Neden dövdü anan seni?

Ben bu gece bir ürya gördüm, söyle dedi demedim, söyle dedi demedim. Ondan dövdü.

Oğlum bana söyle.

Sana da söylemem

Söyle oğlum

Söylemem

Söyle

Söylemem

Söyle

Söylemem

Babası da oğluna kızmış, çocuğun elinden bir sallamış çocuk savrula savrula cami helasının önüne düşmüş. Hoca da oraya abdest almaya geliyormuş. Hoca eline bir bardak almış,yüz numaraya girmiş. Çocuğu görünce:

Çocuğum, neden ağlıyorsun, ne işin var burada?

Babam dövdü.

Neden dövdü baban seni?

Ben bu gece rüya gördüm, söyle dedi, söylemedim; söyle dedi, söylemedim.

Bana söyle oğlum.

Sana da söylemem.

Söyle oğlum.

Söylemem

Söyle oğlum

Söylemem.

Hoca da çok kızmış. Elindeki bardağı yere koymuş. Çocuğun kolundan tutmuş, sallamış sallamış bir fırlatmış. Çocuk ta Keşan Dağının tepesine düşmüş. Çocuk başlamış tepede ağlamaya. Oradan da altın kervanları geçermiş. Kervanlar, dinlenirken ağlayan çocuğu görmüşler. Kervan ağası, devecilere “Bakın bir ses geliyor, malsa sizin, cansa benim” demiş. Deveciler koşup gitmiş, çocuğu kucaklayıp getirmişler. Kervan ağası çocuğa:

Oğlum, benim oğlum olur musun?

Olurum

Senin adın Mahmut olsun

Ağa, Mahmut’u saraya götürmüş. Ağanın tek kızı varmış, adı da Gülüşahmış. Mahmut, Gülşah ile beraber mektebe gitmiş. Ağa bunlara para verirmiş, o zamanın parasıyla kırk para, yirmi para neyse. Mahmut ile Gülüşah, bu parayla bir su tası almışlar. Aradan zaman geçmiş, ikisi de büyümüş. Bu arada padişahın kızı Elif Hanım da Mahmut’a meyletmiş. Mahmut da Elif Hanıma meyletmiş, padişah babasından Elif’i istemiş. Padişah, “Kızımı sana veririm ama senin için düzenleyeceğim davette benim

gözüme girmen lazım” demiş. Akşam olmuş, sofralar kurulmuş. Mahmut için kazanlarda yemekler pişmiş, çeşit çeşit önüne sunulmuş. Elif’in yedi tane halayığı varmış, bir kedisi bir de köpeği. Neyse yenilmiş, içilmiş, Mahmut ile kız sofradan kalkmışlar, ellerini yıkamışlar. Yedi kızla kedi ve köpek Mahmut’a peşkir tutmuşlar. Mahmut bir bakmış, kızların yedisi de birbirinden güzelmiş. Her biri ay parçası gibiymiş. Mahmut, peşkiri kediyle köpektan alırsa padişahın kızını vermeye gönlü olacakmış, kızlardan birinden alırsa başı cellada verilecekmış. E, Mahmut’un neyden haberi var? Kızın birinden almış peşkiri, elini yüzünü silmiş. Hemen padişah Araplara bağırmiş, celladı çağırmiş. Cellat gelmiş, Mahmut’un elini ayağını bağlamışlar, hadi bakalım götürmüşler. Hemen ev dolanayasaya kadar kız pencereye çıkmış, eline sazı alıp söylemeye başlamış:

Arabım, arabım dön yüzünü göreyim
Ayağındaki tozlara elimi yüzümü süreyim
Koyuverin Mahmutun varsın gitsin
Ne isterseniz altın-akçe vereyim

Bu iki arap altın-akçe lafını duyunca Mahmut’u öldürmekten vazgeçmiş, bir dağa gitmişler. Mahmut’un göyneğini çıkartmışlar. Oradan bir kuş tutmuşlar, kesip kanını göyneğe bulamışlar. Öldürdük diye padişaha göyneği vermişler, yalan söylemişler. Padişahın kızı kırk halayığıyla ağanın kızının yanına varmış:

Mahmutun hiçbir şeyi yok mu bu evde, ellediği bir şeyi yok mu?
Yok, babam onu dağda bulmuş
Bir su içtiği tas da mı yok?
Var, var. Babam bize kırk para verdiydi, biz de onunla gidip tas aldık.
Mahmut’un tas ayrı benim tasım ayrı.
Hadi, Mahmut’un tasını al da gel.

Kız, Mahmut’un tasını alıp getirmiş, Elif ile kız tasla beraber sarayın gül bahçesine inmişler. Çeşmenin başına oturmuşlar:

Al Mahmutun aşkına, ver Mahmutun aşkına
Al Mahmutun aşkına, ver Mahmutun aşkına
Al Mahmutun aşkına, ver Mahmutun aşkına
Hadi Mahmutum gel

Diye diye verip su içmişler. Bir de bakmışlar ki Mahmut çıkmış gelmiş. Hemen iki kızın ikisi de Mahmut'un boynuna sarılmış. Mahmut oraya oturmuş:

Sağ dizimde Gülüşah Hanım, sol dizimde Elif Hanım. Elifim, Gülüşahım ben yedi yaşındayken bir rüya gördüm.

Kızların ikisi birden "Hayır Olsun" demişler. Mahmut:

Sağ dizime ay doğdu, sol dizime gün doğdu. Ayım sen misin Gülüşahım; günüm sen misin Elifim. Demiş. Kırk gün kırk gece düğün olmuş, evlenmişler.

(Halide YAŞAR).

d. Yüzük

Bir varmış, bir yokmuş. Bir koca karı bir de koca adam varmış. Bunların bir tane çocukları varmış. Çocuk okula giderken babası ölüvermiş. Babası ölünce çocuk önsüz kalmış. Anacağızı onu önsüz önsüz büyütmüş. Çocuk büyüyünce rüyasında babasını görmüş. Babası “Git, padişahın kızını iste, sana verecekler” demiş. Çocuk anasına gitmiş, “Ben böyle böyle bir rüya gördüm, git bana padişahın kızını iste” demiş. Anası çocuğa kızmış:

Oğlum, biz yiyecek ekmeğe muhtacız, ekmeğimiz yok. Padişah bize kız verir mi?

Verir ana verir, sen git iste.

Çocuk, anasını zorla saraya yollamış, karıcık eline bir değnek almış, ağlaya ağlaya saraya varmış. Sarayın kapısına vurmuş, kapıyı iki tane hizmetçi açmış. Kadın “Padişaha geldim” demiş. Hizmetçiler padişaha haber vermişler, padişah da “Verin eline bir ekme savaklayın” demiş. Hizmetçiler kadına ekme verip yollamışlar. Kadın ağlaya ağlaya eve gelmiş. Oğlu:

Ne oldu ana?

Bir ekme verdiler elime, hadi git dediler.

Ana, sen gene git

Gitmem oğlum

Gideceksin

Gitmem

Gideceksin

Oğlan anasını gene zorla saraya yollamış. Kadın saraya varmış, kapıyı gene iki hizmetçi açmış, padişaha haber vermişler. Bu defa padişah “Verin eline yemeklik, savaklayın” demiş. Karının eteğine bulgur, piriñç doldurup geri çevirmişler. Kadın gene ağlaya ağlaya evine dönmüş, oğlu:

Ne oldu ana, neden ağlıyorsun?

Böyle olunca böyle oldu.

Öyle olmaz. Alma bir şeylerini, “Ben padişahı göreceğim, padişahın yanına çıkacağım” de, konuş ana, neden konuşmazsın. Bu Allah’ın emridir.

Oğlum gidemem, ben isteyici değilim.

Gideceksin.

Gidemem.

Gideceksin.

Gidemem.

Kadıncık gene zorla saraya varmış. Kapıda ne istediğini sormuşlar. Kadın, “Ben padişahı göreceğim” demiş. Hizmetçiler, ekmek getirmiş, kadın almamış; aşlık getirmişler, kadın almamış. Hizmetçiler başa çıkamayınca padişaha haber vermişler. Padişah, “Gelsin o zaman” demiş. Kadın varmış padişahın huzuruna, hoş geldin, hoş bulduktan sonra padişah:

Gelmişinin sebebi nedir koca karı?

Sebebi şudur: Allahın emriyle peygamberin kavliyle senin kızı benim oğluma istemeye geldim.

Hehh??

Senin kızını benim oğluma istemeye geldim, Allahın emriyle ya din kardeşim, Allahın emriyle geldim.

Öyleyse bizim evden sizin eve kadar altından gümüşten yol olacak, altın araba, gümüş tekerlek olacak, kızımın gelinliği de sırf saf altından olacak.

Tamam

Koca karı eve geliyor, akşama kadar ağla bakalım, söyle bakalım. “Biz tarhana çorbasını bulup da yiyemiyorduk, bulgur aşı pişiremiyorduk. Ben isteyici miydim de gittim oralara” diye. Akşam oğlu eve gelmiş. Anasına ne olduğunu sormuş, anası da “Böylence böyle” demiş. İkisi de oturup ağlamaya başlamışlar. Parmak kadar altını görmemişlermiş, altın yolu, altın gelinliği, altın araba gümüş tekerleği nasıl bulsunlar? İkisi de ağlarken yanlarına bir ermiş çıkmış gelmiş. Ermiş, durumu anlayınca

parmağındaki yüzüğü çıkarıp çocuğa vermiş. “Al bu yüzüğü parmağına tak, bunu bir yala, bunu yalayınca senin yanına dört tane arap gelecek. Bunların bir eli yerde, bir eli göğde. Araplar sana ‘Ne istersin, dile dilediğini’ diyecekler, sen de o zaman onlara ‘Sizin sağlığını isterim’ diyeceksin. Onlar da sana ‘Bizim sağlığımızdan fayda yok, dile dilediğini’ diyecekler. O zaman sen onlara ‘Bizim evden padişahın evine altın gümüş yol olacak, altın araba gümüş tekerlek olacak, altından gelinlik olacak’ diyeceksin. Onlar da yapacak” demiş. Tamam. Akşam olunca çocuk ermişin dediklerini yapmış. Padişahın isteklerini dört araba yaptırmış. O gece yollar altın kaplanmış, yola altın araba gümüş tekerlek dayanmış, altın gelinlik hazır edilmiş. Sabaha karşı padişah, yüz numaraya çıkmış, kapının eşiğinden gözüne bir şavk gelirmiş, bir şavk gelirmiş. Padişah şaşırılmış:

Allah öğlen olmuş yalım, daha ben sabah namazını kılacaktım, uyuyakalmışım. Demiş.

Tekrar tekrar etrafına bakmış, dışarı çıkmış, altından yol. Padişah gene şaşmış kalmış. Sabaha kadar gözüne uyku girmemiş. Sabah koca karıyla oğlu binmişler altın araba gümüş tekerleğe, ellerine de altın gelinliği almışlar saraya gelmişler. Padişah, “Bunlar benden zenginmiş” deyip kızı vermiş. Kocakarıyla oğlan altın gelinliği padişahın kızına giydirmişler, arabaya bindirip alıp evlerine getirmişler.

Bir gün, iki gün, üç gün... Oğlanın işi varmış, her gün sabah kalktı mı işine gidermiş. Bir gün gene oğlan işine gitmiş, kocakarı da eviyle mücürlenirmiş, öylece hizmetlenirmiş. Sokaktan bir kokucu geçmiş. Gelin kokucunun sesini duyunca pencereye çıkmış. Kokucu bağırmış vere: “Kokularım var, levent yağlarım var, kokucu”. Gelin de “Şundan bir şişe koku alayım” demiş aşağı inmiş. Gelin bir gece öncesi kocasından yüzüğü almıyımış, parmağına da takmıyımış. Kokucu, gelinin parmağındaki yüzüğü görünce “Yenge, sen parmağındaki yüzüğü bana ver, ben de kokularımın hepsini sama vereyim” demiş. Gelin de kabul etmiş, yüzüğü çıkarıp kokucuya vermiş. Akşam adamı gelince olanı biteni deyivermiş. Oğlan çok üzülmüş ama elde ne gelir.

Yüzüğü alan kokucu bilmem nerede yüzüğü bir yalamış, dört tane arap gelmiş. Araplar gelince onlara “Falan yerde bir ev var, içinde de güzelce bir gelin var. Anasıyla oğlanı filancanın bokluğuna atıverin, gelinle evi de bana getirin” demiş. Bundan kolay ne var? Uyurken oğlanla koca karıyı yataklarıyla beraber bokluğa atıvermişler. Altından evle gelinle beraber kaldırıp kokucuya getirmişler. Hadi oradan da başka memlekete. Kocakarıyla oğlan sabah bir uyanmışlar bokluğun içinde. Oğlan anasının boynuna sarılmış, ağla bakalım, söyle bakalım. Bunların bir kedisiyle bir de köpekleri varmış. Onlar da ağlamışlar, uluşmuşlar. Ekmek aş yemeden akşama kadar ağlamışlar. Kedi, köpeğe “Abi, beni denizden öte geçirirsen ben o yüzüğü alırım” demiş. Köpek “Geçiririm kardeşim” demiş. Kediyle köpek, yüze yüze yüzüğü almaya gitmişler. Denizin kenarına varmışlar, yüzük İstanbul’da bir saraydaymış. Kediyle köpek sarayın kapısının önünde beklemeye başlamışlar. Elbet kapıyı biri açacak. Öte beri beklerlerken kapı açılmış, kedi de hemen içeri dalmış. Kokucu da uyurken yüzüğü parmağından çıkarıp ağzına sokar da öyle yatarmış, gene öyle uyurken kedi bunu görmüş. Kedi, miyavlamış bütün sıçanları başına toplamış. Sıçanlara “Bakın sizin hepinizi yerim, benim bir isteğim var. O vakit yemem sizi. Ordaki adamın ağzında bir yüzük var, kuyruğunuzu kokucu adamın burnuna sokun, ağzını açınca yüzüğü alıp getirin bana” demiş. Sıçanlarla koca fareler kuyruklarını katrana bulamışlar, adamın burnuna sokmuşlar. Adam “Tüh, püüff” deyinceye kadar ağzındaki yüzüğü alıp kediye getirmişler. Kedi sıçanlardan yüzüğü alıp abisinin yanına gelmiş. Hadi bakalım ikisi de sevine sevine denizin dibine gelmişler. Abisi gene kediyi arkasına bindirmiş, yüzmeye başlamış. Denizin ortasına gelince köpek durmuş, “Bak, yüzüğü sen ver bana, ben senin abinim, müjdeyi ben alayım. Vermezsen seni denize atarım” demiş. Kedi de “Abi sen şimdi beni taşıyorsun, ah uh derken yüzüğü düşürürsün” demiş. Köpek “Düşürmem, ağzıma kıştırırım, sen ver” demiş. Köpek zorla kediden yüzüğü almış, ağzına kıştırılmış. Kedinin dediği gibi ah uh derken lüppedek denize düşürmüştü. Denizden öte geçmişler. İkisi beraber ağlamaya başlamış, kedi miyavlaya miyavlaya; köpek havlaya havlaya denizin kenarını cırmalamışlar.

Oradan da bir grup avcı geçiyormuş. Oturup denizin kenarında ekmek yemeğe başlamışlar ama kediyle köpeğin sesinden ekmek yiyememişler. Kendi ekmeklerinden katıklarından kediyle köpeğe vermişler ama gene de susturamamışlar. Bunda bir iş var

demiş avcılar. Bunların canı balık istiyor herhalde demişler. Avcılardan biri denize bir olta atmış, bir balık tutmuş. Balığı orta yerinden kesmiş, bir yakasını kediye, bir yakasını da köpeğe atmış. Balığı yerken kedinin ağızına yüzük gelivermiş. Yüzüğü alınca kedi önden köpek arkadan koş bakalım, koş bakalım doğru sahiplerinin yanına varmışlar. Koca karıyla oğluna müjde çekmişler. Oğlan yüzüğü bir yalamış, dört arap gelmiş. Onlara “Kokucuyu denize atın, karımla evimi geri getirin” demiş. Araplar oğlanın dediklerini yapmış. Kocakarı, oğlanla karısı, kediyle köpek çok mutlu olmuşlar. Bir düğün bir bayram uzun bir ömür sürmüşler.

(Halide YAŞAR).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK OYUNLARI

Tarihin ilk dönemlerinden bugüne kadar bütün insanlar benzer şekillerde oyun oynamışlar ve oynamaktadırlar. Oyun oynamak, toplumun (çocuk-geç-yaşlı, kadın-erkek, idareci-tüccar, öğrenci-işsiz, zengin-fakir, köylü-kentli vb.)bütün kesimleri veya üyeleri tarafından zevk almak amacıyla gerçekleştirilen gönüllü bir etkinliktir (Özdemir 2006:21).

Oyun, çocuğu hayata hazırlayan önemli bir araç olarak görülebilir. Oyun kavramı, genel bir tanımlama ile farklı şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklamalarda oyun kavramıyla çocuk ilişkisinin birbirine her zaman yakın ve paralel olduğu da açık olarak görülmektedir. Oyun kavramının çeşitli tanımlarını şöyle sıralayabiliriz:

Oyun, çocuğun en önemli işi, oyuncakları da en önemli araçlarıdır. Oyun, çocuklar arasında ortak bir anlaşma yoludur. Oyun, çocuğun zihinsel, fiziksel ve zihinsel yapısını geliştiren, nesnelere dünyasıyla ilişki kurmasını, özgürlük ve bireysellik kazanmasını sağlayan ve sonra da toplumsallaşmasına büyük ölçüde yardımcı olan çok önemli bir etkinliktir. Oyun, çocuğun özgürlüğüdür. Oyun, çocuktaki tüm yetenekleri uyandıran, serpilip açılmasına yarayan bir dürtüdür. Oyun, belli bir amaca yönelik olan veya olmayan, kurallı ya da kuralsız gerçekleştirilen fakat her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı, fiziksel, bilişsel, dilsel, duygusal ve sosyal gelişiminin temeli olan, gerçek hayatın bir parçası ve çocuk için en etkin öğrenme sürecidir (Özdemir 2006: 29-30).

Çocuk gelişimi alanında yapılan araştırmalar sonucunda çocuğun oyun davranışlarının yaşına ve gelişim düzeyine göre farklılık gösterdiğini ortaya koyuştur. Çocuk, doğumdan itibaren bireysel oyundan işbirliği gerektiren sosyal oyuna doğru bir

gelişim göstermektedir. Oyunlar, çocuğun içinde bulunduğu sosyo-kültürel fiziki şartlar ve çevre ile ve çocuğun yaş ve cinsiyeti ile doğrudan etkilenerek farklılaşmakta ve çeşitlenmektedir (Özdemir 2006: 41-42).

Derlemelerimize de dayanarak tespit ettiğimiz oyunları belli bir tasnife göre sunmanın daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Buna göre çocuk oyunları tasnifimizi *Özdemir*'in "***Türk Çocuk Oyunları***" adlı çalışmasından yararlanarak şu şekilde yapabiliriz:

A) Aletli Oyunlar

1. Taşla Oynanan Oyunlar
2. Topla Oynanan Oyunlar
3. İple Oynanan Oyunlar
4. Özel Oyun Aracıyla Oynanan Oyunlar

B) Aletsiz Oyunlar

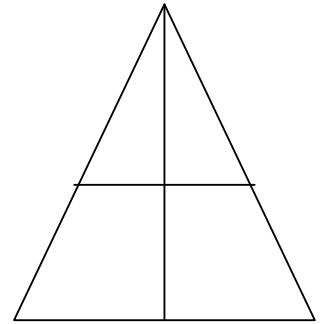
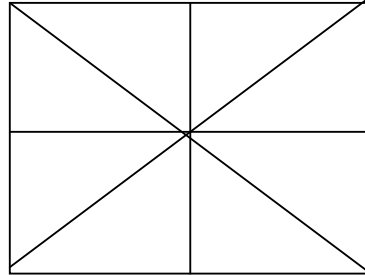
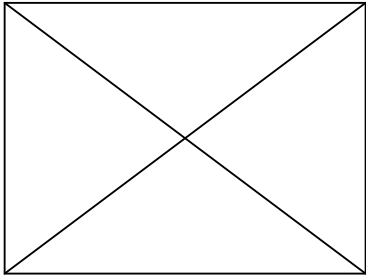
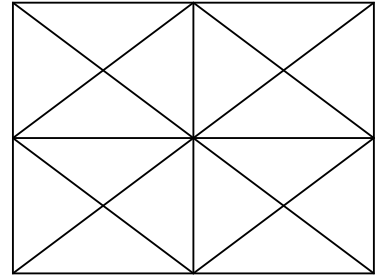
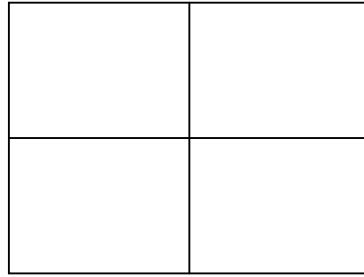
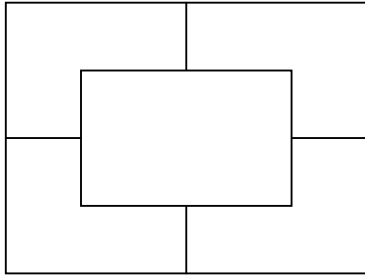
1. Tek Oynanan Oyunlar
2. İkili Oynanan Oyunlar
3. Toplu Oynanan Oyunlar

A. Aletli Oyunlar

1.Taşla Oynanan Oyunlar

a. Üç Taş

Oyun iki çocuk tarafından aşağıdaki çizimler üzerinde ve üçü kırmızı kiremit, üçü çakıl taşı olan toplam altı taşla oynanır. Oyuncular sırayla taşlarını yerleştirir ve çizgilerin kesişme noktalarına her defasında bir hamle yaparlar. Üç taşı aynı hat üzerinde dizen oyuncu kazanır (İsmail YAŞAR).

b. Beş Taş

Çocukların en çok oynadığı taş oyunlarından biridir. Sokakta ya da evlerin bahçesinde beş adet fındık büyüklüğünde taş ile oynanır. Sayışmacayla kimin önce oyuna başlayacağı belirlenir. Sonra sırayla diğer oyuncular da oyuna katılır. Oyunun aşamaları şöyledir:

Birler:

Oyuna başlayan oyuncu, eline aldığı beş taşı otuz kırk santimetre kadar yukarı bırakır, yere saçılan beş taştan uygun olan birini eline alır. Eline aldığı bu taşı havaya atarak yerdeki taşların birini kapar ve hemen havaya attığı taşı yere düşürmeden tutmaya çalışır. Yerdeki öteki taşları da böyle kaparak bir yerde biriktirir. Taşları birer birer kaparken elinin yerdeki diğer taşlara değmemesi, attığı ve kaptığı taşları yere hiç düşürmemesi gerekir.

İkiler

Oyuncu, taşların tamamını yeniden avucunun içine alıp havadan bırakır. Yere saçılan taşlardan uygun olan birini eline alır. Eline aldığı bu taşla yerde kalan öteki taşları ilk bölümdeki gibi ama bu defa ikişer ikişer toplar.

Üçler

Oyuncu, taşların tamamını yeniden avucunun içine alıp havadan bırakır. Yere saçılan taşlardan uygun olan birini eline alır. Eline aldığı bu taşla yerde kalan öteki taşların önce bir tanesini alır, sonra üç tanesini bir arada toplar.

Dörtler

Oyuncu, taşların tamamını yeniden avucunun içine alıp havadan bırakır. Yere saçılan taşlardan uygun olan birini eline alır. Eline aldığı bu taşla yerde kalan öteki dört taşın hepsini bir defada kapar.

Beşler

Oyuncu, beş taşın birini ebe seçerek öteki dördünü avucunun içine alır. Ebe olan taş ise iki parmağıyla tutar, yerden otuz-kırk santimetre yukarı atar. O tek taş yükselip alçalırken avucundaki taşları yere koyar, tek taşı havada yakalar. Aynı tek taşı tekrar yukarıya atıp yerdeki dört taşı kapar ve yetişerek havadaki tek taşı yakalar (Selda TEHLİ).

c. Dama

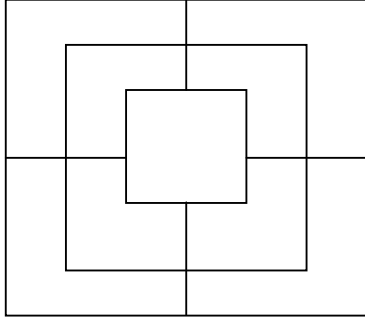
İki oyuncuyla oynanır. Beton bir zemin üzerine altmış dört kare çizilir. Oyuncunun biri normal on altı küçük taşla oyunu oynarken diğer oyuncu on altı küçük kiremit parçasıyla oyunu oynar. Oyuncular önce taşarını kendi karelerine dizerler. Oyuna önce başlayan oyuncu taşlarından birini rakip oyuncunun taşlarına doğru bir kare öne veya bir kare sağa, bir kare sola oynar. Geriye oynamak yoktur. Sonra sıra öbür oyuncuya gelir, o oynar. Her sıra gelişte taş üç yönden birine oynamakla oyun devam eder.

Oyuncunun biri taşını yanlışlıkla ya da mecbur kalarak diğer oyuncunun taşının önüne, sağına veya soluna götürürse, diğer oyuncu bu taşı üstünden atlayıp alır. Alınan taşlar bir daha oyuna dahil edilmez. Oyuncular, herhangi bir taşlarını rakip oyuncunun taşlarına yedirmeden rakip oyuncunun karelerine varırlarsa damaya çıkmış olurlar. Damaya çıkarılan taşlar, sağa, sola veya ileriye, geriye uzun hareket özelliği kazanırlar. İleriye doğru giderken öbür oyuncunun aralıklarla dizilmiş bütün taşlarını yiyip alabilirler. Damaya çıkan taş, devamlı oyun tablosunun her iki tarafına gidip gelebilir. Oynayarak ortaya gidip gelebilir. Anvak karşıdan karşıya oynanır. Rakibinin bütün taşlarını yiyen oyuncu oyunu kazanmış olur (Ümit SARI).

●	●	●	●	●	●	●	●
●	●	●	●	●	●	●	●
○	○	○	○	○	○	○	○
○	○	○	○	○	○	○	○

ç. Dokuz Taş

Oyun iki çocuk tarafından aşağıdaki çizim üzerinde dokuzu kırmızı kiremit dokuzu çakıl taşı olan toplam on sekiz taşla oynanır. Oyuncular sırayla taşlarını yerleştirir ve çizgilerin kesişme noktalarına her defasında bir hamle yaparlar. Dokuz taşını aynı hat üzerin dizen oyuncu oyunu kazanır (Müberra TÜMER).

d. Gülmencik

Gece sokaklarda toplanarak oynanan bir oyundur. Mahallenin çocukları iki gruba ayrılır. Üst üste yedi taş dikilir. İki grup dikili taşlara sırayla top atarlar. Yıkan grup diğerlerinden kaçır. Diğer grup da topla diğer grubu kovalar ve yıkılan taşları

dizmelerine izim vermez. Eğer taşlar tekrar dizilirse taşları yıkan grup kazanır (Aysel SÜMERTAŞ).

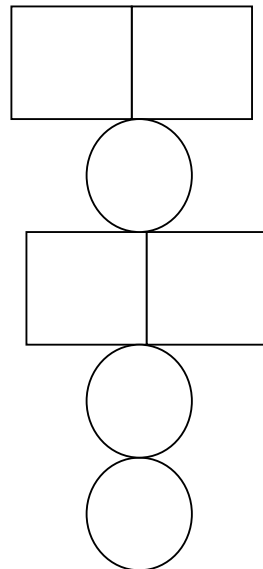
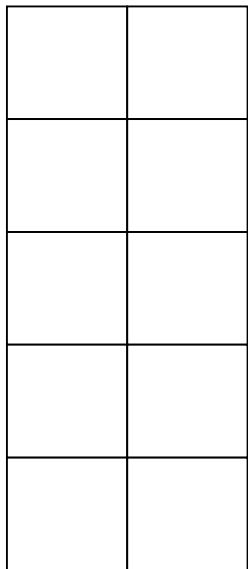
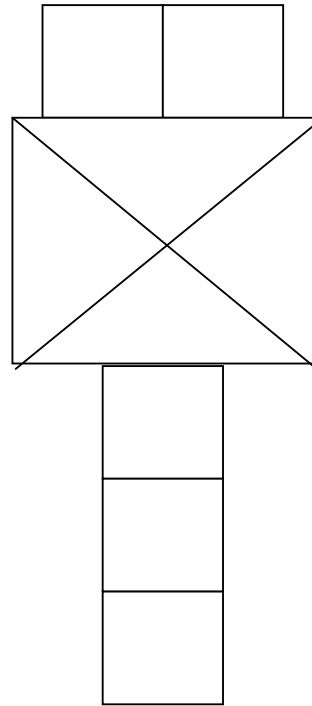
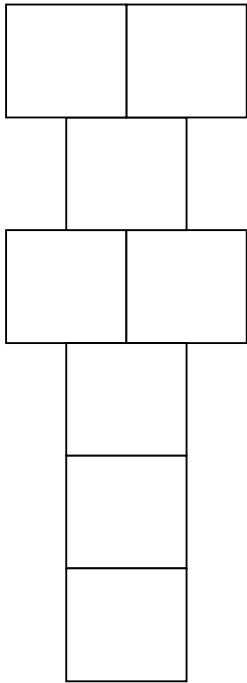
e. Kıydır

Önce bir ebe seçilir. Ebe üst üste dizilen 9 taşın başında bekler. Diğer çocuklar topla taşları devirmeye çalışılır. Taşlar devrilince diğerleri kaçar, ebe de taşları dizip diğerlerinden birini yakalamaya çalışır. Ebenin yakaladığı yeni ebe olur (Fatma ÇAKMAK).

f. Seksek / Sekmek / Çizgi / Çizgicik / Mektup / Kürttürmece

Çocukların taşla en çok oynadıkları oyun sek sek oyunudur. Derlemelerimiz sırasında oyunun içeriği aynı olmasına rağmen farklı adlarla oynandığını da tespit ettik. Oyun, yere çizilen numaralı sek sek şemasının üzerinde bir kiremit ya da yassı bir taşla oynanır. Oyuncuların oynama sıraları sayışmacayla belirlendikten sonra ilk oyuncunun taşını birlere atmasıyla oyun başlar.

Oyuncu, tek ayakla birler karesine basmadan iki numaralı kareye atlar. Bu şekilde bütün kareler sekerek dolaşılır ve iki numaralı kareden bir numaralı karedeki taş elle alınarak oyunun dışına çıkılır. Aynı işlem diğer karelerde de devam eder. Sek sek oyunun da genellikle bir kare ya da iki karenin iki ayakla basılıp “ev” sayıldığı görülür. Bütün karelerin dolaşan oyuncu oyunun başlangıç noktasına yani birinci karenin önüne gelir, arkasını döner. Taşını geriye doğru atar, hangi kareye gelirse orası oyuncunun evi olur. Diğer oyuncular ondan izin almadan onun karesine tek ayakla bile basamazlar. En çok ev alan oyunun birincisi olur. Sek sek şekilleri çok çeşitlidir:

g. Taş Sektirme

Çocukların su kenarlarında oynadıkları yarışma niteliğinde bir oyundur. Çocuklar küçük, hafif ve yassı taşlar toplayıp su kenarlarında bir araya gelirler. Sırayla taşları suya doğru belirli açılarla atarlar ve su üzerinde sektirmeye çalışırlar. En çok sektiren birinci olur (Enes ARSLAN).

h. Yaş Mı Kuru Mu

Bu oyun genelde bir başka oyuna başlarken ilk sırayı alacak olanları belirlemek için oynanır. Oyuncular, yassı yüzeyli bir taş parçası bulur ve bir yüzüne tükürürler. İki takıma da “yaş mı, kuru mu” diye sorarlar. Takımlar tercihlerini söylerler. Taş oyun kurucu tarafından yere bırakılır. Hangi yüzeyin yukarda kaldığını önceden bilen takım oyuna ilk başlar (Mehmet MUTLUPINAR).

ı. Pelten / Ebeli Kaydırak

Atış için kullanılan yassı taşa “pelten” denir. Oyuncular, “moka” adı verilen küçük, yuvarlak taşa beş on metre uzaklıktaki çizgiden atış yaparlar. Bazı isabetsiz atışlar sonucunda peltenler, bir araya toplanır. Böyle durumlarda kendine güvenen bir çocuk, ebe ile çekişir. Çekişme, düz bir çizginin iki yakasına geçen ve el ele tutuşan iki oyuncunun birbirlerini kendi taraflarına çekmelerinden ibarettir. Ebe, kendini çeken çocuğa peltesini vermek zorundadır. Aksi halde ise ebe tarafından çekilen çocuk, oyunun yeni ebesi olur. Ebe, ebelikten kurtulamayacağını anlayınca “mışar” (mızıkçılık eder) ve oyunu bırakır. Bunun üzerine diğer çocuklar bir yandan aşağıdaki sözleri topluca söylerken diğer yandan da el çırpırlar. Ebe, bu şekilde kızdırılmaya çalışılır:

Hey mışıldık mışıldık
Davul gibi şişirdik
(Özdemir 2006: 191).

2. Topla Oynanan Oyunlar

a. Çukur – ukurca

Oyuncu sayısı 4-6 arasında değişir. Oyuncu sayısı kadar yan yana çukurlar açılır. Çukurların önlerine de toplar yerleştirilir. Her top bir oyuncuyu temsil eder. Oyuncular, bu topları önlerindeki çukurlara düşürmek için başka bir topla sırayla atış yaparlar. Kime ait top çukura düşerse diğerleri koşup toplarını alarak onu kovalayıp topla ona vururlar. Vurulan ocuk oyun dışı kalır. Toplar tekrar dizilir ve aynı şekilde devam edilir. En sona kalan oyunu kazanır (AyseL SÜMERTAŞ).

b. Hallep

Oyun iki grup tarafından oynanır. Oyun oynanacak sahanın ortasına st üste kobak yani am kozalakları dizilir. Sayışmacayla oyuna ilk başlayacak takım belirlenir. her grup sırayla ellerindeki topla kozalakları yıkmaya çalışır. Kozalak yığınındaki tüm ozalakları hangi takım devirirse o kazanır (AyseL SÜMERTAŞ).

c. Yakar Top / Ortada Sıçan /Can

Oyuncular eşit iki gruba ayrılır. İki grup arasında “tik tak” sayışmacası yapılır. iki grubu temsilen iki oyuncu oyunun oynanacağı sahanın iki ucuna karşılıklı birbirlerine dönük bir şekilde geçerler. Adım adım sırayla sayarak birbirlerine yaklaşırlar. Bu arada birisi her adımında “tik” , diğeri ise “tak” der. Birbirlerine iyice yaklaşırlar, en son adımda kim diğerinin ayağına basarsa onun grubu oyuna ilk başlar.

Oyun başlayınca grubun birinin oyuncularının tamamı sahanın içine girer. Diğer grubun oyuncularının yarısı sahanın bir tarafına, yarısı da karşı tarafına geçer. Kenardaki oyuncular sırasıyla topla ortadaki oyuncuları vurmaya çalışırlar. Oyuncunun

attığı top, içerdeki oyuncuya değerse o oyuncu oyundan çıkar. Ama içerdeki oyuncu atılan topu havada yakalarsa “can” kazanır yani oyunda vurulduğunda oyunda kalmak için bir şansı olur. Bu “can”ı bir arkadaşına da verebilir.

Oyun, ortadaki oyuncuların vurulup bitirilmesiyle başa döner. Ortadaki oyuncular, vurularak bitirilirse tekrar ortada kalırlar, vuran takım puan alır. Ortada kalan son oyuncu kenardan atılan dokuz atışta da vurulamazsa ortadakiler oyunu kazanmış olur, isterlerse ortadan isterlerse kenardan oyuna başlarlar (Merve KOCATÜRK).

ç. İstop

Oyun, bir topun havaya atılmasıyla başlar. Oyuncunun biri topu havaya atarken oyunculardan birinin adını söyler. Adı söylenen oyuncu, hemen topu yakalamaya çalışır. Eğer yakalarsa o da başka bir oyuncunun adını söyleyip topu tekrar havaya atar. Topu yakalayamazsa yere düşen topu alıp sağa sola kaçışan oyunculardan birini vurmaya çalışır. Vurabilirse vurulan oyuncu ebe olur ve oyunu aynı şekilde tekrar başlatır (Gizem AYYILDIZ).

d. Cehennem / Çangalcık

Çocukların çukurlarının bulunduğu meydanın ortasında bulunan büyük çukura “cehennem veya çangalcık” denir. Ebe, topu kendi çukuruna sokmayı başarabilirse “altüst” olur ve ebe sırtındaki ile yer değiştirir. Topun cehenneme girmesi halinde ebe topu çukurdan alıp kaçanlara atar. İsabetsiz atış yaparsa topu attığı çocuk ebenin sırtına biner (Balkır 1935:22-23).

e. Kızıştı

Oyun, kavaf (ayakkabıcı)tan satın alınan meşin top ile on yaşından büyük çocuklar arasında oynanır (Balkır 1935: 23).

3. İple Oynanan Oyunlar

a. İp Çekmece / Halat Çekme Yarışı

Oyun iki takım arasında oynanır. İki takım arasına bir çizgi çizilir. Takımlar ya birbirlerinin bellerine veya ellerine sarılarak karşı takımı çekmeye çalışırlar veya bir iple çekişirler. Rakip takımı kendi tarafına çekerek çizgiden geçiren takım oyunu kazanır (Mehmet MUTLUPINAR).

b. Tek Kişilik İp Atlama

Bir oyuncunun eline aldığı iple kendi başına oynadığı bir oyundur. Oyuncu, ipi başının üzerinden çevirir ve ayaklarının altından dolaştırarak üzerinden atlayarak bu hareketleri seri olarak tekrarlar. İp atlama sırasında çeşitli oyun tekerlemeleri söyler ya da kaç defa atladığını sayar (Mehmet MUTLUPINAR).

c. Grup Olarak İp Atlama

Uzun bir ipin iki ucundan iki oyuncu tutar ve çevirir. Başka bir oyuncu çevrilen ipin içine girip atlayabildiğı kadar ya da sayıyla atlar. İpe takılan ip tutma nöbetine geçer. Bunun dışında grupla atlanan bir başka ip oyununda uzunca bir ipin iki ucu bağlanır. Bağlanan ip iki oyuncunun ayaklarına geçirilip gerginleştirilir. Sırayla oyuncular ipin içine girer ve çeşitli ayak hareketleri ve tekerlemelerle ip atlamaya başlarlar. Oyunun her aşamasında oyuncunu atlaması gereken sayı çoğalır ve ip de ipi

tutanlarca yukarı çekilir. İpe basan ya da yanlış atlayan yanar ve ip tutanların yerine geçer, birisi yanıncaya kadar orada bekler.

İp atlama ve ip çevirme sırasında söylenen bazı tekerlemeler şunlardır:

“Laleli bir
İçeriye gir
İpten tut
Dışarıya çık
Laleli iki
İçeriye girdi
İpten tuttu
Dışarıya çıktı”

“Laleli Belkıs
İçeriye gir kız
İpten tut kız
Dışarıya çık kız”

“Soğan sarımsak
Otur da kalk
Üç mum yak
Keyfine bak”

“Denizde dalga
Hoş geldin abla
Eteğini topla
Üç kere hopla”

(Selda TEHLİ).

Laleli bir
İçeriye gir
Laleli iki
Ormandaki tilki
Laleli üç
Atlaması güç
Laleli dört
Eteğini ört
Laleli beş
Beş kardeş
Laleli altı
Altınımı çaldı
Laleli yedi
Yemeğimi yedi
Laleli sekiz
Sekseğimi sildi
Laleli dokuz
Doktor oldu gitti
Laleli on
Kırmızı don
(Merve YAŞAR).

ç. Salıncak/ Salıncak Sallanma

İki ağaç arasına veya bir ağacın dalına bir ip bağlanır. bu ipe kilim, çuval ya da yaygı konularak salıncak yapılır. Çocuklar kendi aralarında belirledikleri sırayla salıncağa binerler, birbirlerini sallarlar ve çeşitli şarkılar söyleyerek sallanırlar (Selda TEHLİ).

4. Özel Oyun Aracıyla Oynanan Oyunlar

a. Fes Kapama

Çocuklardan biri fesinin içine bir aşık koyar ve sallayarak yere kapatır. Diğer çocuklardan biri “aç” (aşığın çukur yüzeyi) veya “tok” (aşığın tümsek yüzeyi) diyerek bir veya birkaç aşığı fesin üzerine koyar. Daha sonra fes açılır. Eğer aşığın durumu ile fesin üzerine aşık koyan çocuğun tahmini aynı ise fesi kapatan çocuk, tahminde bulunana fesin üzerindeki kadar aşık verir. Aksi halde fesin üzerindeki bütün aşıklar, fesi kapatanın olur. Oyunda aşık kazanma işlemine “yutma” denir. (A. Osman 1935: 21)

b. Çelik Çomak

Oyun erkek çocuklar nadiren de kız çocuklar tarafından oynanır. Çocuklar “bağdaşmak” suretiyle iki takıma ayrılır. Oyunun başında atış yapacak olan takımı belirlemek için, takımlardan birinin ele başısı çeliği çomağıyla çelip rakip takımın ele başısına “çelik mi, çomak mı” diye sorar. Rakibin verdiği cevaba göre, çomağın iki ucu “çelik ve çomak” olarak kabul edilir. Çelen çocuk, atış yeri ile çeliğin bulunduğu mesafeyi çomağı yatırarak ölçer. Çomağın hangi ucu, çeliğe değmişse, o ucu seçen takım atış yapma hakkı kazanır. Çocuklar atılan çeliği rahatça tutabilmek için ceketlerini ters giyerler. Havadaki çelik ceketin yardımıyla kolayca tutulur. Oyun, yüz veya iki yüz sayıya ulaşılmasıyla sona erer. Çeliği havada tutamayan çocuk, atış yerine yatırılan çomağı elindeki çelikle vurmaya çalışır. İsabetsiz atış halinde rakip oyuncu çomağını yerden alıp çeliğin ucuna vurup havalandırır ve çomağıyla vurarak uzaklaştırır. Oyuncu bu işlemi üç kez tekrarlar. Çeliğin bulunduğu yer ile atış yeri arasındaki uzaklığı üç atlayışta aşabilen çocuk, atışı yapanı oyundan çıkarır. (A. Osman 1935: 30-31)

c. Met / Mert

Oyun, kızılı erkekli 5-10 çocuğun bir arada oynadıkları bir oyundur. Önce oyun gereci olarak kullanılacak olan tahta çubuklar hazırlanır. Arkasından oyun sahasına bir çember çizilir. Oyuncular kendi aralarında sayışarak ebeyi seçerler. Ebe, çemberin içine girer ve elindeki metleri çemberin dışına doğru atmaya başlar. Çemberin dışındaki oyuncular ebenin attığı tahta parçalarını havada yere düşürmeden yakalamaya çalışırlar. Bu çubukları havada yakalayan ebe olur ve çemberin içine girer. Oyun bu şekilde devam eder (Emine BİRLİK).

ç. Çamur Fotoğraf Makinesi

Bu oyun yörede “et çamur” olarak bilinen katı ve şekle girmesi kolay olan bir çamurla oynanır. Çamur dikdörtgen şekline getirilir. Ortasına küçük bir delik açılır ve bu deliğin iki yanına cam parçaları yerleştirilir. (Çobanoğlu 1993)

d. Aşık Oyunu

Aşık, koyun ve keçinin arka bacaklarının eklem yerlerindeki hareketi sağlayan kemiğe verilen addır. Aşık oyunu en az iki kişiyle oynanır. Aşığın çukurlu yüzeyine “aç”, aşığın tümsekli yüzeyine “tok” denir. Oyuna başlamadan önce oyuncular kendi arasında yazı tura atarlar. Bilen ilk olarak oyuna başlar. Oyuncular önce yere bir daire çizerler. Dairenin içine aşıklar atılır. Oyuncular sırayla kendi atış yapacakları aşıklarla meydanadaki aşıklara atış yaparlar. Atış yaparken çemberin içine girilmez, kenarına bile basılmaz. Basılırsa ya da çemberden içeri girilirse oyuncu yanar. Atış yapılan aşıkla sert ve hızlı atışlar yapılmaya çalışılır. Atış yapılarak dairenin içindeki aşıklar dışarı çıkarılmaya çalışılır. Oyuncunun dışarı çıkarttığı aşık onun olur. Oyuncu dairenin içindeki aşıkları vurup dağıtsa bile dışarı çıkarmadığı zaman sıra diğer oyuncuya geçer. Oyun, dairenin içinde aşık kalmayınca kadar devam eder (Celil NOGAY).

e. Yüzük Oyunu

Yüzük oyunu ev içinde oynanan ve bir yüzüğün saklanıp bulunmasını amaçlayan bir oyundur. Genelde 5-10 kişi tarafından oynanır. Bir mendil içine bir yüzük bağlanır. çocuklar kendi aralarında sayışmacayla bir ebe seçerler. Ebeye göstermeden mendile bağladıkları yüzüğü evin bir tarafına saklarlar. Sonra ebenin yüzüğü bulması için “sıcak-soğuk” ya da “yaz-kış” yaparlar. Yani ebe yüzüğün saklı olduğu yere yaklaştığı zaman “sıcak veya yaz”; yüzükten uzaklaştığı zaman “soğuk veya kış” derler. Oyun ebenin yüzüğü bulmasıyla başka ebe seçimine gidilmesiyle devam eder. Eğer ebe yüzüğü bulamazsa ebenin ayakları tutulur, ebeye “Yağlı mı yağsız mı” diye sorulur. Ebenin cevabına göre ayağına bir tokat atılıp cezalandırılır. Yağlı derse hızlı, yağsız derse yavaş vurulur (İsmail YAŞAR).

f. Bilye /Bilez/ Misket /Cıllis/ Cilye/ Gıllis

Genellikle erkek çocuklar arasında oynanan bir oyundur. Küçük, yuvarlak cam ya da plastikten yapılmış misketlerle oynanan bir oyundur. Oyun alanının ortasına bütün misketlerin girebileceği kadar bir çukur kazılır. Çukurun on adım ilerisine bir çizgi çizilir. Oyuncular, çukurdan çizgiye doğru bilyelerini atarlar, çizgiye en yakın düşen bilyeden en uzak düşen bilyeye kadar atış sırasına geçerler. Bu sıralamaya göre oyuncular çizgiden çukura doğru bilyelerini atarlar. Çukura en yakın gelen bilyenin sahibi oyuncu, bilyesini eline alır, bilyesinin olduğu yerden çukura ve en yakın bilyeye atış yapar, yani en yakındaki bilyeyi çukura sokacak bir atış yapar. O bilyeyi çukura sokarsa, onun olur. Sonra ikinci en yakın bilyeyi çukura sokmak için atış yapar, oyun çukura soktuğu zaman onda devam eder ama sokamazsa vurup da çukura sokamadığı bilyenin sahibi oyuncuya sıra geçer. O oyuncu da aynı şekilde kendi bilyesinden sonraki çukura en yakın bilyeyi çukura atmaya çalışır. Bilyeler arasında beyaz bilye varsa ona “kemik” denir, oyuncular için kıymetli sayılır. Bütün oyuncular “kemik” leri almaya çalışırlar. (Sefa YAŞAR).

g. Gazoz Kapağı Fırlatma

Daha çok erkek çocukların kendi aralarında oynadıkları bir oyundur. Erkek çocukları, bakkalların ve kahvehanelerin önünden gazoz kapağı toplarlar. Bunların sayısı ve çeşidi ne kadar bol olursa çocuklar kendini o kadar zengin görürler. Gazoz kapaklarını kimseyle paylaşmazlar. Kapaklarla oyun oynarlar. Bu oyun, sadece gazoz kapağı olan çocuklarla oynanan bir oyundur, gazoz kapağı olmayan çocuklar oyuna sokulmaz. Yere bir daire çizilir, dairenin içine gazoz kapakları konur. Oyuncular birer tane de kendi ellerine gazoz kapağı alırlar. Ellerindeki kapaklarla dairenin içindeki kapaklara atış yaparlar, zıplatıp dairenin dışına çıkarttıkları kapaklar onların olur (Mehmet MUTLUPINAR).

h. Kapamaca

Çocuklar, içtikleri veya yerde buldukları gazoz kapaklarını biriktirirler. Oyun sırasında gazoz kapaklarını mantarlı bölümleri yukarıda olacak şekilde sert bir zemine yerleştirilir. Yere kaç tane gazoz kapağı konulacağı önceden oyuncular tarafından belirlenir. Oyuncu, “ellik” adını verdiği gazoz kapağının içine işaret ve orta parmağını sokar ve oyun sırası kendine geldiğinde yerdeki açık gazoz kapaklarını eliyle vurarak ters çevirmeye çalışır. Oyuncu ters çevirdiği gazoz kapaklarını alır. Bir oyuncu, gazoz kapaklarını ters çevirdiği müddetçe oyuna devam eder (Özdemir 2006: 2.c,91).

ı. Çember Çevirme

Çember çevirmek için eski yandık fıçılarının halkaları kullanılır. Bu halkaları çevirmek ve çevrilirken yön vermek için telden dümen yapılır. Dümeni yaparken telin bir ucu elde tutulacak gibi direksiyona benzer şekilde yuvarlak yapılır. Telin diğer ucu ise çengele benzer şekilde hafif kıvrılır. Halkalara bu çengel kısımla hakim olunur, yön verilir (Hakkı ÇAKMAK).

i. izgi

Daire içine bir veya iki aşık dikilir. Atışlar, ‘‘huma’’ adı verilen ve içine kurşun dökülmüş altı taşa aşıklarla yapılır. Bu aşıkların bir yüzeyi taşa sürtülerek düzleştirilmiştir. Atışı sonucu daireden aşık çıkararak ocuk, atışlarına devam eder. İsabetsiz atış yapan ocuk, oynama hakkını kaybeder (Balkır 1935: 19-20).

j. Bilez / Daire

Oyunda mermer, cam veya otomobil tekerleklerinden çıkarılan ‘‘huma’’ adı verilen misketler kullanılır. Atışlar, yerdeki misketi parmakla ittirerek yapılır (Balkır 1935: 24-25).

k. Düdük

Düdük, ilkbahar aylarında söğüt dallarından yapılır. Kesilen söğüt dalının özüyle kabuğu birbirinden ayrılır. Düdüğün üst tarafına bir kertik atılır. Çocuklar düdükleleriyle akşamlara kadar oynarlar (Hakkı ÇAKMAK).

l. Topaç evirme

Çocuklar topalarını aynı anda çevirmeye başlarlar ve topaları çevirerek belli bir yere götürmeye çalışırlar. Eğer, yol boyunca birinin topaı durup devrildiye o oyuncu oyundan çıkar. Birinin topaı başka birinin topaını devirirse ve kendi devrilmezse devrilen topaı kendine alır (Enes ARSLAN).

m. Bebek

Kız çocukları bu oyunu üç yaşından itibaren oynamaya başlarlar. Oyunda bebelere giydirilen bütün giysiler çocuklar tarafından dikilir. Oyunda genellikle el

yapımı bez bebekler kullanılır. Çocuklar, gerçek anne gibi bebeğini besler, emzirir, uyutur; ona yemeğini yedirir, ninni söyler; onun elbiselerini yıkar (Balkır 1935: 27).

n. Firle Yarışı / Firdöndü

Firle, çınar ağacının meyvesi olan pelit veya palamutlardan yapılan bir oyuncaktır. Pelit, kabuğundan çıkarılıp ortasından kesilir. Daha sonra kesilen parçanın içine kibrit çöpü ya da basit bir çöp sokulur. Firlelerini yapan çocuklar bir sini ya da düz bir zemin üzerinde bu oyuncaklarını çöplerinden tutarak döndürürler. Rakiplerinden daha uzun süre firlesini döndüren çocuk oyunu kazanır (Özdemir 2006: 153).

o. Çam Kabuğu Kayık

Çam ağaçlarının kabuklarının özellikle suda uzun süre kalmış büyük parçalarından kayık yapılır. kabukların çatlak ve kırık bölümleri bıçakla düzeltilip içi dikkatlice oyulur. Bu işlem sırasında kabuğun içi ince ince şeritler halinde kesilmek suretiyle çıkarılır. Oyma işlemi deniz kenarında yapılarak kayığın dengeli olup olmadığı kontrol edilir. Çocuk dilerse kayığa kürek, dümen ve benzeri aksesuarlar takabilir (Özdemir 2006: 199).

B. Aletsiz Oyunlar

1. Tek Oynanan Oyunlar

a. Papatya Falı

Çocukların çiçek yapraklarını tek tek kopararak saydığı ve bir isteklerinin olup olmayacağını ya da bir arkadaşlarının kendilerini sevip sevmediğini belirlemek için tek başlarına yaptıkları bir oyundur. Çiçeklerin yaprakları “seviyor-sevmiyor” ya da “olacak-olmayacak” şeklinde tek tek koparılır. Son koparılan yaprakta ne söylendiyse düşünülen durumun öyle sonuçlanacağı düşünülür (Nurgül IŞIKTAŞ).

b. Uğur Böceği Uçurma

Çocuklar kırmızı benekli uğur böceklerini görünce onları hemen ellerine alırlar ve bir tekerleme söyleyerek onları uçurmaya çalışırlar:

Uç uç böceği
Annen sana terlik pabuç alacak
Eline yağlı ekmek verecek
(Sefa YAŞAR).

c. Kumkum

Çocuklar, önce bir kum öbeği hazırlarlar. Öbeğin en yüksek yerini elleriyle çukur yaparlar, arkasından ağızlarıyla su getirip bu çukura dökerler. Toprak suyu çekince yavaş yavaş topraktan küçük kap çanak çıkarıp evcikte bunları kullanırlar (Ayşe YAŞAR).

2. İkili Oynanan Oyunlar

a. İncik Boncuk Nerde?

Oyun on iki yaşından küçük iki çocuk tarafından oynanır. Çocuklardan biri elini yumruk şeklinde sıkarak, diğeri ise parmağıyla arkadaşının yumruğunu açmaya çalışır. Bu oyun sırasında çocuklar arasında şöyle bir konuşma geçer:

Komşu komşu huuu. Oğlun geldi mi?

Geldi.

Ne getirdi?

İncik boncuk.

Kime kime?

Sana bana.

Başka kime?

Kara kediye.

Kara kedi nerde?

Dala çıktı.

Dal nerde?

Balta kesti?

Balta nerde?

Suya düştü.

Su nerde?

İnek içti.

İnek nerde?

Dağa kaçtı.

Dağ nerde.

Aman bee. Yandı bitti kül oldu.

(Nurgül IŞIKTAŞ).

b. Ay Dede Oyunu

Çocukların karşılıklı olarak ellerini birbirlerine vurarak oynadıkları bir oyundur. Çocuklar karşılıklı olarak sırayla aşağıdaki tekerlemeyi söylerler:

Ay Dede, Ay Dede, evin nerede?

Maltepe'de.

Kızın napıyor?

Dikiş dikiyor.

Oğlun napıyor?

Kumaş dokuyor.

Sen napıyorsun?

Kedi, köpek bakıyorum.

Hav hav miyaaav.

(Merve KOCATÜRK).

c. Dansa Davet

Oyun, kız ve erkek oyuncular tarafından iki eşit grup halinde oynanır. İki takım karşılıklı olarak birbirlerine eş seçerler. Arkasından karşı karşıya gelerek “benimle dans eder misin?” diye erkekler kızlara dans davetinde bulunurlar. Kabul eden kızla erkek dans eder, kabul etmeyenler bir sonraki davete kalır. En sona kalan ikili ise cezalandırılır (Nurgül IŞIKTAŞ).

ç. Kim Bindi?

Çocuklardan biri, duvara dayanmış çocuğun karnına başını dayayarak eğilir. Dağınık durumda bulunan diğer çocuklar da sırayla bu çocuğun sırtına binerler. Duvara dayanan çocuk, eğilen çocuğa “kim bindi?” diye sorar. Alttaki çocuk, kendisine binenin

adını söylediği takdirde, sırtına binenle yer değiştirir. Aksi halde oyun, yeni çocukların eğilen çocuğa binmesiyle tekrarlanır. (A. Osman 1935: 37)

d. Karış Bir Vurma İki

Oyun, iki çocuk arasında oynanır. Çocuklardan biri elindeki humasını (misketini) oyun sahasındaki herhangi bir yere atarak oyunu başlatır. Atışlar huma ele alınarak ayakta fırlatarak veya yerdeki humayı parmakla iterek yapılır. Oyuncu, “kezledikten” (nişan aldıktan) sonra atışını yapar. Oyuncu, rakibinin humasını vurduğunda iki, humasını rakibinin humasına bir karış yaklaştırdığı taktirde de bir huma kazanır. Oyun aynı şekilde tekrar edilir. Yeni oyunda bu defa diğer çocuk humasını oyun alanına atarak oyunu başlatır (Balkır 1935: 25).

3. Toplu Oynanan Oyunlar

a. Aç Kapıyı Bezirgan Baş / Bezirgan Baş /Çıldır

Elebaşı olan iki çocuk ellerini havada birleştirerek kapı yaparlar. Diğer çocukların başındaki çocuğa da “posta başı” denir. Oyunun son bölümünde tek kalan posta başı, üç kapıdan geçtikten sonra elebaşılar tarafından yakalanır. Oyunun sonunda takımlar el ele tutuşarak birbirlerini çekerler. (A. Osman 1935: 41–42) Oyun oynandığı esnada oyuncu çocuklar boy sırasına göre arka arkaya dizilmiş, kapı olan ve ayakta yüz yüze ellerini birleştirmiş olan çocukların aralarından geçerler. Geçerken de aşağıdaki şarkıyı söylerler:

Oyuncular: Aç kapıyı bezirgan başı, bezirgan başı.

Ebeler: Kapı hakkı ne verirsiniz?

Oyuncular: Arkamdaki yadigar olsun, yadigar olsun.

Ebeler: Bir sıçan, iki sıçan, üçte kapan.

Kapıların arasında kalan oyuncu çocuğa kapı olan çocuklar tarafından “Elma mı, armut mu?” veya “Yaş mı kuru mu?” diye iki seçenekli bir soru sorulur. Aslında bu iki seçenek kapı olan iki çocuktan birini temsil eder. Arada kalan “sıçan” birini tercih eder ve hangi kapıyı seçtiyse onun arkasına geçip belinden tutar. Bütün oyuncular kapılar arasında taksim olduktan sonra el ele tutuşarak takım çekişmesi yaparlar (Enes ARSLAN).

b. Kale Bastı Oyunu

İki grup oluşturulur. Herhangi bir cisim kale olur. Aralarında anlaşılır ve iki gruptan biri kaçır, öbürleri kovalar. Kaçan gruptakiler diğer grup tarafından yakalanırsa kaleye hapsolür. Ama kaçanlardan arkadaşlarını kurtarmaya gelenler kaleye gelerek “Kale Bastı” derse bütün arkadaşları canlanır ve kurtulur. Oyun bütün kaçanların kaleye hapsolmesiyle biter (Enes ARSLAN).

c. Hankervan

Oyun altı ile on iki yaşlarındaki kız ve erkek çocuklar tarafından oynanır. Ele başı durumundaki çocuk kapıcı başı çocuklarla aşağıdaki şekilde konuşur.

Aç kapıyı kapıcı başı, kapıcı başı,
Aç kapıyı kervanım geçsin, kervanım geçsin
Kapı hakkı ne verirsın, ne verirsın?
Arkamdaki ipek yüküm yadigar olsun, yadigar olsun.

Oyunun sonunda az olan taraf diğer tarafın üzerine atlar, diğer takım da sanki yağmadan koruyormuş gibi onlara engel olmaya çalışır. (Arsunar 1955:31-32)

ç. Kutu Kutu Pense

Oyuna katılan çocuklar daire şeklinde yan yana ayakta durup el ele tutuşurlar. Aşağıdaki tekerlemeyi söyleyerek önce dairenin dışına doğru sonra da içine doğru dönerler.

Kutu kutu pense

Elmamı yerse

Arkadaşım

Arkasına dönse

Kutu kutu pense

Elmamı yerse

Arkadaşım.....

Önüne dönse

(Merve KOCATÜRK).

d. Ayakkabı Saklama

Oyun, kız ve erkek çocukların birlikte oynadığı bir oyundur. Oyunculardan biri ebe seçilir ve ayakkabısı saklanır. Bu arada diğer oyuncular ebeyi yanıltmaya çalışırlar. Ebe olan çocuk aşağıdaki tekerlemeyi söyleyerek ayakkabısını arar.

Çin çin çikolata

Hani bana limonata

Limonata bitti

Hanım kızı gitti

Nereye gitti?

İstanbul'a

İstanbul'da yapacak?

Terlik, pabuç alacak.

Terlik, papucu ne yapacak?
Şingiri mıngırı giyecek,
Şakkıdı şukkudu oynayacak.
(Merve KOCATÜRK).

e. On Bir Oyunu

11'den fazla kişiyle oynanır. Çocuklar ellerini üst üste koyar ve 11'e kadar saymaya başlarlar. 11 kime gelirse o ebe olur. Kime değerse ebe olan kişi "11" der ve bırakır, sonra o ebe olur ve diğerlerini yakalamaya çalışır (Merve YAŞAR).

f. Çatalmatal

Oyun genellikle mehtaplı gecelerde oynanır. Binecek takımı belirlemek için bir taşın üzerine tükürülerek "yaş mı, kuru mu" yapılır. Bazen de parayla " yazı tura" veya ayakkabıyla "üst alt" atılır. Rakiplerini sırtında taşıyanlar "eşşek" olarak kabul edilir. Üstteki ele başı, elini yumruk yapıp veya parmaklarını aşağıya doğru sallayarak " tokmak mı, salkım mı" diye de sorabilir. (A. Osman 1935: 35-36)

g. Birdir Bir

Oyun, "taş tutularak" veya aşağıdaki tekerlemelerden biri söylenerek belirlenir. Rakibinin sakladığı taşı bulan veya tekerlemenin son hecesi kendisine isabet eden çocuk ebe olmaktan kurtulur. Çocuk taşın bulunduğu eli doğru tahmin etmek için "hangında hungunda, helvacının kızında" der.

"İne ine, üç düme, filfillice, kuş dillice, horoz öttü, tavuk tepti, kadın kıza selam etti, alcık morcuk, sana dedim sen çık."

“Bir cam, iki cam, üç cam, dört cam, beş cam, altı cam, yedi cam, sekiz cam, dokuz cam, on cam, bir de benim amcam.”

Oyuncular ebenin üzerinden aşağıda verilen sözleri söyleyerek atlarlar:

Birdir bir, yerin dibine gir

İkidir iki, tavuk kaptı tilki

Üçtür üç, alta yatmak çok güç

Dörttür dört, vurur birer göt (atlanırken ebeye kış vurulur)

Beştir beş, sırtındadır fes (ilk atlayanın ebenin sırtına koyduğu fesin üzerinden atlanır)

Altıdır altı, fes yerinden kalktı

Yedim yel gibi (sadece eller ebenin sırtına konularak atlanır)

Sekizim seksek

Dokuzum durak

Onum orak (atlanırken elin yan tarafı ebenin sırtına vurulur)

On birim fes atışmaca (atıştan sonra yerdeki fes uzanılarak alınıp ağızla ileriye fırlatılır)

Veya aşağıdaki sözler söylenir:

Birdir bir, yerin dibine gir

İkidir iki, çayırdağı tilki

Üçtür üç, limonun kilosu otuz üç

Dörttür dört, dön de götünü ört

Beştir beş, yerin dibini eş/ hoş geldin goca keleş

Altıdır altı, dedemin sakalları/ bıyıkları yolda kaldı

Yedidir yedi, süpürgeğin teli

Sekizim seksek, sekemeyen eşşek

Dokuzum tokmak, tokamayan / vuramayan ahmak

Ondur on, Osmancığın çüküne kon

(Hakkı ÇAKMAK).

h. Saklanbaç / Saklambaç / Saklangaç / Sobe / Söbe / Sobi /Sinmeç/ Sinmece

Oyun kız ve erkek çocuklar tarafından oynanır. Çocuklardan biri ebeyi seçmek için çeşitli sayışmaca tekerlemesi söyler. Sayışmacanın son hecesi kime denk gelirse o ebe olur. Ebe, bir duvara veya ağaca yüzünü kapatır ve belirli bir sayıya kadar birer birer sayar. Bu sırada diğer çocuklar saklanır. Ebe sayma işlemini bitirdikten sonra “önüm arkam, sağım solum, ebe söbe, saklanmayan ebe” der ve saklananları aramaya başlar. Ebe, gördüğü oyuncuyu, bu oyuncudan önce saydığı yere gelip “söbe” diyerek eler. Böylece “söbelenen” oyuncu oyundan elenmiş olur. Ebeye yakalanmadan ebenin saydığı yere el vurup “söbe” diyenler bir sonraki oyunda ebe olmaktan kurtulur. Yani ebeden önce söbeleyen oyuncu yeni oyunda da saklanan oyuncular arasında yer almaya hak kazanır. Ebe söbelediği oyunculardan birini yeni oyunun ebesi olarak yine sayışmacayla seçer. Ama ebe hiç kimseyi söbeleyemediyse ebeliği devam eder. Yeni ebeyi belirlemede farklı bir yöntem de parmak tutuşmaktır. Ebe tarafından söbelenen oyuncular aralarında parmak tutuşurlar. Ebenin seçtiği parmağı daha önce hangi oyuncu tuttuysa yani parmak hangi oyuncuyu temsil ediyorsa o, yeni oyunun ebesi olur. Ebe, saklanan oyuncuyu kısmen görüp ismini yanlış söyleyerek sobe yaparsa bu olaya, “Çanak çömlek patladı” ya da “Güm patladı” denir ve saklanan bütün oyuncular yerlerinden çıkarak sobe yerine gelirler. O zaman oyun aynı ebeyle yeniden başlar (Nurgül İŞIKTAŞ).

1. Bom

Oyun, kız ve erkek çocuklar tarafından birlikte oynanır. Çocukların sayısınca kâğıtlara isimler yazılır. Örneğin on kişi varsa on kâğıda bir oyuncunun adı yazılır. Kâğıtlar, karışık olarak oyunculara dağıtılır. Herkes bir ismin yazılı olduğu bütün kâğıtları elinde toplamaya çalışır. Daire şeklinde oturan çocuklar sırayla sağa doğru birer birer kâğıt verirler. İlk önce isimleri toplayan elini hızla ortaya vurarak “bom” der. Diğerleri de onun elinin üstüne vurarak “ikiyim, üçüm, dördüm....” Diyerek puan kazanmaya çalışır. Birinciye en yakın olanlar diğerlerine göre daha fazla puan kazanırlar. Oyunun sonunda alınan puanlar toplanarak birinci belirlenir (Gizem AYYILDIZ).

i. Çatlak Patlak

Oyuna katılan çocuklar bir daire oluştururlar. Ellerini dairenin içine doğru uzatırlar. Çocuklardan biri aşağıdaki tekerlemeyi söyler. Tekerlemenin her kelimesinde bir oyuncu diğerinin eline vurur. Tekerlemenin son kelimesinde eline vurulan oyuncu oyundan çıkar. Oyunun sonuna kadar son kelimedenden kaçan ise yani eline vurdurmayan oyuncu ise oyunun birincisi olur.

Çatlak patlak

Yusyuvarlak

Kremalı börek

Sütlü rek

ek dostum ek

ek ek amca

Burnu kanca

Al sana bir tabanca

Tabancamın yarısı

Doktor beyin karısı

Karısının evine on beş adım

Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on,

On bir, on iki, on üç, on dört, on beş.

(Nurgül IŞIKTAŞ).

j. Aliler Aliler Oyunu

Oyunu oynayacak kişiiler bir tarafa, Ali olacak kişi bir tarafa geçer. Sonra karşılıklı olarak birbirlerine gelerek Şöyle bir tekerlemeyi söylerler:

Aliler Aliler ingen Aliler (2defa)

Ne isterler ne isterler bizim saraydan (2 defa).....Ali olan kişi söyler

Sizin sarayda bir güzel varmış (2 defa)

O güzelin ismi de cismi de neymiş?
O güzelin ismi de cismi de’mış.
Ak saraydan bak saraydan biz kız vermeyiz.
Ak saraydan bak saraydan biz kızını alırız. Der.
Ve kızını alır. Oyun böyle devam eder (Merve YAŞAR).

k. Tıp

Çocukların birlikte oynadığı bir oyundur. Çocuklardan birisi ya da çocukların yanında bulunan ve onların gürültülerini istemeyen büyükleri tarafından çocuklara bazı kötü durumlar anlatılır. Bunlardan en çok anlatılanı şudur:

“Derede bir eşek ölmüş, çürümüş, kokmuş, kurtlanmış. Kim konuşursa o eşeği yiyecekmiş. 1,2,3 tıp” der.

Bundan sonra çocuklar arasında gülüşmeler olsa bile konuşmazlar. Yanlışlıkla ya da dayanamayıp da konuşan çocukla gruptaki diğer çocuklar alay ederler (Ayşe YAŞAR).

l. Çömlekkik

Ebenin belirlenmesinden sonra diğer çocuklar yere çömelir. Ayağı uyuşan çocuk, “Ebe çömleğim kırıldı” diyerek ayağa kalkıp oturur. Ebe de ebelikten kurtulabilmek için çocukların başına ayakta iken eliyle dokunmak zorundadır. Ebenin birine yöneldiğini gören bir diğerini “Ebe çömleğim kırıldı” diyerek ayağa kalkar. Oyun yeni ebelerle tekrarlanır (Balkır 1935:41).

m. Kör Ebe /Kör Çepiş

Oyun, beş-on çocuk arasında oynanır. Oyunun başında sayışmacayla ebe belirlenir. Belirlenen ebenin gözleri bir bezle arkadan bağlanır. Arkasından diğer

oyuncular hep bir ağızdan “Ebe bizi tutamaz, ebe bizi tutamaz!” derler ve ebenin etrafında koşuşturmaya başlarlar. Ebe çevresinde yavaş yavaş hareket ederek el yordamıyla çevresinde dolanan oyunculardan birini yakalamaya çalışır. Yakaladığı oyuncunun üzerinde ve yüzünde ellerini gezdirerek onun kim olduğunu bilmeye çalışır. Bilirse yeni ebe o olur, bilemezse ebe olmaya devam eder. Oyuncular ebenin etrafından çok fazla uzaklaşmazlar (Enes ARSLAN).

Gözleri mendil veya yazma ile bağlanan kör çepişe parmak gösterilir ve kaç olduğu sorularak gözlerinin görüp görmediği kontrol edilir. Daha sonra kol kola girmiş olan kör çepiş ile çocuklardan biri arasında aşağıdaki konuşma geçer:

Kör çepiş, hacıya gidememiş.

Gidem.

İstanbul’a geldik.

Eh.

Bağdat’a geldik.

Eh.

Şam’a geldik.

Eh.

Ebe önünde dere var, hopla.

Eh, hop. (atlar)

Hacılar hacı olmuş, biz geç kaldık, dedikten sonra kör çepişin kolunu bırakır. Kör çepiş bazen düşebilir; ancak ağlayamaz. Çünkü oyunda ağlayanın başı kel olur (Balkır 1935: 37-38).

n. Yağ Satarım Bal Satarım

Oyun, birlikte oynanan oyunların başında gelir. Oyuna ebe seçmekle başlanır. Ebe eline bir mendil alır ve halka şeklinde yerde oturan ya da çömelen arkadaşlarının arkasından hızlı hızlı dolaşır. Bu esnada şöyle bir tekerleme söyler:

“Yağ satarım
Bal satarım
Ustam ölmüş
Ben satarım
Ustamın kürkü sarıdır
Satsam on beş liradır
Zambak zumbak
Dön arkana iyi bak”

Bu tekerlemeyi söylemeye devam ettiği esnada elindeki mendili bir arkadaşının arkasına koyar. Arkasına mendil konan oyuncu, ebe halkanın etrafında bir defa dolanıp gelesiye kadar mendilin konduğunu fark etmezse, ebe mendili alır ve o oyuncuya vurmaya başlar. Oyuncu kalkarak kaçır. Ebe onu kovalayıp halkanın etrafında dolanırken mendili yine bir oyuncunun arkasına koyar. Bu defa o oyuncu, mendilin kendi arkasına konduğunu fark ederse hemen mendili alıp ebenin arkasından koşar. Ebeyi yakalarsa ona mendili vurur. Ebe gelip kalkan oyuncunun yerine oturur, ebelik öbür oyuncuya geçer. Oyuncu da halkanın etrafında dolanarak mendili yine bir arkadaşının arkasına koymaya çalışır. Oyun böyle devam eder (Merve KOCATÜRK).

o. Kör Dede

Çocuklardan biri eline bir değnek alıp kör taklidi yapar. Diğer çocuklarla ebe arasında aşağıdaki konuşma geçer:

Dede, dede, nereye gidiyorsun?

Camiye gidiyorum.

Ben de geleyim mi?

Uslu durursan, yellenmezsen gel, namaz kıl, sana telli pabuç alayım.

Çocuklar kör dedenin arkasına takılarak sözde camiye giderler. Kör dede bir yere durup nazma kılmaya başlar. Bu sırada çocuklardan biri ağzı ile yellenme sesi çıkarır. Bunun üzerine dede elindeki değnekler çocukları kovalar (Balkır 1935: 42-43).

ö. Gıncırdak

Bu oyun genellikle Hıdırellez günlerinde veya düğün sünnet gibi özel günlerde oynanır. Dört beş metrelik uzun bir direk yere dik gelecek şekilde taşlarla sıkıştırılarak meydanlık bir yere dikilir. Direğin ucuna yağ sürülür. Ucuna tam ortasında direğin ucu girecek kadar bir gedik bulunan başka bir direk yatay olarak konur. Direğin iki ucuna da iki kişi biner. Binerken direğe karınlarıyla kapanıp binmeleri gerekir, ayaklarıyla hareket edip havalanıp direktten inmek için böyle tutunmaları icap eder (Hakkı ÇAKMAK).

p. Direk / Kemik

Çocuklardan biri “Direk oynayan kalemini diksin” der. Bunun üzerine oyuna katılan çocuklar, bu çocuğun avucunun içine işaret parmaklarını koyarlar. Avucunu açan çocuk, “bir, iki, üç” diyerek elini kapatır. Parmağı tutulan çocuk oyunun ilk ebesi olur. Ebeye yakalanmak üzere olan çocuk “direk” diyerek olduğu yerde hareketsiz kalır (Özdemir 2006: 215). Ebe tarafından yakalanmak üzere olan çocuk “kemik” diye bağırır. Kemik diyen çocuk arkadaşlarından birinin kendisine dokunması ile “açılır” yeniden kaçır. Bütün çocuklar “kemik” demişse en son “kemik” diyen çocuk oyunun yeni ebesi olur (Özdemir 2006: 216).

r. Köşe Kapmaca / Kırlangıç

Oyuna başlamadan önce ebe seçilir. Seçilen ebe, köşe değiştiren oyuncuları yakalayarak ebelikten kurtulur. Oyuncular da buldukları köşelerde güvende sayılırlar.

Ama tek bir köşede uzun süre kalınmaz, mutlaka köşe değiştirmek gerekir ama ebeye de yakalanmamak gerekir. Ebenin yakaladığı oyunun yeni ebesi olur.

Oyun erkek ve kız beş çocuk tarafından oynanır. Çocuklar, aşağıdaki sözleri söyleyerek ebeye yakalanmadan köşelerini değiştirirler:

Kırlangıç, kanadın kaç?

Üç.

Al da beni oraya uç.

(Balkır 1935: 43).

s. Kurbacık

“Taş tutturarak” ya da “sayı saymak” suretiyle “kurbacık” (ebe) seçilir. Ebe, fesini düşmemesi için başına iyice geçirir. Kurbacık ellerini yere koyarak hareket eder ve kurbağa gibi sesler çıkarır. Çocuklar, kurbacığın ayak darbelerinden korunarak, kurbacığın başındaki fesi kapmaya çalışırlar. Kapılan fes, diğer çocuklar tarafından ayakla vurularak hareket ettirilir. Kubacığı arkadan itmek ve yerdeki fese elle dokunmak yasaktır. Kurbacık, diğer çocuklardan birine elini yerden kaldırmadan ayağıyla dokunduğu taktirde kurbacılıktan kurtulur ve vurduğu çocuk ile yer değiştirir (Balkır 1935: 37).

ş. Ayak Uzatma Oyunu / Kılı Çepiş

Oyun evde beş veya on çocuk tarafından oynanır. Çocuklar ayaklarını birleştirecek şekilde bir daire biçiminde yere otururlar. Aralarına saymacayı yapacak olan ebe seçilir. Ebe her defasında aynı tekerlemeyi söyler, tekerlemenin bittiği yerde kimin ayağı varsa o, çemberden ayağını çeker. Sona kalan oyuncunun ayağına diğer bütün oyuncular vurur, o, oyunu kaybetmiş sayılır. Ama bir sonraki oyunda tekerlemeyi o söyler. Oyunun tekerlemesi şöyledir:

Biren biren
İken iken
Üçen üçen
Dörden dörden
Beşen beşen
Altı yaşan
Kurt kulağı
Kulağı çepiş
Çek ayağını
Kıllı çepiş
(Ayşe YAŞAR).

t. Elek Pelek Oyunu

Oyun daha çok bir büyüğün yönetiminde yedi yaşından küçük çocuklar tarafından oynanır. Çocuklar yere oturup ayaklarını ortaya uzatırlar. Oyunu yöneten yetişkin, aşağıdaki tekerlemeyi söyleyerek çocukların ayaklarına eliyle dokunur:

“Elepelek, elden çıkan, sarı kızın sarısı, sarı koyunun derisi, indim gittim kulağına, kulağından bir ayı var, ayı beni korkuttu, kulacığımı sarkıttı, alla gittim, pulla gittim, çek şunun birisini”

Yönetici ile en son kalan ayağın sahibi karşılıklı konuşurlar. Yönetici, diğer çocuğun ayağını bir yandan yere vurur diğer yandan da ona çeşitli sorular sorar:

Buradan bir öküz geçti mi?

Geçti.

Alını sakar mı?

Sakar.

Gübresi kokar mı?

Kokar.

Arpa, üzüm yer mi?

Yer.

Değirmene gider mi?

Gider.

Bu cevap üzerine yönetici çocuğun ayağını yukarı kaldırarak onu arkaya aşırır (Balkır 1935: 40-41).

u. Yağmur Duası /Kepçecik

Yağmur duasına çıkılacağı zaman çocuklar tarafından oynanır. Çocuklara annelerinin de yol göstermesiyle “kepçecik” yapılır. kepçecik şöyle yapılır: “Anasının ilki olan bir çocuk kolları içerde olduğu halde eski bir hasırla sarılır, belinden bir iple bağlanarak yedirilecek kadar uzunlukta bir parça bırakılır ve başına da bir tencere giydirilir. Tencere, baştan dökülecek suların başı ıslatmaması ve bir hastalığa yer verilmemesi içindir. Kepçe başı dene çocuk, kepçeciği yedeğine alır; mahalle çocukları arkasında olduğu halde ev ev dolaşırlar. Her vardıkları evde kepçeciğin başına su dökülür ve kepçecik su döküldükçe silkinir. Evlerden yağ, tuz, un, bulgur ve saire verilir. Kepçeciğin başına su dökülürken ve sokaklarda dolaşılırken çocuklar hep bir ağızdan ve özel bir makam ve ahenk ile şunları söylerler:

Anasının ilki

Babasının tilki

Ver Allahım ver

Sellice yağmur

Altın araba

Gümüş tekerlek

Ver Allahım ver

Bir sürü yağmur

Teknede hamur
Tarlada çamur
Ver Allahım ver
Sellice yağmur

Ekinler öldü
Sarardı, soldu
Ver Allahım ver
Bir sürü yağmur

Böylece bütün evleri dolaşırlar ve yiyecek üzerine bir çok şeyler toplarlar
(Balkır 1935: 55-57).

ü. Ali Veli Kırk Dokuz Elli

Çocuklar kendi aralarında bir ebe seçerler. Ebe yüzünü bir duvara ya da ağaca yaslayarak kapatır, diğer oyuncular da ebeye on adım uzaklıkta çizilen düz çizgide sıralanarak beklerler. Ebe duvara kapanıp her defasında aynı tekerlemeyi söyler, başta daha yavaş ve ağır ağır söylerken oyunun sonlarına doğru hızlanır. Ebenin her kapanmasında oyuncular ebeye doğru hareket ederler, ebeye görünürlerse yanarlar. Ebe hareket ettiklerini görmesin diye ebe yüzünü onlara çevirdiğinde hangi pozisyondaysa öylece donup kalırlar. Ebenin söylediği tekerleme şudur:

Ali veli
Kırk dokuz elli
Annem pazara gitti geldi
Davul zurna
Bir iki üç
(Sefa YAŞAR).

v. Zimba / Simit

Çocuklar önce kendi aralarında bir ebe seçilir. Oyun alanına bir çember çizilir. Ebe kendisine sataşan diğer oyuncuları yakalamaya çalışır. Çemberin içinde iki ayak üstünde durabilir ama dışarı çıktığında tek ayak üstünde durması lazımdır. Eğer çember dışında iki ayak üstüne basarsa yanar. Ayrıca dışarı çıkarken derin bir nefes alıp “zimba” ya da “simit” diye nefesi yetinceye kadar bağırır. Eğer dışarıdayken nefesi biterse ya da iki ayak üstüne basarsa diğer oyuncular tarafından tekmelenir, ebe tarafından yakalanan oyuncu yeni oyunun ebesi olur (Sefa YAŞAR).

y. Yağlı Kayış

Çocuklardan biri kemerini çıkarır ve başka bir çocuk da bu kemeri saklar. Diğer oynayanlar da bu kemeri bulmaya çalışır. Bulan oyuncu, diğerlerini kemerle döver (Yunus Emre DARI).

z. Şeker Bulmaca

En aşağı üçer kişiden oluşan iki grup oluşturulur. Gruplardan biri çöp seçmeyle oyuna ilk başlayanı ve şekerini saklayacak olanı belirlerler. Ardından renk renk mendiller oyun alanına konur. Şekerini saklama hakkına sahip olan gruptan bir kişi, şeker bulunan elini diğer gruba fark ettirmeden altı mendilin hepsine sokar, şeker sadece tek bir mendilin içine bırakır. Şeker eğer ilk seçilen mendilin altındaysa o zaman şeker, arayan tarafa geçer. Şayet ikinci mendilin arasından çıkarsa “dimyet” olur, böylece şekerini saklayan taraf 4 “deve” (sayı) kazanmış olur. Şekerini saklama işi o gruba devam eder. Yine karşı taraf aramaya başlar. Birinci ve ikinci mendilleri kaldırıp şekerini bulamazsa “dimyet” geçer. Şayet mendil sonraki mendillerin birinden çıkarsa kaldırılmayan mendiller deve sayılır. Eğer sondan iki mendile kalmışsa bu iki mendilden birini arayan taraf “bize” diye kaldırır, diğer mendil öbür grubun olur. Şeker kaldırılan mendil içinden çıkarsa arayan taraf şekerini saklama hakkını elde etmiş olur. Çıkılmazsa diğer grup iki deve kazanmış olur. Oyun böylece devam eder, hangi grubun deve sayısı 15 olursa o grup kazanır (Oğuz 2004: 87-88).

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK ETRAFINDA ŞEKİLLENEN MADDİ KÜLTÜR ÖĞELERİ

A. Beşik ve Salıncak

Çocuk ile ilgili en önemli maddi kültür öğelerinin başında beşik ve salıncaklar gelmektedir. Beşik ve salıncak, çocuğun uyutulduğu ya da uyumasa da yatırıldığı ve güvende olduğuna inanıldığı yerlerdir.

Beşik, daha çok ağaçtan yapılmış ve yere konularak ya ayakları üzerinde ya da bir çeşit yaylı düzenele ileri geri sallanarak bir hareket mekanizmasına sahip çocuk yatağıdır. Beşik, çocuk için en özel yerlerden bir tanesidir. Çocuğu uyutmak için beşik sallanır ve çocuğa beşikteyken anneleri tarafından ninniler söylenir. Bu sebeple ninnilerin pek çoğunda beşik ve beşikle ilgili başka ifadeler sıkça geçer:

“Bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan
Bey babası gelir Şam’dan
Nenni, nenni, nenni, nenni”

Beşikle ilgili ninnilerin dışında genel anlamdaki ritüellerde de bir inanış kalıbı olarak rastlamak mümkündür. Mesela, Balıkesir’de beşiğin boş sallanması iyiye yorulmaz, mutlaka sonucunun kötü biteceğine işaret edilir. Boş sallanan beşik bir huzursuzluk ya da hastalığın sembolüdür ve bir kaçınma hareketini gerektirir. Beşiğin boş sallanmasının bebeğin karnını ya da başını ağrıtaacağına inanılır.

Beşik yapımı özel ustalık gerektiren zahmetli bir iştir. Beşiğin istenilen sallanma hareketini bebeği düşürmeden dengeli bir biçimde yapabilmesi için ayaklarının özel bir açı ile terazilenmesi icap eder. Aksi takdirde beşik dengesiz bir sallanma düzeneği olur ve rağbet görmez. Beşikler, çeşitli renklerde boyanır ve üzerlerine çeşitli şekiller de çizilir. Beşiğin üst kısmındaki tutma yerine de çeşitli süsler, oyuncak ve nazarlıklar takılır.

Salıncak, daha çok baş ve ayak ucundan tutturulan dört ipin tavana iki noktadan asılması şeklinde oluşturulan ve havada asılı durarak yine havada sallanma şeklinde bebeğin içine yatırıldığı yataktır. Salıncak, beşiğe göre belki de daha tehlikeli bir yatak çeşididir. Çünkü bebeğin düşme riski ve düştükten sonra kalıcı bir zarar görme riski yüksektir. Hatta kaynak şahıslarımızdan bazıları salıncaktan düşüp ölen veya sakatlanan çocukların olduğunu bildirmişlerdir. Dolayısıyla salıncak çocuklar için sıkça tercih edilmesine rağmen daha çok dikkat gerektiren bir uyutma ve yatırma aracı olarak görülebilir.

Salıncak, dört adet tahtanın dikdörtgen şeklinde birbirine çakılması ve aralarına ipler veya tellerle bir filenin örülerek yatak zeminin oluşturulmasıyla meydana gelir. İp veya tellerin sağlam olması çok önemlidir, kopması halinde salıncaktaki bebek yere düşebilir.

Salıncığın dört kenar tahtası çeşitli renklerde boyanabilir, üzerlerine çeşitli resimler çizildiği de görülür. Salıncığı uzaktan da sallamak için tahtalarından birine bir kolan ipi bağlanır ve bu iple salıncak sallanır.

Salıncığın boş sallanması da tıpkı beşikte olduğu gibi iyi sayılmaz ve hastalık getireceğine inanılır.

B. Yatak Malzemeleri

Çocuğun yatağını özenle hazırlamak Balıkesir’de çok önemlidir. Çocuk doğmadan evvel yatağı ve yatak malzemeleri tek tek hazırlanır. Çocuk için eğirilmiş yün ya da yapağıdan ya da elyaf veya pamuktan küçük birman yorgan dikilir veya diktirilir. Yorganların renkleri doğacak çocuğun cinsiyetine göre değişir. Erkeklerle genellikle mavi, beyaz, yeşil; kızlara ise genellikle kırmızı, pembe, yavruağzı yorganlar dikilir. Bunun dışında çocuklar için küçük battaniyeler alınıp yataklarına konur. Beşiğin altına yazılacak olan döşek de yine eğirilmiş yapağı veya yünden hazırlanır.

Çocuğun yatağında annelerin, anneannelerin ve babaannelerin en çok özen gösterdiği eşyalar ise genellikle yastık ve yatak zıbınları, sineklikleridir. Anneler, yastıkları dantelli, işlemeli, nakışlı ve oyalı yaparlar. Çocuğun başını koyacağı yastıklarda işleme, oya ya da nakış olmaz ama gelen misafirlerin hediyelerini yani takılarını takacakları yastıkların oldukça süslendiği görülür. Bu yastıklara “ana yastığı”, “altın yastığı” veya “yanak yastığı” denir. Bunun dışında beşiğin veya salıncağın üzerine çocuğa sinek gelmesin diye serilen veya asılan zıbınlar da sırma işlemeli ve oyalıdır.

Son dönemlerde genellikle beşikler ve beşik malzemeleri hazır temin edilmektedir. Dolayısıyla annelerin kendilerinin hazırladığı beşik ve yatak malzemelerinin sayısı da oldukça azalmıştır. Hazır temin edilen beşiklerde de aynı renk kumaşlardan hazırlanmış döşek, çarşaf, yorgan, yastık, kenarlıklar ve zıbın bulunur.

C. Çocuk Giyimi

Balıkesir’de çocuğun giyimine büyük bir özen gösterilmektedir. Çocuğun her zaman bakımlı olması için giydiklerinin de bakımlı ve temiz olması gerekmektedir. Bu sebeple anneler çocuklarına her yaş ve her durum için farklı giysiler hazırlarlar.

Çocuk giyiminde çocuğun yaşı önemlidir. Kundak bebekleri için daha çok ince ve hafif kumaşlardan giysiler dikilir veya satın alınır. Bunun dışında mevsime bağlı olarak yünlü hırka, kazak, çorap, patik veya yelekler örüldüğü de görülür. Çocuğun yaşı ilerledikçe çocuklara giydirilen giysiler de farklılaşmaya başlar. Giysilerdeki farklılıklar çocukların cinsiyetine bağlı olarak da değişir.

Balıkesir’de çocuk giyiminde daha geleneksel sayılabilecek bazı giysileri görmek de mümkündür. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Fes / Külâh / Takke

Küçük yaştaki çocuklar için renkli yün iplerden örülerek hazırlanmış veya basmalardan sık dikişle dikilmiş başlıklara denir. Çocuklara mutlaka fes giydirilir. Fes giymeyen çocukların üşütüp hasta olacağı ve kulak ağrısı çekeceği düşüncesiyle çocukların başlarından belli bir yaşa kadar fes çıkarılmamaya çalışılır. Fes, aynı zamanda çocuğun süsüdür. Çocuğu güzel gösterir, yakışığını getirir. Bu yüzden feslere bazen süs boncukları da takılır. Hatta bazı durumlarda nazarı engelleyen muska ve nazarlıkların da feslere takıldığı görülür.

2. Pap / Mes

Çocukların ayaklarına giydirilen ve yumuşak deriden dikilmiş olan bir tür ayakkabıdır. Normal ayakkabıdan farkı tabanının yumuşak olmasıdır. Çocukların ayaklarını soğuktan koruyan paplar, özellikle yürümeye başlamış çocuklar için

hazırlanır. Çocuk, her yere istediği gibi basın diye ayağından pap çıkarılmaz. Bu şekilde çocuk ayağını ıslatmamış veya çorabını kirletmemiş olur.

3. Patik / etik / orap

Kış aylarında çocukların ayaklarına giydirilen, eğirilmiş koyun yapağından örölmüş yün oraba denir. Patikleri genelde nineler veya anneler örer. Patikler, çocukların ayak ölçülerine göre çeşitli renklerde ve desenlerde örölür.

4. Yelek

Kış aylarında çocuğun dış giysisinin üstüne geçirilen ve kolsuz önden düğmeli örme giysidir. Küçük yaştan itibaren çocuklara mutlaka yelek giydirilir. Hatta okul çağındaki pek çok çocuğa da yelek giydirilmektedir. Yelekler farklı renk ve desenlerde örölür.

5. şalvar

Genellikle kız çocukları için kumaştan dikilerek hazırlanan paalara doğru daralan ancak beden üzerinde bol duran bir alt giysisidir. Özellikle bayramlarda renkli kumaşlardan dikilerek çocuklara giydirilir.

D. Oyuncaklar

Oyun oynanma esnasında kullanılan tüm materyaller “oyuncak” olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla oyuncak kavramını açıklarken belli bir sayı tespit etmek mümkün değildir. Çocukların hayal dünyalarında ürettikleri oyun adedince oyuncak vardır.

Derleme alanımız olan Balıkesir’de de çok çeşitli oyuncaklara rastlamak mümkündür. Aslında günümüzde Balıkesir’de geleneksel oyuncak kültürü yavaş yavaş kaybolmaktadır. Bunun yerine satın alınmış hazır oyuncakların oluşturduğu bir kültürel bozulma meydana gelmiştir. Günümüz oyuncaklarında eski oyuncakların ruhunu veya anlamını bulmak pek de mümkün değildir. Buna rağmen Balıkesir’de hala varlığını devam ettiren ve oyun kültürü içinde mevcut olan oyuncaklar da vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Tel Araba

Özellikle erkek çocukların yaptıkları bir oyuncaktır. Bitmiş iplik yumaklarının makaraları ve uzunca bir telden yapılır. Tel, makaraya geçirilir ama çok fazla sıkı bağlanmaz. Telin geri kalan kısmı yukarı doğru uzatılır ve kıvrılarak direksiyon yapılır. Kullanılan makara sayısının bir olması şart değildir. İsteyen çocuk daha fazla makara da kullanılabilir. Hatta tekerlek olması için makara dışında kabak ve top da kullanıldığı olur.

2. Kabak Şingirdak / Çingirak

Bebeklerin oynaması için kullanılan bir oyuncaktır. Şingirdak yapmak için genellikle kurumuş küçük süs kabakları kullanılır. Bu kabaklar kurudukları zaman

içlerindeki çekirdekler de kuruduğu için sallandığında ses çıkarır. Küçük olduğu ve sapı olduğu için de bebek kolayca elinde tutup sallayabilir.

3. Lek

Çalılardan yapılan esnek uzunca bir değnektir. Bir parmak kalınlıkta ve bir metre uzunluktadır. Yere vurulunca esneyip uzağa fırlar. Çocuklar lekleri en uzağa atmaya çalışırlar.

4. Topaç / Toka

Tahtadan yapılmış, bir ucu sivri ve çivili diğer ucu ipli olan ve kendi etrafında dönecek şekilde dairesel biçimlendirilmiş bir oyuncaktır. Çocuklar, topacın ipini sarıp hızla yere bırakırlar ve topaç dönmeye başlar. En çok dönen topaç en iyi topaç sayılır. Topaçlar rengârenk olur.

5. Düdük / Borazan

Genellikle ilkbahar aylarında taze söğütlerin ince dallarından kesilip yapılan bir oyuncaktır. Kesilen söğüt dalı üzerinde titiz bir çalışma yapılır. Dalın özü kabuğundan ayrılır. Bu zahmetli bir iştir, arkasından düdüğün baş kısmına bir kertik atılır ve ses çıkıp çıkmadığı kontrol edilir.

6. Fırıldak / Fırfır

Bayırlarda bulunan kuru kırışlıklardan yapılır. Fırıldağın elde tutulacak kısmı herhangi bir farklı çubuktan olabilir. Çubuğun baş kısmına çubuğa dik olacak şekilde çivi çakılır. Arkasından fırıldak kısmının hazırlığına geçilir. Kurumuş kırışlık belli bir

boyda kesilir, yarılarak dikine ikiye ayrılır. İçi temizlenir, tam orta noktası tespit edilir. Buraya bir delik açılır ve kirişlik diğer çubuktaki çiviye geçirilir.

7. Uçurtma

Ağırlığı çok olmayan hafif ve düzgün çubuklardan dikdörtgen veya kare şeklinde bir kasnak hazırlanır. Bu kasnak sağlamlanır. Üzerine renkli naylon veya kağıt gerilir, ve bunlar kasnağa iyice sabitlenir. Arkasından uçurtmanın ipe bağlanması ve kuyruğunun hazırlanması aşaması gelir. En son çocuklar uçurtmayı uçurarak eğlenirler.

E. Yemek Malzemeleri

Çocukların doğru ve sağlıklı bir şekilde beslenmesi her yerde olduğu gibi Balıkesir’de de önemlidir. Çocukların ilk altı ay anne sütüyle beslenmesi gerekliliğine dair anlayış yörede önemli bir yaygınlık göstermektedir. Çocuğun büyümesi ve süttten kesilmesiyle birlikte devreye çocuklarla ilgili yemek kültürü girmektedir. Bu dönemde çocuğa yedirilen yemeklerin büyük ölçüde çocuğun damak tadını ve yeme içme kültürünü oluşturduğu kabul edilebilir. Hatta bunun yanında çocuğun ileriki dönemlerdeki fiziksel ve zihinsel özelliklerini bu dönemdeki beslenme şekli etkileyebilmektedir. Dolayısıyla özellikle anneler çocukları için besleyici ve sağlıklı gıdaları daha çok tercih etmektedirler.

Çocuklar için daha çok süt ve süt ürünlerinin yemeklerde temel besin maddesi olarak kullanıldığı görülür. Çocuğa süt, ayran, yoğurt bolca yedirilirken sütlü veya yoğurtlu çorba da yapılarak içirilir. Yoğurt içine şeker koyularak şekerli yoğurt yapılır ve çocuğa yedirilir.

Yemek seçiminde çorba gibi sıvı gıdaların daha çok görülmesinin sebebi çocukların öğütücü dişlerinin daha ileriki dönemlerde çıkmasıdır. Bu yüzden çocuğa sebze çorbaları ya da yumuşak kıvamlı püreler yapılır. Tatlılarda da aynı şekilde daha yumuşak ve az şekerli tatlılar hazırlanır. En çok yapılan tatlı nişasta peltesidir. Çok şekerli tatlıların çocukların diş etlerine ve dişlerine zarar vereceği düşünülür.

Çocuğun yaşı büyüdükçe ve dişleri tamamlandıkça diğer tüm gıdalardan da tatması ve yemesi sağlanır. Bu dönemlerde etli yemeklerden ve kemik suyu çorbalardan daha çok yedirildiği görülür. Bunun sebebi olarak da büyüme esnasında kemiklerin gelişimine yardımcı olacağı düşüncesidir.

Balıkesir’de küçük yaştan itibaren çocukların yemek konusunda veya yemek tercihlerinde kısıtlandığı görülmez. Ancak bazı yerlerde değişik engellemeler ve yasaklar da mevcuttur. Örneğin, çocuklar kahve içerse kararır gibi inanmalardan dolayı

çocuklara kahve içirilmez. Ya da sofrada büyükler varken yemeğe önce başlayamaz veya önce kalkamaz. Mutlaka büyüğü beklemek zorundadır.

Çocukla ilgili olarak gelişen yemek kültüründe doğum ve sünnet gibi önemli törenlerin yeri ayrıdır. Çocuk doğduktan sonra çocuğu görmek için gelen misafirlere loğusa şerbeti adı verilen karanfilli, renkli kızamik şekeri ve sekiz çeşit baharattan hazırlanmış bir içecek ikram edilir. Akşamına da bebek sahibi olan anne-baba yakın aile çevresini yemeğe davet edebilir. Ancak bu yemekte, mahalli yemeklerden olacak diye bir kural yoktur. Aileye katılan yeni bebeğin sevinci yakın çevreyle paylaşılır (Akaya 1997: 277-278).

Balıkesir’de sünnet törenlerindeki yemeklere de büyük önem verilir. Bu törenlerde yapılan yemekler şunlardır:

Düğün Çorbası: Yufka kalın açılır, kesilir. Tavuk etiyle yapılır, içine de nohut konur. Üzerine de sos gezdirilir.

Tirit: Bazı bölgelere ait tirit çeşitleri olsa da Balıkesir’in en önemli mahalli yemeklerinin başında tirit gelir. Pidelere kuşbaşı doğranır, et suyunda haşlanır. Haşlanmış pidelerin üzerine kuzu etleri serpiştirilir. Ayrı bir kapta domates salçasından sos yapılarak üzerine dökülür, kuyruk yağı ya da tereyağı gezdirilir. Maydanoz ve karabiberle süslenir. Bu yemeğin yanında mutlaka nohutlu pilav hazırlanır.

Zerde: Pirinçli bir tatlı türüdür. Pirinçler suda haşlanır, yeterince şeker dökülür, gülsuyu ilave edilerek tekrar kaynatılır. Servise hazır hale gelince üzerine kızamik şekeri serpilir. Eski zamanlarda kızamik şekeri yerine zerd-çal da denilen kırmızı köklü safran verilmiş. Günümüzde safranın çok pahalı olması sebebiyle kızamik şekeri daha yaygın kullanılmaya başlanmıştır.

Keşkek: Buğday dövülüp kabartıldıktan sonra kazanın dibinde etler haşlanır. Üzerine buğday ilave edilir. Buğday ve et kendi özelliklerini kaybedinceye kadar dövülür. Keşkeğin dövülmesi de davul eşliğinde köyün delikanlıları tarafından yapılır.

Keşkek dövme sırasında davulun ritmine uyulmazsa ve bir yanlışlık yapılırsa tokmaklar birbirine vurur. Bulamaç haline gelen keşkeğin üzerine kızdırılmış tereyağı gezdirilir.

Balkesir Kaymaklısı: Un, yumurta, sütle kulak yumuşaklığında hamur yapılır. hamur eşit parçalara ayrılır ve yufka açılır. Yufkalar kızgın saçta pişirilir. Bir kat yufka bir kat kaymak tepsiye döşenir. Şerbet yapılarak üzerine dökülür.

Höşmerim (Höşmelim): Ilık süt, peynir mayasıyla bir saat mayalanır. Daha sonra açılıp içine yumurta sarısı ilave edilir. İyice birbirine yedirilir. Tekrar ateşe konur, yeterli ölçüde şeker sürekli yedirilerek ateşte karıştırılır. Sonra da irmik ilave edilir.

F. Takılar

Çocuğun güzel görünmesi için çeşitli takılar takıldığı görülür. Bu takıların başında nazarı engellemek için takılan nazarlıklar gelir. Nazarlıklar çeşitli şekillerde yapılarak çocuğun omzuna, başına, boynuna veya koluna takılır.

Çocuğun doğumunu kutlamak amacıyla takılan takılar genellikle altın takılardır. Eğer çocuk kızsaa, genellikle altın küpe, bilezik, künye yapılır. Eğer çocuk erkekse daha çok altın künye yapılarak çocuğun bileğine takılır. Gelen misafirler de küçük çeyrek altın hediye edip bu altınları çocuğun omzuna takarlar.

Çocuğa takılan en renkli takılar hiç şüphesiz nazarlıklar olmaktadır. Bu nazarlıkların biçimleri kadar malzeme çeşitliliği de Balıkesir’de bir nazarlık kültürü oluşturmaktadır. Nazarlık yapmak için daha çok bitkilerden ve bitki tohumlarından yararlanılır. Bu malzemeler arasında karanfil, iğde çekirdeği, yabani hurma çekirdeği, çam kozalağının dişi, zeytin çekirdeği, badem, çifte badem, çam fıstığı, deniz kabuğu, üzerlik tohumu, ceviz, küçük midye kabukları, yabani ot tohumları, çertlemik çetelesi sayılabilir. Bunun yanında renkli boncuklar özellikle göz şeklindeki gök nazar boncukları kullanılan takılar arasında görülür.

Küçük çocukların yanlarında anneleri olmadıkları zaman boyunlarına takılan veya yanlarına bırakılan bir de “ana kokusu kolyesi” vardır. Bu kolye, yabani ot tohumlarından dizilerek yapılmıştır. Bunun kokusunu duyan çocuk annesi yanında gibi hissedip ağlamaz.

SONUÇ

Bu çalışmada, Balıkesir yöresine ait çocuk folkloru ürünleri ve buna bağlı inanış ve uygulamalar ile sözlü kültür malzemeleri derlenmiş, üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın temelini oluşturan araştırma malzemeleri saha araştırması yöntemi ve çeşitli görüşme teknikleriyle edinilmiş, yazıya geçirilerek incelenmiştir. Dolayısıyla Balıkesir yöresinin çocuk folkloru üzerine yaşattığı değerlerin pek çoğu güncel olanlarıyla birlikte kayıt altına alınmış ve korunması ile yaygınlık kazanmasına olanak sağlanmıştır.

Balıkesir çeşitli inanç ve toplulukların çeşitlendiği bir coğrafya olduğundan araştırılan konu ile ilgili malzemelerde de çeşitliliğin ön planda olması dikkate değer bir durum olarak görülmüştür. Özellikle doğum olayının algılanış, yorumlanış ve çeşitli uygulanış şekillerinde oldukça zengin bir kültür birikimine sahip olan Balıkesir ilinin modern hayata uyum aşamasında pek çok inanç ve pratiği uygulamadan kaldırdığı, bunun yerine tıbbi uygulamalara güvendiği de görülmüştür. Özellikle kırk karışması konusunda mevcut olan inançlar yok olmaya başlamış ya da günümüzdeki durum nedeniyle halka bir şekilde anlamsız gelmeye başlamıştır. Buna benzer bir durum da doğum olayında yaşanmaktadır. Balıkesir halkının büyük çoğunluğu doğumu hastane ya da doğum evlerinde doktor kontrolünde yaptıkları için daha önceki dönemlerin doğum kolaylaştırma ya da doğum odasıyla doğum araç gerecini hazırlama aşamaları kalmamıştır.

Çocuk hastalıklarıyla ilgili olarak da yaşam biçimindeki gelişime paralel olarak benzer bir değişimin olduğu açıkça görülmektedir. Hastalanan çocuklar için tedavi biçimlerinde halk hekimliği yerine modern tıp ilaçlarıyla tedavi yöntemleri kullanılır olmuştur. Buna rağmen çeşitli köylerde hala halk hekimliği ocakları mevcuttur ve sağaltma işlemlerine devam etmektedir. Ancak pek çoğu yaptıkları ilaç içerikleri hakkında açıklama yapmamakta ve aslında bunları uygulamadıklarını, köyelerine sağlıkçıların geldiğini ve ceza almaktan korktukları için hasta kabul etmediklerini de açıklamışlardır.

Çocuk etrafında gelişen sözlü edebiyat ürünleri açısından da Balıkesir zengin bir yöre özelliği gösterir. Gerçi çocukların olduğu her yerde malzeme zenginliği göze çarpmaktadır, ancak malzeme içeriklerinde ve hatta sözel ifadelerin konularında çocukların bile güncelleme yaptığı görülür. Çeşitli tekerlemelerde günümüzün popüler isimlerinin geçmesi bunun en önemli göstergesidir. Bunun yanı sıra okul eğitiminde geçmişe göre daha uzun bir zorunluluğun olmasıyla okulda oynanan oyunlarda böyle bir gelişimin olması da önemlidir. Zira pek çok oyunda veya oyun tekerlemesinde çocukların okuldan öğrendikleri bazı bilgiler de mevcuttur. Tabî ki bu kitabı bilgiler çocuğun hayal dünyasında yine renkli ve anlam aranmaması gereken bir bütünlükle yeniden yorumlanmıştır.

Balıkesir’de çocuklara masal anlatma geleneğinin çok azaldığını hatta son temsilcilerinin bile çoğunun hayatta olmadığını söylemek üzüntü vericidir. Hâlbuki masal dinleyen çocukların dilsel zekâlarının normalden hızlı geliştiği ve kelime haznelerinin masal dinlemeyen çocuklara göre daha zengin olduğu açık bir gerçektir. Masal dinleyen çocukların hayal dünyaları da kelime hazneleri kadar geniştir, yaratıcılık ve üreticilik açısından toplum için önemli bireyler olmaya adaydırlar. Çalışmamız boyunca masal anlatma alanında Balıkesir yöresinin zayıflayan taraflarını görme imkânı bulduk. Derlediğimiz masalların dördünü bize anlatan ve bu dört masaldan başka pek çok hikâyeye, efsane ve maniyi de derlediğimiz kaynak şahsımızın çalışmamız sırasında vefat etmesi de bizi bu anlamda çok üzmüş ve derinden etkilemiştir.

Ninni konusunda da masala benzer bir zayıflama görülmektedir. Söylenen ninnilerin pek çoğu çocuğu uyutmaya yönelik hafif, yumuşak bir melodiyle söylenmesine rağmen güncel ninnilerin içerik ve konularında değişiklik veya çeşitlilik görememekteyiz. Genç annelerin bir kısmı ninni söylemek yerine müzik dinletmenin çocukları için daha iyi olduğunu vurgulamış ve ninni söylemediklerini belirtmiştir. Ninni söyleme âdetini daha çok anneanne veya babaanneler devam ettirmektedir.

Çocuk etrafında oluşan maddi kültür öğelerinden bugüne kadar pek bir değişme olmayan alan yemekler ve takılar olmuştur. Özellikle nazar takılarında Balıkesir yöresi

çok zengin bir malzemeye sahiptir. Bunun yanı sıra çocuğa altın takmak da günümüzdeki önemli yerini muhafaza etmektedir.

Balıkesir’de çocukla ilgili maddi kültür öğelerinden en çok değişen kıyafetler ve oyuncaklar olmuştur. Bunların tamamına yakını hazır temin edilmekte ve elde hazırlanmamaktadır.

Yaptığımız bu çalışmanın sonucunda esas sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Çocuk, toplumların taşıyıcı genleridir. Bu genlerde toplumun kolektif bilinçaltındaki tüm inanış ve ritüel kodları mevcuttur. Elbette ki bu taşıyıcıların da uygun ve sağlıklı bir şekilde yetiştirilerek toplumdaki yerlerini almaları ve işlevlerini hayata aktarmaları istenir. Bunun için geniş bir inanç ve uygulama sisteminin çalıştırılması şarttır. Toplular da çocuğun gelişine hazırlanmaya başladıkları andan itibaren onun doğumu, topluma katılması ve bu sürede geçirdiği her aşama bahsettiğimiz sistemin çeşitli devrelerini yaşatmak zorundadırlar. Dolayısıyla karşımıza toplumun kendini yaşatma amacıyla yeni nesli kurma gayreti konulur. Bu da her toplumun geçirdiği normal ve istekli bir süreçtir. Balıkesir’de de çocuk bu açılardan çok kıymetlidir, çocuğun en iyi şekilde yetiştirilmesi anne ve babanın boynunun borcudur. Çocuk, yöredeki ifadesiyle iyi yetişip vatana millete yararlı insan olmalıdır. Bunun için en başta sağlıklı olması gelir. Arkasından da önce anne babasının sonra da toplumun diğer üyelerinin çocuğa kazandırdığı deneyim ve bilgi aktarımları gelecektir.

Çalışmamız Balıkesir yöresinden yapılan derlemelerle çocuğun yöredeki önemini göstermenin yanında pek çok değişik inanış ve uygulamayı da sunmuş ve yapılan araştırmalarla mevcut kültürel birikimi konu itibariyle kayıt altına almıştır. Pek çok kişinin batıl olarak yorumladığı ya da farkında olmadan yaşamı içinde kullandığı inanış ve uygulamaların da tespit edilmesiyle farklı inanış ve uygulamalar arasında ilişkilendirme fırsatı bulunmuştur. Dolayısıyla malzemeler daha iyi ve çok boyutlu yorumlanacak düzeye ulaştırılmıştır.

KAYNAK ŞAHIS BİLGİLERİ

1)Adı: Mehmet

Soyadı: Çakmak

Doğum Tarihi: 1932

Doğum Yeri: Ayvatlar Köyü /Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Çiftçi

2)Adı: Hatice Sevim

Soyadı: Dolanbay

Doğum Tarihi: 1938

Doğum Yeri: Ayvatlar Köyü / Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev Hanımı

3)Adı: Medine

Soyadı:Dolanbay

Doğum Tarihi: 1967

Doğum Yeri: Danahisar Köyü / Kepsut / Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

4)Adı: Hatice

Soyadı: Uçar

Doğum Tarihi: 1960

Doğum Yeri: Akarsu Köyü / Merkez / Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev Hanımı

5)Adı: Ayşe
Soyadı: Yaşar
Doğum Tarihi: 1961
Doğum Yeri: Ayvatlar Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

6)Adı: İsmail
Soyadı: Yaşar
Doğum Tarihi: 1959
Doğum Yeri: Ayvatlar Köyü /Merkez/ Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Emekli

7)Adı: Hatice
Soyadı: Yime
Doğum Tarihi: 1927
Doğum Yeri: Bigadiç / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

8)Adı: Ayşen
Soyadı: Zeybek
Doğum Tarihi: 1982
Doğum Yeri: Akarsu Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: Ortaokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

10)Adı: Yurdanur
Soyadı: Zeybek
Doğum Tarihi: 1960
Doğum Yeri: Saraç Köyü / Kepsut/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

11)Adı: Nurgül

Soyadı: Işıктаş

Doğum Tarihi: 1992

Doğum Yeri: Taşköy / Merkez / Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Öğrenci

12)Adı: Mehmet

Soyadı: Mutlupınar

Doğum Tarihi: 1992

Doğum Yeri: Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Öğrenci

13)Adı: Enes

Soyadı: Arslan

Doğum Tarihi: 1992

Doğum Yeri: Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Öğrenci

14)Adı: Merve

Soyadı: Kocatürk

Doğum Tarihi: 1993

Doğum Yeri: Merkez / Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Öğrenci

15)Adı: Gizem
Soyadı: Ayyıldız
Doğum Tarihi: 1992
Doğum Yeri: Edremit / Balıkesir
Tahsili: ilkokul Mezunu
Mesleği: Öğrenci

16)Adı:Yunus Emre
Soyadı: Darı
Doğum Tarihi: 1991
Doğum Yeri: Merkez / Kırklareli
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Öğrenci

17)Adı: Selda
Soyadı:Tehli
Doğum Tarihi:1992
Doğum Yeri:Merkez/ Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Öğrenci

18)Adı: Ümmügülsüm
Soyadı: Dolanbay
Doğum Tarihi: 1994
Doğum Yeri: Merkez / Balıkesir
Tahsili: İlkokul
Mesleği: Öğrenci

19)Adı: Begüm
Soyadı: Pala
Doğum Tarihi: 2003
Doğum Yeri: Merkez/ Giresun

Tahsili: Yok

Mesleği: Yok

20)Adı: Filiz

Soyadı: Irmak

Doğum Tarihi: 1996

Doğum Yeri: M. Kemalpaşa / Bursa

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Öğrenci

21)Adı: Nursel

Soyadı: Erdem

Doğum Tarihi: 1996

Doğum Yeri:M. Kemalpaşa / Bursa

Tahsili: İlkokul

Mesleği:Öğrenci

22)Adı: Merve

Soyadı: Yaşar

Doğum Tarihi: 1992

Doğum Yeri: Merkez / Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Öğrenci

23)Adı: Sefa

Soyadı: Yaşar

Doğum Tarihi: 1988

Doğum Yeri: Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Lise Mezunu

Mesleği: Öğrenci

24)Adı: Halide
Soyadı: Yaşar
Doğum Tarihi: 1922
Doğum Yeri: Karakaya Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

25)Adı: Medine
Soyadı: Mutlu
Doğum Tarihi: 1954
Doğum Yeri: Merkez / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

26)Adı: Emine
Soyadı: Nogay
Doğum Tarihi: 1951
Doğum Yeri: Merkez / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

27)Adı: Celil
Soyadı: Nogay
Doğum Tarihi: 1942
Doğum Yeri: Merkez / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Emekli

28)Adı: Müberra
Soyadı: Olgunsoy
Doğum Tarihi: 1962
Doğum Yeri: Kırkağaç / Manisa

Tahsili: Lise Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

29)Adı: Nuray

Soyadı: Konak

Doğum Tarihi: 1966

Doğum Yeri: Sağırla Köyü / Dursunbey / Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev Hanımı

30)Adı: Kıymet

Soyadı: Söyler

Doğum Tarihi: 1982

Doğum Yeri: Tafak Köyü / Dursunbey / Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

31)Adı: Muhsine

Soyadı: Mancır

Doğum Tarihi: 1961

Doğum Yeri: Sarnıç Köyü / Dursunbey / Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev Hanımı

32)Adı: Fatma

Soyadı: Güneş

Doğum Tarihi: 1944

Doğum Yeri: Danasarı Köyü/ Kepsut/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev Hanımı

33)Adı: Ayşe
Soyadı: Gök
Doğum Tarihi: 1936
Doğum Yeri: Demirkapı Köyü / Susurluk / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

34)Adı: Aysel
Soyadı: Sümertaş
Doğum Tarihi: 1962
Doğum Yeri: Erikli Köyü / Bandırma / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

35)Adı: Emine
Soyadı: Birlik
Doğum Tarihi: 1924
Doğum Yeri: Ayvatlar Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

36)Adı: Ayşe
Soyadı: Mutlu
Doğum Tarihi: 1951
Doğum Yeri: Mezitler Köyü / Kepsut / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

37)Adı: Gülizar
Soyadı: Demir
Doğum Tarihi: 1950
Doğum Yeri: Bağalan Köyü / Merkez / Balıkesir

Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

38)Adı: Hanife
Soyadı: Akkeçi
Doğum Tarihi: 1949
Doğum Yeri: Ayvatlar Köyü / Mekez / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği:Ev Hanımı

39)Adı: Ayşe
Soyadı: Savran
Doğum Tarihi: 1966
Doğum Yeri: Tafak Köyü / Dursunbey / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

40)Adı: Şaheste
Soyadı: Dolanbay
Doğum Tarihi: 1969
Doğum Yeri: Serçeören Köyü / Kepsut/ Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

41)Adı: Emine
Soyadı: Çakır
Doğum Tarihi: 1955
Doğum Yeri: Erikli Köyü / Bandırma / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

42)Adı: Feride
Soyadı: Çelikalp
Doğum Tarihi: 1934
Doğum Yeri: Kuşcenneti Köyü / Manyas / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

43)Adı: Gülay
Soyadı: Aydoğan
Doğum Tarihi: 1962
Doğum Yeri: Esen Köyü / Manyas / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

44)Adı:Fatma
Soyadı: Kaçar
Doğum Tarihi: 1971
Doğum Yeri: Yolören Köyü / Edremit / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

45)Adı: Ayşegül
Soyadı: Gülcan
Doğum Tarihi: 1979
Doğum Yeri: Şarköy / Burhaniye / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

46)Adı: İmran
Soyadı: Doğan
Doğum Tarihi: 1961
Doğum Yeri: Tahtakuşlar Köyü/ Edermit/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

47)Adı: Bedia

Soyadı: Oğuz

Doğum Tarihi: 1961

Doğum Yeri: Tahtakuşlar Köyü / Edremit / Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

48)Adı: Senem

Soyadı: Kaya

Doğum Tarihi: 1944

Doğum Yeri: Merkez / Çanakkale

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev Hanımı

49)Adı: Elif

Soyadı: Aşar

Doğum Tarihi: 1938

Doğum Yeri: Tahtakuşlar Köyü / Edremit / Balıkesir

Tahsili: yok

Mesleği: Ev Hanımı

50)Adı: Gülizar

Soyadı: Soydan

Doğum Tarihi: 1945

Doğum Yeri: Yaylacık Köyü / Merkez / Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

51)Adı: Gülsevim

Soyadı: Aslan

Doğum Tarihi: 1961

Doğum Yeri: Toybelen Köyü / Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

52)Adı: Halise

Soyadı: Aygöl

Doğum Tarihi: 1950

Doğum Yeri: Ovabayındır Köyü / Merkez / Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev Hanımı

53)Adı: Havva

Soyadı: Sözdemir

Doğum Tarihi: 1956

Doğum Yeri: Tatlıpınar Köyü / Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev Hanımı

54)Adı: Hanife

Soyadı: Kurtçuoğlu

Doğum Tarihi: 1961

Doğum Yeri: Merkez / Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

55)Adı: Nefise

Soyadı: Kurtçuoğlu

Doğum Tarihi: 1941

Doğum Yeri: Semiz Köyü / Balya / Balıkesir

Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

56)Adı: Fatma
Soyadı: Çeviren
Doğum Tarihi: 1936
Doğum Yeri: Yaylabayır Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

57)Adı: Zeliha
Soyadı: Köse
Doğum Tarihi: 1957
Doğum Yeri: Bykbostancı Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

58)Adı: Ayşe
Soyadı: Aydoğdu
Doğum Tarihi: 1935
Doğum Yeri: Krse Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

59)Adı: Münevver
Soyadı: zcan
Doğum Tarihi: 1925
Doğum Yeri: Karakaya Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

60)Adı: Muzaffer
Soyadı: Özcan
Doğum Tarihi: 1946
Doğum Yeri: Karakaya Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

61)Adı: Ayşe
Soyadı: Taşkın
Doğum Tarihi: 1948
Doğum Yeri: Dursunbey / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

62)Adı: Hatice
Soyadı: Dede
Doğum Tarihi: 1962
Doğum Yeri: Karkın Köyü / Bigadiç / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

63)Adı:Kadriye
Soyadı: Dede
Doğum Tarihi: 1943
Doğum Yeri: Karkın Köyü/ Bigadiç / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

64)Adı: Havva
Soyadı: Dağdeviren
Doğum Tarihi: 1946
Doğum Yeri: Kayalıdere Köyü / Bigadiç / Balıkesir

Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

65)Adı: Ayşe
Soyadı: Dede
Doğum Tarihi: 1986
Doğum Yeri: Karkın Köyü / Bigadiç / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

66)Adı: Zeynep
Soyadı: Akçakaya
Doğum Tarihi: 1944
Doğum Yeri: Durabeyler Köyü / Dursunbey / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

67)Adı: Cevriye
Soyadı: Yanık
Doğum Tarihi: 1959
Doğum Yeri: Çatalçam Köyü / Dursunbey / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

68)Adı: Meryem
Soyadı: Kandemir
Doğum Tarihi: 1963
Doğum Yeri: Çatalçam Köyü / Dursunbey / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

69)Adı: Nazlı
Soyadı: Alkan
Doğum Tarihi: 1947
Doğum Yeri: Macarlar Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

70)Adı: Hanife
Soyadı: Çakmak
Doğum Tarihi: 1933
Doğum Yeri: Ayvatlar Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

71)Adı: Hakkı
Soyadı: Çakmak
Doğum Tarihi: 1933
Doğum Yeri: Ayvatlar Köyü / Merkez / Balıkesir
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Emekli

72)Adı: Gizem
Soyadı: YOLDAŞ
Doğum Tarihi: 1994
Doğum Yeri: M.Kemalpaşa/ BURSA
Tahsili: İlkokul
Mesleği: Öğrenci

73)Adı: Fatmanur
Soyadı: Parmaksız
Doğum Tarihi: 1983
Doğum Yeri: Merkez / Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

KAYNAKÇA

Acıpayamlı, Orhan. (1962), “Anadolu’da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**.

Acıpayamlı, Orhan. (1974), Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Ankara: Sevinç Matbaası.

Acıpayamlı, Orhan. (1974), Türkiye’de Yürüyemeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri, **I. Uluslar arası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, Ankara, (357-364.s.).

Acıpayamlı, Orhan. (1978), Acıpayam Folklorunda Çocuk Oyunları, **Antropoloji**, 10.S., 45-53.s.

Aça, Mehmet. (1997), “Türk Destanlarındaki Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnançıyla Olan Bağlantısı”, **Milli Folklor**, S.34, s.78-81.

Aça, Mehmet. (2001), “Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: “Tuzlama””, **Milli Folklor**, S.52, s.93-100.

Aça, Mehmet. (2005), “Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve”, **Fikret Türkmen Armağanı**, (İzmir), s. 11-22.

Aça, Mustafa. (2005), **Balıkesir Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar**, İstanbul: Kumsaati Yayınları.

Akkaya, Nevin. (1997). “Balıkesir Mahalli Yemekleri Üzerine Bir Araştırma”, **I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri**, Ankara, s.276-281.

Akyalçın, Necmi. (1998), Balıkesir Yöresinde Yatır-Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, (Balıkesir): Cumhuriyetimizin 75. Yıldönümü Anısına Balıkesir Belediyesinin Bir Kültür Armağanı.

Alkan, Seviye. (1972), Tekerlemeler, **Folklor** 2. Yıl, 23-24.S, 20-21.s.

Alptekin, Ali Berat. (1997), “Balıkesir ve Çevresinde Velilerle İlgili Efsaneler ve Bu Efsanelerin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri”, **I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri**, Ankara, s.204-214.

And, Metin. (1979), Çocuk Oyunlarının Yeri ve Önemi, **Ulusal Kültür**, 1.yıl, 4.S., 42-66.s.

Alptekin, Ali Berat. (2002), **Taşeli Masalları**, Ankara, Akçağ Yayınları.

And, Metin. (1974), **Oyun ve Bügü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Sanat Dizisi: 17, İş Bankası Kültür Yay:144.

Araz, Rifat. (1995), **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Arısoy, Süleyman. (1971), Folklor ve Doğum, **T.F.A.**, 15.c., 304.S., 7133-7137.s.

Arısoy, Süleyman. (1974), Folklor ve Çocuk Kültü, **T.F.A.**, 15.c., 295.S., 6881-6885.s.

Artan, Gündüz. (1968), Sındırgı'dan Çeşitli İnanışlar, **T.F.A.**, 11.c., 225S., 4712.s.

Artan, Gündüz. (1971), Sındırgı'dan Tekerlemeler, **T.F.A.**, 13.c., 260.S., 5905.s.

Artan, Gündüz. (1973), “Tire'de Doğum Gelenekleri”, **Türk Folk. Araşt.**, 15.c., 289.S., 6724.s.

Artun, Erman. (1983), **Tekirdağ Folklorundan Örnekler**, Tekirdağ, Taner Matbaası.

Artun, Erman. (1992), **Tekirdağ Çocuk Oyunları**, Tekirdağ, Trakya Doğuş Tesisleri.

Artun, Erman. (1998), **Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları I**, Tekirdağ, Tekirdağ Genç İşadamları Derneği Kültür Yayınları.

Artun, Erman. (2000), **Adana Halk Kültürü Araştırmaları**, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Artun, Erman. (2004), **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Aşkun, Vehbi Cem. (1972), Sivas ve Eskişehir’de Sünnet, **T.F.A.**, 14.c., 273.S., 6287-6288.s.

Balıkesir İl Yıllığı 1967. (1966), İstanbul, Çelikkilt Matbaası.s

Balıkesir İl Yıllığı 1973. (1973), İstanbul, Dizerkonca Matbaası.

Balkır, A. Osman. (1935a), “Balıkesir’de Halk İnanmaları”, **Kaynak**, 3.yıl, 33.S., 566-570.s.

Balkır, A. Osman. (1935b), “Balıkesir’de Halk İnanmaları”, **Kaynak**, 3.yıl, 34.S., 646-648.s.

Balkır, A. Osman. (1935), **Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar**, Balıkesir: Balıkesir Halkevi Neşriyatından.

Balkır, A. Osman. (1935), **Balıkesir Doğum Gelenekleri ve Çocuk**, **Balıkesir, Vilayet Basımevi. s**

Balkır, A. Osman. (1942), “**Bilmeceler**”, Kaynak, S. 125-126-127, s.184.

Başgöz, İlhan, Andreas Tietze. (1999), **Türk Halkının Bilmeceleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Batur, Suat. (1998), Açıklamalı-Örneklî Türk Halk Edebiyatı, İstanbul.

Bayrı, Mehmet Halit. (1933), Balıkesir’de Halk Adetleri, **H.B.H.**, 3.yıl, 28.S., 57-58.s.

Bayrı, Mehmet Halit. (1935), İstanbul’da Çocuk Oyunları, **Halk Bilg. Haberleri (Yeni Türk Mecm.)**, 5.yıl, 49-32.S., 2189-2193.s.

Bayrı, Mehmet Halit. (1938), Balıkesir’de Kısırlığa Dair Adet ve İnanmalar, **H.B.H.**, 7.yıl, 76-77.S., 97-105.s.

Bayrı, Mehmet Halit. (1939), **Halk Adet ve İnanmaları**, İstanbul, Bürhaneddin Basımevi.

Boratav, Pertev Naili. (1958), **Zaman Zaman İçinde**, İstanbul, Anadolu Yayıncılık.

Boratav, Pertev Naili. (1969), **Az Gittik Uz Gittik**, İstanbul, Anadolu Yayıncılık.

Boratav, Pertev Naili. (1997), Türkhalkbilimi II 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar), İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, Pertev Naili. (1982), **Folklor ve Edebiyat I-II**, İstanbul: Adam Yayınları.

Can, Sıtkı. (1945), **Çocuk ve İlgili İnanmalar**, Ordu, Gürses Basımevi, C.H.P. Ordu Halkevleri Yayını:10.

Cilacı, Osman. (1973), Şamanizmde Evlenme ve Doğum Törenleri, **Türk Kült.**, 11.yıl, 123.S., 177-180.s.

Çelebioğlu, Amil. (1982), **Türk Ninniler Hazinesi**, İstanbul: Ülker Yayınları.

Çelik, Mehmet. (1997), “Balıkesir ve Çevresi Halk İnançları”, **I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri**, Ankara, s.74-81.

Çobanoğlu, Özkul. (2002), Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara: Akçağ Yayınları.

Çoruhlu, Yaşar. (2006), **Türk Mitolojisinin Anahatları**, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Demiröz, Özcan. (1984), **Pamukçu Köyü'nün Halk Ürünleri**, Balıkesir, Uludağ Üniversitesi N.E.F. T.D.E. Eğitimi Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi.

Duymaz, Ali. (1998), “Dede Korkut Kitabında Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1998/I, s.39-50.

Duymaz, Ali. (2000), “**Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme**”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.4, 337-354.

Duymaz, Ali. (2002), **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Duymaz, Ali. (2006), “Balıkesir’de Yabani Meyve Kültürü”, **Meyve Kitabı**, s.365-393, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, Ankara, Kitabevi.

Ekici, Metin. (2004), **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Ankara: Pelikan Tıp ve Teknik Kit.

Elçin, Şükrü. (1970), **Türk Bilmeceleri**, İstanbul, M.E.B. Yayınevi.

Elçin, Şükrü. (1971), Erzincan Çocuk Oyunları, **T.F.A.**, 13.c., 266.S., 6085-6086.s.

Elçin, Şükrü. (1997), **Türk Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Eliade, Mircea. (1991), **Kutsal ve Dindışı**, Ankara: Gece Yayınları.

Ergun, Pervin. (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Göçmez, Hülya. (2000), “Adıyaman’da Maniler Atasözleri ve Çocuk Oyunlarında Söylenen Tekerlemeler, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler**, s.74-81.

Gökalp, Ziya. (1976), **Türk Medeniyeti Tarihi**, İstanbul: Toker Yayınları.

Güçyetmez, Cemil. (1969), Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk Hakkında, **Gaziantep Kült.**, 12.c., 140.S., 5-6; 19.s.

Güner, Emine. (1937), Bandırma’da Bazı Halk İnanmaları, **Kaynak**, 4.yıl, 48.S., 400.s.

Güney, Eflatun Cem. (1971), **Folklor ve Halk Edebiyatı**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Güney, Eflatun Cem. (1990), **Masallar**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları: 523, Çocuk Kitapları:43.

Gürbüz, Elif. (1995), Diş Hedîgi Geleneklerinin Rittüel Karakteri ve Fonksiyonları, **Milli Folklor**, 28.S., 81-83.s.

Harva, Uno. (1950), Altaylı Kavimlerde Doğumda Çocuğa Ait İnanışlar, Çev. Erden Koşay, **Ülkü**, 3. Seri, 4.c., 41.S., 36-39.s.

Harva, Uno. (1954), Altaylı Kavimlerde Doğum ve Çocuk Ruhları, Çev. Erdem Kayıran, **Türk Yurdu**, 5. seri, 1. yıl, 2(235)S., 143-149.s.

İnan, Abdülkadir. (1926), Sivas Halkıyatı: Ana Olmak İştıyacı, **Duy. Ve Düş.**, 1.c., 10.S., 10-11.s.

İnan, Abdülkadir. (1991), **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, Abdülkadir. (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)**, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kadirzade, Kadir İbrahimoğlu. (2005), **Adetler İnançlar ve Türklerin Soy Kütüğü Meselesi**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kalafat, Yaşar. (1995), **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Kalafat, Yaşar. (1999), Balıkesir ve Yöresi Örnekleri ile Halk İnançlarımızdan Basılmak ve Basılmak Kavramları ve Mahiyetleri, **I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Balıkesir, (418-421.s.).

Karadağ Metin, Akkaya Mehmet. (1997), **Kazdağı Masalları**, Ankara, Balıkesir Rotary Kulüp Yayını.

Kır, Süleyman. (1985), **Susurluk ve Yöresi Folklor Derlemesi**, Balıkesir, Uludağ Üniversitesi N.E.F. T.D.E. Eğitimi Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi.

Konos, Ignazs. (1925), **Halk Edebiyatı Nümuneleri, Türkçe Ninniler**, İstanbul, Orhaniye Matbaası.

Koz, Sabri. (1971), **Oyun Tekerlemeleri, T.F.A.**, 13.c., 258.S., 5859-5860.s.

Köprülü, Fuat. (2004), **Edebiyat Araştırmaları I**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Köymen, Niyazi. (1970), **Çocuk Hastalıklarında Folklor, Batıl İnanç, İlkel Tedavi. Neden Böyleyiz? Niçin Kurtulamıyoruz?**, İzmir, Karınca Matbaacılık.

Kurç, Sıdıka. (1982), **Balıkesir Mehmetalan Köyü Folkloru**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Ed. Fak., Yayınlanmamış Lisans Tezi.

Mambetkaliyev, Sultan. (1997), “Şamanizm ve Çocuk Folkloru”, **Uluslar arası Dördüncü Türk Kültürü ongesi Bildirileri 4-7 Kasım 1997**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Naskali, Emine Gürsoy, Dilek Herkmen. (Editör), (2006), **Meyve Kitabı**, İstanbul: Kitabevi.

Nur, Rıza. (1926), **Türkiye’de Hitan (Sünnet) ve Merasimi**, Revue Turque D’anthropo, 2.c., 2.S., 21-25.s.

Oğuz, M. Öcal. (2004), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları.

Oğuz, M. Öcal (Editör), (2005), **Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları**, Ankara: THBMER Yayınları.

Orkun, Hüseyin Namık. (1940), Tarihte Çocuk, **Varlık**, 11.c., 171.S., 21-25.s.

Ögel, Bahaeddin. (2002), **Türk Mitolojisi I**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ögel, Bahaeddin. (2002), **Türk Mitolojisi II**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis. (1979), **Geleneksel Kültürümüzde Çocuk**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis. (2000), **Türk Halk Bilimi**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özcan, Selahattin. (1995), Dursunbey Yöresi Edebiyat Ürünleri, Balıkesir.

Özdemir, Nebi. (2006), **Türk Çocuk Oyunları I**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Özdemir, Nebi. (2006), **Türk Çocuk Oyunları II**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Özer, Kemal. (1957), “Balıkesir ve Civar Köylerinde Derlenmiş ve Söylenen Bilmeceler”, **Türk Dili**, 27 Mart 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Balıkesir ve Civar Köylerinde Derlenmiş ve Söylenen Bilmeceler”, **Türk Dili**, 29 Mart 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Balıkesir ve Civar Köylerinde Derlenmiş ve Söylenen Bilmeceler”, **Türk Dili**, 30 Mart 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Balıkesir ve Civar Köylerinde Derlenmiş ve Söylenen Bilmeceler”, **Türk Dili**, 31 Mart 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Balıkesir ve Civar Köylerinde Derlenmiş ve Söylenen Doğum ve Çocuğa Ait İnanmalar”, **Türk Dili**, 16 Nisan 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Balıkesir ve Köylerinde Derlenmiş Doğacak Çocuğun Kız veya Erkek Olacağına Dair Yorumlar”, **Türk Dili**, 18 Nisan 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Doğum ve Lohusalık”, **Türk Dili**, 19 Nisan 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Loğusalık ve İlk Meme”, **Türk Dili**, 20 Nisan 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Kundak Çocuğu”, **Türk Dili**, 25 Nisan 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Ad Koyma”, **Türk Dili**, 27 Nisan 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1957), “Sünnet Düğünleri”, **Türk Dili**, 31 Mayıs 1957, s.2.

Özer, Kemal. (1963), **Balıkesir Susurluk İlçesi**, Balıkesir.

Özer, Kemal. (1946), Balıkesir’de Halk Adet ve İnanmaları, Bursa.

Özhan, Mevlüt. (1997), **Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özhan, Mevlüt; Muradoğlu, Malik. (1997), **Türk Cumhuriyetlerinde Çocuk Oyunları**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özhan, Mevlüt. (2005), **Çocuk Oyun ve Oyuncak Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Kültür Ajans Yayınları No:19.

Ruhi, Sadi. (1933), Balıkesir’de Halk İnanmaları, **H.B.H.**, 2.yıl, 21-22.S., 208-210.s.

Sakaoğlu, Saim. (1970), Bilmecelerimiz ve Dört Mısradan Kurulu Erzurum Bilmeceleri, **Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araşt. Derg.**, 1.c., 1.S., 55-63.s.

Sakaoğlu, Saim, Yurdanur Sakaoğlu. (1989), “**Türkiye Ninni Haritası**”, Türk Folklorundan Derlemeler, Ankara, Kültür Bakanlığı Mifad Yayınları.

Sakaoğlu, Saim. (2002), **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Şahin, Halil İbrahim. (2004), **Balıkesir Çepni Kültürü**, Balıkesir, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tanyu, Hikmet. (1973), **Dinler Tarihi Araştırmaları**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.

Tezel, Naki. (1950), Çocuk Oyunları, **Ülkü**, 3.seri, 4.c., 40.S., 19-20.s.

Tezel, Naki. (1971), **Türk Masalları**, İstanbul, M.E.B.Basımevi.

Turan, M. Orhan. (1978), **Pamukçu Köyü (Balıkesir) Folklorundan Örnekler**, Erzurum, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Türkmen, Fikret. (1991), Batı Anadolu’da Doğumdan Ölümüne Bazı İnanmalar Üzerine, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Derg.**, İzmir, 21-27.s.

Tüzün, Nazif. (1937), “Halk Bilmeceleri”, **Kaynak**, S.48, s.399.

Tüzün, Nazif. (1937), “Halk Bilmeceleri”, **Kaynak**, S.49, s.24.

Üçer, Müjgan. (1975), Anadolu Folklorunda “Fadime Ana”, **T.F.A. Yıllığı**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ülgen, Süha. (1972), Doğum Adetleri, **Folklor**, 3.yıl, 25.S., 13-16.s.

Ülkütaşır, M.Şakir. (1933), Beşik Türesi ve İlk Ninni, **Öz Bilim Doğ.**, 2. yıl, 13.S., 12-14.s.

Ülkütaşır, M. Şakir. (1946), Çocuk ve İlgili İnanmalar, **Türk Dili Araşt. Yıllığı**, 3.seri, 4.c., 41.S., 36-39.s.

Ünsal, İrfan. (1982), **Kürse Köyü Folklorundan Örnekler**, Balıkesir, Yayınlanmamış T.D.E. Eğitimi Bölümü Lisans Tezi.

Ünver, Süheyl. (1935), “Türkiye’de Halk Arasında Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetin Tayini Üzerine”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, S.17-18, s.79-84.

Ünver Süheyl. (t.y.), Türkiye’de Halk Arasında Çocuk Doğurmadan Cinsiyetin Tayini Üzerine, İstanbul.

Yalman (Yalgın), Ali Rıza. (1993), **Cenupta Türkmen Oymakları I**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yalman (Yalgın), Ali Rıza (1993), **Cenupta Türkmen Oymakları II**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yeşilçay, Serpil. (1977), Doğum ve Sonrasıyla İlgili Gelenekler, **HALKBİLİMİ**, 4.c., 25.S., 15-20.s.

Yetişen, Rıza. (1972), Naldöken Tahtacıları: Köyde Doğum ve Ad Verme, **T.F.A.**, 14.c., 279.S., 6450-6451.s.

Yetişen, Rıza. (1973), “Naldöken Tahtacıları: XIX. Çocuk Kırklama, Diş Buğdayı ve Duşak Kesme”, **Türk Folk. Araştırmaları**, 15.c., 289.S., 6722-6724.s.

Yılmaz, A. (1948), **Tahtacılarda Gelenekler**, Ankara: C.H.P. Halkevleri Yayınları, Milli Kültür Araştırmaları: X.

Yıldız, Yusuf. (1981), Bandırma’da Halkbilimi: Folklor, **HALAY**, 1.yıl, 6.S., 15.s.

Yıldız, Naciye. (1995), Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.s

Yüzbaşıoğlu, Kemal. (1931), Sünnet Düğünleri, Ölüm, Doğum Adetleri, **Gençleryolu**, 3.c., 58.S., 6-7.s.

EKLER

EK 1: BALIKESİR HARİTASI

FOTOĞRAFLAR

Anne ve çocuğu

Anne ve bebeği

Oyun Oynayan Çocuklar

Kırlama Çıkını

Kırlama

Kundaklama / Belekeme Kırk Suyunun Gül Dibine Dökülmesi

Tuşak İpinin Hazırlanışı

Çocuğu Sırta Sarma

Tuşak Kesme

Tuşak Kesme

Çocuğa Hazırlananlar

Fese Takılan Nazarlık

Çeşitli Nazarlıklar

Sirta Bağlama

Altı Aylık Kınası

Altı Aylık Kınası Yakılmış Çocuk

Altı Aylık Kınası

Altı Aylık Kınası

Tuşak Bağlama

Sünnet Töreni

Sünnet Kınası

Tel Arabalar ve Bunlarla Oynayan Çocuklar

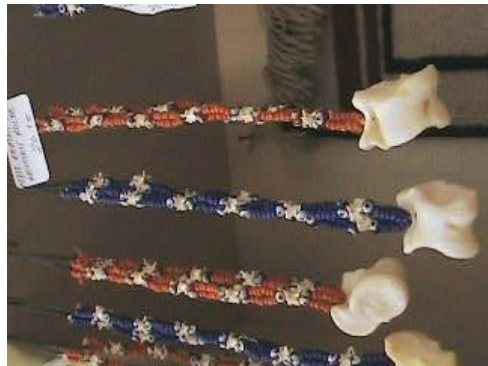
Başlık Takmış Bir Kız Çocuğu

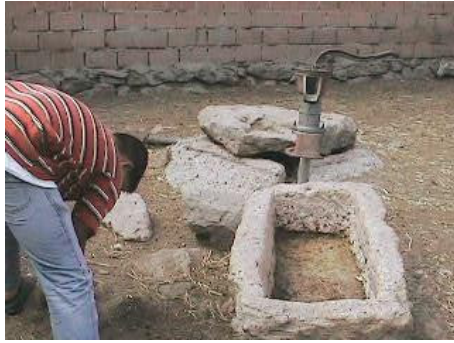
Bir Erkek Çocuğu

Kaynak Şahıslarımızın Bazıları

Çeşitli Takılar ve Nazar Boncukları

Ocaklı Bir Kadının Sağaltma İşlemleri

Bir Adak Yeri

Derleme Yapılan Bazı Köyler

Derlemelerden İzlenimler

ÖZGEÇMİŞ

3.9.1983 tarihinde Balıkesir’de doğdum. İlkokulu Balıkesir Merkeze bağlı Ayvatlar Köyü İlkokulu’nda, ortaokulu Balıkesir Çiğdem Batubey İlköğretim Okulu’nda tamamladım. 2001 yılında Balıkesir Muharrem Hasbi Lisesi’nden mezun oldum. Aynı yıl Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü’ne kaydoldum. 2005 yılında bu bölümden mezun oldum ve aynı yıl Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimime başladım.